SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBÎ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT V · KUYALI'NIN GELIŞI VE YEMININ BEDELI

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT V

Bölüm 1 · Ak Kuğunun Kanadında Umut
Bölüm 2 · Talas'ın Kara Günü
Bölüm 3 · Yeminin Bedeli

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Сейтек» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында. «Turar» Yayınevi, Bişkek (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 90.000 mısralık «Seytek» bölümünün 41.388–51.776 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Semetey sır oldu; ama soy tükenmedi. Düşman otağında, ustura gölgesinde doğan bir çocuk, üçlemenin son sözünü söylemek için büyüdü: Seytek. «Seytek», öksüzlüğün, sabrın ve geri alınan yurdun destanıdır; Manas'ın ocağına üçüncü kez düşen közün yeniden aleve dönüşüdür.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta hikâye, Kıyaz'ın elindeki tutsak Ayçürök'ün doğurduğu bebeğin ölümden kıl payı kurtuluşuyla açılır. Kürek kemikleri oyulmuş Külçoro'nun kulluk yılları, on üç yaşında soyunu öğrenen Seytek'in ilk öcü, Kanıkey ile Bakay'ın gözyaşıyla ödenen bedeli, kara mağarada büyülenmiş Semetey'in dile gelişi ve Celmoguz oğlu Sarıbay'a karşı verilen son büyük savaş — hepsi, dişi arslan Kuyalı'nın mızrağıyla taçlanan bir kurtuluşa doğru akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Seytek» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Ata göçtü, oğul kaldı; söz sustu, destan kaldı.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Semetey vanished into mystery; but the line was not extinguished. A child born in the enemy's tent, under the shadow of the razor, grew up to speak the trilogy's final word: Seytek. «Seytek» is the epic of orphanhood, of patience, and of the homeland won back; it is the ember fallen for the third time upon the hearth of Manas, turning once more to flame.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story opens with the hair's-breadth rescue from death of the infant borne by Ayçürök, held captive in Kıyaz's hands. The years of bondage of Külçoro, his shoulder-blades gouged; the first vengeance of Seytek, who learns his lineage at thirteen; the price paid in the tears of Kanıkey and Bakay; the bewitched Semetey brought back to speech in the black cavern; and the last great war against Sarıbay son of Celmoguz — all of it flows toward a deliverance crowned by the lance of the lioness Kuyalı.

In this bilingual edition we present the «Seytek» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The father passed on, the son remained; the word fell silent, the epic remained.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	**Ak Kuğunun Kanadında Umut**	Cilt V — bu ciltte
2	**Talas'ın Kara Günü**	Cilt V — bu ciltte
3	**Yeminin Bedeli**	Cilt V — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Ak Kuğunun Kanadında Umut

Kuyalı, Talas'ı, Külçoro'yu ve Seytek'i sorup eski dostunu ağırlar; Lop ırmağı boyunda Sarıbay'la yedi gün süren mızrak dövüşünü, devin yada büyüsüyle nasıl sıvıştığını anlatır ve andına sadık kalacağına söz verir — ama yüreğinde çoktandır Semetey'i görme özlemi taşıdığını da itiraf eder. Ayçürök'ün yakarışı üzerine öfkeyle silahlanır; ihtiyar Muratay ve kırk balbanı da yemin edip katılır, kırk bir atlı Çatkal'ı aşarak Talas'a yürür. Vardıklarında tablo karanlıktır: Seytek dokuz gün vuruşup dokuz yara almış, doksan yarasıyla Külçoro Üç-Koşoy'da bitkin düşmüş, silahlar Sarıbay'ın gövdesinde kırılmakta, dev Talas'ın çevresini avucuna almaktadır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro, Celmoguz oğlu Sarıbay'la kız, tulpar ve altın vaadi karşılığında otuz günlük bir mühlet üzerinde anlaşır.
- Ayçürök, Akun Han'ın kızı, Semetey'in eşi ve Seytek'in annesidir; Kuyalı ile çocukluktan and içmiş dosttur.
- Ayçürök ak kuğu giysisiyle Küyük-Bel ve Kün-Ketpes üzerinden Belendi'ye uçarak Kuyalı'yı bulur.
- Kuyalı, Kayıpçal'ın savaşçı kızıdır; daha önce Lop ırmağı boyunda Sarıbay'la yedi gün mızrak dövüşü yapmıştır.
- İhtiyar Muratay ve kırk balban Kuyalı'ya katılır; kırk bir atlı Çatkal'ı aşıp Talas'a yürür.
- Talas'ta durum ağırdır: Seytek dokuz günde dokuz yara almış, Külçoro doksan yarayla tükenmiş, Sarıbay güçlenerek çevreyi ele geçirmektedir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Kandıran dilini hazırladı,	*He readied his beguiling tongue,*
Celmoguz oğlu Sarıbay'ı,	*Sarıbay, the son of Celmoguz,*
Varıp yetişip kandırdı:	*He went, he reached him, and beguiled:*
«Babanın körü, Sarıbay,	*«Blind whelp of your father, Sarıbay,*
Bahadır isen, er isen,	*If you're a batyr, if a man,*
Heybetli ırmak, göl isen,	*If you're a mighty river, a lake,*
Almambet oğlu Külçoro,	*Külçoro, son of Almambet,*
Güler yüzlü bozkurt benim.	*The smiling grey wolf — that am I.*
Söyleyeceğim var, bilesin,	*I have words to speak — so know it,*
Hey bozkurt, sözümü dinle,	*Hey, grey wolf, hear my word,*
Dediğim söze razı olun,	*Consent unto the word I speak,*
Otuz gün mühlet verin.	*Grant a respite of thirty days.*
Söze kulak verin,	*Lend your ear unto the word,*
Vaden otuz gün dolunca,	*When your term of thirty days is full,*
Kavga çıkarıp gürültü etmeden,	*Without stirring strife or making clamor,*
Baban Celmoguz'un diyetini alın!	*Take the blood-price of your father Celmoguz!*
Lokman veririm, güzel veririm,	*I'll give choice morsels, give a beauty,*
Babacığının diyetine –	*For your dear father's blood-price —*
Görende gönül kapılan,	*One who captures hearts at sight,*
Beli kın gibi, yüzü ay gibi.	*Her waist a scabbard, her face the moon.*
Nam salmış üstün güzelden,	*From famed and peerless beauties,*
Beli bir tutam soyludan,	*From noblewomen with waists a handspan round,*
Süzgün bota gözlüden,	*From languid camel-colt-eyed ones,*
Sözü şirin dillilerden.	*From those of sweet-tongued speech.*
Gaipten maral endamlıdan,	*From maral-graceful ones sprung from the unseen,*
Salınan soylu boydan,	*From noble figures swaying as they walk,*
Diyete al diye kız veririm.	*I'll give a maiden — take her as blood-price.*
Türlü türlü can verip,	*Giving living beasts of every kind,*
Sürüp gidesin diye alnı sakar,	*Blaze-browed steeds for you to drive away,*
Salt tulpar attan mal veririm.	*I'll give wealth of pure tulpar horses.*
Kızıl kuyruklu fil sürüp,	*Driving red-tailed elephants,*
Nar devenin kuyruğunu öreyim.	*I'll braid the tail of the nar camel.*
Halis altın, tılla taş,	*Pure gold and tılla stone,*

Türlü kıymetli mal karışık,
Diyetin diye bunu veririm.
Bahadır isen razı olun,
Otuz gün mühlet verin!
Otuz günü geçirirsek,
Gazabı fena salın.
Kavgaya sıkıca girişin.

Precious goods of every kind commingled,
All this I'll give as your blood-price.
If you are a batyr, consent,
Grant a respite of thirty days!
If we let thirty days go by,
Then loose your wrath in fury.
Enter battle hard and fast.

Tek bir kıl bile bırakmadan,
Perişan edip alın.
Tepeden dosdoğru basın,
Tepede savaş açın.
Kavga nasıl, çekişme nasıl,
Orda sahibini boğazlayın,
Dilediğinizce olun.
Kahrı sert dökün,
Bize bir otuz gün mühlet
verin!»
İşte böyle deyince,
Celmoguz oğlu Sarıbay
Dediğine razı oldu,
Otuz gün mühlet verdi.
Gök kayaya çıkıp kondu,

Leaving not a single hair,
Take us, laid to utter ruin.
Bear straight down from the summit,
Open war upon the height.
However fight, however strife may fall,
Slaughter there the orda's master,
Be in all things as you please.
Pour out your harshest fury,
To us one thirty days' respite
grant!»
When he had spoken thus,
Sarıbay, the son of Celmoguz,
Consented to the word he spoke,
Granted thirty days of respite.
He climbed and perched on the grey-blue
crag,

Gök kene gibi kabardı.
«Pehlivan gördüm, er gördüm,
Nice pehlivanı ben gördüm.
Rast geleni kemirip,
Karşıma çıkanı çiğnedim.
Yoluma çıkanı yok ettim,
Çok mızrak yedim, ölmedim.
Candan yaratılmış bahadırdan
Er Semetey, Külçoro,
Senin gibisini görmedim.
Vaade razı olayım,
Otuz gün mühlet vereyim.
Kendi malını saçma,
Öldüm deyip candan umut kesip,
Ürküp hep birden kaçmayın!

Swelled up like a grey-blue tick.
«I have seen champions, seen men,
Many a champion have I seen.
Gnawing whoever crossed my path,
I trampled all who stood against me.
I destroyed whoever barred my way,
Many a lance I took — I did not die.
Of batyrs fashioned out of living soul,
Er Semetey, Külçoro,
I never saw the like of you.
I shall consent unto the pledge,
I shall grant thirty days of respite.
Do not squander your own wealth,
Nor, saying "I am dead," despair of life,
Do not take fright and flee as one!

Yersizlik edersen kazara,
Vermezsen olur da,
Kabalık olur bu yaptığınız.
Erkek isen, şir isen,
Bahadır isen, er isen,
Yerinden oynamaz kara çelik ol,
Vaadinde sağlam ol!
Otuz günden gecikirsen,
Azarım ansızın,
Viran ederim ansızın.

If by mischance you act unseemly,
If it should be you do not pay,
Then churlish is this deed of yours.
If you are male, if you're a lion,
If you're a batyr, if a man,
Be black steel that never shifts its place,
Stand firm upon your pledge!
If you delay past thirty days,
I shall run wild without warning,
I shall lay waste without warning.

Ordanı yıkarım,
Viran edip deviririm!
Celmayan tulparım var,
Yerin göbeği çukura,
Koşup girip gitsen de,
Çekip çıkaracak gücüm var.
Sözüme kulak verin,
Kahırlansam heybetim var,
Kan içici törem var.
Ahmaklık edersen kazara,
Aldatıp gidersen olur da,
Tüyünü tel tel yolarım.
Ağır kavga salarım,
Kıl bırakmadan kırıp,
Görülmedik iş ederim.
Gazabımı fena açarım,
Canını komadan ezerim.
Kahrım tam, han adım,
Ahalinin hepsini
Kırmak benim âdetim» –
Deyip böylece kabarıp,
Suratını asıp dikilip,
Biçip devşirip alacakmış gibi,
Gayrete gelip hazırlanıp,
Torbasına koyacakmış gibi.
Ejderha gibi hop yutup,
Yalayıp yutuverecekmiş gibi,

I shall tear down your orda,
Lay it waste and topple it!
I have my tulpar Celmayan,
Into the pit at the earth's navel
Though you run and dive within,
I have the strength to drag you out.
Lend your ear unto my word,
When wrath takes me, mine is terror,
Mine is a blood-drinking law.
If by mischance you play the fool,
If it should be you cheat and go,
I'll pluck your hair out strand by strand.
I shall loose a grievous battle,
Slaying till no hair remains,
I shall do a deed unseen before.
I shall unleash my wrath most foully,
I'll crush you, sparing not your soul.
My fury is whole, my name is khan,
All of the people, every one —
To slaughter them is my custom» —
So saying, thus he swelled,
Scowling dark, he reared himself,
As though he'd mow and gather them in,
Stirred to zeal, he made him ready,
As though he'd stuff them in his sack.
Gulping like a dragon at one swallow,
As though he'd lick them up and swallow whole,

Kahırlandı Sarıbay.
Domuz kükreyip durunca,
Arslan gibi gözü parlayıp,
Kan içiciliği sıkı tutup:
«Köküne tümden yetişsem – diye.
Kuru canı bırakıp atıp,
Paralaşıp gitsem – diye,

Azgınlaşıp atıldı.
Kapışıverecekmiş gibi,
Şeytanı coşup, cini kaynayıp,
Gıcırdatıp diş sıkıp,
Azıp gidip durdu.
Vade dolmadan,

Savaşı sıkıca salsam – diye,
Celmoguz oğlu kâfirim,
Bir görülmedik iş etsem – diye» –
Külçoro böyle söz söyleyip,
Otuz gün mühlet aldım – diye,
Tozu dağ gibi savurup,
Kulansur ile koşturup,
Semetey'e gelmişti.
Semetey'e geldikten sonra,
Akun'un kızı Ayçürök –
Duymuş bu büyük belayı.
Benzi ağarıp soldu,
İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı döküldü.
Dayanamayıp feryat edip,
Çığlık atıp hıçkırıp ağlayıp,
Bilen kişi şunu demiş:
Akun'un kızı Çürök – diye,
Ay-âlemi çok görmüş,
Akılda derya, hünerli – diye,
O Ayçürök hatunun,
Kıpır kıpır yamanın,
Kızılı sülün tüyü gibi,
İnleyince zavallın

Sarıbay raged with fury.
As the swine stood roaring on,
His eye ablaze like a lion's,
Gripped hard by his thirst for blood:
«Might I reach his root entire — saying.
Flinging the bare life clean away,
Might I go rending flesh from flesh — saying,
He lunged, grown rabid-wild.
As though he'd grapple then and there,
His devil surging, his cin aboil,
Grinding, clenching tight his teeth,
He stood there running wild.
Before the term is full,

Might I loose the war full hard — saying,
The infidel son of Celmoguz,
Might I do a deed unseen — saying» —
Külçoro spoke such words,
I have won a thirty days' respite — saying,
Whirling dust up like a mountain,
Galloping upon Kulansur,
He had come to Semetey.
After he had come to Semetey,
Ayçürök, the daughter of Akun —
Had heard of this great woe.
Her face went white and pale,
The tears that flowed from her two eyes
Poured down below her collarbone.
Unable to endure, she wailed,
Shrieking, sobbing, weeping loud,
Those who knew have said this thing:
Çürök, the daughter of Akun — saying,
She has seen much of the moonlit world,
An ocean in mind, and skilled — saying,
Of that lady Ayçürök,
Of that restless, formidable one,
Her crimson like a pheasant's plume,
When the poor one moans her grief,

Kız çocukların sesi gibi.
Geniş akıllının hâlisi,
Girdap gibi coşan yamanın,
Dişilerin padişahı.
Kerametli hatun Çürök'ün,
Keramet dolu belalının,
Peri kızından dil bilen,
Uçtuğunu cuma günü bilen.
At yelesin sıyırıp uçan,
Yeryüzünün dört bucağını,
Medine'nin beş bucağını,
On iki günde dolaşan.
Yer dolaşıp sınır bilen,
Celmoguz gibi el bilen.
Gaipten rast gelinen,
Yamacın orta yerinden,

Her voice like the voice of maiden girls.
The purest of the broad of mind,
Of the fierce one surging like a whirlpool,
The padishah of womankind.
Of Çürök, the wonder-working lady,
Of that marvel-laden dire one,
Who knows the tongue of peri maidens,
Who knows to fly upon a Friday.
Who flies brushing the horse's mane,
The four corners of the earth,
The five corners of Medine,
Who rounds them all in twelve days' flight.
Roaming lands, who knows the borders,
Who knows the peoples, like Celmoguz.
Come upon from the unseen,
From the middle of the hillside,

İt gezmez yaman sırtlardan,
Kütük gibi çıkıntıdan,
Düzünde çınarlı burundan,
Kendisi çocuk, körpecik.
Örgüye saçı yetmemiş,
Gaipten rast gelinen,
Kuru bozkırdan bulunan.
Baştan başa akılla dolu,
Akun'a evlat olan,
Sözü Talas'a duyulup,
Manas'a gelin olan.
Perizade Çürök'ün,
Namlı yiğit belalın,
Üstün dua okuyan,
Adını duyan ürken.
Uzun kulaklı şen canın,
Kavrayışı dahi var.
Sorup öğrenmiş çok yeri,
Bilgiçliği dahi var.
O hatun Ayçürök
Ulemadan ulamış,
Bilgiçlerden sormuş.

From grim ridges where no dog roams,
From outcrops jutting like a stump,
From the plane-treed spur upon the plain,
Herself a child, a tender thing.
Her hair too short yet for the braid,
Come upon from the unseen,
Found upon the barren steppe.
Filled with wisdom through and through,
Who became a child to Akun,
Whose word was heard as far as Talas,
Who became a bride to Manas.
Of Çürök the peri-born,
Of the famed and valiant dire one,
Who recites the highest prayers,
At whose name the hearer trembles.
Of the long-eared merry soul,
She has quickness of grasp besides.
Asking, she has learned many lands,
She has learnedness besides.
That lady Ayçürök
Has gleaned from the ulema,
Has asked the men of learning.

Kervancılardan söz duyup,
Söz edilse pehlivan Kuyalı
Bahadırmış diye duyup,
Kayıpçal'ın kızı – diye,
Dişilerin ustası – diye,
Yiğitlerin gözdesi – diye,
Ay-âleme boyun eğmez,
Askere fırsat vermez,
Çeneliye söz bırakmaz,
Cellada bile can vermez,
Rast geleni dümdüz eden,
Tutuşanı serseme çeviren,

Yüzleşse can komayan,
Yöneldi mi kana doymayan.

Anılan şanı taş yaran,
Gayreti dahi baş yaran.
Ormanda doğup vadide büyüyen,
Dağda ceviz bolluğunda büyüyen.

Evliya yerinde geceleyen,
Yıkıcı çıkıp kırıp geçen.
Aman diyecek can komadan,
Ahaliyi kırıp geçen.
Kızdan pehlivan, şir olan,
Yaşı on bire gelince
Rengârenk giyinip,
Zevkine can doymadan,
Alıcı kuş gibi süzülüp,
Orda bozup ganimet alıp,
Koca yurda el salıp,
Mızraklarını perçinleyen,
Çeliğini kana bandıran.
Vuruşan düşmanı
Tavşan gibi yere sindiren.
Kız pehlivan diye dile düşen,

Hearing word from caravan men,
When they spoke of champion Kuyalı,
Hearing that she was a batyr,
The daughter of Kayıpçal — saying,
The master of all womankind — saying,
The favored of the valiant — saying,
She bows to none in the moonlit world,
She gives no army any chance,
She leaves the glib no word to say,
She yields her life not even to the headsman,
Who flattens all who cross her path,
Who leaves who grapples her senseless-dazed,
Who, facing foes, spares not a soul,
Who, once turned loose, is never sated with blood.
Her storied glory splits the stone,
Her zeal, besides, splits open heads.
Born in forest, raised in valley,
Raised amid the mountain's wealth of walnuts.

Who passes nights at holy places,
Who rises a destroyer, mowing through.
Sparing no soul to cry for mercy,
Who cuts the people down and through.
A champion from girlhood, a lion grown,
When her years had come to eleven,
Clad in garb of many colors,
Her soul unsated with delight,
Gliding like a hunting bird,
Breaking ordas, taking spoil,
Laying hands on the great yurt-land,
Riveting fast her lances' heads,
Dipping her steel deep in blood.
The foe who fought against her
She pressed to earth like a cowering hare.
Named on all tongues the maiden champion,

Üstünlüğü dillere destan.
Babası kartal Kayıpçal,
Her devle denk olan.
Kayıpçı'nın Kara-Kır'ı
Kutlu yerdir işte bu.
Sık kavak, top kavak,
Avlulu türbe boyunda,
Koñurçaç kızın düğününde.
Her dileği verilince,
Perizade Ayçürök
Yirmi bir yaşına gelince.
O türbenin düzlüğünde,
Koñurçaç kızın düğününde.
Gökten yıldız kımıldayıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı
Ayçürök ile kalmışlar,
Kıyametlik dost olup.
«Ben perizat, sen pehlivan,
Yamaca oba konarız.
Birimize birimiz,
Gereğinde yardım ederiz» –
Deyip böylece şart edip,
Vaadi sağlam kılıp,
Ak buğday tanesin çiğneşip,

Her mastery a legend told.
Her father, the eagle Kayıpçal,
A match for every dev.
Kayıpçı's own Kara-Kır —
A blessed place is this indeed.
Thick poplars, clustered poplars,
Along the walled shrine's length,
At the wedding-feast of maiden Koñurçaç.
When her every wish was granted,
The peri-born Ayçürök,
When she came to twenty-one.
Upon the flat before that shrine,
At the wedding-feast of maiden Koñurçaç.
As stars were stirring in the sky,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
She and Ayçürök remained,
Sworn friends until the Judgment Day.
«I the peri-born, you the champion,
We'll pitch our camp upon the slope.
Each of us unto the other,
In time of need shall render aid» —
So saying, thus they made their pact,
Making firm the pledge they gave,
Chewing together the white wheat grain,

Keskin çeliğin ağzını yalaşıp,
Dünyayı böyle görelim.
Halkı kurutan dava çıksa,
Eli bozan düşman çıksa,
Kavgayı fazlasıyla salmaya,
Her bir müşkül beladan
Kurtarıp almaya,
Zora koşan dava çıksa,
Savaşacak başka düşman çıksa,
Durmadan bana gel – diye,
Vaat etmişti o değerli.
Gücü tam kåfire,
Er Sarıbay bahadıra
Belalı müşkül salmaya,

Licking together the keen steel's edge,
Thus let us look upon the world.
Should a cause arise that drains the folk,
Should a foe arise that wrecks the people,
To loose the battle in full measure,
From every hardship, every woe,
To rescue and to save,
Should a cause arise that runs to force,
Should another foe arise to fight,
Come to me without delay — saying,
That precious one had given her pledge.
Against the infidel whose strength is whole,
Against Er Sarıbay the batyr,
To loose calamitous hardship on him,

Çoluk çocuğunu, kayınını,
Bel bağladığı erlerini,
Yiğidi bozkurt şirlerini,
Önceden isteyip baş koştuğu

Bahadır bozkurt erlerini,
Kurtarıp almaya,
Gün batıp akşam olup,
Yanıp tutuşan zavallı Çürök'ün
İki gözü dört olup.
Külçoro'dan söz duyup
Celmoguz oğlu Sarıbay
Töreyi çiğneyip halk kırıp,
Kıyamet koparır – diye,

Halkı ganimet edip, eli kırıp,
Kırgız'dan kimse kalmaz – diye,
Otuz gün oldu vadesi.
Azarsa domuz boğazlar – diye,

Hunhar önder, güç yetmeden,

Nicemiz telef olduk – diye,
Kara dev başta, öldük – diye,

Ölmeyip sağ kalanın
Cezasını fena verdi – diye.
Amansız savaş kılışıp,
Yetişip mızrak uzatışıp,
Yedi gün daldık aralara,
Yetiştiğimiz yeri yaralayıp.

Alacak oldu diye duyup,
Sarıbay kıyameti
Koparacak oldu diye duyup,
Ayçürök yine ganimete,
Gidecek oldu diye duyup.
Uçtuğunu cuma günü bilip,
Gittiğini Kadir gecesi bilip,

Her children and her husband's kin,
The men on whom she pinned her trust,
Her valiant grey-wolf lions,
Whom she had sought and bound to her of old,
Her batyr grey-wolf men,
To rescue and to save,
The sun sank down and evening came,
Poor Çürök, burning and aflame,
Her two eyes strained as if they were four.
Hearing word from Külçoro,
That Sarıbay, son of Celmoguz,
Trampling law, slaughtering folk,
Will raise the very Judgment Day — saying,
Making spoil of folk, slaying the people,
None will be left of the Kırgız — saying,
Thirty days his term has stood.
If the swine runs wild, he'll slaughter — saying,
The bloodthirsty chieftain, our strength too small,
How many of us have perished — saying,
The Black Dev first of all — we died — saying,
And those who did not die but lived,
He punished foully — saying.
Waging merciless war together,
Overtaking, trading thrusts of lance,
Seven days we plunged into the fray,
Wounding wherever we could reach.

Hearing he was set to seize,
That Sarıbay the Day of Doom
Was set to loose — so hearing it,
That Ayçürök once more as spoil
Was bound to go — so hearing it.
Knowing to fly upon a Friday,
Knowing to go on the Night of Kadir,

Kuğu kanadını sıyırıp,
Öterek uçup yeryüzünü,
Ölesiye dolaşıp.
Kayıpçal kızı Kuyalı'yı,
Arayıp haber salmazsam,
Kara başım yere girmeden
Bir yolunu bulup bulmazsam.
Sönen ateşi tutuşturan,
Ölecek canı dirilten,
Kopanı ulayan,
Saçılanı derleyen,
Geniş yürekli, ak gönüllü,
Yakışıklı üstün can idi,
Hani doksan dağın koyağında.
Halk çığrışıp, yurt dalgalanıp,

Koyu eğlence, temaşa,
Han kızının düğününde
Bir görüşmüş can idi.
Soyun sopun senin
Bir belaya düşerse,
Gazaplı kavga bulunsa,
Sancak süzülüp tuğ dolsa,
Karşında müşkül gürültü kopsa,
Kadın arslan o yaman,
Atışı bolca salarım – diye.
Belalı müşkül tamudan,
Kurtarıp alırım – diye,
Ruhu üstün can idi,
Halkın toplandığı dernekte,
Yurdun çalkalandığı darlıkta
Vaadi var idi.
Ak buğday tanesin çiğneyen,
Keskin çeliğin ağzını yalayan,

Kucaklaşıp dost olup,
Vaat edip dağılmışlardı.
Kuğu donumu giymezsem,
Has dostumuz Kuyalı'yı,

Sweeping back her swan's own wing,
Flying singing over the earth,
Roaming it unto the death.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
If I do not seek and send her word,
Before my dark head goes to earth,
If I do not find some way to find her.
Who kindles the fire that has died,
Who quickens the soul about to die,
Who joins what has been torn apart,
Who gathers what is scattered wide,
Broad of heart and white of soul,
A comely, peerless soul she was,
There in the glen of ninety mountains.
The folk all clamoring, the yurt-land surging,
Thick festivity and spectacle,
At the wedding of the khan's own daughter,
A soul she'd met but once before.
Should your kith and all your kin
Fall into calamity,
Should wrathful battle come to pass,
Should banners glide and tuğs be massed,
Should hard tumult break before you,
That fierce one, lioness of women,
I'll loose my volleys full and free — saying.
From the calamitous hell of hardship,
I shall rescue and shall save — saying,
A soul of peerless spirit she was,
At the gathering where the folk convened,
In the straits that shook the yurt-land,
Her pledge was standing still.
Who chewed the white wheat grain,
Who licked the keen steel's edge,

Embracing, they were friends made fast,
They pledged, and then they parted ways.
If I do not don my swan-garb,
Our own true friend Kuyalı,

O yamanı alıp gelmezsem.
Bunların hepsini dolaşıp,
Yerin üstünü taramazsam,
Kayıpçal kızı dostumu
Bir yolunu bulup bulmazsam
Ayçürök olmayıp öleyim,
Gayreti kara, zehri güçlü,
Beddua değmiş Sarıbay
Kara devi yerle bir etti.
Soyu kırıp gitmeye
Hazırlanmış o kudurası.
Köke dosdoğru varmaya,
Tüy edecek şey bırakmadan,
Tümünü silip süpürmeye
Dümdüz bozulup yayılmış.
Yüzü kaba domuzun
Gazabı fena tutmuş.
Kahrı sert başlatmış.
Hunhar ile Külçoro'yu,
Az kalsın çiğneyip yutayazmış,
Bu Celmoguz oğlu domuzun
Kahrı sert can imiş,
Rastlarsa canı çiğneyen,
Denk geleni kemiren,
Aklına koyduğu canı biçercesine,
Biten filiz soyu,
Bir tutamken o kudurası,
Tüyünü komadan emercesine
Sataşanı kökünden kazırcasına.
Pirler koruyan Külçoro
Teke tek dalıp araya,
Amansız müşkül görmüş,
Yedi yerinden yara yiyip,
Takati tükenip yaslanıp,
Gücü kalın kâfirden,
Hunhar ile bu ikisi

Kapkara kana bulanıp,
Ağır mihnet çekmişler.

If I do not fetch that fierce one home.
Roaming over all of these,
If I do not comb the face of earth,
My friend, the daughter of Kayıpçal —
If I do not find some way to find her,
May I die, no more Ayçürök,
Black of zeal and strong of venom,
Sarıbay, whom curses struck,
Has razed the Black Dev to the ground.
To go slaughtering the line,
That rabid one has made him ready.
To go straight down unto the root,
Leaving not a thing so much as down,
To sweep the whole of it away,
He has spread out, deployed full flat.
The coarse-faced swine —
His wrath has seized him foully.
His hard fury he has set loose.
The bloodthirsty one — and Külçoro
He all but chewed and swallowed down,
This swine, the son of Celmoguz —
A soul of hard fury he was,
Who chews the soul that crosses him,
Who gnaws whoever comes his way,
As if to mow the soul he's marked,
The sprouting shoot, the budding line,
Though but a handful, that rabid one,
As if to suck it, sparing not a hair,
As if to raze who baits him from the root.
Külçoro, guarded by the pirs,
Plunging in to fight him one to one,
Has met with merciless hardship there,
Taking wounds in seven places,
His strength spent, he leaned aside,
From the infidel of massive strength,
These two, he and the bloodthirsty one,

Smeared all over in blackest blood,
They have borne a heavy toil.

Kahrına dayanamayıp geri kaçmışlar.
O haberi duyunca,
Ay gibi hatun Ayçürök –
Âleme büyük velvele salar,
Duramayıp yengenin,
Gönlü çöküp bölünüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Çiğneyip yutacakmış gibi görünüp.
Kayıpçal'ın pehlivan kızı,
Bahadır kıza varmaya,
Kahırlı düşman Sarıbay'ın,
Getirdiği deccal müşkülden
Kurtarıp almaya.
İşte o zaman Ayçürök,
Kerameti geniş bilinip,
Kederinden yanıp,
Soyu sürdürecek Seytek'i,
Kahırla basıp gider – diye,

Göz bebeği olan yavrucağın
Hasım eceli yetişir – diye.

Bahtiyar anan perişan oldu,
Düşünmezsek boşuna – diye,

Düşünmüş Ayçürök.
Perizade bahtsız.
Pek akıllı, büyük bilgiç,
Mihnetin işte böyle,
Çelik keskinliğinden keskin,
En cadı, büyük sihirbaz,
Duası güçlü işte böyle,
Gezdiğini kim bilir,
Uçtuğunu bir gün gece bilir,
Sonunu düşünüp yanıp,
Almış o bahtsız,
Ak kuğu donunu giyip.
Kahrolup ağlayıp yanıp,
Kızlık çağındaki donunu giyip.

Unable to bear his fury, they fled back.
When she heard that news,
The moonlike lady Ayçürök —
Casts great clamor on the world,
Your yenge could not stay still,
Her heart sank down and split in two,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Seeming set to chew and swallow them.
Kayıpçal's champion daughter —
To go unto the batyr maiden,
From the fell foe Sarıbay,
From the deccal hardship he has brought,
To rescue and to save.
Then it was that Ayçürök,
Her wonders known both far and wide,
Burning in her grief,
Seytek, who shall carry on the line —
He'll crush him down in fury and be gone — saying,
The darling babe, her very eye's own pupil,
The foe-dealt hour of death will reach him — saying.
Your blessed mother was undone,
If we take no thought, all is in vain — saying,
Ayçürök took thought.
The peri-born, the luckless one.
Most wise she is, a learned sage,
Such, you see, is toil and trouble,
Keener than the keenness of steel,
Witch of witches, sorceress great,
Mighty in prayer — even so,
Who knows the places she has roamed,
Her flight but day and night can know,
Burning with thought of what must come,
That luckless one has taken it up,
Donning her white swan's garb.
Grief-stricken, weeping, burning,
Donning the garb of her maiden days.

At yelesin sıyırıp,
Ay-âlemi, yeryüzünü,

Brushing past the horse's mane,
The moonlit world, the face of earth,

Uçup çıkıp dolaşıp,
Sıra sıra söğüdü sıyırıp,
Yerin üstünü dolaşıp,
Boz duman, yanık çırağ,
Küyük-Bel'ini aşmıştı.
Kün-Ketpes'in bozkırını,
Dolaşıp uçup geçmişti.
O bozkıra varınca,
Yere gözünü salınca,
Gönül coşup, göz doyup,
Engebesi doksan yamaçmış,
Canlı cansız mahlukun,
Medet umduğu yermiş.
Yaban adamı, yaban devesi,
Kulan da var, yırtıcı var,
Kulan ürküp bozkırdan kaçsa
Süzülüp pençe gerip,
Kulanı kapıp alan var.
Boğa geyiğini yaran var,
Komaz doymaz alan var.

Flying forth and roaming wide,
Skimming the willows row on row,
Roaming over the face of earth,
Grey mist and guttered lamp,
She had crossed the Küyük-Bel.
The steppe of Kün-Ketpes
She had rounded, flown across.
When she came unto that steppe,
When she cast her eye to earth,
Her heart surged up, her eye was filled,
Its broken ground was ninety slopes,
For creatures living and lifeless both,
A place where they sought succor, it was.
Wild man and camel of the wild,
Kulan are there, and beasts of prey,
If the kulan starts and flees the steppe,
Gliding down with talons spread,
There are those that snatch the kulan up.
There are those that rend the bull-stag,
There are those that take, unsparing, unsated.

Denk geleni kaçırmadan,
Talan edip yağmalayan var,
Türlü tuhaf bunlar var,
Aldı mı yerden hop çeken,
Kara ejderha emen var.
İnsan varmaz bozkırda,
Mesken tutmuş geyikler,
Görüp yengen şaşırıp,
Göz kamaşan bucağa,
Göz yetmeyen buruna,
Küdür'ün aşağı koyağına,
Yeri imiş Belendi.
Belendi'nin boyuna,
Göz kararan yamaca,
Şevkli pehlivan Kuyalı'nın,

Letting nothing that comes near escape,
There are those that raid and plunder,
Strange things of every kind are there,
That, seizing, jerk one off the ground,
There is the black dragon that sucks its prey.
On the steppe where no man goes,
The deer have made their dwelling place,
Your yenge saw and marveled,
To the quarter where eyes are dazzled,
To the spur beyond eye's reach,
To the lower glen of Küdür,
Its place — it was Belendi.
Along the length of Belendi,
To the slope where sight goes dark,
Of the ardent champion Kuyalı,

İt saldığı yerine,
Tan sararıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Varıp yengen bakınca,
Kayıpçal kızı Kuyalı,

Arslanmış bu dahi,
Dişilerin şiriymiş,
Irmaktan içi genişmiş,
Kalpağının kenarı,
On iki kucak enliymiş.
Gören insanların hepsi,
Kuyalı pehlivan dermiş,
Kırk yiğidini yoldaş alıp,
Kırk pehlivanı yol gözleyip,
Sürek avına kurulup.
Azı dişliden tümenini,
Vurdurup alıp bağlatıp,
Cekeyboz'unu yükletip,
Avdan alınan derileri,
Yedi file yükletip,
Fırsatını kollayıp keyfince,
Av yerine kargaşa salıp.
Yardan kulan kovdurup,
Sarplıktaki geyiği,
Komadan yakalatıp toplatıp,

İşte o zaman Kuyalı,
Bulut gibi doru at binip,
O dorunun kuyruğunu,
Süsleyip bağlayıp sıkı düğümleyip,
Hiddetlenip hazırlanıp,
Kılıçtan yamanını kuşanıp,
Kahırlanıp yerleşip,
Çelik saplı aybaltayı,
Sol bileğe bağlayıp,
Donatısı var, silahı var,
Cenk pusatının hepsi var.
Ok geçmez kürkü var,

To the place she looses her hounds,
When the dawn paled and broke,
When light first touched the ground,
Your yenge came and looked, and there —
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,

A lion, this one too, she was,
The lion of all womankind,
Wider within than any river,
The brim of her kalpak
Twelve armspans broad it was.
And all the folk who saw her
Called her Kuyalı the champion,
Taking her forty braves as fellows,
Her forty champions watching the road,
Arrayed for the driven hunt.
Of fanged beasts a full tümen
She had struck down, taken, bound,
Having her Cekeyboz laden,
The hides brought in from the hunt
She had laden on seven elephants,
Watching her moment at her pleasure,
Loosing havoc on the hunting ground.
Having kulan driven from the cliff,
The deer upon the crags
She'd had caught and gathered, sparing none,
Then it was that Kuyalı,
Mounted on a bay horse like a cloud,
And that bay charger's tail
She decked and tied and knotted fast,
Growing fierce, she made her ready,
Girding on the direst of swords,
Settling in her seat in wrath,
The steel-hafted moon-axe
She bound upon her left wrist,
She has her harness, has her arms,
Has all the panoply of war.
She has a coat no arrow pierces,

Ok yetişmez atı var,
Salt aziz kadından,
Yaratılmış böyle bir can.
İki omzuna göz atsa –
Ayçürök başta, altı kız,
Bir omzuna konacak gibi,
Kıkırdaşıp bunlar,
Rahat konuk olacak gibi.

Güzel yüze göz atsa –
Gök özenli bozkır yatağı sanki.

Her uzvuna baksan –
Engebeli sarp yamaç gibi,
Tutuşsa canı yutacak gibi.
Şimşek gibi çatırdayıp,
Süzüp duran kulun,
Et yüreği titreyip.
Atılışı kaplan gibi,
Takati başka er canım,
Çelmelediği sağ kalmaz gibi.
Görüp Çürök beğenip,
Yan süzülüp oturup,
Hayaline doldurup.
Gözleyip süzüp oturup,
Heybetini göze doldurup.
Yanı başı dolgunlaşıp,
Serpilip durduğu çağı imiş,
Ay gibi yüzü parlayıp,
İki memesi salınıp,
Kavga edecek dava bulamayıp,
Gerçek savaşacak düşman bulamayıp,
Vurup yıkacak dağ bulamayıp,
İçi yanıp kudurup,
Bakarsan işte bu Kuyalı,
Arslan gibi yutkunup,
Sapı çelik mızrak alıp,
Cenk pusatın kuşanıp,
Altmış yiğit, kırk pehlivan,

She has a horse no arrow reaches,
From woman pure and blessed alone
Was such a soul created.
Cast an eye upon her shoulders —
Six maidens, Ayçürök the first,
Could perch upon a single shoulder,
Giggling together, all of them,
Could lodge there as easy guests.

Cast an eye on her fair face —
Like a steppe-bed wrought with heaven's care.
Look on her every limb —
Like a rugged precipitous slope,
Grappling, she'd swallow a soul, it seems.
Crackling like the lightning bolt,
Your servant, gazing steadily on,
His heart of flesh a-tremble.
Her lunge is like the tiger's spring,
Her strength beyond all men's, my dear,
Whom she trips will scarce live on, it seems.
Çürök saw and was well pleased,
Gliding sidelong, settling down,
Filling all her mind with her.
Sitting, watching, gazing on,
Filling her eye with that grandeur.
Her frame had filled and rounded out,
It was the season of her blossoming,
Her face shone brightly like the moon,
Her two breasts swaying as she moved,
Finding no cause for which to fight,
Finding no true foe to war upon,
Finding no mountain to strike down,
Burning within, grown battle-mad,
Look you now, this same Kuyalı,
Gulping like a lion at bay,
Taking her steel-hafted lance,
Girding on her gear of war,
Sixty braves and forty champions

Öte oynaşıp tutuşup,
Altındaki doru atını,
Öteye beriye koşturup,
Kendi celladını o yaman,
Oynayıp mızraklayıp devirip.
Nice eğlenceden geçip,
İt salıp, yay çekip,
Ava kargaşa salıp,
Bunu görüp Ayçürök,
Kara yüzlüye imrendi.
Üstün pehlivan can idi,

Sporting, grappling over yonder,
The bay horse there beneath her
She galloped hither, galloped yon,
That fierce one, her own headsman even,
In sport she lanced and toppled down.
Passing through many a merriment,
Loosing hounds and drawing bows,
Loosing havoc on the hunt,
Seeing this, Ayçürök
Looked with longing on the dark-faced one.
A peerless champion soul she was,

Karaçaç kızın düğününde,
Halkın kaynadığı oyunda,
Dişilerden usta gelip,
Perizade Kökmonçok,
Süzülüp Çürök bu gelip.
Arkadan saç dalgalanmış.
Söyleşip el tutuşup,
Ahiretlik dost olmuş.

At the wedding-feast of maiden Karaçaç,
At the games where the folk seethed thick,
Master among womankind she came,
The peri-born Kökmonçok,
And gliding came this Çürök too.
Behind her waved her flowing hair.
Speaking together, clasping hands,
They were made friends for the world to come.

Ay gibi hatun Ayçürök,
O Kuyalı pehlivanın,
Önüne çıktı görünüp,
Doğan ay gibi parlayıp,
Şeker söz başlatıp tatlanıp,
Usul söyleyip, pek vurup,
Mırıldanıp o yanası,
Bezeyip üstün söz başlatıp.
Endamlı güzel Çürök'ün,
Böylesi güzel afetin.
Yüksük ağız, bota göz,
Söylese şirin sözü var,
Dudağının üst yanında,
Hafif kıvrık yeri var,
Eksiksiz güzel Çürök'ün,
Hangi yanında kusuru var.
Sözde hatip, dilde usta,
Kederlense yanar garip can,

The moonlike lady Ayçürök
Before that champion Kuyalı
Came forth and showed herself,
Shining like the new-born moon,
Beginning sugared words, grown sweet,
Speaking softly, striking home,
Murmuring low, that burning one,
Adorning it, beginning lofty speech.
Of shapely, beauteous Çürök,
Of such a beauty, such a wonder.
Thimble mouth and camel-colt eyes,
Sweet are the words she has to speak,
On the upper margin of her lip
There is a place that gently curls,
Çürök the flawless beauty —
In what part of her is any fault?
An orator in speech, in tongue a master,
When grief takes her, the poor soul burns,

Yaradanı güçlüymüş besbelli.
Yaratılırmış böyle can,
Hayal dolu Çürök hatunun,
Işıldayan yamanın,
Akılla kavrayıp iş bilen,
Âlemi bozacak güç bilen.
Üstün güzel yengenin,
Garip Manas oğluna,
Yaşıt layık kişinin,
Kırgız'a çınar bu kendisi,
Yaman Seytek'in anası,
Sıkışıp müşkülde hor olup,
Bunalan bozkurt beyzadesi.
Süzülüp duran Ayçürök,

Mighty indeed her Maker must be,
That such a soul could be created.
Of lady Çürök full of dreams,
Of the radiant formidable one,
Who grasps with wisdom, knows her work,
Who knows the power to wreck the world.
Of your yenge, beauty most supreme,
For the son of hapless Manas
A match well fitted to his years,
A plane-tree for the Kırgız, she,
The mother of fierce Seytek,
Pressed hard, disdained in her distress,
The grey-wolf's noble lady, sore beset.
Ayçürök, gliding, poised,

Ak maral gibi yan süzülüp,
Usul söyleyip söz başlatıp,
Soylu Çürök o yıpranası,
Dişilerden böyle can,
Nereden çıksın o okşanası.
Kuyalı'nın yanında,
Altmış pehlivan, nice dev,
Şaşakalıp bölünüp,
Perizade bahtsız,
Daha da güzel görünüp.
Usul basıp salınıp,
Altmış düğme, kırk sedef,
Süslü küpe, saç boncuğu,
Arkasında şakırdayıp.
Güle güle basıp esneyip,
Güneş gibi yüzü ışıldayıp,
Guguk kuşu gibi şakıyıp,
Görenin gönlü kapılıp,
Perizade yengeciğin,
Ademoğlundan başka görünüp.
Kara yere kar yağsa,
Kardan apak tenini gör.
O karın üstüne kan damlasa,
O kandan kızıl yanağını gör!

Gliding sidelong like a white maral,
Speaking softly, beginning her word,
Noble Çürök, that careworn one,
Among all women such a soul —
Whence could arise that darling one?
There at Kuyalı's side,
Sixty champions, many a dev,
Stood astounded, struck apart,
The peri-born, the luckless one,
Appeared more beautiful yet.
Stepping softly, swaying slow,
Sixty buttons, forty pearls of shell,
Adorned earrings, beads of hair,
Jingling, chiming at her back.
Stepping, stretching, all in laughter,
Her face agleam like the very sun,
Trilling like the cuckoo bird,
The hearts of all who saw were taken,
Your dear yenge, the peri-born,
Seemed other than of Adam's sons.
Should snow fall on the black earth,
See her skin, whiter than the snow.
Should blood drip down upon that snow,
See her cheek, redder than that blood!

Görklü güzel zavallının,
Göz üstünde kara kaş –
İnsanın içini sızlatıp.
Arkadan örülen kara saç,
Dalgalanıp uçup süzülüp,
Garip yengen, Kuyalı,
Dostuna kavuşup.
Kuyalı'yı görünce,
Gönlü çöküp bölünüp.
Kuyalı pehlivan kız,
Babası bozkurt Akın'ın,
Tıpkı kendisi gibi görünüp.
Görse gönül kapılıp,
Görse böylesi Kuyalı,
Gök yalçın dağ gibi görünüp.
Yay gibi uçan dorunun,

Of the comely beauty, poor forlorn one,
The black brows arched above her eyes —
They make the heart within one ache.
The black hair braided down her back,
Waving, flying, streaming out,
Your poor yenge — and Kuyalı,
United with her friend at last.
When she looked on Kuyalı,
Her heart sank down and split in two.
Kuyalı the champion maid —
Her father, the grey wolf Akın,
She seemed his very living likeness.
To see her was to lose one's heart,
To see her — such was Kuyalı,
Seeming like a sheer blue mountain.
The bay that flew as flies the bow-loosed shaft —

Ağzını çekip çevirmişti,
Önüne çıkan Çürök'e,
Söyleyecek söz bulamayıp,
Şaşakalıp durmuştu.
Akın han kızı Ayçürök,
Kara saç yayıp coşmuştuk,
Ah yavrum, el tutuşup dost olduk.

Ak buğday tanesin çiğneştik,
Keskin çeliğin ağzını yalaştık,
Küçücükken karşılaştık,
Ezilmiş kurut, katılmış yağ,
Nice kez olduk gönlü hoş.
Ah yavrum, ay bozkırında karşılaştık.
Kap-Too dağını yaylayıp,
Cenk pusatımı kuşanıp,
Dev boyun eğdirip, er boğazlayıp,
Erliğimi yurda nam salıp.

Düşman kesip katılaşıp,
Kuyalı pehlivan diye anılıp,

She reined its mouth and turned it round,
To Çürök, come before her there,
Finding not a word to say,
She stood there struck with wonder.
Ayçürök, daughter of Akın khan,
We surged with black hair streaming loose,
Ah, my child, we clasped hands and were friends.
Together we chewed the white wheat grain,
Together we licked the keen steel's edge,
We met when we were little ones,
Crushed kurut and mixed-in butter,
Many a time our hearts were glad.
Ah, my child, we met on the moonlit steppe.
Summering on Kap-Too mountain,
Girding on my gear of war,
Bowing devs, slaughtering men,
Spreading my valor's fame through the land.
Cutting foes, grown hard as stone,
Named Kuyalı the champion,

Taranmadık, görülmedik yer komadan,
Akın basmadık yer kalmadan,
Vuruşup sağ er kalmadan,
Nice yere kavga salıp.
Çağlara dayanak olurum – diye,
Kabaran düşmana,
Boyun eğmeden durduğumda,
Yeri koruyup er besledim,
Vardığım yerden düşman vurdum.
Çelik mızraklar tükendi,
Tutuşan düşman devrildi,
Aman dileyen olmadı,
Karşıma çıkan onmadı.
O çarpışmayı sürdürürken,
Kadını insan, erkeği it,
İtaalı yurdunu kırdığımda,
Alp boyun eğdirip topladım.
Bilenden bilene sordum,
Dert ortağı dostum nerede? – diye,

Ayçürök, seni sordum.
Sorsam da çıkmadı haberin,

Leaving no place uncombed, unseen,
No place remained unswept by raids,
No man left standing after the fight,
Loosing battle on many a land.
I'll be a bulwark for the ages — saying,
Against the swelling foe,
When I stood and would not bow,
I guarded the land and nurtured men,
I struck the foe where'er I came.
The lances of steel were all used up,
The grappling foe was overthrown,
None there was who begged for mercy,
None who faced me came to good.
While I still waged that combat on,
Their women human, their men but dogs,
When I broke the land of İtaalı,
I bowed the alps and gathered them.
I asked from knower unto knower,
Where is the friend who shares my sorrow?
— saying,
Ayçürök, I asked for you.
Though I asked, no word of you came forth,

Arayıp kendim varmaya,
Yandaş toplayıp asker alıp,
Yer çökertip toptan alıp,
Asker toplayıp ordu alıp,
Pehlivan toplayıp gürleyip,
Göğe uçtu toz toprak.
Dostumdan haber almaya,
Arayıp kendim varmaya,
Kahırlanıp hazırlandım.
Ay bozkırında Ayçürök,
Canının esenliğini gördüm.
Ey Cılgınduu Keñ-Kol, geniş Talas,
Yerin esen yatıyor mu?
Sefa süren Argın, çok Kırgız,
Elin esen yatıyor mu?
Ünü âleme yayılan,

To seek you out and go myself,
Gathering comrades, taking troops,
Sinking the earth, taking all at once,
Mustering soldiers, taking a host,
Gathering champions, thundering loud,
Dust and earth flew to the sky.
To get word of my dear friend,
To seek her out and go myself,
In fury I made myself ready.
On the moonlit steppe, Ayçürök,
I have seen your soul alive and well.
O Cılgınduu Keñ-Kol, broad Talas,
Does your land lie safe and sound?
The Argın at ease, the many Kırgız,
Do your people lie safe and sound?
He whose fame spread through the world,

Ruhu nicelere ün salan,
Ah yavrum, erin esen yatıyor mu?

Bora gelse yel değmez,

Davacılara mal vermez,
Heybeti hoş, uğurlu,
Arkası kıymetli, sayısız ordu gibi,
Ay-âlemde ünü var,
Düşmana kahır belası,
Kayının idi Külçoro,
Yavrum, o değerlin sağ yatıyor mu?

Kara ekinden pirinç çok,
Tarlan sağ salim mi ola?
Ganimet alınıp tuğ edilen,

Âleme geniş velvele salan,
Karaçaç sebep olup,
Cediger elinden doğan,
Düğününde doksan kesilip,

Adı Seytek konulup,
Oğlun sağ salim mi ola?
Üstün pehlivan Kara dev,
Ah yavrum, Çürök, gerçekten,
Bu da sağ salim mi ola?
Erken sözüm geç oldu,
Sağ ise göreyim – diye,

Ölmüş ise o hunhara,
Kur'an okuyup geleyim – diye,
Hasret kaldım ben Kuyalı.
Ayçürök, seni göreyim – diye,
İt yorup yer tarayıp,
At salıp kuş uçurup,
Bilerek çıktım sana,
Ay gibi dostum, bir gelip,
Hasretsiz kalıp göreyim – diye.

Whose spirit cast renown on many,
Ah, my child, does your husband lie safe and sound?
Though the storm come, no wind can touch him,
He yields no goods to claimants' suits,
Fair in grandeur, blessed with fortune,
His backing precious, like a countless host,
Famed through all the moonlit world,
A scourge of fury to the foe,
Külçoro, your husband's kin he was,
My child, does that precious one lie living still?
More plentiful than dark grain is the rice,
Might your fields be safe and sound?
He who was taken spoil and made a standard,
Who cast broad clamor on the world,
Karaçaç being the cause of it,
Born of the Cediger people,
At whose feast ninety head were slaughtered,
Whose name was given Seytek —
Might your son be safe and sound?
The peerless champion, the Black Dev,
Ah, my child, Çürök, in truth,
Might this one too be safe and sound?
My early word has come too late,
If he lives, let me see him — saying,

If he has died, then for that fierce one
Let me go recite the Kur'an — saying,
I, Kuyalı, was left in longing.
Ayçürök, let me see you — saying,
Wearying hounds and combing the land,
Loosing horses, flying hawks,
Knowingly I set out for you,
My moonlike friend, to come but once,
And see you, freed of longing — saying.

Sağ gördüm seni,
Baktım, gördüm gözünü,
Doyasıya duydum şeker sözünü.
Ak kuğu donunu giyip,
Azap çekip yanıp,
Aziz canı üzüp yer tarayıp,
Süzülüp kalmışsın.
Yavrum, her bir sözün telaşlı,
Telaşa düşmüşsün.
Don değiştirip uçup süzülüp,
Sırttan gelmişsin,
Hâline bakarsam,
Ah yavrum, kavgadan gelmişsin,
Irlayıp söyle türkünü,
Doğru Çürök, can dostum,
Doğrulayıp söyle gerçeğini.
Sırt yanında Kıtay yurdu,
Çokluğu deccal kara kurt gibi,

Ondan mı horluk gördün?
Karşındaki bahadırdan,
Belalı zehirli kâfirden.
Bundan mı horluk gördün?
Karşındaki tüfekliden,
Çocuğu görüp onlardan,
Dolaşıp uçup başıboş gezip,
Sıkıntı görüp bunalıp,
Bundan mı horluk gördün?
Kıymetli dosttun Ayçürök,
Gönül coşup harekete geldik,
Kıyametlik dost olduk,
Aziz dostum, gerçeğini söyle,

Yerin bucağı Celpiniş,
Celpiniş'te doğan,
Âleme velvele salan,
Kan dökücünün hâlisi,
Celmoguz'un oğlu,
Deryanın çadırı,

I have seen you safe and living,
I have looked and seen your eyes,
Heard my fill of your sugared words.
Donning your white swan's garb,
Suffering torment, burning sore,
Grieving your dear soul, combing the land,
You are left worn thin and wan.
My child, your every word is anxious,
You have fallen into alarm.
Changing garb, flying, gliding,
You have come across the ridges,
If I look upon your state,
Ah, my child, you have come from battle,
Sing your song aloud to me,
Truthful Çürök, friend of my soul,
Tell your truth and tell it straight.
At your back the Kıtay land,
Their throngs like the deccal, like black wolves,
Was it from them you suffered scorn?
From the batyr facing you,
From the baleful, venomous infidel —
Was it from him you suffered scorn?
From the musket-bearers facing you,
Seeing the child there in their midst,
Roaming, flying, wandering loose,
Meeting sorrow, sore oppressed,
Was it from this you suffered scorn?
You were my precious friend, Ayçürök,
Our hearts surged and we were stirred,
We were made friends till Judgment Day,
My dear friend, speak your truth,

Celpiniş, corner of the earth —
He who was born in Celpiniş,
Who casts clamor on the world,
The purest of the shedders of blood,
The son of Celmoguz,
The pavilion of the deep,

Can bilmez elin bahadırı,
Bundan mı horluk gördün?
Hani İt-Cürbös çölünde,
Şu Lop ırmağının kıyısında,
Karşılaşıp kalmıştım.
Celmoguz oğlu Sarıbay'la,
Yedi gün durmadan mızraklaştım.
Kat kat kürkünü tüketip,
Alacak olduğumda,
Mihnetli bela, büyük kavga,
Salacak olduğumda,
Yol üstüne tepetaklak edip,
Yaracak olduğumda,
Yaman yadacı kulmuş,
Celmoguz'un kuluymuş,
Toprağa karışası gözüymüş,
Tam bir deccalmış kendisi.
Anılan kara deccalın,
Yaratılmış kara gözüymüş.
Eli bozup yurt kıran,
Kudurmuşun biriymiş.
Güne yada salınca,
Tepeden bulut seyreldi,
Gökten altı sağanak dolu boşandı.
Düzü bulut, toz kaplayıp,
Dağı ağaran kar kaplayıp,

Engebenin hepsi örtülüp,
Kokmuş duman, yer dumanı,
Dağılmadan yerde dolanıp.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
İnsanın gözü bağlanıp,
Dünya böyle tutulup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,

Benden kurtulup gitti,
Bundan mı horluk gördün?
Atışları salarım,

The batyr of a merciless people —
Was it from him you suffered scorn?
There in the İt-Cürbös desert,
On the banks of that Lop river,
I once came face to face with him.
With Sarıbay, son of Celmoguz,
Seven days unceasing we traded lances.
Wearing through his layered coats,
When I was at the point to take him,
Toilsome woe and mighty battle,
When I was at the point to loose them,
Hurling him headlong on the road,
When I was at the point to cleave him —
A dire yada-sorcerer slave he was,
A slave of Celmoguz he was,
An eye fit to mingle with the earth,
A very deccal was he himself.
Of the storied black deccal
He was the black eye born and made.
Wrecking peoples, slaughtering lands,
A rabid one he was indeed.
When he cast the yada-spell on the sun,
The clouds thinned out above the peak,
Six squalls of hail burst from the sky.
Cloud and dust wrapped all the plain,
Whitening snow wrapped all the mountain,
All the broken ground was covered,
Foul-smelling smoke, the fog of earth,
Circling the ground and never scattering.
Look — and nothing meets the eye,
None can tell where anything is,
The eyes of man are bound up blind,
The world eclipsed and seized this way,
Sarıbay, son of Celmoguz,

Slipped free of me and got away —
Was it from him you suffered scorn?
I shall loose the volleys of war,

Söylenmiş sözüm boş mu,
Her bir kavga tamusundan,
Kurtarıp alırım.
Önceden söylediğin söze,
Ben Kuyalı ölmezsem,
Sana arka olurum», –
Deyip böylece Kuyalı,
Sarpı bırakıp sırtı anlatıp,
Üsteleyip söyleyip gerçeği anlatıp.
Karaltısı yüce ordayı anlatıp,
Düşmana serdiği ağı anlatıp.
Yurdun konduğu yeri anlatıp,

Türlü türlü eri anlatıp,
Arslan bozkurt şiri anlatıp,
Durmuş idi Kuyalı.
İnsanın yandığı, içi piştiği,
Sırra bürünüvermiş.
İnsan ayak basmayan,
Sırta girip yerleşmiş.
Eksik akıl türlü türlü,
Kuyalı'nın dediği söz,
Mızrakla nişanlayıp saplar gibi,
Allah Taala kulunu,
Ah yavrum, türlü türlü yaratırmış.
O zaman durdu Kuyalı,
Saldıran düşman olsa,
Kıyamet koparmaya,
Ay-âleme kavga edip,
Bir zevke kanmaya.
Ben Kuyalı olalı,
Kuyalı adını alalı,
Yorulup aşacak bel bulamayıp,
Çarpışıp hasret gidermeye,
Bahadır yürek, er gayret,
Kapışıp gönül açmaya.
Düşmanlık edecek er bulamayıp,
Gönlün hepsi coştu,

Is my spoken word in vain?
From the hell of every battle
I shall rescue and shall save.
To the word you spoke of old,
If I, Kuyalı, do not die,
I shall be your shield and stay», —
So saying, thus Kuyalı,
Leaving the crags, telling of the ridges,
Pressing on, speaking, telling the truth.
Telling of the orda's towering silhouette,
Telling of the net she spread for foes.
Telling where the yurt-land pitched its camp,
Telling of men of every kind,
Telling of the lion, the grey-wolf lion,
Kuyalı stood and held her place.
Where man is burned, his heart is seared,
She had wrapped herself in secrecy.
Where foot of man has never trod,
She had gone and settled on the ridge.
Frail wits come in many kinds —
The word that Kuyalı spoke
Was like a lance well aimed and driven,
Allah Taala makes His slaves,
Ah, my child, of every different kind.
Then Kuyalı stood forth,
Were there a foe to make attack,
To break the Judgment loose,
Warring on the moonlit world,
To drink her fill of one delight.
Since I have been Kuyalı,
Since I took Kuyalı's name,
Finding no pass to weary me in crossing,
To quench my longing in the clash,
A batyr's heart, a man's own zeal,
To ease my heart in grappling close.
Finding no man to be my foe,
All of my heart surged over,

Zayıflattım böylece,
Yel yetişmez tulpar yürüğü.
Yel-Yetmez'imin basmadığı,
Yerde zerre kalmadı,
Çelik keskin mızrağım değmedik,
Nara attırıp sürmedik,
Öfkelenip girmedik,
Elde bir dal kalmadı.
Kahırlıyla çarpışırım,
Gayretliyle vuruşurum,
O Celmoguz oğlu Sarıbay,
O yanasıya varırım,
Ölmedikçe bırakmam!
Daha gelmeden, ey Çürök,
Kuşattığını bilmiştim.
Sarıbay ile çekişmeye,
Bir yüzleşip geçmeye.
Sapmadan kargaşa salmaya,
Kan döküşüp baş kesip,
Ciğer yarıp öd alıp,
Ölüme dosdoğru yönelip,
Ak çelik mızrak uzatsam – diye,

Zorlu doğan o dik başlıya,
Kükreyip gayret etsem – diye,

Takat tükenene dek tutuşup,
Ta etekten kapışıp,
Güç yeteni yetmezi,

İyice parçalayıp koyup,
Sinek gibi canı fırlatıp,
Gerçekten fena boğazlaşıp,
Çelik hançer saplaşıp,
Esaslı kavga başlatıp,
Arasan yok garip can,
Tümden candan geçişip,
Teke tek durup,
Aybalta sallayıp mızrak vurup,

Thus have I worn him lean,
My tulpar racer the wind cannot catch.
Where my Yel-Yetmez has not trod,
No mote is left in all the earth,
Untouched by my keen lance of steel,
Undriven with the war-cry raised,
Unentered in my wrath —
Not one branch is left in any land.
I battle with the furious,
I fight it out with the zealous,
That Sarıbay, son of Celmoguz —
I shall go to him, may he burn,
Unless I die, I'll not let go!
Before you came, O Çürök,
I knew that he had ringed you round.
To contend with Sarıbay,
To face him once and have it through.
To loose the havoc, swerving not,
Shedding blood and cutting heads,
Splitting livers, taking galls,
Turning straight toward my death,
Might I thrust the white-steel lance — saying,
At that stiff-necked one born mighty,
Might I roar and strive my utmost — saying,
Grappling till my strength is spent,
Wrestling from the very skirts,
Whom strength can master, whom it cannot,
Tearing them wholly into shreds,
Flinging the life away like a fly,
Truly grappling throat to throat,
Driving steel daggers each in each,
Beginning battle in good earnest,
Search — the poor soul is no more,
Both wholly casting life aside,
Standing one against the one,
Swinging moon-axe, striking lance,

Ezişe ezişe vuruşup,
Gerçekten candan geçişip,
Sahiden kavga salmazsam,
Hızır'lı şirin soyunu.

Fighting, crushing blow on blow,
Truly casting life aside,
If I do not loose the battle in truth,
The line of the lion whom Hızır guards —

Çetin kavga beladan,
Kan dökücü kâfirden,
Rastladı mı canı hop yutan,
Ejderha yapılı bahadırdan,
Denk geleni parçalayandan,
Rast gelen canı yutandan,
Deccalın kara gözünden,
Gerçek musibetin kendisinden,
Halkı bozan hunhardan,
Dua okuyan büyücü,
Onun gibi ahdi bozandan,
Kavgayı fena salmazsam,
Ayköl şirin soyunu,
Kurtarıp almazsam,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Pehlivan olmayıp öleyim.
Evliya kızı bahadır – diye,
Çağlara şanlı olacağıma,
Doğmadan dibe çökeyim.
Kudurmuş imiş Sarıbay,
İyice savaşıp göreyim.
Karşı karşıya dururum,
Mızrak uzatıp yay çekip,
Ezişe ezişe vuruşurum,
Nara ile talan salmazsam,
Dediğini gerçek kılıp,
Keremetli bahtsız Ayçürök,
Hasretini açmazsam,
Yangını bastırmazsam,
Yan da piş de öyle gez,
Yedi günün biri ecel,
Söylenen sözü bilin,
Yalan söyledi dostum da – diye.
Fısıltılı mahşer gününde,

From the woe of bitter battle,
From the blood-shedding infidel,
Who gulps down every soul he meets,
From the batyr built like a dragon,
From him who rends whoever comes,
From him who swallows the souls he meets,
From the black eye of the deccal,
From the very self of true calamity,
From the bloodthirsty wrecker of the folk,
The sorcerer who chants his spells,
From such a breaker of the oath,
If I do not loose the battle fierce,
The line of Ayköl the lion
If I do not rescue and save,
May I, Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Die and be a champion no more.
The saint's own daughter, batyr — saying,
Rather than be famed through the ages,
May I sink unborn into the deep.
Sarıbay has run rabid-wild,
Let me war on him in earnest.
I shall stand with him face to face,
Thrusting lance and drawing bow,
I shall fight him, crushing blow on blow,
If I do not loose the war-cry and the rout,
Making good the word she spoke,
Wonder-working, luckless Ayçürök,
If I do not ease your longing,
If I do not quench the blaze,
Then burn and sear and wander so,
One day in seven is death's own day,
Know the word that has been spoken,
My friend has spoken lies — saying.
On the whispering Day of Gathering,

Söylenen dedikodu gerçekse,
Kara eşek edip binin.
O hizmeti bilin,
Denen söze razı olun.
Kavgaya tutuşursa olur da,
Celmoguz oğlu Sarıbay,

If the murmured rumor be true,
Make me a black ass and ride me.
Know that service well,
Consent to the word that has been said.
And should it be he joins the battle,
Sarıbay, son of Celmoguz,

Düşmanı yıkarsam olur da,
Peri kızı bahtsız,
Hediye olarak bir şey isterim,
Onu yöneldiğim yerde verin!
Kayıpçal kızı ben idim,
Peri kızı sen idin,
Nice baş kesip düşman kovup,
Ben Kuyalı coştum,
Alaskar misali hunhara,
Yaradan buyurup rast geldim.
El-Baspas'ın boyunda,
Karaçaç kızın düğününde,
Şen şakrak çok gülüşle,
Halkın kaynadığı oyunda,
Tan yıldızı doğduğunda,
Tan temaşa, meclis,
Uğultuyla kurulup dururken,
Ruhu üstün canlardık.
Canına cefa, zor gelse,
Kurtarıp almaya,
Vaadimiz var idi.
Vaadime durmazsam,
Kahırlı düşman Sarıbay'ı,
Öldürüp yere gömmezsem!
Kapışmayı sert salmazsam,
Azaplı müşkül beladan,
Ay gibi dostum Çürök'ü,
Kurtarıp almazsam,
Doğmadan dibe çökelim,
Sağ gezmeyip ölelim.
Rahat durmayan gazaplının,
Kapışıp kanını dökelim,

And should it be I fell the foe,
Peri's daughter, luckless one,
One thing I ask of you as gift,
Grant it there where I am bound!
I was the daughter of Kayıpçal,
You were the daughter of the peri,
Cutting many heads, driving foes,
I, Kuyalı, surged in flood,
On the bloodthirsty one like Alaskar,
By the Creator's decree I came.
Along the length of El-Baspas,
At the wedding-feast of maiden Karaçaç,
With merry, ringing peals of laughter,
At the games where the folk seethed thick,
When the morning star was rising,
Dawn spectacle and gathered feast,
While it stood arrayed in murmuring din,
We were souls of peerless spirit.
Should torment or duress befall your soul,
To rescue and to save,
We had our pledge between us.
If I do not stand upon my pledge,
If the fell foe Sarıbay
I do not slay and lay in earth!
If I do not loose the grapple hard,
From the anguished woe of hardship,
My moonlike friend, my own Çürök,
If I do not rescue and save her,
May we sink unborn into the deep,
May we walk no more alive, but die.
The wrathful one who will not rest —
Let us grapple and shed his blood,

Kaburgasını sökelim.
Ben Kuyalı olalı,
Ok geçmez kürk giyip,
Gök meydan gibi dolalı,

Nice yerden el aldım,
Şimdiye dek nice şir aldım.
O elin yayladığı yeri aldım,
Koca yurda el saldım,

Bahadır oldum, er oldum.
Celmoguz oğlu Sarıbay'la,
Bir yüzleşip durmaya,
Hazırlanıp balta vurmaya,
Coşturup kanı yutuşup,
İpekliden kürkü yırtışıp,
Coşan kanı yutuşup,
Bir yüzleşip kalmaya,
Erken dediğim geç idi,
İki gözüm dört idi.
Han Manas'ın bir tanesi,
Semetey şiri görsem – diye,
Kâse paylaşıp ölsem – diye,
Temaşaya dalmaya,
Dar döşeğe yatmaya,
Yiğit doğan bozkurdu,
Yönelip süzüp görmeye,
İki gözüm dört idi,
Kahırlı düşmanın kendisine,
Çarpışmayı sert kılmışım,
Rast geleni kırmışım.
Yaratılmış âdemoğlundan,
Haberini duyup uzaktan,
Han Semetey bozkurda,
Hasret olup durmuşum.
Hunhar akla düşünce,
Varıp gözünü görsem – diye,
Karaltısını görüp ölsem – diye,

Let us tear his ribs away.
Since I have been Kuyalı,
Wearing the coat no arrow pierces,
Since I have ranged the world like heaven's field,
I took peoples from many lands,
I've taken many a lion till now.
I took the lands where those folk summered,
I laid hands on the great yurt-land,

I became a batyr, became a man.
With Sarıbay, son of Celmoguz,
To stand and face him once for all,
To make ready and strike the axe,
Stirring the blood, gulping it down,
Tearing each other's silken coats,
Gulping down the surging blood,
To meet him face to face at last,
What I called early proved too late,
My two eyes strained as if they were four.
The one and only of Khan Manas,
Might I see the lion Semetey — saying,
Might I share his bowl and die — saying,
To plunge into the spectacle,
To lie upon the narrow bed,
The grey wolf born a hero true,
To turn and gaze on him at last,
My two eyes strained as if they were four,
Upon the fell foe's very self
I have made the combat hard,
I have slain whoever crossed my path.
Of all created sons of Adam,
Hearing tidings from afar,
For Khan Semetey, the grey wolf,
I have stood and pined in longing.
When the fierce one comes to mind,
Might I go and see his eyes — saying,
Might I glimpse his silhouette and die — saying,

Sinek gibi canım çırpınıp,
Bahadır yürek, er gayret,
Düşünsem gevşeyip dağılıp.
Coşup giderim ara sıra,
Er akla düşünce,
Gönlüm gidip bölünüp,
Çok şey düşe görünüp,
Yüreğim ezilip,
Etim tırnağım gerilip,
Özleyip gezerim böylece,
Gündüz gezsem gülüş yok,
Gece yatsam uyku yok,

Böylesi bela dünya bir hiç!
Kahırlanıp ölmeye,
Kastımı kurdum bu yıl ben,
Semetey şiri görmeye,
Yürek kaynayıp iç sızlayıp,
Yangısını çektiğim dünyada,
Bazen giderim iyice soğuyup,
Kaşım çatık açılmadan,
Kaynayan içim yatışmadan.
Yaradan'ın verdiği genç heves,
Ah Çürök, ne edeyim,
Can gitmeden yatışmaz.
Kadir bilir Çürök'üm,
Baksam durup duramam,
Garip bozkurt sevdam.
Kurumuş ormandan yol açıp,
Boz tulparımı yordum.
Keskinliğim gidip içim yanıp,
Kurumuş canı kocattım.
Çarpışmaya çıkan düşmanın,
Cezasını ele veririz,
Akıl kaçıp içim yanıp,
Semetey'i arayıp geliriz.
Dostum Çürök, varayım,
Coşan ecel ateşinden,
Kurtarıp alayım.

My soul flutters like a fly,
A batyr's heart, a man's own zeal —
When I think, they slacken and disperse.
At times I surge and overflow,
When the man comes to my mind,
My heart goes out and splits in two,
Many things appear in dreams,
And my heart is crushed within,
My flesh and nails are stretched taut,
So I wander in my longing,
Walking by day, there is no laughter,
Lying by night, there is no sleep,

Such a woe — the world is nothing!
To die in fury if I must,
This year I set my purpose fast,
To see the lion Semetey,
My heart aboil, my innards aching,
In this world where I bear its burning,
At times I go quite cold within,
My knitted brows never unbent,
My boiling heart never at rest.
The young desire the Creator gave,
Ah, Çürök, what am I to do,
It will not still till life is gone.
My Çürök who knows my worth,
When I look, I cannot hold my peace,
My poor grey-wolf love and longing.
Breaking trail through withered forest,
I have wearied my grey tulpar.
My keen edge gone, my heart aflame,
I have aged this withered soul.
The foe who rides out to the clash —
We shall mete his sentence out,
My wits astray, my heart aflame,
We shall come seeking Semetey.
My friend Çürök, let me go,
From the surging fire of death
Let me rescue and let me save.

Denen söze razı ol,
Dostum isen, denk isen,
Peri kızıysan sen eğer,
İstediğimi veriver,
Hasret derdini bastırıver,
Umaç gibi gözü açıver.
Varılmaz-dönülmez, yel yetmez,

Gözleyip taradığım yoldu,
Bahadır taslayan Sarıbay,
Bela basmış domuzu,
Altı kez sefer etmiş ordudur.
O yer yardıran Sarıbay,
Ne zaman bizden er idi?
Bilgiç eren, ulu sınçı,

İşi rast giden sınçı,
Onun dediği söz idi,
Güçlü taslayan Sarıbay'ın,
Eceli sendendir demişti,
Çare bulunursa alalım,
Bir yüzleşip kalalım.
Takat tükenip güç giderse,
Sarıbay'dan ölelim,
Keskin gayret bir gelirse,
Onun gibi kudurup gezen,
it ile,
Boğuşup görelim.
Uçtuğunu cuma günü bilip,
Gittiğini Kadir gecesi bilip,
Sarıbay'a dayanamayıp,
Kuğu olup donunu giymişsin,

Has dostuma yetişsem – diye,
Hasret çekip gezmişsin.
Garip dostum, varayım,
Kuduran düşman elinden,
Kurulan demir ağından,
El yanaşmaz derdinden,

Consent to the word that has been said,
If you're my friend, if you're my equal,
If you truly are the peri's daughter,
Grant me only what I ask,
Press down the ache of longing,
Open wide the dim and hoping eye.
Unreachable, unreturnable, beyond the wind,
Such was the road I watched and combed,
Sarıbay who plays the batyr,
The swine whom woe has overwhelmed,
A host that has marched to war six times.
That earth-splitting Sarıbay —
When was he ever more man than we?
The learned saint, the great sınçı,

The sınçı whose work goes ever right,
It was the word that he had spoken:
Of Sarıbay who plays the strongman,
His death shall come from you, he said,
If remedy be found, let's take it,
Let us meet him face to face.
If strength is spent and power fails,
Then let us die at Sarıbay's hand,
If keen zeal comes upon us once,
With one who roams as rabid as he,
with such a dog,
Let us try our strength and grapple.
Knowing to fly upon a Friday,
Knowing to go on the Night of Kadir,
Unable to endure Sarıbay,
You became a swan, donned your swan-garb,
Might I reach my one true friend — saying,
You have wandered, worn with longing.
My poor dear friend, let me go,
From the hand of the rabid foe,
From the iron net he has spread,
From the woe no hand dares near,

Dalıp gidilen çukurundan,
Narayı bolca salayım,
Ay gibi Çürök, seni,
Kurtarıp alayım.
Sana arka olurum – diye,
Bundan sonra dost Çürök,
Bana razıysan eğer – diye,
Kadere deva bulmaya,
Sarıbay'ın başını vurmaya,
Razı olayım Çürök sana – diye,
Dosttun, sözünü tutayım,
Gücü tam kâfire,
Kapışmaya varayım.
Anılan kaza müşkülünden,
Kurtarıp alayım,
İşte böylece Kuyalı,
Dişi kaplan şir imiş,
Kayıpçal kızı Kuyalı,

From the pit that swallows all who plunge,
Let me loose the war-cry full and free,
Moonlike Çürök, you yourself
Let me rescue and let me save.
I shall be your shield and stay — saying,
Henceforth, friend Çürök,
If you consent to me — saying,
To find a cure for fate itself,
To strike the head from Sarıbay,
Let me consent, Çürök, to you — saying,
You were my friend; let me keep your word,
Against the infidel whose strength is whole,
Let me go and join the grapple.
From the storied stroke of doom
Let me rescue and let me save,
Thus it was that Kuyalı,
A tigress and a lion she was,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,

Âlemde bir pehlivanmış o,
Takkesinin kenarı
On iki kulaç enliymiş,
Ay-âlemi kasıp kavurup
Öyle gezer biriymiş,
Aşırı belâ, büyük kavgayı
Sala sala gezermiş.
Kuytu yerde dava kalmadan,
Tutuşmadık düşman kalmadan,
Kana doyup katılaşıp,
Kalabalık halkın hepsine,
Türlü türlü canlara,
Ad konmuş genç çocuklara,
Kocamış ihtiyarlara,
Türlü türlü canlara,
Belâsını salıp katılaşıp,
Kuyalı pehlivan diye ün salıp,
Pehlivan çıkmış biriymiş.
Ayçürök'e rastlayıp,
Söz birliği ettiği çağmış,

In all the world she was a champion,
The brim of her skullcap
Was twelve fathoms wide,
Scorching moon and world together,
So she went roaming, such was she,
Utmost calamity and mighty strife
She strewed about her as she roamed.
No quarrel left in any hidden place,
No foe left ungrappled anywhere,
Glutted on blood and hardened,
Upon the teeming people, all of them,
Upon souls of every kind,
Upon young children newly named,
Upon the aged grown decrepit,
Upon souls of every kind,
Loosing her calamity, hardened,
Famed as Kuyalı the champion,
She had come forth a champion born.
Chancing upon Ayçürök,
It was the season they made pact of word,

Pehlivan kızın ta kendisiymiş.
Destan ettik eğlenceye,
Yitip gitmiş erlerin
Yordamını söyleyip vermeye,
Büyüklük ile horluğun
Orta yerini ayırmaya,
Hızırlı aslanın soyunu,
Nicesini anlatıp vermeye.
Çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen adam yok,
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yanından gelen kişi yok.
Destancı zavallı coşuverip,
Atadan kalan destanı
Hikâye eder kendinden geçip.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Kız olsa da o delinin
Yiğitliği bambaşka,
Pehlivanlığı bir nice.
Erenliği, aslanlığı,

She was the champion maiden's very self.
We made an epic for delight,
Of the men now lost and gone
To tell and give their ways,
Between greatness and abasement
To divide the middle ground,
The line of the lion blessed by Hızır,
To recount its many tales.
Much of it lies, much of it truth,
No man has seen and come again,
Half is invention, half is truth,
No person has come from beside it.
The poor bard, carried away,
The epic handed down from fathers
He tells as story, rapt beside himself.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Though she was a girl, that wild one's
Valor was a thing apart,
Her champion's might manifold.
Her sainthood, her lionhood,

Uçsuz bucaksız, göz yetmez,
O kâfirin yiğitliği.
Türlü türlü söz söyledi,
Çok dinleyip Çürök şaşar gibi.
Yerinde sözüne bakılsa,
Mızrakla saplar gibiydi.
Gök tozutup davrandık,
El tutuşup, Kuyalı,
Kıyametlik dost olduk.
Sönüp gidiyorum, tutuştur,
Dostluk yolun gerçekse,
Ölüp gidiyorum, dirilt beni.
Kopup gidiyorum, derle beni,
Ettiğin andı say, gözet.
Beş geçide çıkıp yol keserek,
Beş örgü saçı taradık,
Sıkı yoldaş olmak için
Ak buğday ununu çiğneştik,

Boundless, beyond the reach of eye,
The valor of that infidel.
Words of many kinds she spoke,
Listening long, Çürök seemed amazed.
If one weighed her words in place,
It was as though she pierced with a lance.
We bestirred ourselves, raising gray dust,
We joined hands, Kuyalı,
We became friends unto Judgment Day.
I am guttering out — kindle me,
If your road of friendship is true,
I am dying away — revive me.
I am torn away — gather me,
Honor the oath you swore, keep watch.
Riding out five passes, barring the way,
We combed the five-plaited hair,
To be comrades fast and firm
We chewed white wheaten flour together,

Ak çeliğin ağzını yalaştık.
Yiğitliğini göster hele,
Yanıp tutuştum, söndür hele,
Sele girdim, bastır hele,
Umaç gibi gözümü aç hele,
Celmoguz oğlu kâfirin
Kudurmuş derdini bastır hele,
Belâyı gördüm, koru gördüm,
Bambaşka kötü ok gördüm,
İçim yanar kaygıdan,
Korkup durmaktayım, Kuyalı,
Göz görmüş Seytek yavrudan,
Kayınım çora aslanlardan,
Kaplan, bozkurt erlerden,
Özgür yatan er Kırgız.
Korku içindeki ellerden,
"Komaz, horluk eder" diye,
O kâfir kükreyecek olsa,
Eli yurdu eğdirip,
"Ganimet edip alır" diye,
Ala Dağ'ın Kırgız'ını
"Sürüp derde boğar" diye.

We licked the white steel's edge together.
Show your valor now,
I burn and blaze — quench me now,
I am caught in the flood — stem it now,
Open now my eyes dim as umach-gruel,
The infidel son of Celmoguz —
Quell his rabid torment now,
I have seen calamity, seen embers,
I have seen an evil arrow like no other,
My inward parts burn with care,
I stand in terror, Kuyalı,
For the child Seytek whom eyes have seen,
For my kinsmen, the çora lions,
For the tiger and gray-wolf men,
The free-lying Kırgız men.
For the peoples gripped by fear,
Saying "He relents not, he will abase them,"
Should that infidel begin to roar,
Bowing down land and people,
Saying "He will take them all for spoil,"
The Kırgız of the Ala Mountains
Saying "He will drive them, drown them in woe."

Talas'tan uçup diyar aşıp,
Bilerek geldim, Kuyalı,
Pehlivan er, sana umut bağlayıp.
Koptum gidiyorum, ulasan,
Saçılanı toplasan,
Dediğine razı olayım,
İstediğin hangi nesneyse,
Onu bulduğum yerde vereyim.
Dayanacak beli bileyim,
Kazara esirgenirsem,
Kazara kadınlık edersem,
Babamdı Akunkan,
Tam da babacığıma varayım!
Ağrımı dindirsen,
Umaç gibi gözümü açtırsan,

Flying from Talas, crossing lands,
Knowingly I came, Kuyalı,
Champion warrior, setting my hope on you.
I am breaking away — join me anew,
Gather up what has been scattered,
Let me consent to what you say,
Whatever thing it is you wish,
I shall give it where I find it.
Let me know the loins I may lean on,
If by mischance I am begrudged,
If by mischance I play the mere woman,
Akunkan was my father —
Straight to my dear father let me go!
If you would still my pain,
If you would open my eyes dim as umach,

Acımadan soluğumu,
Sarıbay büküp belimi,
Perişan etti elimi,
Kırıp geçirip geliyor
Dimdik duran belimi.
Sarıbay ile yüzleşip,
Pehlivan da öldü, er de öldü,
Eceli gelmeyen kul gün gördü,
Bileği dolu, zehri güçlü,
Bu kâfir gibi eri kim gördü.
Namlı Kara dev ölüp,
Kalabalık yurda sahip olan ölüp,
Gerçekten fena yandık,
Sinek kadar candan umut kestik.
Külçoro girip saldırıp,
Yedi gün boyu dalıp,
Yetmiş yerinden yara yiyip,
Savaşmadan durmadı.
Halkı kırmadan durmadı,
Teke tek at koşturan,
Karga kadarcık Seytek'im
Nice günler dayandı.
Zalimlik etti insana,
İşinde yıkıcı çıktı,
Sığınak olsan, Kuyalı,

Without mercy — my very breath —
Sarıbay has bent my waist,
He has made my people wretched,
He comes crushing, mowing down
My back that stood so straight.
Coming face to face with Sarıbay,
Champion died and warrior died,
The slave whose hour came not saw day,
His wrist is full, his venom strong —
Who has seen a man like this infidel?
The famed Kara giant dying,
The lord of teeming tribes dying,
Truly we were sorely burned,
We gave up hope of life worth a fly.
Külçoro went in attacking,
Plunging seven days entire,
Taking wounds in seventy places,
He did not rest from battle.
He rested not from mowing down the folk,
Racing his horse in single combat,
My Seytek, small as a crow,
Held out for many days.
He wrought cruelty upon mankind,
In his work he proved a destroyer,
Were you but a refuge, Kuyalı,

Kara zalim Sarıbay,
Kastını dikti insana, –
Diye, böylece Ayçürök,
Kâh gülüp, kâh ağlayıp,
Yanıp yakıldı, can üzerek.
Haberi duyup Kuyalı,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Kor olup gözü alevlendi,
Kapı kanadı gibi ak dişini,
Yavrum, halkta olmayan dişini,
Parça parça çiğnedi.
Kan içici yana rast geldi,
Gerekli kadın Çürök'e,

The black tyrant Sarıbay
Has set his malice upon mankind, –
Saying so, thus Ayçürök,
Now laughing, now weeping,
Burned and lamented, wringing her soul.
Hearing the tidings, Kuyalı —
May God not show you such a face —
Her eyes blazed up like embers,
Her white teeth like door-leaves,
My child, teeth not found among the folk,
She ground them piece by piece.
One was found to face the blood-drinker,
For Çürök, the woman in her need,

Yaraşan pehlivan bulundu.
Kadri yüce yengenin, o delinin,

Onuru böylece örtüldü.
Kızdan çıkma biriymiş,
Erkek olsaydı eğer,
Âlemi bozacak biriymiş.
Ok geçmezi giyinip,
Er olduğu belli olup,
Öfkelenip hazırlanıp,
Gaipten akıl bulunup.
Pusatını kuşanıp,
Kınsız kılıç bağlanıp,
Ayçürök'ten söz duyup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kaplanı, o kan içeni
Kuşatıyor diye duyup,
Kara dev'e nicedir
Horluk etti diye duyup.
Gürbüz Külçoro'ya,
Zorbalık etti diye duyup,

Talas'taki Kırgız'a,
Horluk etti diye duyup.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Duyup dayanamayarak,
Yürekliliği görünüp,
Savaş başlığın bağlanıp,
Ok geçmez zırhı giyip,

Ok yetişmez küheylana binip,
Pehlivanlığı belli olup,
Halk canından umut kesip,
Güçlenip hazırlanıp,
Baksan, dağ gibi donanıp.
Mızrakçıların en pehlivanı,
Âleme salar büyük kavga,
Pehlivanlığı bir nice,
Celmoguz oğlu er ile

A fitting champion was found.
The honored elder kinswoman's, that wild one's,
Honor thus was covered safe.
She was one sprung from a girl,
Had she only been a man,
She was one to wreck the world.
Donning armor no shaft could pierce,
Her manhood plain to see,
Growing wrathful, making ready,
Counsel found from the unseen.
Girding on her arms of war,
Binding on a scabbardless sword,
Hearing word from Ayçürök —
That Celmoguz's son Sarıbay
The tiger, that drinker of blood,
Was hemming in — so she heard,
That on the Kara giant long
He had heaped abasement — so she heard.
That on sturdy Külçoro
He had wrought his tyranny — so she heard,
That on the Kırgız of Talas
He had heaped abasement — so she heard.
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Hearing, could not endure,
Her braveness showing forth,
Binding on her helm of war,
Donning mail no arrow pierces,

Mounting a courser no arrow overtakes,
Her champion's might made plain,
The folk despairing of their lives,
Gathering strength, making ready,
Look — arrayed like a mountain.
Most champion of all the lancers,
She looses great strife on the world,
Her champion's might manifold,
With the warrior son of Celmoguz

Çok tutuşmuş seçkin yiğit.
Kahraman odur, aslan odur,
Bele bağ, dayanak da odur.
Coşup yerinde duramayıp,
Habercinin sözünü duyup,
Kan içen aslanın soyunu
Kuşatıyor diye duyup,
Kalabalık eli yoksul kılıp,
Yağmalıyor diye duyup,
Öldürmeden öcünü almaya,
Belâyı başına salmaya,
Kapışacağı Sarıbay,
Tutuşacağı o kan içen, ah.

«Öfkeli, zehirli kâfire,
Yurt bozup, el kıran,
Ahir zamana yaratılmışa,
Bir kapışıp görelim,
Er Sarıbay bahadıra,
Kavgayı önce salmaya,
Ecel yetip, gün biterse,
Takat tükenip, güç giderse,
Sarıbay'dan ölürüm.
Kıl kadar canımı esirgemeden,
O kahrolası domuzun,
Tutuşup kanını dökerim.
Kükreyen kul ile
Güreşip bir görürüm» –
Diye, böylece Kuyalı,
Kahrolasıdan ürküp canı,
Yel yetmez küheylanı eyerleyip,
Kahrı katı mızrak alıp,

Ay baltayı kuşanıp,
Cazay bozu katlatıp,
Yetkin çelik okları
Yel devesine yükletip.
Yetkinliği şöyleydi:
At yorup, yer dolaşıp,

A chosen brave who oft had grappled.
Hero is she, lion is she,
Girdle to the waist and stay is she.
Boiling over, unable to stand in place,
Hearing the messenger's word,
That the line of the blood-drinking lion
He was hemming in — so hearing,
That he beggared the teeming people,
And plundered them — so hearing,
To take her vengeance with his death,
To loose calamity on his head,
Sarıbay with whom she would grapple,
That drinker of blood she would close with, ah.
«Upon the wrathful, venomous infidel,
Wrecker of homelands, breaker of peoples,
Creature made for the last of days,
Let us close once and see,
Upon the batyr, warrior Sarıbay,
To loose the strife the first,
If fate arrives and days are done,
If strength runs out and power goes,
Then by Sarıbay I die.
Not sparing my life worth a hair,
That accursed swine —
Grappling, I will spill his blood.
With that roaring slave
I will wrestle once and see» –
Saying so, thus Kuyalı,
Her soul shying from the accursed,
Saddled the courser no wind overtakes,
Took the lance of bitter wrath,

Girded on the moon-axe,
Leading the Cazay gray in reserve,
The well-wrought arrows of steel
She loaded on the wind-swift camel.
Such was her perfection:
Tiring horses, ranging lands,

İt salıp, kuş uçurup,
Erken dediği geç olup,
"Bir çarpışıp görsem" diye,
Coşup kavgacı pehlivan kız,
İki gözü dört olup.
Öfkelenip durmadan,
Oçogor tüfeğini doldurdu,
Cazayılı kuşanıp,
Canı sinek kadar görmeden,
Davrandı bahtsız, hazırlanıp.

Kahramanlığı belli olup,
Masmavi demir giyinip,
Görenin gönlü ürperip,
Görseler böyle Kuyalı,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Bileği dolu, zehri güçlü,
Sataşanı düz eder.
Hükmedişi böyleydi,
Karlı dağın kuşu gibi,
Pençeleşmeye dağ bulamayıp,
Çarpışmaya düşman bulamayıp,
Güreş tutmaya er bulamayıp,
Coşup böyle kudurup,
Heybetlenip haykırıp,
Altmış pehlivan soyunu,
"Hazırlanın" diye çağırıp,
Olmaz kulağı sağır edip,
Davulları vurdurup,
Pehlivanları görünüp,
"Bahadır kız nasıl olurdu" diye,
Erenler candan umut kesip.
Altmışın en ustası,
Muratay ağam en yamanı,
Kırk pehlivanın hepsi,

Er Muratay, yaşlısı:
«Kayıpçal kızı Kuyalı,
Kız aslan er idin,

Loosing hounds, flying hawks,
What she called early falling late,
Saying "Might I clash but once,"
The champion girl, hot for strife,
Her two eyes became four.
Raging without cease,
She loaded her Oçogor gun,
Girding on the cazayıl,
Counting her life less than a fly,
The luckless one bestirred herself, made ready.
Her heroism plain to see,
Clad all in deep-blue iron,
The heart of the beholder shuddering,
Should they see Kuyalı so,
Looming like a sheer blue mountain,
Her wrist full, her venom strong,
She levels whoever provokes her.
Such was her dominion,
Like the bird of the snowy peaks,
Finding no mountain to claw against,
Finding no foe to clash with,
Finding no man to wrestle,
Boiling thus into fury,
Bellowing in her grandeur,
The line of sixty champions
She summoned: "Make ready!"
Deafening even ears that hear not,
Having the drums beaten,
Her champions appearing,
Saying "How could a girl be a batyr?"
The warriors despaired of their lives.
Most masterful of the sixty,
My elder Muratay, fiercest of them,
All of the forty champions,

Warrior Muratay, their elder:
«Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
A girl, you were a lion-man,

Niceyi bozan aslan idin.
Yavrum, yiğitliğin belli olup,
Ok geçmez zırhı giyinip,
Savaştan olsun seferin,
Seferini söyleyiniz.
Karaltı olup, dayanak olup,
Çarpışmaya biz de varalım,
Sert kargaşa, büyük kavgayı
O düşmana salalım.
Dile bahadır, söyleyiver,
Çarpışılan düşmanı ölçüp,
Haberini duymuş olalım.
Kader yeterse ölmeye,
Karaltı olup, dayanak olup,
Tutuşup görmeye,
Gerçekse bu yıl varalım,
Diklenen düşman yeri varsa,
Adamakıllı kırgın salalım,
Yüreklisini ayıralım,
Yavrum, sefer sözünü söyleyiver,
Yol yordamını görelim».
Muratay böyle derken,
Kız Kuyalı söze başlayıp,
Usulca söyleyip sağlam koyup:
«Kaygım kederim bir hayli,
Tutuşacağım Sarıbay,
Amansız ecel yeterse ölmeye,
Tutuşurum, kırk pehlivan,
Celmoguz oğlu kul ile,
Yüz yüze karşı dururum,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse vuruşurum.
Karşı karşıya vuruşup,
Kaburgayı söküşüp,
Pençeleşip görüşüp,
Kavga başlatıp, çekişme başlatıp,
Can esirgemeden ölüşüp.

Kahırlı kanını dökerim,

A lion who broke many a foe.
My child, your valor plain to see,
Donning mail no arrow pierces,
Let your campaign be of war,
Speak and tell us your campaign.
Becoming shadow, becoming stay,
Let us too go to the clash,
Harsh tumult and great strife
Let us loose upon that foe.
Speak, batyr, only say it,
Measuring the foe to be fought,
Let us have heard the tidings.
If fate suffices us to die,
Becoming shadow, becoming stay,
To grapple and to see,
If it be true, this year let us go,
If there be a place of defiant foes,
Let us loose a thorough slaughter,
Let us single out the brave-hearted,
My child, speak the word of the campaign,
Let us see the way and manner».
As Muratay spoke thus,
The girl Kuyalı began her speech,
Speaking softly, setting it firm:
«My cares and sorrows are many,
Sarıbay with whom I shall grapple —
If pitiless fate suffices, then to die.
I will grapple, forty champions,
With the slave, Celmoguz's son,
Face to face I will stand against him,
Firing guns and drawing bows,
Breast to breast I will trade blows.
Striking one against the other,
Tearing out each other's ribs,
Clawing, closing, meeting,
Starting strife and starting struggle,
Dying together, sparing no life.

I will spill his bitter blood,

Yurt bozan Sarıbay'ın,
Yiğitliğini görürüm.
Hey gidi be Muratay,
Ağamdın, handın,
Babamdan üstün candın.
Önüme sersem ak yolumu,
Yalçın dağ gibi tasarın.
Halkı bozan kul ile
Tutuşup görmek için,
Gaza kıldım ona işte,
"Sarıbay pehlivandı" diye,
Muratay ağam, gevşeme.
"Bana yüreklilik versen" diye,
İçimdeki sırrı gizlemeden,
Söyleyeyim ağa sana» diye.
«Er Muratay, kırk pehlivan,
Cenge salınmış büyük kavga,
Yüz yüze duralım,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Kavgası belâlı kâfiri,
Yanar ateşini söndürüp,
Bu dünyadan göçürüp,
Yangın sönmüş gibi edelim!
Tutuşacağım Sarıbay,
Akıl yoldaşım ağam Muratay,
Çelikten mızrak alın,
Elinde kavga, büyük hengâme,
Sarıbay'a salın,
Ecel yeterse ölün.
Sertleşip vuruşup,
Karşı karşıya durup,
Pehlivan ölsün, er ölsün,
Bileği katı, büyük kavga,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Âlemi aşmış büyük pehlivan.

Uzaklara varmış ünü,
Âleme yetişir çatışması,
Güreşmeden, çekişmeden,

Of Sarıbay the homeland-wrecker
I will see the valor.
Ah, you there, Muratay,
You were my elder, my khan,
A soul dearer than my father.
Spread before me my white road,
Your design like a sheer mountain.
With the slave who wrecks the folk
In order to grapple and see,
I have vowed holy war on him, behold,
Saying "Sarıbay was a champion,"
My elder Muratay, do not slacken.
Saying "Would you give me heart,"
Hiding not the secret within me,
Let me tell you, elder» — she said.
«Warrior Muratay, forty champions,
Great strife loosed into battle —
Let us stand face to face,
The infidel son of Celmoguz,
The infidel whose strife is calamity,
Quenching his burning fire,
Sending him forth from this world,
Let us make it as a fire gone out!
Sarıbay with whom I shall grapple —
Muratay, my elder, comrade of my counsel,
Take up lances made of steel,
Strife in hand, great uproar,
Loose yourselves on Sarıbay,
If fate suffices, die.
Hardening, trading blows,
Standing face to face,
Let champion die, let warrior die,
Hard of wrist, the great strife —
Sarıbay, Celmoguz's son,
A great champion who has overtopped the world.
His fame has reached far places,
His onslaught reaches all the world,
Without wrestling, without struggle,

O yanası domuz yatar mı» –
Diye, böylece, Kuyalı,
Pehlivanlara bunu söyleyip,
Anlayana yamanı söyleyip.
Bilgeymiş Muratay:
«Pehlivandın, er idin,
Dişi aslan sendin,
Düşmanlaşacağın Sarıbay,
Tutuşmayı sert salalım,
Güçlü düşmanı öldürüp,
Pek murada kanalım,
Kahraman kızın sözünü tutalım,
Kahraman hanın soyunu,
Belli sözün gerçekse,
Kurtarıp alalım.
Ölmeden sağ gezerken,
Nice murada erelim,
Kudurmuşa benzer Sarıbay,
Kırışıp ölüme gidelim.
Hızırlı aslana sataşıp,
O, ölüme kendisi dolaşıp,
Kabaran o it ile
Yüz yüze varalım,
Haykırıp öte yaygara koparıp,
Atışmayı bolca salalım.
Aslan Manas soyunu,
Kahırlının elinden
Kurtarıp alalım.
Mızrak kırılıp demet olsun,
At ölüsü dağ olsun.
Kader yeterse ölüşsünler,
Ölmeyip sağ kalanlar,
Böyle görülmedik şey görsünler.
Çarayna zırhı, donunuzu
Giyinin pehlivanlar,
Canınızı kıla bağlayıp,
Atılın kavgaya pehlivanlar!
Mızrak çevirip varanlar,

Will that swine fit to burn lie still?» –
Saying so, thus Kuyalı
Spoke this to the champions,
Spoke the dire word to those who understood.
A sage was Muratay:
«You were a champion, a warrior,
The she-lion — you were she,
Sarıbay whom you will take as foe —
Let us loose the grappling hard,
Slaying the mighty foe,
Let us drink deep of our desire,
Let us keep the hero girl's word,
The line of the hero khan,
If your plain word be true,
Let us rescue and reclaim.
While we walk alive, undying,
Let us attain many a desire;
Sarıbay, who seems gone mad —
Let us mow and go to death.
He provoked the Hızır-blessed lion,
He himself came circling to his death;
With that swelling cur
Let us come face to face,
Shouting, raising clamor yonder,
Let us loose the fusillade in plenty.
The line of the lion Manas
From the hand of the bitter one
Let us rescue and reclaim.
Let lances break and lie in sheaves,
Let dead horses pile into mountains.
If fate suffices, let them die together;
Those who die not and remain,
Let them see such sights unseen before.
Your çarayna mail, your gear —
Put them on, you champions,
Binding your lives to a hair,
Hurl yourselves to strife, champions!
You who go wheeling lances,

Acımadan kavga salanlar,
Mızrağa usta çevikler,
Ay-âlemi kasıp kavuran,

You who loose strife without pity,
You deft masters of the lance,
Scorchers of moon and world,

Acımasız yamanlar,
Pehlivan buyruk verdikten sonra,
Sarıbay kuşatıp geldikten sonra,
Yamanınız hazırlanın,
Kırılıp gidin hepiniz,
Yürekliniz, aslanınız,
Mızrağa usta eriniz,
Sarıbay nasıl bir ermiş,
Tutuşup görünüz,
Kızdan utanıp kalmayın.
Büyük salalım kavgayı,
Çıkaralım göğüsten,
İçte birikmiş hasreti» –
Muratay bunu söyleyince,
Söyleyip ferman kılınca,
Buyruk verip dururken,
"Aman" deyip demeye kalmadan,
Göz açıp yumuncaya dek,
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırları bir nice,
Er Muratay, yaşlısı,
Haykırışıp velvele koparıp,
Pehlivanların hepsi,
Sarıbay'ın köküne
Kavgayla ermek için,
Amansız ecel yeterse ölmeye,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Tutuşup görmeye,
Kol kanat olup vermeye,
Gerinip güçlenip pehlivanlar,

Çelikten mızrak takınıp,
Bir sinekçik kadersiz canı,
Kıl kadar görmeden feda edip.
Masmavi demir giyinip,

You pitiless dire ones,
After the champion gives command,
After Sarıbay comes hemming in,
Make ready, your fiercest,
Go and be mown down, all of you,
Your brave-hearted, your lions,
Your men masterful with the lance,
What manner of man is Sarıbay —
Grapple with him and see,
Be not shamed before a girl.
Let us loose the strife full great,
Let us bring out from the breast
The longing stored within» –
When Muratay had spoken this,
When he had spoken and made decree,
While he was giving the command,
Before "mercy" could be said,
In the blink and shutting of an eye,
Their champion's might a thing apart,
Their batyrs manifold,
Warrior Muratay, their elder —
Shouting together, raising tumult,
All of the champions,
To the root of Sarıbay
To reach with war,
If pitiless fate suffices, then to die,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
To grapple and to see,
To give her wing and shelter,
The champions stretching, gathering strength,
Fastening on lances made of steel,
Their luckless lives, a little fly,
Offering up, not counting them a hair.
Clad all in deep-blue iron,

Nice bey yoldaş olup,
Hilalli altın kızıl tuğu
Dalgalandırıp tutuşup,
Yetkinini öne sürüp,
Ele nişan büyük tuğu,
Muratay ere tutturup.

Many a bey becoming comrade,
The crescented gold-red banner
Setting awave, taking hold,
Pushing forward their most perfect,
The great standard, sign to the people,
They gave to warrior Muratay to bear.

Oçogorlarını doldurup,
Cazayılı kuşanıp,
Kuyalı ile kırk bir can,
Yürüdü düşmana hazırlanıp.
Tepeler aşıp sıra sıra, bel geçip,
Türlü türlü yer basıp,
Irmak geçip, dağ gezip.
Bakılsa böyle yerden geçip,
Engebeli yerler basıp,
Beyin kavuran çöl basıp,
Tutuşacağı Sarıbay,
Kastını dikip ona işte,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Ulu olup, aslan olup,
Kırk bir pehlivan er olup,
Boru, zurna çalınıp,
Kelte tüfek asılıp,
Masmavi demir giyinip,
Bozkurtluğu belli olup,
Er hazırlanıp, yol yürüyüp,
Hesapsız bol yürüyüp,
Esirgemeden yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Gün hesabını tutmadan,
Günde dinlenip kalmadan,
Ayda dinlenip kalmadan,
Ay hesabını tutmadan,
Geniş ovaları basmıştı,
Geniş Çatkal'ı aşmıştı,
Geniş Talas'a basmıştı,
Geniş Talas'a geldiğinde,
Tanrı yüzünü göstermesin,

Loading their Oçogors,
Girding on the cazayıl,
Kuyalı and forty-one souls
Marched on the foe, made ready.
Crossing hills in ranks, passing cols,
Treading lands of every kind,
Fording rivers, roaming mountains.
Look — passing through such places,
Treading broken country,
Treading brain-scorching desert,
Sarıbay with whom she would grapple —
Setting her malice upon him, behold,
Kuyalı, Kayıpçal's daughter,
Being mighty, being lion,
Forty-one champions being men,
Horns and zurnas sounding,
Short guns slung on shoulders,
Clad all in deep-blue iron,
Their gray-wolf nature plain,
Men made ready, marching the road,
Marching countless and abundant,
Marching the road without sparing,
Marching hard, not sparing the horse,
Keeping no count of days,
Not resting by the day,
Not resting by the month,
Keeping no count of months,
They had trodden the broad plains,
They had crossed broad Çatkal,
They had trodden broad Talas,
When they came to broad Talas —
May God not show his face —

Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yüz yüze gelip çatışıp,
Belâ salıp durmaktaymış.
Karşı duran nice Kırgız'dan,
Hayli can ondan ölmüştü,
Geri dönülmez gerçek yurdu,
Amansız ecel yeteni görmüştü.
Kavgayı fena başlatmıştı,

Sarıbay, Celmoguz's son,
Meeting face to face, clashing,
Was loosing calamity without cease.
Of many Kırgız who withstood him,
Many a soul had died by him,
The true homeland of no return —
It had seen those whom pitiless fate reached.
He had begun the strife most foully,

Er Külçoro, er Seytek,
Hesapsız bunca vuruşup,
Bileği dolu kâfire,
Han Sarıbay bahadıra,
Boyun eğdirilip kalmıştı.
Dosdoğru kaçıp gidemeyip,
Çarpışıp takat yetmeyip,
Yel devesine can yetmeyip,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Kazılı kara çukur edip,
Halk bozan Sarıbay,
Öfkesi büyümüş olup,
Atsalar delmez, ok geçmez,
Mızraklasalar mızrak geçmez,
Seytek girip savaşa,
Dokuz gün durmadan vuruşup,
Dokuz yerinden yara yiyip,
Allak bullak toz olup,
Kızıl kova kan olup,
Seytek çıkmıştı yaralı.
Şah'ın koruduğu Külçoro,
Günde durup kalmadan,
Gece gündüz durmadan çarpışmıştı.
Ölmedik yerden sağ kalıp,
Mızrak kırılıp paramparça,
Her şeyi kesen çelik kılıçlar,
Kalmadan düşüp çınlayarak.
Baş göz kan olmuştu,
Sallanan iki kol,
Kalkamayıp felç olmuştu,

Warrior Külçoro, warrior Seytek,
Trading blows past counting,
To the full-wristed infidel,
To Khan Sarıbay the batyr,
They had been forced to bow the neck.
Unable to flee straight away,
Clashing, strength not sufficing,
No life left to reach the wind-swift camel,
Strength not sufficing against Sarıbay,
Making a dug black pit of the land,
Sarıbay, wrecker of peoples,
His wrath grown great,
Shoot — it pierces not, no arrow passes,
Lance him — no lance passes through,
Seytek entering the war,
Fighting nine days without pause,
Taking wounds in nine places,
All turned to churning dust,
Becoming a red pail of blood,
Seytek had come out wounded.
Külçoro, whom the Shah protects,
Not halting by the day,
Had fought night and day unresting.
Surviving where none should live,
Lances broken all to splinters,
The all-cutting steel swords
Fallen ringing, none remaining.
Head and eyes had turned to blood,
The two arms swinging loose,
Palsied, unable to rise,

Takat tükenip, güç gidip,
Aradan bunca gün geçip.
Yiğitliği üstün gelmişti,
Kırgız'ın kılını aldırmadan,
Er Semetey, Külçoro,
İkisi güç bela karşılamıştı.
Niceleri ölmüştü,
Kıl kadar görmeden kuru canı,
Kırışıp durmuşlardı.
Öfkelenmiş, coşmuştu,

Strength run out and power gone,
So many days having passed between.
His valor had prevailed,
Letting no hair of the Kırgız be taken,
Warrior Semetey, Külçoro,
The two had barely met the foe.
Many and many had died,
Counting their bare lives less than a hair,
They had stood there mowing down.
He had raged, he had boiled —

Yüreği pek, zehri güçlü,
Kâfirmiş Sarıbay,
Kahrından Kırgız perişan olmuştu.

Firm of heart, strong of venom,
An infidel was Sarıbay,
By his bitterness the Kırgız were made wretched.

Kuşatılıp durup,
Kan dökülüp, at ölüp,
Çatır çatır vuruşup,
Koyu kavga, velvele salıp,
Çatır çatır nice pehlivan,
Baksan salmış nice kavga,
Kastını diken kâfire,
Hazırlanıp çıkan bahadıra,
Kimseyi komaz ahir zamana.
Vadi coşup, toz olup,
Yüzleşen adam kan olup,
Takat tükenip, güç gidip,
Kahırlı kâfir bunaltıp,
Öfkelenip o kuduruk,
Böyle edip duruyormuş.
Seytek karşı durup,
Savrulup vuruşup,
Küheylan yağır olup tutulup,
Ok geçmez zırhlar yırtılıp,
Geniş geçidi siper edip,
Heybetli aslanın yavrusu,
Sinekçik canı ortaya koyup dalıp,
Yüz yüze durup,
Kılıç sallayıp, mızrak vurup,

Standing besieged about,
Blood spilled and horses dying,
Trading blows with crash on crash,
Loosing thick strife and uproar,
Crash on crash, many a champion,
Look — he has loosed many a strife,
Upon the infidel who set his malice,
Upon the batyr who came forth prepared,
He leaves no one to the last of days.
The valley boiling, turned to dust,
The man who faced him turned to blood,
Strength run out and power gone,
The bitter infidel oppressing,
Raging, that rabid one,
So he went on and on.
Seytek standing against him,
Whirling, trading blows,
The courser galled and seized,
The arrow-proof armors torn,
Making the wide pass his rampart,
The cub of the awesome lion,
Staking his fly-small life, plunging in,
Standing face to face,
Swinging sword and striking lance,

	Göğüs göğüse vuruşup,	*Trading blows breast to breast,*
	Muradına eremeyip,	*Unable to attain his desire,*
	Celmoguz oğlu kâfire,	*Against the infidel son of Celmoguz,*
	Çarpışıp takat yetmeyip.	*Clashing, strength not sufficing.*
42940	Gönül çöküp, iç ağrıyıp,	*Heart sinking, inward parts aching,*
	Göz kararıp bağlanıp,	*Eyes darkening, bound about,*
	Amansız zalim, çirkin, bayırda,	*The pitiless tyrant, hideous, on the slope,*
	Eskisi gibi dolanıp.	*Wheeling about as of old.*
	Ok geçmez paramparça bölünüp,	*The arrow-proof mail split all to pieces,*
	Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay, Celmoguz's son,*
	Can yutacakmış gibi görünüp.	*Seeming as if he would swallow souls.*
	Yalnız Seytek, er çocuk,	*Seytek alone, the warrior boy,*
	Bileği kalın, taş yürek,	*Thick of wrist, heart of stone,*
	Çarpışmayı sert başlatmıştı.	*Had begun the clash full hard.*
42950	Sevilen tatlı, zavallı canı,	*His sweet beloved, poor life,*
	Kıl kadar görmeden bu canı,	*Counting this life less than a hair,*
	Kıla bağlayıp bırakmıştı.	*He had bound it to a hair and let it hang.*
	Teke tek durup,	*Standing in single combat,*
	Yer oyulup toz inip,	*The ground gouged out, dust settling,*
	Yedi gün durmadan vuruşup,	*Fighting seven days unresting,*
	"Yeri bozulmuş ova" diye,	*Saying "A plain with its earth destroyed,"*
	Yetmiş yerinden yara yiyip,	*Taking wounds in seventy places,*
	En yürekli iki kol,	*The two most valiant arms*
	Kımıldamadan felç olup,	*Palsied past all motion,*
42960	Dirinin çırası, zavallı baş,	*The living man's lamp, the poor head,*
	Nice yerinden kan olup.	*Turned to blood in many a place.*
	Öfkelenmiş kâfirin,	*Of the infidel enraged,*
	Yüreği cehennem bahadırın,	*The batyr with the heart of hell,*
	Canın dayanmadığı putperestin,	*The idolater no soul can bear,*
	Yanaşanı emip sömürenin,	*The sucker-dry of all who near him —*
	Tutuşan adamın	*Of the man who grappled him*
	Kaburgasını bölermiş.	*He would split the very ribs.*
	Karşı koyan niceye,	*To many who withstood him,*
	Belalı pehlivan derlermiş,	*They called him the champion of calamity,*
42970	Cenkleşenin cezasını,	*The punishment of him who warred,*
	Sataşanın kazasını,	*The doom of him who crossed him,*
	Tam eline verirmiş.	*He would deal into their very hands.*
	Alpten üstün devmiş,	*A giant above any alp was he,*

Kıl kadar görmez başkasını,
Kuduruğun halini sorarsan,
Tam bir kavga eriymiş.
Çocuk Seytek, er bozkurt,
Yiğitlik edip sakınmadan,
Çıkmıştı bu bozkurt,
Sır çelik mızrağa dayanıp,
Er Seytek böyle dururken,
Amansız ecel yeterse ölmeye,
Kalan soy Seytek'e,
Karaltı olup vermeye,
Çarpışacağı Sarıbay,
Vuruşmayı denk salmaya,
Görünen nişan, o soyu,
Kahırlı düşman elinden,

He counts all others less than a hair,
If you ask the state of that rabid one,
A very man of strife was he.
The child Seytek, warrior gray-wolf,
Playing the brave without caution,
This gray-wolf had come forth,
Leaning on the burnished steel lance,
While warrior Seytek stood so,
If pitiless fate suffices, then to die,
For Seytek, the line that remained,
To become his shadow and his stay,
Sarıbay with whom he would clash,
To loose the fight in equal measure,
That visible token, that line,
From the bitter foeman's hand

Kurtarıp almaya,
Şah'ın koruduğu bozkurt aslan,
Almambet oğlu Külçoro,
Babası aslan, zavallı er,
Kahırlıya rast gelip,
Bir kanlı belâ bulunup,
Dokuz gün durmadan dalıp,
Doksan yerinden yara yiyip,
Takat tükenip, güç gidip,
Aç çeliği kanla yağlatıp.
Kertelki ile Kuyunboz,
Bu ikisini baş edip,
Tam on iki küheylan telef ettirip.
Gök küheylanı okla devirtip,
Nice ok geçmezi yırttırıp,
Kuyunboz'u okla devirtip,
Bol şalvarı yırttırıp.
Kılıç kırılıp, bağı düşüp,
Mızrak kırılıp, dağ devrilip,
Emanet cana güç gelip,
Babası bozkurt, o zavallının,
Öne atılan çoranın,
Keñ-Kol sırtına yaslanıp,

To rescue and reclaim,
The gray-wolf lion whom the Shah protects,
Külçoro, Almambet's son,
His father a lion, the poor warrior,
Meeting with the bitter one,
A bloody calamity found,
Plunging nine days without pause,
Taking wounds in ninety places,
Strength run out and power gone,
Greasing the hungry steel with blood.
Kertelki and Kuyunboz,
Making these two his chief mounts,
He wore twelve full coursers to death.
The gray courser felled by arrows,
Many an arrow-proof mail torn through,
Kuyunboz felled by arrows,
The wide trousers torn through.
Sword broken, its binding fallen,
Lance broken, mountains toppling,
The borrowed life hard-pressed,
His father a gray-wolf, that poor one,
The çora who charged in front,
Leaning against the ridge of Keñ-Kol,

Kesiklerden kana bulanıp.
Sarıbay coşup güç katıp,
Argın, Kırgız iki yurt,
Talas'tan göçüp topluca,
Durmadan kaçıp gitmeye,
Yük devesine hazırlanıp,
Aklı erenler yanıp yakılıp,
"Erenler böyle gitti" diye,
"Kökümüze Sarıbay,
Tükenesi domuz yetti" diye.
Yalvarsa da canı komadan,
"Tümünü kırıp geçti" diye,
"Şahinlerin hepsini kırıp,
Köke bugün yetti" diye,
Boz evlerini katlayıp,
Boz dişi deveye yükleyip,
Kadın feryat edip, kız ağlayıp,

Smeared with blood from all his cuts.
Sarıbay boiling, gathering strength,
Argın and Kırgız, the two peoples,
Migrating from Talas in a mass,
To flee away without cease,
Making ready the pack-camels,
Those of wit burning, lamenting,
Saying "So the warriors have gone,"
Saying "Upon our root Sarıbay,
The swine fit to perish, has come."
Though they begged, he spared no soul,
Saying "He has mown down every one,"
Saying "Breaking all the falcons,
He has reached the root this day,"
Folding up their gray yurts,
Loading the gray she-camels,
Women wailing, girls weeping,

Aslan korkup, halk ağlayıp,
Sert kavga kopmuştu,
Kahramanlar candan umut kesip,
El çığrışıp yanıp yakılıp,
Halka kapkara gece çöküp,
Bir Sarıbay, cehennem cini inip,
Demin Şah'ın koruduğu Külçoro,
Üç-Koşoy'a yaslanmıştı.
Doksan yerinden yara yiyip,
Bedeni kana bulanmıştı,
Kahramanının altında,
Altı küheylan at ölmüştü,
Takat tükenip sersefil,
Şah'ın koruduğu kahraman kul,
Şaşıp kalmış duruyormuş.
Hey gidi kahpe dünya,
Aldatıp duran bok dünya,
Aldattığı gerçekmiş.
Kula belâ salmıştım ben,
Celmoguz oğlu Sarıbay'a,
Takatim yetmez oldu işte.

Lions fearing, people weeping,
Harsh strife had broken out,
Heroes despairing of their lives,
The people crying out, lamenting,
Pitch-black night falling on the folk,
One Sarıbay, a fiend of hell, descending,
Just now Külçoro, whom the Shah protects,
Had leaned his back on Üç-Koşoy.
Taking wounds in ninety places,
His body was smeared with blood,
Beneath the hero's seat
Six courser steeds had died,
Strength run out, made destitute,
The hero slave whom the Shah protects
Stood there dazed, bewildered.
Ah, you there, harlot world,
Filthy world that ever cheats,
Its cheating proved the truth.
It was I who loosed calamity on slaves,
Against Sarıbay, Celmoguz's son,
Now behold, my strength avails no more.

Eren kıldın, aslan kıldın,
En sonunda, dünya bok,
Sarıbay'ı er kıldın.
Değerli şahin başımı,
Eğip büküp, kahpe dünya,
Kara yerle bir kıldın.
Dağ yüreğini düz kıldın,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Yaslı, çetin iş kıldın.
Talih çizip yaratan,
"Aslan çora" dedirtip,
Ala yalçın kaya kıldın.
Sonunda, ey Kudret,
Kalabalık Kırgız soyunu,
Han soylunun dölünü,
Elin çaresini yitirttin,
Sarıbay'a hor kıldın,
Almambet, Manas oğlunu.
Büküp eğdirdin belimi,

You made me saint, you made me lion,
And at the very last, foul world,
You made Sarıbay the man.
My precious falcon head
You bent and twisted, harlot world,
You leveled it with the black earth.
You flattened the mountain heart,
Strength not sufficing against Sarıbay,
You wrought a mournful, grievous work.
O you who drew my fate and made me,
Having them say "the lion çora,"
You made me a dappled sheer crag.
At the last, O Power,
The teeming line of the Kırgız,
The offspring of the khan-born,
You robbed the people of all remedy,
You made them base before Sarıbay —
Almambet's and Manas's sons.
You bent and bowed my waist,

Perişan ettin elimi.
Hiç almadan sağ komuşsun,
Er Külçoro'yu, beni.
Yeryüzüne ün salıp,
Sarıbay'ı er kıldın,
Er Külçoro aslanı,
Ne diye bunca eksik kıldın,
Amansız ecel çağını çok salıp,
Bunca neden eksik kıldın.
Sarıbay'ı zorlu kıldın,
Hey gidi kahpe dünya,
Gerçek bozkurt olan başımı,
Bunca neden hor kıldın?
Arsız edip bağlattın,
Aslan yürekli iki kolumu,
Yağmalattın zırhımı,
Başıma saldın görülmedik işi.
Alsana, Tanrım, böyle etmeden,
Güçsüz kılıp süründürmeden.

You made my people wretched.
You have left alive, untaken,
Warrior Külçoro — me.
Casting fame across the earth,
You made Sarıbay the man,
The lion, warrior Külçoro —
Why did you make him fall so short,
Loosing long the season of pitiless death,
Why did you make him fall so short?
You made Sarıbay the mighty one,
Ah, you there, harlot world,
My head, a gray-wolf true —
Why have you so abased it?
You had them bind me, shameless,
My two lion-hearted arms,
You let my armor be plundered,
You loosed on my head deeds unseen before.
Take me, my God, rather than this,
Rather than make me weak and crawling,

	Kalabalık ele hor kılmadan,	*Rather than shame me before teeming peoples,*
	Ordalı yurda böylece,	*Rather than over the hordes' homeland thus*
43090	Sarıbay'ı zorlu kılmadan» –	*Make Sarıbay the mighty one» –*
	Diye, böylece Külçoro –	*Saying so, thus Külçoro –*
	Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,	*Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas,*
	Yerini sayıp bir yanıp,	*Naming his land, burning once,*
	Mutlu Kırgız, miras yurt,	*Happy Kırgız, the heirloom homeland,*
	Eli sayıp bir yanıp.	*Naming his people, burning once.*
	İçin için kıvranıp ölemeyip,	*Writhing inwardly, unable to die,*
	Öz canına kendisi kıyamayıp,	*Unable himself to end his own life,*
	İki gözün yaşını tutamayıp,	*Unable to hold the tears of his two eyes,*
	Kaplan Kırgız, zavallı yurt,	*The tiger Kırgız, the poor homeland,*
43100	Yeniden derleyip alamayıp.	*Unable to gather it up anew.*
	Kudret istemeyince,	*When the Power does not will it,*
	Ecele kendi varamayıp.	*Unable to go himself to death.*
	Boz kıra gelip duraklayıp,	*Coming to the gray steppe, halting,*
	Boz mızrağına dayanıp,	*Leaning on his gray lance,*
	Büyük geçitte durmuştu,	*He had stood in the great pass,*
	Eski derdi yâd etmişti.	*He had called to mind the old grief.*
	Altı bin deve, sayısız taya,	*Six thousand camels, colts past counting —*
	Satın alınmış ak hançeri,	*The white dagger bought therewith,*
	Kından çekip alamayıp,	*Unable to draw it from its sheath,*
43110	Yasa boğulup, kahrolup,	*Choked with mourning, crushed with grief,*
	Nice düşmana darlanıp,	*Pressed hard by many a foe,*
	Gömülesi canı Külçoro,	*Külçoro, his life fit for the grave,*
	Kendisi öldürüp atamayıp.	*Unable to slay himself and cast it off.*
	Kaçıp girecek yer bulamayıp,	*Finding no place to flee into,*
	Girip yatacak in bulamayıp,	*Finding no den to crawl inside,*
	Tepesi altın, düzü elma,	*Its crest of gold, its plain of apples,*
	Namlı Talas yerim, ah!	*My famed land of Talas, ah!*
	Genci yılmaz, halkı altın,	*Its youth unflinching, its people gold,*
	Zavallı Kırgız elim, ah!	*My poor Kırgız people, ah!*
43120	"Elim ah, nereden gördüm!" diye,	*Saying "My people, ah, whence have I seen this!"*
	"Eren gücü gidip kolumdan,	*Saying "A saint's strength gone from my arm,*
	Sarıbay'dan öldüm" diye.	*By Sarıbay I have died."*

Yanıp canı kor olup,
İnledi Külçoro,
Dayanamayıp duraklayıp.
Babası bozkurt Manas'tan,
Üstün doğmuş er kişin,
Şah'ın koruduğu aslan kişin,
Yüzleştiği nice pehlivan.
Kâfir oğlu Sarıbay'a,
Salmıştı büyük kavga.
Yüz yüze durup,
Sıra sıra vuruşup,
Gürzle vuruşacak olsalar,
Tolgadan ateş çıkıp,
Çomağından kor çıkıp,
Mızrak kırılıp, er ölüp,
Yüz yüze durmuşlardı,
Tüfek atıp, yay çekip,
Göğüs göğüse durmuşlardı.
Mızrak tutmaktan usanıp,
Ölçüsü olmayan mızrağı,
Rast gelen yere saplayıp,
Dağın hepsi çukur olup,
Bedenin hepsi bere olup,
Öfkelenmiş kâfiri,
Halk bozan bahadırı,
Pehlivanlığı, aslanlığı,

Burning, his soul turned to embers,
Külçoro groaned aloud,
Halting, unable to endure.
Than his father, gray-wolf Manas,
A warrior born superior,
A lion whom the Shah protects,
Many the champions he had faced.
Upon Sarıbay, the infidel's son,
He had loosed a mighty strife.
Standing face to face,
Trading blows in rank on rank,
Should they strike with maces,
Fire leaping from the helm,
Embers leaping from his club,
Lances breaking, men dying,
They had stood face to face,
Firing guns and drawing bows,
They had stood breast to breast.
Weary of gripping the lance,
The lance that knew no measure
Driving into whatever place it met,
The mountains all becoming pits,
The body all becoming bruise,
The infidel enraged,
The batyr who wrecks the peoples,
His champion's might, his lionhood,

Başından aşkındı, bilgeydi,
Binlerce, tümen düşman gelse,
Yarıştan öne çıkardı.
Koruyanı boz kaplan,
Cihanda böyle can olmaz.
Er Semetey, büyük sultan,
Yiğitliği üstün gelmişti,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yere giresi bahadırı,
Yedi gün durmadan karşılamıştı.
Cañırık'ın Car-Kıya'sında,
Tek atın geçtiği ince yolda,

Overflowed his head — a sage he was,
Should thousands come, a tümen of foes,
He would come out first in the race.
His guardian a gray tiger,
No such soul is in the world.
Warrior Semetey, the great sultan,
His valor had prevailed,
The infidel son of Celmoguz,
The batyr fit to sink into the earth,
He had met seven days unresting.
At Cañırık's Car-Kıya,
On the thin trail where one horse passes,

At geçmez dar boğazda,
Yeli kötü, kokuşmuş yerde,
Tutuştuğu Sarıbay,
Ağır belâ, gece görüp,
Yüreği zehir, gün görüp,
Kahraman gördü, dayanak gördü,
Belli cehennemlik er gördü.
Celmoguz oğlu buymuş,
Amansız zalimim çizilip,
Gerçek hünerim bilinip,
Zırh yırtılıp, kol yıpranıp,
Cehennem ey, böyle olur mu?
Öfkelenen o kuduruk,
Tutuşan canı bırakır mı?
Mızrak kırıldı, güç gitti,
Takat tükendi, gün bitti,
Celmoguz oğlu bunalttı.
Vakit bitip böyle etti,
Önce yapıp yaratan,
Han Manas'a oğul kıldın,
Kaldayları kırıp dul kıldın,
Taşı dövüp yol kıldın,
Âlemin hayır vermediği,
Ünüm çıkmış zorlu kıldın,
Vadili yere ateş koyup,
Otlu yeri tutuşturdun,
Kara ağzından kan akıttım,
Rast geleni parçaladım,

In the strait defile no horse can pass,
In the place of ill winds, rank and rotten,
Sarıbay with whom he grappled —
Heavy calamity, seeing night,
Heart of venom, seeing day,
He saw a hero, saw a bulwark,
He saw a man marked plain for hell.
So this was Celmoguz's son —
My pitiless tyrant limned before me,
My true craft made known,
Armor torn and arm worn down,
O hell, can such a thing be?
That rabid one enraged —
Will he release the soul he grapples?
The lance is broken, power gone,
Strength run out, the day is done,
Celmoguz's son has pressed me sore.
Time ran out and wrought this thing,
O you who made and shaped at first,
You made me son to Khan Manas,
You broke the Kaldays, made them widows,
You beat the stone and made a road,
To whom the world gave no good,
You made me the famed and mighty one,
Setting fire to the valley lands,
You kindled the grassy places,
From their black mouths I made blood flow,
I tore to pieces all I met,

"Su iç" dese, ağı içtim,
Tutuşulsa, kan döktüm,
Sataşan düşman, çok kavga,
Kaburgasını çok söktüm.
"Manas'ın bahadır oğlu" diye,
Yaratılıştan zorlu oldum,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Takat tükenip, hor oldum.
On iki uzvumu denk kıldın,
Kök atamdan berisini,

Bade "Drink water," I drank poison,
When grappling came, I spilled blood,
The foe who crossed me, many a strife —
Many the ribs I tore away.
Called "Manas's batyr son,"
From my making I was mighty,
Strength not sufficing against Sarıbay,
My power spent, I am abased.
You made my twelve limbs even,
All my line from my sky-born father down,

Şah'ın koruduğu aslan kıldın,
Kahırlıya güç yetmeyip,
Tam böylece hor kıldın.
Elden önce er kılıp,
En sonunda beni,
Kara yerle bir kıldın.
Yerin üstünü kavurup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Doğduğum yerimi alır mı?
Soyun hepsini kırdırıp,
Ganimete Kırgız kalır mı?
Yanasıcanın ta kendisiymiş,
Kahırlının gözüymüş,
Gerçek ecelin yettiği çağmış,
Gerçek belâ buymuş.
Yamacı, geçidi,
Tıkayıp çıkıp geliyor,
Gittikçe Sarıbay,
Güçlenip çıkıp geliyor.
Homurdandı, coştu,
Güçlenip fena değişti,
Bahadırdan yüreklilik ayrılıp,
Boşuna yaratılmış dünya,
Bir tutamlık yalan göründü,
Zavallılarım kan yitirip,
Ustalarım güçsüz düşüp,
Kulanlarım yadırgayıp,
Aslan çoram yorgun düşüp,
Bileği dolu kâfiri,
Nice yerde görmedim mi,

Böylesi ahir zamanı.
Adam gördüm, alp gördüm,
Türlü türlü halk gördüm,
Eren gördüm, aslan gördüm,
Ay-âlemin direği,
İnsandan çıkma er gördüm.
Güçlüyle güreşip,
Nice oburla itişip,

You made lions whom the Shah protects,
Strength not sufficing against the bitter one,
Just so you have abased me.
Making me a man before the people,
At the very last, me —
You leveled me with the black earth.
Scorching the face of the earth,
Shall Sarıbay, Celmoguz's son,
Take the land where I was born?
Having all the lineage mown down,
Shall the Kırgız be left for spoil?
He was the very one fit to burn,
He was the eye of the bitter one,
It was the season true fate arrived,
This was the true calamity.
The hillside and the pass
He comes stopping up and climbing,
Ever onward Sarıbay
Comes climbing, gathering strength.
He growled, he boiled over,
Gathering strength, he changed most foully,
Courage parting from the batyr,
The world created all in vain
Seemed a handful's worth of lies,
My poor ones losing blood,
My masters falling strengthless,
My kulans grown estranged,
My lion çora fallen weary,
The full-wristed infidel —
Have I not seen him in many a place,

Such an end of days as this?
I have seen men, seen alps,
I have seen folk of every kind,
I have seen saints, seen lions,
The pillar of the moonlit world,
I have seen men sprung from mankind.
Wrestling with the strong,
Shoving with many a glutton,

Yaralanıp, kurşun yiyip,
Böylesi zalimi görmedim,
Ölmeden sağ gelmiştim.
Takat tükenip, güç gidip,
Ak kamgak otu gibi soldum mu,
Giderken, kahpe dünya,
Gerçekten eksilttin mi beni?
İçim başım kor oldu,
Yandım, tutuştum, ateş oldum,
Yüreklilik kaçıp döküldü,
Öfkelenen Sarıbay,
Gönlü deniz doğan bozkurdu,
Devirip savuracak göründü.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Alevi yayla gibi yayılan,
Yanaşsan canı yutacak gibi,
Tutuşursan böylece,
Zavallı canı kıstıracak gibi,
Gerinip kudursa,
Gerçek dünyayı bozacak gibi.
Önce, en başta yaratıp,
Kaf Dağı'ndan üstün aslan kıldın,
Sonunda ise, Sarıbay,
Sarıbay'ı er kıldın,
Ağırbaşlı bey aslanı,
Kara yerle bir kıldın!
Yandım, tutuştum, kor oldum,
Piştim, yandım, durakladım.
Kayaydım, çorak yer oldum,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Umudu kesilen ben oldum,
Yaratılmış kul oğlundan,

Bunca neden eksik kıldın?
İlk çağda yaratıp,
On iki uzvumu denk kıldın.
Sonunda ise, ey Kudret,
Kahırlıya gücüm yetmeyip,

Wounded, taking bullets,
Such a tyrant I have not seen —
I had come through alive, undying.
Strength run out and power gone,
Have I withered like white kamgak-grass?
As I go, harlot world,
Have you truly diminished me?
My inward parts, my head turned ember,
I burned, I blazed, I turned to fire,
Courage fled and spilled away,
Sarıbay in his rage
The gray-wolf born with heart like the sea
Seemed set to topple and to scatter.
Sarıbay, Celmoguz's son,
His flame spreading like a summer pasture,
Draw near — he seems to swallow souls,
Should you grapple with him so,
He seems to pin the poor life fast,
Should he stretch and run rabid,
He seems to wreck the very world.
First, at the beginning, You created,
You made me a lion above Mount Kaf,
But at the last — Sarıbay —
You made Sarıbay the man,
The grave and stately bey, the lion,
You leveled with the black earth!
I burned, I blazed, I turned to embers,
I was seared, I burned, I faltered.
I was a crag — I became barren ground,
Strength not sufficing against Sarıbay,
It was I who lost all hope,
Of all the slave-born of creation,

Why did you make me fall so short?
Creating in the first age,
You made my twelve limbs even.
But at the last, O Power,
My strength not sufficing against the bitter one,

Kazılmış mezarla bir kıldın.
Kast edip mızrak vursam,
Kılı kıpırdamadı Sarıbay'ın.
Kıpırdamayışının sebebi,
Amansız ecelin yetmesi,
Hızır'la konmuş devlet, baht,
Kahrolası baştan gitmesi!
Aldata kandıra, kahpe dünya,
Devirip savurup geçmesi.
Dağ gibi baht varken,
Dalgalanan gölü emerdik,
Yüzleşeni kasıp kavurup,
Damgalayıp yere sererdik.
Rast geleni çok parçalayıp,
Tutuşmadan ödül kazanırdık,
Gelenleri kemirip,
Kesip yere gömerdik.
Çelik yüreklilik, taş yürek,
Bir yaratılmış yamandık.
Şanına toz erişmeden,
Ahir zaman günü doğdu,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Gözeten bahtın gitmesi,
Amansız zalimin yetmesi,
Âlem duymaz sözümü,
Sonunda Sarıbay,
Bükecek oldu belimi,
Akıtacak oldu kanımı,
Giderecek oldu gücümü,
Kıracak oldu belimi,
Çıkaracak oldu yelimi.
Akıl şaşkın, gönül çökkün,
Çıkaracak oldu soluğumu,
Gönlüm fena bölündü.
Yüzleştiğim Sarıbay,

Karşı durdum, direndim,
Asil başı hor kılıp,
Altmış gün vuruştum.

You leveled me with the dug grave.
When I strike with purposed lance,
Not a hair of Sarıbay's would stir.
The reason he stirs not:
It is pitiless fate arriving,
The fortune, the grace that alit with Hızır,
Departing from this accursed head!
Deceiving, beguiling, the harlot world
Topples, winnows, and passes on.
While fortune stood like a mountain,
We would drink dry the surging lake,
Scorching whoever faced us,
We would brand them and lay them low.
Tearing apart the many we met,
We would win the prize without grappling,
Gnawing those who came against us,
We would cut them down and bury them.
Steel courage, heart of stone,
A dire thing created were we.
No dust had reached our glory —
The day of the last age has dawned,
Strength not sufficing against Sarıbay,
The watching fortune's departure,
The pitiless tyrant's arrival —
The world hears not my word,
At the last Sarıbay
Was set to bend my waist,
Was set to stream my blood,
Was set to drain my power,
Was set to break my back,
Was set to drive out my wind.
Mind dazed and heart cast down,
He was set to drive out my breath,
My heart was riven through and through.
Sarıbay whom I have faced —

I stood against him, I held fast,
Abasing this noble head,
For sixty days I fought.

Belinden mızrak kırıldı,
Yırtılmadan zırh durmadı,
Bel eğilip kamburlaştı,
Göz dumanlanıp belerdi.
Onmaz domuz onmadı,
İçse kana doymadı,
Coşup, kükreyip,
Yorulup usanıp durmadı,
Bu Sarıbay kâfire,
Yüreği bol kâfire,
Tabılgı yaksam, kor geçmez,
Ak kelte atsam, ok geçmez,
Kahraman atam Manas'tan,
Armağan kalan Zülfikar,
Yüz yüze gelinen işte,
Belâlaşılan savaşta,
Bel bel yerinden kırıldı.
Kökü çelik, ucu keskin,
Bağı çelikle burulmuş,
Böylesi savaş kavganın,
Nicesine göre biçilmişti,
Çelik kırıldı, kın kaldı,
Âlem görmez böylesini.
Geçidi, yokuşu,
"Gelen düşman geri aşmaz" diye,

Tıkayıp çıkıp geliyor.
Öncekinden bin kat,
Bin kat değil, sayısız kat,
Heybeti sert, zehri güçlü,
Hey gidi Sarıbay,
Güçlenip çıkıp geliyor.
Yüzleşince o kuduruk,
Sarı tepelik beli aldı,
Ordalı yurda el saldı.
Ok geçmez değerli zırhı aldı,
Kara dev pehlivan eri aldı,
Talas'ı kuşatıp el saldı.

The lance broke at its middle,
No armor held untorn,
The back bent and grew hunched,
The eye clouded over, staring wide.
The hopeless swine would not relent,
Drinking, he was not sated with blood,
Boiling over, roaring,
He tired not, he flagged not, ceased not,
This Sarıbay the infidel,
The infidel of boundless heart —
Burn tabılgı wood — no ember bites him,
Fire the white kelte — no shaft goes through,
From my hero father Manas
The Zülfikar left as legacy,
In the meeting face to face,
In the battle traded blow for blow,
Broke at joint after joint.
Its root of steel, its edge keen,
Its binding twisted round with steel,
For such a war, for such a strife,
It had been measured against many,
The steel broke — the sheath remained,
The world sees not the like of this.
The pass and the ascent,
Saying "No foe who comes shall cross back over,"
He comes stopping up and climbing.
A thousandfold beyond before,
Not a thousandfold — past counting,
His terror harsh, his venom strong,
Ah, you there, Sarıbay,
Comes climbing, gathering strength.
Meeting him, that rabid one —
He took the yellow-crested col,
He laid hands on the hordes' homeland.
He took the precious arrow-proof mail,
He took the Kara giant, the champion man,
He hemmed Talas about and laid on hands.

Kırlarımı çevirip bastı,
Kapıştım, gücüm yetmedi,
Karşı duranı yok etti,
Kahramanlarımı bağladı,
Yaralanmadan tek bir can,
Zalimden sağ kalmadı.
Yaratılmış canı kasıp kavurdu,
Sarıbay'ın kavgası.
Kısa çomak, geniş sırtlı,
Âlemden üstün müymiş,
Sarıbay'ın kavgası.
Kemirdiği yerde ot bitmez ki,
Kâfir öfkelenecek olsa,
Bağrı tüylü kara yer,
Bu kuduruğa dayanmaz ki!
Vuruşu denk getirip bitirir ki,

Bol dünyalık, tümen mal,
Sarıbay domuz bitirir ki,
Görülmedik kırgın salar ki,
Kızı kadını ganimet edip,
Kudurmuş domuz alır ki!
Damların hepsini yıkıp,
Çınarı kesip devirip,
Gerçek belâyı eder ki,
Elden önce aslan kıldın,
Sarıbay'a karşı eksik kıldın,
Yaratılıştan zorlu kıldın,
Gaip kıza aldatıp,
Nice kıza hor kıldın.
İnsandan çevirip sözümü,
Görmez kılıp gözümü,
Kurudu ırmağım, pınarım,
İki kulağıma duyurmadan,
Demir kafese konulup,
Nice yıl ordada durmuştum.
Önce yapıp, ey Kudret,

He wheeled and trod my steppes,
I grappled — my strength did not suffice,
He wiped out all who stood against him,
He bound my heroes fast,
Not one single soul unwounded
Was left alive by the tyrant.
It scorched every created soul,
The strife of Sarıbay.
Short of club and broad of back —
Is it then above the world,
The strife of Sarıbay?
Where he gnaws, no grass will grow,
Should the infidel take to rage,
The black earth with its shaggy breast
Cannot bear this rabid one!
He lands his blow full square and makes an end,
The world's abundance, tümens of herds,
Sarıbay the swine devours,
He looses slaughter never seen,
Taking girls and women for his spoil,
The rabid swine carries them off!
Tearing down all the dwellings,
Felling the plane tree, cutting it down,
He works the true calamity —
You made me lion before the people,
Against Sarıbay you made me fall short,
From my making you made me mighty,
Beguiling me with the unseen maid,
You abased me before many a maid.
Turning my word away from men,
Making my eye unseeing,
My river and my spring ran dry,
Without a word to my two ears,
I was set in a cage of iron,
Many a year I stood within the horde.
Making at the first, O Power,

Kan içen aslana oğul kıldın,

Sarıbay ile Kök moncuk,
İkisine ganimet, dul kıldın.
Diri elleri bağlattın,

Diriyken, ey Kudret,
Böylece derdi kaynattın!
Zavallı başım sağ iken,
Celmoguz oğlu kâfire,
Halkımı nasıl veririm!
Ecel yeterse öleyim,
Bu ecelim yetinceye dek,
Celmoguz oğlu it ile,
Tutuşup bir göreyim.
Gürbüz can sağ iken,
Altın direk, uranlı yurt,

Obamı nasıl vereyim!
Kudurmuşa benzer Sarıbay,
Zavallı el bir kişi kalana dek,
Boğuşup bir göreyim!
Gerçek çelik tutup, saf bozup,
Gerçek ecel yeterse, okla uçup,
Nişanlaşıp saf tutup,
Parçalaşıp ölüşüp,
Kan horlukta görünsün,
Kan şarıl şarıl dökülsün.
Yüreklenip görünsün,
Akan kan su gibi dökülsün,
Halkı tutan kâfire, ah.
Yüreği buz, zehri güçlü,
Sataşan canı düz ederdi,
Tutuşursan kâfirle,
Zavallı candan umudu kes!
Ustaymış da, ermiş de,
Kan içicinin gözüymüş,
Kara zalim belâyı,
Amansız zalim kılıp yaratan,

You made me son to the blood-drinking lion,
To Sarıbay and Kök moncuk —
You made me spoil and widow to the two.
You had my living hands be bound,

While I lived, O Power,
Thus you set my grief to boiling!
While my poor head is yet alive,
To the infidel son of Celmoguz
How shall I give my people!
If fate suffices, let me die,
Until this fate of mine arrives,
With the cur, Celmoguz's son,
Let me grapple once and see.
While this sturdy life is whole,
The golden pillar, the homeland of the war-cry,
How shall I give my camp away!
Sarıbay, who seems gone mad —
Till the poor people are one man remaining,
Let me strive with him and see!
Gripping true steel, breaking ranks,
If true fate suffices, flying by the arrow,
Taking aim, forming ranks,
Torn asunder, dying together,
Let blood be seen in its abasement,
Let blood pour rushing down.
Let courage show itself,
Let flowing blood pour down like water,
Upon the infidel who grips the people, ah.
Heart of ice, his venom strong,
He would level every soul that crossed him,
Should you grapple with the infidel,
Give up all hope of your poor life!
A master was he, and a warrior too,
He was the eye of the drinker of blood,
The black tyrant calamity,
Created and made a pitiless tyrant,

Kara belânın kendisiymiş.
Yıkıp yere sermeye,
Onulmaz kılıp kanı emmeye,
Öfkelenip dikleşip,
Hazırlanıp çıkan buymuş.
Kara zalim buymuş,
Yiğitleri biçecek gibi,
Ordalıların hepsini,

He was black calamity's very self.
To smash and lay upon the earth,
To suck blood past all healing,
Raging and rearing up,
It was he who came forth prepared.
The black tyrant was he,
As if to scythe the valiant down,
All of the horde-dwellers

Un ufak edip emecek gibi.
Yorulacak biri değil,
"Yazık sana vebal" diye,
Bırakıp gidecek biri değil.
Görünüşü azgın, zehri güçlü,
Rast geleni düz eder,
Kılığı bozuk kâfirden,
Gerçek aziz candan umudu kes.
Zalimlik salmadan durur mu,
Zalimliği koyu belâdan,
Yalvaran canı bırakır mı.
Yılıp çekinmek olur mu?
Hızır değmiş güzide yurt,
Sıkıştıran kâfire,
Armağan versek olur mu,
Hiçbir canı bırakır mı?
Can komayan zalime,
Yaratılmış kara zalime,
Kan dökücü kasaba,
İster kara, içi haram,
Pek çözülmez azaba,
Zalimin kara gözüne,
Yılıp çekinip nideyim!
Doğrultup mızrak uzatıp,
Hiç komadan vuruşup,
Âlemin hepsini ürkütüp,
Aklın hepsini tüketip,
Berkimiş beli kırdırıp,
Bereket miras Kırgız'ın,
Tekini komadan dolaşıp,

As if to grind to meal and suck them dry.
He is not one to weary,
Saying "Alas, the sin be on you,"
He is not one to leave and go.
His look is savage, his venom strong,
He levels whomever he meets,
From the infidel of twisted guise,
Give up hope of the true dear life.
Will he stand without loosing tyranny?
From his tyranny, that thick calamity,
Will he release the pleading soul?
Can there be cowering and shrinking back?
The chosen homeland Hızır touched —
To the infidel who presses hard,
Were we to give it as a gift, could that be?
Would he leave a single soul?
To the tyrant who spares no life,
To the created black tyrant,
To the butcher spilling blood,
His wish black, his inward parts unclean,
To the torment past unbinding,
To the tyrant's coal-black eye —
Why should I cower and shrink!
Leveling and thrusting out the lance,
Trading blows and sparing none,
Startling all the world entire,
Spending all of wit and mind,
Breaking the hardened waist,
Of the Kırgız, heirs of plenty,
Roaming till not one is left,

Yeri kanla yağlayan kâfire,

Yaman kurnaz bahadıra,
Ahir zamanı salana,
Zamanı kavuran bahadıra,
Bel bağlayıp savaş salayım,
Gerçekten yüzleşip gideyim.
Kaburgayı bölüşüp,
Kaçmadan kanı döküşüp,
Dönüşüp çekişip,
Yüz yüze durup,

Upon the infidel who greases earth with blood,
Upon the batyr, evil and cunning,
Upon the looser of the last of days,
Upon the batyr scorching the age,
Let me gird myself and loose the war,
Let me truly face him and go forth.
Splitting ribs each from each,
Spilling blood, neither fleeing,
Wheeling and contending,
Standing face to face,

İKİNCİ BÖLÜM

Talas'ın Kara Günü

Çaresizlik içinde Semetey bir an haraç vermeyi, Ayçürök'ü ve kızları sunup Bakay'ı başa geçirmeyi bile düşünür; Külçoro "Erliğin bol, aklın az" diye sert çıkışır — Sarıbay'ı taçlandırmaktansa hep birlikte ölmek yeğdir — ve yeniden savaşa atılır. Üç bahadır ve ordu göğüs göğüse vuruşur; Sarıbay orduyu biçerek "Semetey, Külçoro, Seytek nerede?" diye kükrer, altın, mal ve kız isteyen ültimatomunu savurur. Semetey ve Külçoro, geçmiş zaferlerini anıp "o zaman ölmeyip ne oldum" diyen büyük ağıtlarını yakar; halk Semetey'e sığınır. Tam bu karanlık saatte Ayçürök dünyanın dört bucağını dolaşıp bir kurtarıcı arar ve çocukluk andının dostu Kuyalı'yı alıp getirir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Semetey teslim olmayı reddeder; halk ve bahadırlar ölümüne savaşmaya ant içer.
- Külçoro altmış çelik saplı mızrağı Sarıbay'ın üstünde kırar; kurşun ve Ak-Kelte ateşi deve işlemez.
- Yenilen Seytek, babasına "Sarıbay önünde hiç oldum" diyerek yenilgisini itiraf eder.
- Semetey Buurul'la teke tek düelloya çıkar; Manas mirası Akolpok onu Sarıbay'ın ay baltasından korur.
- Sarıbay'ın öç sebebi açığa çıkar: Manas, babası Celmoguz'u Celpiniş'te öldürüp yurdunu talan etmiştir.
- Bölümün sonunda Ayçürök dört bir yanı dolaşıp Kayıpçal kızı Kuyalı'yı yardıma getirir.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Karşı karşıya geldiğinde,	*When we come face to face,*
Kaburga kemiği, ilikli kemik,	*Rib bone and marrow-bone*
Kat katından koparıp,	*Tearing away layer from layer,*
Mızrak, kılıç bileyip,	*Whetting lance and sword,*
Hınçlanıp güçlenip,	*Growing fierce and gathering strength,*
Dövüşerek geçeyim.	*Let me pass my days in battle.*
Bereketli yurdum dururken,	*While my bounteous homeland stands,*
Ansızın geride kalırsam,	*If I should suddenly fall behind,*
Kazara hasretli olursam,	*If by mischance I am left in longing,*
Arkamdan baskın yedirip,	*Letting raiders strike at my back,*
Gözbebeğim miras halkımı	*My heritage people, apple of my eye,*
Sarıbay'a kaptırıp,	*Letting Sarıbay seize them,*
Belimi kırdırıp,	*Letting my backbone be broken,*
Elimi viran ettirip,	*Letting my land be laid waste,*
Hangi mirasa ereyim.	*What heritage would I then attain?*
Yurdum esen dururken,	*While my homeland stands unharmed,*
Ordalı miras yurduma,	*For my heritage land of the horde,*
Bel bağladığım belime,	*For the backbone I have trusted,*
Medet bildiğim elime,	*For the people I have known as succor,*
Altın miras halkıma,	*For my golden heritage folk,*
Hasım olduğum Sarıbay'a,	*At Sarıbay, my sworn foe,*
Sahiden mızrak uzatayım.	*Let me thrust my lance in earnest.*
Ordalı han yurduma,	*For my khan's land of the horde,*
Bu canı kurban edeyim.	*Let me offer this life in sacrifice.*
Kalabalık yurdum feryat etsin,	*Let my teeming homeland wail,*
Yiğit ağam öldü – diye,	*My valiant elder is dead – saying,*
İtle iyice vuruşup	*He fought the cur full well*
Muradına erdi – diye,	*And reached his heart's desire – saying,*
Aziz Kırgız yurdu için	*For the sacred Kırgız land*
Yüce dağ gibi ağam arslan,	*My elder, a lion like a lofty mountain,*
Yaratılmış yurdun önünde	*Before the created homeland*
Kurban olup gitti – diye.	*Went forth a sacrifice – saying.*
Değerli canı sinek kadar görmeden,	*Counting his precious life no more than a fly,*
Öz yurdunun önünde,	*Before his own homeland*
Kaplan ağam göçtü – diye.	*My tiger elder has passed – saying.*

Halk çığrışıp, el ağlayıp,
Yurdun gönlü parçalansın,
Kaburga kemiği sökülsün,
Gözünün yaşı dökülsün.
Uluyup yanarak halk ağlayıp,

Bu yurt yanıp, hep birden ağlayıp
Yurdun hıçkırığı görülsün.
Halkım için, el için,
Aziz can olsun kurbanlık!
Kemiğim kalsın bozkırda,
Ak kalpaklı Kırgız yurduma
Ayköl'ün canı sadaka!
Yaratılmış ata-babamız,
Kahırla saldıranın yenemediği,

Pençe geren yırtıcının eğemediği.

Böyle yaratılmış bir eldik biz,
İsteyip içse doymayan,
Açgözlüsünü bırakmayan,
Karanlıkta sürülse,
Kaplan misali dolaşan,
Otlağını düşmanın basamadığı,
Öç güttüğü sağ kalmayan,
Tükendikçe tüten,
Yok oldukça güçlenen,
Felaket görse alevlenen,
Dağ eteğini yaylayan,
Güreştiği esen kalmayan.
Ezelden yağı çiğneyen,
Kazanından yağı eksilmeyen,
Halkı şenlenip et yiyen,
Yiğit Kırgız elimi,
Kırdırıp nasıl bırakayım.
Halk için, yurt için,
Gerçek kurban olayım!»
Çelik mızrağa sap taktı,
Kan içici arslanın ta kendisi,

Let the folk cry out, the people weep,
Let the homeland's heart be torn,
Let its rib bones be wrenched loose,
Let the tears pour from its eyes.
Howling and burning, the people weeping,

This land aflame, weeping all as one,
Let the homeland's sobbing be seen.
For my people, for the land,
Let this dear life be the offering!
Let my bones lie on the steppe,
For the white-kalpak Kırgız land
The Ayköl's life an alms-gift!
Our forefathers, created of old,
Whom the wrathful attacker could not vanquish,
Whom the claw-spreading predator could not bow.
Such a people were we created,
Never sated though they drink at will,
Never sparing the greedy one,
If driven forth into darkness,
Roaming abroad like the tiger,
Whose pastures no foe could tread,
None they pursued in vengeance survived,
Smoldering the more as they dwindled,
Growing stronger as they perished,
Blazing up at calamity,
Summering on the mountain skirts,
None they wrestled came off whole.
Trampling the foe from time primeval,
Whose cauldron never lacked for fat,
Whose folk made merry eating meat —
My valiant Kırgız people,
How could I leave them to slaughter?
For the people, for the homeland,
Let me be a true sacrifice!»
He set a haft to the steel lance,
The blood-drinking lion's very self,

Kahırlanıp yanarak,
Aziz canı kan içici er,
Kıla bağlayıp bıraktı.
Azgınlaşıp geldiğinde,
Cehennemi kırıp geçen,
Arslan misali ayköle,
Hangi insan takat getirir.
Gök demirden zırh giyen,
Çok düşmana tek dalan,

Burning and seething with wrath,
His dear life the blood-drinking hero
Bound to a single hair and let it hang.
When he comes on raging,
He who smashes through hell itself,
Against the lion-like ayköl
What man could ever stand?
Clad in mail of blue-gray iron,
Plunging alone into many foes,

Çarpışsa kana doymayan,
Dayanağı olduğu Kırgız'ın
Kaygısını, derdini düşünen.
Rastladı mı düşmana atılan,
Karşılaştığı düşmanın
Kımız gibi kanını içen.
Kahrına dokunanın
Kanını döküp kaçırtan,
Kara çelik mızrağını
Kaburgaya saplayan,
Yiğit de odur, arslan da odur,
Ay-âlemin tümüne
Her işi yeten er de odur.
Âleme yayılmış şanı,
Bel kuşanıp haykırsa,
Beecin'e ulaşır kavgası.
Kahırlı pehlivanmış – diye,
Sarıbay'a boyun mu eğer,
Yurt gezip durur mu,
Parçalaşıp kavga etmeden,
Kaza yetip öylece ölmeden,
Kan dökülüp, göz görmeden,
Geri dönecek yer görmeden,
Kan içiciyi Tanrı mı çarpar?
Kahırlıdır diye Sarıbay,
Gayreti yok kötü kişi gibi,
Bir bedduaya uğramış adamca,
Zorbalığına boyun mu eğer,
Babası bahadır, üstün arslan.

Unsated with blood when he battles,
Of the Kırgız whose mainstay he is
Pondering the sorrow and the care.
Hurling himself at any foe he meets,
Of the enemy he encounters
Drinking the blood like kumis.
Whoever touches his wrath,
He spills their blood and puts them to flight,
His black steel lance
He drives between the ribs —
He is the hero, he is the lion,
For all the moonlit world
He is the man equal to every deed.
His fame has spread through the world;
Should he gird his loins and roar,
His battle-cry would reach Beecin.
He is a wrathful champion – saying,
Would he bow his neck to Sarıbay?
Would he wander idly through the land,
Without rending battle joined,
Without dying so when doom arrives,
Without blood spilled, eyes unseeing,
Without sight of a place of return —
Would God strike down the blood-drinker?
Because Sarıbay is wrathful,
Like a base man without mettle,
Like a man fallen under a curse,
Would he bow before his tyranny —
His father a batyr, a peerless lion?

Öz gözbebeği Kırgız'ı,
Bir kahırlı itin eline,
Ganimet edip verir mi?
Kahrolası sağ iken,
Bu kavgaya boyun mu eğer,
Kurulu kale kapısı, aziz şehir,
Tam muradına ermiş Kırgız'ı,

Ölmeden yitmeden o kan içici

Sarıbay'a verir mi?
Seçkinlerini dövdürüp,
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,

Kırmızı gömlekli, ince belli,
Salınan güzeli
Ganimet edip kahrolası,
Sarıbay'a yağmalatıp,
Tepeden düşman bastırıp,
Dört türlü malını saçtırıp,
Töreli yurdun tümünü,
Bey bozkurt Külçoro
Tependen çullanan itine,
Ganimet edip çiğnetip,
Nasıl horluk görürüm – diye,
Hak ecel yetse ölürüm – diye».
İşte böylece Semetey,
Kahırlanıp köpürdü,
Kan içiciliği tuttu.
Bedeninden güç fışkırdı,
İki yanağın ateşinden
Başında kara tüy bitti.
Kapı kanadı gibi ak dişini,
Yaratılmış canda olmayan dişini,
Çatırdatarak çiğnedi.
Tutuşup gözleri alevlenip,
Kan içiciliği sahiden tutup,

Kirpiği duman, kor olup,

The Kırgız, apple of his own eye,
Into the hands of a wrathful cur
Would he give them up as spoil?
While the accursed one still lives,
Would he bow before this strife?
The standing fortress gate, the sacred city,
The Kırgız who have gained their full desire —
Would that blood-drinker, undead, unperished,
Give them up to Sarıbay?
Letting his chosen ones be beaten,
Thimble-mouthed and gazelle-eyed,

Red-shirted, slender-waisted,
The swaying beauty
Taken as spoil by the accursed one,
Letting Sarıbay plunder her,
Letting the foe bear down from the heights,
Letting his four kinds of herds be scattered,
The whole of the custom-honored land,
The bey, the gray wolf Külçoro,
To the cur that pounces from above,
Given as spoil and trampled down —
How could I suffer such disgrace – saying,
If righteous death arrives, I die – saying».
Thus indeed did Semetey
Seethe and foam with wrath,
His blood-drinking fury seized him.
Power gushed forth from his body,
From the fire of his two cheeks
Black down sprouted on his head.
His white teeth like the leaves of a door,
Teeth no created soul possesses,
He gnashed with a crashing sound.
His eyes caught fire and blazed,
The blood-drinking fury seized him in truth,
His lashes turned to smoke and ember;

Kahırla ağız açsa –
Ağzından çıkan soluğu
Tutuşmuş alev, kor olup,
Sakalı sadak kını gibi,
Ağzından çıkan yel sözü
Körüklü ateşin alevi gibi.
Arslan doğmuş azizin
Görene görünüşü şöyleydi:
Erlik taslayanı devirmiş gibi,

Kahırlandı mı, Sarıbay
Kan içici arslan sağ iken
Cezasını ele verecek gibi.
Dalgalı gölün çağıltısı gibi
Ayköl'ün yüceliği
Ala-Too'nun yeli gibi.
Heybetinden can kaçar

Yamaçlı sivri doruk gibi.
Kapışanı perişan edip,
Aziz arslan dedirtecek gibi.
Kat kat giydiği ok geçmez,
Sayısı seksen dört olup,
Baktığı yön yangın olup.
Öfkelenip böyle coştuğunda
Âleme kırgın salandır,
Hınç dolup saldırdığında
Yöneldiği düşmanı parçalayıp,
Sırt üstü serendir.
Hiddetlenip coştuğunda,
Çetin belalı düşman çıksa,
Kırılmadan sağ kalamazdı,
Çetin arslanın kendisidir bu,
Damarına basıldığında,
Sahiden öce kapıldığında,
Öz babasını yere seren

Zorlu arslanın ta kendisidir,
Yanasıcanın ta gözüdür.

Should he open his mouth in wrath –
The breath that issued from his mouth
Turned to kindled flame and ember,
His beard like a quiver's sheath,
The wind-borne words from his mouth
Like the flame of a bellows-fed fire.
Of the lion-born dear one
Such was his look to all who saw:
As if he had felled all who claimed manhood,
Once wrath took him, it seemed Sarıbay,
While the blood-drinking lion lived,
Would surely be handed his punishment.
Like the surging of a wave-tossed lake
Was the Ayköl's towering grandeur,
Like the wind of the Ala-Too.
Souls flee before his majesty

Like a sheer peak above the slopes.
Laying low all who grapple with him,
As if to make men say: the dear lion.
Layer on layer he wears the arrow-proof,
Eighty-four in number,
Fire wherever he turns his gaze.
When he rages and surges so,
He is one who deals havoc to the world;
When he attacks brimming with fury,
He rends the foe he turns upon
And lays him flat on his back.
When he storms and surges up,
Should a grim and baneful foe appear,
It could not escape unbroken —
This is the grim lion himself;
When his vein is trodden upon,
When vengeance truly seizes him,
He who threw his own father to the ground —
He is the mighty lion's very self,
The very eye of the fearsome one.

Kastını kuran Sarıbay'la,
Kapışmayı sert kılmaya,
Kanını döküp içmeye,
Gücü yeterse boğuşup,
Sarsışarak sınaşmaya,
Güç tükenip derman gitse,
Sarıbay'dan ölmeye,
Kahrını döküp bağırıp,
Kardeşi ile oğlunu,
Geri kalmadan gel – diye çağırıp.
Seytek ile Külçoro
Duyup yürekleri bölünüp,
Üstün doğmuş aykölün,
Ağzından zehri dökülüp.
Çelik mızrağa sap takmış,
Cümle âlemi yutarcasına,
Huyu böylesine bozulup,
Ay-âlemin tümünü,
Emip yutuvermişti.
Belası köklü güç olup,

With Sarıbay who plots his ruin
To make the grappling fierce,
To spill and drink his blood,
To wrestle if his strength suffices,
To try each other, shaking and straining,
And should strength fail and vigor flee,
To die at Sarıbay's hand,
Pouring out his wrath he cried,
His brother and his son
Calling: come, and do not tarry!
Seytek and Külçoro
Heard, and their hearts were riven;
From the mouth of the nobly-born ayköl
The venom came pouring forth.
He set a haft to the steel lance,
As though to swallow the whole world,
His temper so distempered grown,
The whole of the moonlit world
He had sucked down and swallowed.
His bane become a rooted power,

Koruyucuları tam olup,
Bozkurt kasılıp gerinse,
Sahiden kul karşısında duramaz.
Bozkurt yiğitlenip coşarsa,
İnsanoğlu takat getiremez.
Kahırlansa kaplan,
Kan yutmadan boş gezmeyen,

Bozkurt hiddete geldi mi,
Cümle yurt telaşla kaynaşır.
Kızır'lı arslanın kendisidir,
Kan içicinin has gözüdür,
Çok müşküle uğramış,
Ayartılıp ayköl arslan,
Apaçık izsiz kaybolup,
On altı yılda bulunmuş.
Hasreti pek güçlü olmuş,
Azabı pek büyük olmuş.

His guardians standing at full strength,
When the gray wolf tenses and stretches,
Truly no mortal can stand before him.
When the gray wolf surges up in valor,
No son of man can endure him.
When the tiger is filled with wrath —
He who never roams without gulping blood
—
When the gray wolf comes to fury,
The whole land seethes in alarm.
He is the lion favored by Kızır,
The true eye of the blood-drinker,
Who met with many a hardship;
Lured away, the ayköl lion
Vanished plainly without a trace
And was found after sixteen years.
His longing had grown most fierce,
His torment had grown most great.

Arslan ayköl kendisidir,
Kendisi şöyle dursun, bozkurdun
Bakan kara gözüydü o.
Ardından sürüp alıp,
O Sarıbay'ın derdinden,
Kahrını döküp bağırıp,
Kardeş-oğul, hısım-akrabasını,
Bozkurt hiç komadan çağırıp.
Kapışacağı Sarıbay,
Epeyce kıyamet koparmış.
Bozkurdu kederlendirip,
Nice canı kaygıya bandırıp,
Gözlense insafsız,
Yüz tutup büyük kavga başlatıp,
Atışsalar mızrak işlemez,
Boğuşsalar kuvvet yetmez,
Pençeleşseler güç yetmez,
Sarsışıp yıkamazlar.

Güç tükenip durduğunda,
Feryat edip bağırarak:
«Bele bağladığım yiğidim,
Belimden çıkan seçkinim!»
Yiğitlerin hepsini çağırıp,

Sırta çıkıp kuşanıp,
Beriye vurur gibi sallanıp,
Üstün mızrağa sap taktırıp,
Yaratılışı sağlam aziz canı,
Kıla bağlatıp bıraktırıp.
Görse gönül bölünüp,
Gök direği gibi görünüp,
Halka yaratılmış kale gibi,
Kuşatmada dağ burnu, orda gibi,
Ayrık dağ burnu, yalçın kaya gibi,
Bir başka çıkmış sivri kaya gibi,
Gayrete gelen kan içicin,
Göğü direkleyen bir doruk gibi,
Görsen görünüşü işte böyle.

He is the lion ayköl himself —
Nay, more than that: of the gray wolf
He was the watching dark eye.
Driving on behind him,
For the grief that Sarıbay had wrought,
Pouring out his wrath he cried,
Brother and son, kith and kin,
The gray wolf summoned, sparing none.
Sarıbay, whom he would grapple,
Had raised a mighty doomsday.
He had plunged the gray wolf into sorrow,
Steeped many a soul in care;
Watch him — he is merciless,
Setting his face to launch great battle:
Should they trade blows, no lance avails,
Should they wrestle, strength falls short,
Should they lock claws, power falls short,
Shaking, they cannot throw each other down.
When strength was spent and failing,
Wailing aloud he cried:
«My hero bound to my loins,
My chosen one, sprung from my loins!»
Summoning all the heroes,

Riding up the ridge, girding himself,
Swaying as if to strike this way,
Having a haft set to the peerless lance,
His dear life, sound in its making,
He had bound to a hair and let hang.
To see him, the heart was riven:
Looming like the pillar of the sky,
Like a fortress created for the people,
Like a mountain spur in siege, like a horde,
Like a lone mountain spur, a sheer crag,
Like a pointed rock risen apart,
The blood-drinker roused to ardor
Like a peak that props the heavens —
Behold, such was his look to see.

Yurdu koruyan ulular gibi,
El başlatan pehlivan gibi.
Kahır saldı bağırıp,
Külçoro ile Seytek'i,
Geri kalmadan gel! – diye çağırıp,
İkisi yetişip geldiğinde:
«Yiğit doğmuş Külçoro,
Kardeşim, burada durursun.
Görüversem gönlüm tok,
Baktığımda karnım tok,
Gözbebeğim biricik kulunum,
Güneşim, burada durursun!
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Kara kar gibi yalçın kaya geldi,
Gayreti yoğun düşman geldi.
Kavga, husumet başlattı,
Nice diri Kırgız'ın,
Nicesini kırıp attı!
O kudurmuş domuza,
Çarpışmayı sert kılın.
Gözbebeği Kırgız, aziz yurt,
Kahır kaplayan müşkülden,
Demir çelik zırhlıdan,
Mızrağı keskin ustadan,
Ay-âlemi yutuveren,
Acımasız zorludan,

Like the elders who guard the homeland,
Like a champion who leads the people.
He cried out, hurling forth his wrath,
Külçoro and Seytek
Calling: come, and do not tarry!
When the two came hastening up:
«Hero-born Külçoro,
My brother, you shall stand here.
When I but see you, my heart is full,
When I look on you, my hunger stilled,
Apple of my eye, my only foal,
My sun, you shall stand here!
Sarıbay, son of Celmoguz,
Has come like a sheer crag of black snow,
A foe of massed ferocity has come.
He has launched battle and enmity,
Of the many living Kırgız
How many he has cut down and cast away!
Against that rabid swine
Make the clash of battle fierce.
The Kırgız, apple of the eye, the sacred land,
From the wrath-enshrouding torment,
From the one mailed in iron and steel,
From the master of the keen lance,
From the pitiless tyrant
Who swallows the moonlit world,

Karanlık gece çökerten kavgadan,
Halk kurutan o haramiden,
Ayırıp kurtarın.
Kader yetse ölün,
Kılıç sallayıp, mızrak vurup,
Dövüşüp görün.
Dayanamayıp vuruşup,
Can komayan itle,
Yüz yüze gelip durup,
Boğuşmayı bol kılın,

From the battle that brings down darkest night,
From that brigand who drains the people dry —
Deliver them, set them free.
If fate arrives, then die;
Swinging the sword, striking with the lance,
Fight on and be seen.
Enduring nothing, trading blows,
With the cur that spares no life,
Standing face to face against him,
Make the wrestling abundant;

Ak kalpak Kırgız, ayköl yurt,
Kahırlı itin elinden,
Ayırıp kurtarın!
Hak ecel yetse ölelim,
Aziz can diri iken,
Tuğ sahibi soylu aziz yurdu,
Düşmanmış Sarıbay,
Bu kula nasıl veririz!
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yeri tüketen bahadırı,
Ulum – diye, arslanım – diye,
Sarıbay pehlivan erim diye,
Han kaldırıp mı kalırız,
Sarıbay'a kulluk – diye,
Ona nasıl varırız?
Han kaldırıp boyun eğip,
Dediğini üstün değer sayıp,
Taksır deyip boyun eğinceye dek,
Hükmüne razı oluncaya dek,
Mirasa önce erelim,
Kıl kadar sağ kalmaktansa,
Dünyaya dönüp bakmadan,
Kırılıp gidelim!
Yüz tutup kavga salalım,
Yüzleşip girip vuruşup,
Sarıbay düşmanı alalım.
Pehlivanlığını, arslanlığını,
Kapışarak bilelim.
Çarpışıp güç yetmezse,
Ölmeden yitmeden yanıp,

Diri diri mezara girelim.
Kardeşim ile oğullarım,
Bulunmaz canlarım,
Önüme çıkan dayanağım,
Heybeti dağ gibi karaltım.

Sarıbay'ın zehrinden,
Yanıp tutuşup gidiyorum!

The white-kalpak Kırgız, the ayköl land,
From the hand of the wrathful cur
Deliver them, set them free!
If righteous death arrives, let us die;
While this dear life yet lives,
The noble standard-bearing sacred land —
Sarıbay proved a foe —
How could we yield it to this slave!
The infidel son of Celmoguz,
The batyr who devours the earth —
My great one – saying, my lion – saying,
Sarıbay, my champion man – saying,
Shall we remain and raise him khan?
Bondage to Sarıbay – saying,
How could we ever go to him?
Raising him khan and bowing the neck,
Prizing his word above all worth,
Till we bow and call him Lord,
Till we consent to his decree —
Let us first attain our heritage;
Rather than survive by a hair's breadth,
Without one backward glance at the world,
Let us be cut down and perish!
Let us set our faces and loose the battle,
Let us close face to face and strike,
Let us take the foe Sarıbay.
His prowess and his lionhood
Let us learn by grappling.
If in the clash our strength falls short,
Burning, neither dead nor lost,

Let us enter the grave alive.
My brother and my sons,
My dear ones beyond all finding,
My mainstay who steps before me,
My looming shadow, mountain-vast in majesty.
From the venom of Sarıbay
I am going up in flame and fire!

Mal güden dağ gibiyim,
Kara kartalın dolanamadığı,
Sarp kara kaya gibiyim,
Kayayı arslan yurt edinmiş,
Bu Kırgız'ın soyunu,
Çırpınan düşman yenememiş.
Atanızdan dedeniz,
Üstünlüğünü kimseye vermemiş,
Ciğer yarıp, öd döküp,
Ölüşse de düşman yenememiş.

Sertleşirse Sarıbay,
Kapışmayı sert kılalım,
Yedi günün biri ölüm,
Aziz cana kıyalım.
Hüküm taslayan domuzun,
Gücüne nasıl boyun eğeriz.
Atadan kalan miras yurdu,
Ahmağa nasıl veririz?
Boğazlı dar yeri,
Gayretlinin her erini,
Yarım yürünen yol budur,
Alıp yürünen ordu budur.
Direkli Talas yeri budur,
Hazine Kırgız eli budur,
Kalabalık Kırgız bu yurda,
Kadir Allah'ın yarattığı,
Kurban olacak benim işte!
Sataşan Sarıbay'a,
Kapışan düşmana,
Saldırıp mızrak uzatın,
Aziz canı yurt için,
Gerçek kurban edin!
Mızrak çevirip düşman boz,

Hak ecel yetse okla vurulup uç!

Kahrolası düşmanın,
Başını kavgaya bulaştırın,

I am like a mountain that herds the flocks,
Like a steep black crag
The black eagle cannot circle;
The lion has made the crag his home —
This lineage of the Kırgız
No flailing foe has ever vanquished.
Your grandsires before your fathers
Yielded their supremacy to none;
Though livers split and gall was spilled,
Though they died, no foe could vanquish them.
If Sarıbay turns harsh,
Let us make the grappling harsh;
One day of the seven is death —
Let us give up the dear life.
To the swine who apes dominion,
How could we bow before his power?
The heritage land left by the fathers,
How could we yield it to a fool?
The narrow gorge-bound place,
Every man of the valiant —
This is the road walked but halfway,
This is the horde led forth on the march.
This is the pillared land of Talas,
This is the treasure-hoard, the Kırgız people;
For the teeming Kırgız, for this land
That Almighty Allah created,
It is I who shall be the sacrifice!
At Sarıbay the aggressor,
At the foe who grapples,
Charge and thrust the lance;
The dear life, for the homeland's sake,
Make it a true sacrifice!
Wheel the lance and rout the foe,

If righteous death arrives, fly struck by the arrow!

The accursed enemy —
Plunge his head into the battle;

Güç yetmez olursa,
Kara bağrını tam yarıp,
Yere yüzükoyun yatın.
Güç yetip kuvvet gelirse,
Celmoguz oğlu yutucunun,
Cezasını güzelce verin!
Diri kalmayın oğullarım,
Sarıbay'dan ölün!
Kahırlı pehlivanmış – diye,
Celmoguz oğlu domuzun,
Sözüne nasıl boyun eğeriz?
Yuvalı Kırgız, miras yurt,
Aziz baş ölmeden, diri diri,
Halkı nasıl veririz?
Hak ecel yetse ölün,
Geri dönüşü olmayan gerçek yeri,
Kalabalık kara yurt için,
Yine de oğullar, görün.
Kısmeti dar kuru dünya,
Ölümden korkan onar mı,
Ölmez yitmez yaratılmış,
Demir özlü olur mu?
Sefil yalan dünyadan,
Söyleyen bu dil tutulur,
Dünya bir tutam daralır,
Melek beş elini uzattığında,

Can alıcı melek,
Yakına gelip durduğunda,
Yazılmış olan şu ölümden,
Hangi can kaçıp kurtulur?
İçine koyacak kazılmış mezar,
Ay-âlemi ot gibi yolan,
Önü kalın kara yer,
Ölümsüz can değiliz, boşuna.
Kuru başımız ölüme düşerse,
Yer altına saklanırsak,
Yer değirmen, biz burçak,

If your strength should fail,
Split your dark breast clean open
And lie face-down upon the earth.
If strength suffices and power comes,
On the devourer, son of Celmoguz,
Handsomely bestow his punishment!
Do not remain alive, my sons —
Die at Sarıbay's hand!
He is a wrathful champion – saying,
To the word of the swine, son of Celmoguz,
How could we ever bow?
The nested Kırgız, the heritage land —
While the dear head is not yet dead, alive,
How could we give up the people?
If righteous death arrives, then die;
For the true place that knows no return,
For the teeming dark homeland,
Even so, my sons, be seen.
This barren world of narrow portion —
Can he who fears death prosper?
Is any made deathless, unperishing,
Is any wrought with a core of iron?
From this wretched, lying world
The tongue that speaks is stilled,
The world shrinks to a handful;
When the angel stretches forth his five hands,
When the soul-taking angel
Comes and stands close by,
From that death which stands written,
What soul can flee and escape?
The dug grave that will hold us,
That plucks the moonlit world like grass,
The thick black earth before us —
We are not deathless souls; it is vain.
If our bare heads fall to death,
If we hide beneath the earth —
The earth a mill, and we the vetch,

Un ufak olup gideriz.
Kahırlının gayretini,
Çarpışarak görün,
Kapışmayı sert kılın,
Baş kesilip, kan akıp,
Kahırlı itin elinden,
Zavallı kadını, küçük çocukları,
Ayırıp kurtarın.
Erliği ölçüsüz gösterin,
Amansızca vuruşup,
Yüz yüze gelip durup,
Celmoguz oğlu bahadıra,
Yeri yağlanmış kele,
Azaplının kendisine,
Ecelin kara gözüne,
Halk bozan kâfire,
Halk yutan ahir zamana,
Yüz yüze varın,
Hüda için, benim için,
Kurulu halk, el için,
Atışmayı bol kılın,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ı,
Eğdirip devirip alın,
Kahırlıyı emip bitirin,
Koyu kavga kopmadan.
Azılı düşman, kahırlı han,
Canını sakınan adam olur mu,
Sakınan kişi onar mı?
Esirgemeden mızrak uzatın,
Emanet cana kıyın.
Pehlivansa, er ise,
Zorlu güce göğüs gerin,
Hak ecel yetse ölün!
Ta atanızın dedeleri,
Erlik böyledir, bakın.
Talas'ı kimler yurt edinmiş,
Yağmaya nice han gelip,
Zorla alıp kimse yenememiş.
Üstünlüğünü kimseye vermemiş,

We shall be ground to meal and gone.
The mettle of the wrathful one —
Behold it in the clash,
Make the grappling fierce;
Heads severed, blood streaming,
From the hand of the wrathful cur
The wretched women, the little children —
Deliver them, set them free.
Show manhood beyond all measure,
Striking without mercy,
Standing face to face,
Against the batyr, son of Celmoguz,
The monster whose ground is greased,
The tormentor's very self,
The black eye of doom,
The infidel who wrecks the people,
The people-swallowing end of days —
Go face to face against him,
For God's sake and for mine,
For the settled folk, for the people,
Make the exchange of blows abundant;
Sarıbay, son of Celmoguz —
Bend him, topple him, take him,
Suck the wrathful one dry and finish him,
Before the thick of battle breaks.
The ferocious foe, the wrathful khan —
Is he a man who hoards his life?
Can he who spares himself prosper?
Thrust the lance without stinting,
Give up the life held in trust.
If he is champion, if he is man,
Set your breast against the mighty force;
If righteous death arrives, then die!
The grandsires of your very fathers —
Behold, such is manhood.
Who made Talas their homeland?
Many a khan came for plunder,
None could take it by force and win.
They yielded supremacy to none —

Keskin arslanın soyudur,

Keskin erlik gösterin,
Yangın kaplatan, taş yağdıran,
Zorba düşman Sarıbay,
Yanasıcanın kendisine,
Öldürüp müşkül salın!
Zorlu gücünü bükün,
Zorlu Kırgız oğluydunuz,
Yangın sönmüş gibi edin!
Celmoguz oğlu kâfirin,
Zorbalığına nasıl boyun eğeriz,
Ölmeden sönmeden hor olup,
Kurban olası miras Kırgız yurdu,
Ganimete nasıl veririz.
Sarıbay ne der – diye,
Kahırlı gayret, büyük müşkül,
Bunun hanlığına nasıl razı oluruz.
Sarıbay'ı han kılıp,
Eli bozup mahvedip,
Hangi mirasa erelim?
Kırgız'dan kıl kadar tüy kalmadan,

Heves etmiş görünür bu domuz,
Kırılıp gidelim!
Sarıbay üstünlük sürünceye dek,
Domuz Kırgız'ı hükmünde bilene dek,

Yerimizde kıpırdanıp nidelim,
Kıl tüyü kalmadan bu Kırgız,
Zorbanın elinden,
Kırılıp gidelim.
Kırların hepsi toz olsun,
Vadilerin hepsi kan olsun,
Yamaçların hepsi toz olsun,
Asker toplanıp uğultu kopsun!

Titresin kara yer,
Kana batsın işte bu el.

It is the lineage of the keen lion,

Show keen manhood!
He who spreads fire, who rains down stone,
The tyrant foe Sarıbay —
Upon that burning wretch himself
Deal death and cast down torment!
Bend his mighty power;
You were sons of the mighty Kırgız —
Make it as a fire put out!
To the tyranny of the infidel,
Son of Celmoguz, how could we bow,
Debased while neither dead nor dimmed?
The heritage Kırgız land fit for sacrifice —
How could we give it up as spoil?
What will Sarıbay say – saying,
Wrathful zeal and great affliction —
How could we consent to his khanship?
Making Sarıbay khan,
Ruining and wrecking the people,
What heritage would we then attain?
Till not a hair's-breadth of Kırgız remains —
So this swine, it seems, has craved —
Let us be cut down and perish!
While Sarıbay wields his mastery,
While the swine deems the Kırgız under his rule,
Why should we fidget in our places?
Till not a hair remains, this Kırgız folk,
At the hand of the tyrant,
Let us be cut down and perish.
Let all the steppes be dust,
Let all the valleys be blood,
Let all the slopes be dust,
Let the host assemble and the roar break forth!
Let the black earth tremble,
Let this very people be steeped in blood.

Çığlığı artıp uğultu olsun,
Boğuşmanın hali işte budur,
Göğü yaran gürültü kopsun!
Yer yarılıp bölünüp,
Eceli gelenin kanı dökülüp,
Göğe uçsun toprak,

Asker kaynayıp kaynaşıp,
Ak-Kelte fazlasıyla atılsın.
Eceli yetip günü biten,

Ecele tezce yakalansın,
Kırgız'ın işi düzelsin,
Kıl tüyü kalmadan Sarıbay,
Bu dünyadan yok olsun.
Atadan kalan geniş Talas,
Soya miras yer olsun,
Ala-Too'yu yurt edinen,
Şahin Kırgız el olsun.
Kastını kuran Sarıbay,
Tükenip kara yer olsun!
Kan dökülüp halk ölsün,
Sarıbay ile boğuş, yurt,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Kahırlıyı han kılıp,
Halkın hepsini mahvedip,
Cümle düşmanı güldürüp,
Ordalıyı bozguna verip,
Celmoguz oğlu bu domuz,
Belasını açmış kâfire,
Kahırlı müşkül bahadıra,
Elin hepsini boyun eğdirip,
Geniş Talas'ı bırakıp, Ala-Too,
Yerin hepsini bozup,
Başçıların hepsini yok edip,
Aziz yurdu hor kılıp,
Bir yıkıcı iti han kılıp,
Nasıl bakıp dururuz,
Nasıl geçinip yaşarız?

Let the cry mount into a roar —
Such is the state of the death-grapple —
Let the din break forth that splits the sky!
The earth splitting and sundering,
The blood of the doomed pouring out,
Let the dust fly up to heaven,

Let the host seethe and swarm,
Let the Ak-Kelte be fired in plenty.
He whose doom has come, whose days are done —

Let him be swiftly seized by death,
Let the fortunes of the Kırgız be set right;
Till not a hair remains, let Sarıbay
Vanish from this world.
Broad Talas, left by the fathers —
Let it be land heired to the lineage;
Making the Ala-Too their home,
Let the falcon Kırgız be a people.
Let Sarıbay who plots his ruin
Be spent and turn to black earth!
Let blood be spilled and folk lie dead —
Grapple with Sarıbay, O land!
The infidel son of Celmoguz,
Making the wrathful one our khan,
Wrecking all the people,
Setting every foe to laughter,
Giving the horde to rout —
This swine, the son of Celmoguz,
To the infidel who has loosed his bane,
To the wrathful, grievous batyr,
Bowing the whole people's neck,
Forsaking broad Talas and the Ala-Too,
Ruining all the land,
Destroying all the chieftains,
Debasing the sacred homeland,
Raising a wrecking cur as khan —
How could we stand and watch,
How could we get by and live?

Tutuşup ölesice Sarıbay,
Kazara eline düşersen,
Demir tuzağına takılırsan,
Kuyu çukuruna daldırılırsan,
Müşküle kendin çatılırsan,
Gönlü haram, huyu dar,
Böylesi can çok yaratılmaz,
Tulumunu dul bırakır,
Doğru yürüyen Kırgız'ı,

Sarıbay, may he burn and die —
If by mischance you fall into his hand,
If you are caught in his iron snare,
If you are plunged into his pit,
If you are yoked yourself to torment —
Heart unclean, temper mean,
Few such souls are ever created:
He leaves your hide a widow,
The straight-walking Kırgız

Hayvandan aşağı kul eder.
Ekin ektirmez,
Özgür yaylada yaylatmaz,
İkişer kısrak bağlatmaz.
Kahrı koyu başlatır ya,
Kıl kadar görmez bu yeri,
Zorlayıp kırar bu eli.
Er Seytek ile Külçoro,
El başçısı dedirtip,
Hangi mirasa erelim,
Kıl kadar komadan bu canı,
Kırışarak gidelim,
Zavallı Kırgız yurdunuz,
Kurban olup geçelim.
Han öldüğünde halk ölsün,
Kalabalık yurdun hepsi ölsün!
Öz başbuğun başı gittikten sonra,
Ölüp günün bittikten sonra,
Bu yumulmuş baş umut kessin,
Arkada kalan kalabalık yurt,
Mutluluk günü görsün!
Kahrı koyu Sarıbay,
Kaplayıp giden sel imiş,
Kararıp yanan yangın imiş,
Mermisi çelik ok imiş,
Soluğu canı yakan,
Kap-Too gibi kor imiş.
Çatanı kazaya uğratıp kaçırtan,
Hiç bırakmadan bize sataşan,

He makes slaves lower than beasts.
He lets no crops be sown,
Allows no summering on the free jailoo,
Lets no man tether his pair of mares.
He will loose his thickest wrath,
He holds this land not worth a hair,
He crushes this people with force.
Er Seytek and Külçoro,
Though called the leaders of the people —
What heritage would we then attain?
Sparing not a hair of this life,
Let us go down cut to pieces;
Your poor Kırgız homeland —
Let us pass on as its sacrifice.
When the khan dies, let the people die,
Let all the teeming homeland die!
After your own chieftain's head is gone,
After you are dead and your day is done,
Let this bowed head give up its hope;
Let the teeming homeland left behind
See its day of happiness!
Sarıbay of the thickest wrath
Proved a flood that covers all,
Proved a fire that blackens as it burns,
His shot proved an arrow of steel,
His breath, searing the soul,
Proved an ember like Kap-Too.
Wrecking and routing all who cross him,
Assailing us without respite —

Böyle kahırlısı yok imiş.
Akıtıp kaplayacak sellerini,
Arslan Kırgız soyu,
Her bir yana çevirin!
Ecelin çelik okuna,
Gövdeyi gerip durun,
Kap-Too gibi kızıl koruna,
Göl-ırmak gibi aziz yurt,
Söndürecek gücü gösterin.
Yangını söndürüp bastırın,
Zorbalık eden domuzun,

Kanını su gibi saçın.
Kalabalık Kırgız kanadın,
Saldıran düşmanı deviren,
Babandan kalan âdetin.
Ezelden beri her zaman,
Bu kavga nerede durmuş ki,
Yer yaratılıp el olalı,
Boyun Kırgız olduğundan beri,
Birbirini el sayan olmamış.
Horluk gördük, toplandık,
Düşmandan bozgun çekip,
Yedi göbek atadan beri sıkıştık.
Öncüsü Altay'da kalıp,
Çoğu Kangay'a bölündü,
Bir hayli gittik Eren'e,
Sıkıştıran düşman çok olup,
Bu Kırgız nice kez düştü,
Geri dönülmez derinliğe.
Kahırlı düşman yüzünden,
Kimi zaman gittik bölünüp,
El-Körbös'ün ardına,
Kimi zaman gittik biz Kırgız,
İndistan'ın halkına.
Kapışmadan kan dökülüp,
Her daimden bir daim,
Her vakitten bir vakit,
Büyük zorbalık çekip bu Kırgız,

There proved none so wrathful as he.
The floods he will pour forth to cover all,
O lion lineage of the Kırgız,
Turn them aside to every quarter!
Against the steel arrow of doom
Stand with bodies braced;
Against his red ember like Kap-Too,
O sacred land like lake and river,
Show the strength that will quench it.
Quench the fire and beat it down;
The tyrannizing swine —

Scatter his blood like water.
O teeming Kırgız, your wing,
That topples the attacking foe,
Is the custom left you by your father.
From all eternity, at every time,
Where has this battle ever ceased?
Since earth was made and peoples formed,
Since the tribe has been Kırgız,
None has ever counted the other kin.
We suffered scorn, we gathered,
Drawing rout after rout from the foe,
Seven generations of fathers we were pressed.
Its vanguard remained in the Altay,
Most were sundered to the Kangay,
A great many of us went to Eren;
The foes that pressed us being many,
This Kırgız fell many a time
Into depths from which is no return.
Because of the wrathful foe,
At times we went divided
Beyond El-Körbös;
At times we Kırgız went
To the people of İndistan.
Blood spilled without a grapple,
From every age an age,
From every season a season,
This Kırgız, bearing great tyranny,

Kamçıyla ölçülüp bölündük.

Kahır salan düşmandan,
Aziz can, sağ görünebildik.
Kastı olan düşman gelirdi,
Çatır çatır vuruşup,
Kan dökülüp, er ölüp,
Kızır'lı çetin Kırgız yurdu,
Öcünü yerde komaz alırdı,
Namus için, el için.
Eren ölüp kalırdı»,
Bahadır bozkurt bunu deyip,
Manas'ın oğlu gözü pek,
Âleme büyük kargaşa salar.

Eren söyleyip halkı coşturup,
Türlü türlü söyledi.
Gayretli yiğit, tulpar at,
Hiç komadan hepsini coşturdu.
Akılca üstün yol tuttu,
Malı şöyle dursun, canından,
«Bahadırın sözü gerçek» – diye,
Kalabalık yurt vazgeçiverdi.
«Cazayıl topunu, kargaşayı,
Görmez demek ne biçim söz?

Hak ecel yetse, dünyadan,
Boyna yazılmışsa görelim,
Direk gibi miras bahadıra,
Arka olup duralım!
Gerçek düşmanın Sarıbay,
Sahiden cinini kakalım» –
Yurt çığrışıp bunu deyip,
Sözün gerçek, bahadır – diye,
Bu dediğin akıl – diye,
Sarıbay'dan hepimiz,
Ölelim, dinsiz kâfirden – diye,
Sakınıp kalırsak kaya çarpsın,
Yüce Ala-Too çarpsın!

Was measured off and parceled by the whip.
From the foe who dealt out wrath,
Dear life, we managed to seem alive.
The scheming foe would come;
Clashing with crack on crack,
Blood spilling, men dying,
The stern Kırgız land favored by Kızır
Never left its vengeance on the ground —
For honor's sake, for the people.
A champion would die and lie»,
The batyr gray wolf spoke this;
The son of Manas, dauntless-eyed,
Casts great turmoil upon the world.

The champion spoke and roused the people,
Speaking in manner upon manner.
The mettled hero, the tulpar steed,
Roused them all, leaving out none.
He took the way supreme in wisdom;
Their goods aside — even of their lives
«The batyr's word is true» – saying,
The teeming homeland let go at once.
«The cazayıl cannon, the turmoil —
What talk is this, to say he will not see them?
If righteous death arrives, if it is written
On our necks, let us behold the world's end;
Behind the pillar-like heir, the batyr,
Let us stand as his support!
Your true enemy is Sarıbay —
Let us drive out his demon in truth» –
The land cried out, saying this:
Your word is true, O batyr – saying,
This that you say is wisdom – saying,
At Sarıbay's hand let us all
Die, at the godless infidel's – saying,
If we hold back, may the rock strike us,
May the lofty Ala-Too strike us!

Boş değil sözünüz,
Yiğit doğmuş sultanım,
Pek sağlam akıl bulup verdiniz.

Sarıbay'dan sakınırsak,
Ak fitilin koru çarpsın,
Ak-Kelte'nin oku çarpsın,
Bağrı tüylü yer çarpsın,
Tepesi bütün gök çarpsın!
Kul olup tutsak gezmektense,
Sarıbay'a çatılıp,
Kapkara yas örtünüp,
Yanıp tutuşup kor olup,
Ufalanıp yok olup.
Belayı başa çekmektense,
Horluk görüp yatmaktansa,
Gerçek kırgını başlatalım,
Feryat ettirip şu kuru canı,

Kıla bağlayıp bırakalım.
Sarıbay'ı dev kılmadan,
Bu Talas'a sahip kılmadan,
Su gibi aksın kanımız,
Kırılalım hepimiz!
Sarp yandan baskın yiyip,
Yiğit arslanların hepsini,
Sarıbay'a kaptırıp,
Yeleden kuyruktan ayrılıp,
Güdük kalıp gezmektense,
Boynuz kırılıp baş kalıp,
Boynuzsuz kalıp gezmektense,
Sarıbay bize uludur – diye,
Tutuşup yanıp kavrulmaktansa,

Talas'tan kaçıp savrulmaktansa,

Celmoguz oğlu kâfirin,
Yedi yıl durmadan vuruşup,
Bir bohçasını yoklayalım.

Your words are not in vain,
My hero-born sultan,
You have found and given counsel most sound.
If we shrink from Sarıbay,
May the white fuse's ember strike us,
May the Ak-Kelte's bullet strike us,
May the shaggy-breasted earth strike us,
May the whole dome of heaven strike us!
Rather than wander slaves and captives,
Let us close with Sarıbay,
Shrouded in blackest mourning,
Burning, blazing into ember,
Crumbling into nothing.
Rather than draw the bane upon our heads,
Rather than lie down under scorn,
Let us begin the true slaughter;
Making this dry life wail aloud,

Let us bind it to a hair and let it hang.
Before Sarıbay is made a giant,
Before he is made master of this Talas,
Let our blood flow like water,
Let us all be cut down!
Rather than be raided from the steep side,
Letting all the hero lions
Be seized away by Sarıbay,
Parted from mane and tail,
Rather than wander maimed and stunted,
Horns broken, only the head left,
Rather than wander hornless,
Sarıbay is our overlord – saying,
Rather than catch flame and burn and scorch,
Rather than flee from Talas and be scattered,

The infidel son of Celmoguz —
Fighting seven years without cease,
Let us probe one bundle of his.

Çarpışmayı koyu başlatalım,
Beli bükük yaşlı, yetişen can,
Hepsinden geçip atalım,
Zorbaya bir kavga,
Karşı çıkıp başlatalım.
Durmadan mızrak uzatalım,
Çarpışmayı sert kılalım.
Er Semetey, Külçoro,
Dayanak kıldığımız er Seytek,

Bu üçünü kalabalık yurt,
Bele bağ kılalım.
Kahırlının koluna karşı,
Sert vuruşup duralım.
Bahadırsa Sarıbay,
Kırılarak ölelim,
El, dalgalanan deryadır,
Derya kaplayıp sel yürüyüp,
Güçlü görünür Sarıbay,
İtle bir pençeleşip görelim!»
El çığrışıp gürültü olup,
Göğü yaran uğultu olup,
Kerney, surnay çalınıp,

Kalabalık el girişecek oldu,
Sarıbay'a sataşıp.
Temrenli sayısız mızrak,
Heybetle elde belirdi,
Yuvası çelik ay balta,
Halkın elinde göründü.
Erenlerin hepsi coşup,
Deli cesaretli, su yürekli,
Öne düşemeden soluk soluğa,
Pehlivanlar yanlara yayılıp,
Dışarı çıkmaz korkaklar,
Şimdi ne olacak – diye,
Ta ortada sıkışıp.
Allak bullak çözülüp,
Böylece kalabalığa görünüp,

Let us begin the clash in earnest;
The bent-backed old, the grown soul —
Let us cast off care for them all;
Against the tyrant a battle
Let us rise and set in motion.
Let us thrust the lance without cease,
Let us make the clash of battle fierce.
Er Semetey, Külçoro,
And er Seytek whom we have made our stay —
These three let the teeming homeland
Bind to its loins as a girdle.
Against the arm of the wrathful one
Let us stand and strike hard blows.
If Sarıbay is a batyr,
Let us die cut down;
The people is a surging sea —
The sea covering all, the flood advancing —
Mighty though Sarıbay appears,
Let us lock claws once with the cur and see!»
The people cried out in a din,
A roar that split the heavens,
Kerney and surnay sounding,

The teeming people made to join the fray,
Setting upon Sarıbay.
Countless lances tipped with iron heads
Appeared in hand with majesty;
The steel-socketed moon-axe
Was seen in the people's hands.
All the champions surged up,
Mad-brave ones and water-hearted,
Breathless, unable to press to the front,
The champions spreading out to the flanks,
The cowards who dare not venture forth,
What will happen now – saying,
Squeezed in the very middle.
Loosed into wild confusion,
Thus showing themselves to the throng —

Halk böyle edip dururken,
İşte o zaman Semetey,
Atmaca gibi hazırlanıp,
Aziz arslanın kendisine,
Gaipten akıl bulunup,
Bu dünyadan göçmek üzere,
Hasım olduğu Sarıbay'la,
Yüz yüze gelmeye gitti.
Önüne çıkanı sömürmeye,
İki gözü dört oldu,
Halk için aziz arslan,
Kurban olmaya gitti.
Bakılsa kavga böyleydi,
Kopan kıyamet böyleydi,
Geniş dünya dar gelmeden,
Ay-âleme kavga çıkaran,
Hilekârmış Sarıbay.
Bozulmuş bozguncunun ta kendisi sanki,
Azgının kara gözüne,
Can alıcının ta kendisine,
Manas'ın oğlu, ulu arslan,
Boyun eğmeyen koca er,
Silahlarını kuşanıp,
Parlatıp kılıç bağlanıp,
Çelik saplı mızrak alıp,

Kırgız düşünceye batıp kaygılanıp,
İri yarı doğmuş koca arslan,
Ok geçmez zırhı giyinip,
Teke tek diye elden ayrılıp,
Görsen böylesi bozkurt arslan,
Gök yücesi dağ gibi görünüp,
Karşısında boz kaplan,
Gözlense böylesi can olmaz,
Yüzleştiği düşman onmaz.
Görsen böylesi bozkurt arslan,
Yerin yittiği düz ovanın,
Tepesi gibi görünüp,

While the people carried on this way,
It was then that Semetey,
Making ready like a sparrow-hawk,
To the dear lion's very self
Counsel came from the unseen:
About to pass from this world,
With Sarıbay, his sworn foe,
He went to come face to face.
To devour whatever crossed his path
His two eyes grew to four;
For the people the dear lion
Went forth to be the sacrifice.
Beheld, such was the battle,
Such was the doomsday that broke loose;
The wide world not yet grown narrow,
Loosing war upon the moonlit world,
A deceiver proved Sarıbay.
As if the corrupted wrecker's very self,

Into the black eye of the rabid one,
Against the very taker of souls,
The son of Manas, the great lion,
The mighty man who bows to none,
Girded on his weapons,
Bound on his burnished sword,
Took the steel-hafted lance,

The Kırgız sunk in thought and care,
The huge lion born large of limb
Donned his arrow-proof armor,
Parted from the people for single combat;
Should you see such a gray wolf lion,
Looming like a mountain high as heaven,
Facing him the gray tiger —
Watch, and no such soul exists,
No foe he faces prospers.
Should you see such a gray wolf lion,
Like the crest of the level plain
Where the earth fades from sight he looms,

Dünyayı kuşatan,
Çelik zincir kuşağın,
Halkası gibi görünüp.
Âleme azık veren,
Bu dünyanın çınarının,
Meyvesi gibi görünüp.
Yüzleştiği Sarıbay'la,
Yüz yüze gelip görmeye,
Hak ecel yetse ölmeye,
Ne zaman olsa kanadı,
Halkın önünde siper olup,
Teke teke çıkmak âdeti.
Seyredenin aklı dağılıp,
Yaratılmış yalnız dünyanın,
Direği gibi görünüp,
Alp kara kuş Zımırık'ın,
Tüneği gibi görünüp,
Saldırsa kahrı dökülüp,
Kan içicinin hali böyle,
Yüce dağ gibi görünüp.
Ruhu yüce, zehri güçlü,
Sataşanı dümdüz ederdi,
Kan içiciyi görsek öldük – diye,

Aziz candan umudu kes!
Gören canı şaşırtıp,
Görklü tulpar küheylanı,
Rahvan rahvan yeldirip,
Sarıbay'a yönelip,

Çelik mızrak kaldırıp,
Düşman deyince sevinip,
Masmavi demir giyinip.
Gök arslan gibi atılıp,
Aziz arslanın kendisine,
Gaipten yoldaş bulunup.
Yoldaş çıkmasının sebebi,
Her yanı denkti,
Âlemden başka bir arslandı.

Like the link of the belt
Of steel chain that girds
The world around he looms.
Like the fruit of the plane-tree
Of this world, which gives
The world its sustenance, he looms.
With Sarıbay whom he confronts
To come face to face and see,
To die if righteous death arrives,
Whenever it may be, his wing
A shield before the people,
His custom is to ride out man to man.
The onlooker's wits are scattered:
Like the pillar of the lone
Created world he looms,
Like the perch of the mighty black bird
Zımırık he looms;
Should he charge, his wrath pours forth —
Such is the blood-drinker's state,
Looming like a lofty mountain.
His spirit lofty, his venom strong,
He would flatten all who crossed him;
If we see the blood-drinker, we are dead – saying,
Give up all hope of your dear life!
Bewildering every soul that saw,
His splendid tulpar courser
Loping on at an ambling pace,
Turning toward Sarıbay,

Raising the steel lance,
Rejoicing at the word of foe,
Clad in iron deepest blue.
Springing like a gray-blue lion,
For the dear lion's very self
A comrade came from the unseen.
The reason a comrade appeared:
His every side was matched —
He was a lion apart from the world.

Yaratılmış kul oğlundan,
Yakın zamanda asla çıkmaz.
Coştu mu gücü taşan er,
Atasından dedesi,
Ay-âlemi basmış er.
Irmak boyunca el besleyip,
Konan kan içici değil mi,
Ay-âlemi perişan edip,
Sömüren kan içici değil mi.
Ak kalpaklı Kırgız'a,
Demirden ağıl, çelik siper,
Kan içicinin hali böyledir.
Karaltısı dağ gibi kâfire,

Kastını kurup el kıran,
Er Sarıbay bahadıra,
Teke tek çıkıvermeye,
Yetişse düşmanını boğazlamaya,
Çarpışmayı sert kılmaya,
Kalabalık eli beladan,
Ayırıp kurtarmaya,
Dağın yittiği çıkıntıya,
Yumru yumru dağ burnuna,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Dörtnala sürüp.
Yer puslanıp toz olup,
Şay'ın koruduğu Külçoro,
Bahadır arslanın er Seytek'i,
Destekçisi o olup.
Kadere çare yok diye,
Dayanak olup verdiler,
Ardında soyun var sana – diye.

Sırta çıkıp geldiğinde,
Sarıbay'ın görünüşünü gördüğünde,
Sarıbay'ın görünüşüne baksan,
Yeri pençeleyen arslan gibi,
Kâfirin karaltısından,
Âdemoğlu kulları.

From the created sons of men
None such will come in times to come.
When roused, a man of overflowing power;
His grandsire before his sire
A man who trod the moonlit world.
Nurturing the people along the river,
Is he not the blood-drinker who settled there?
Laying the moonlit world to waste,
Is he not the blood-drinker who devours?
For the white-kalpak Kırgız
An iron fold, a steel shield —
Such is the blood-drinker's state.
Against the infidel whose shadow looms like a mountain,
Who plots his ruin and cuts down peoples,
Against er Sarıbay the batyr,
To ride out man to man,
To throttle his foe if he can reach him,
To make the clash of battle fierce,
To deliver the teeming people
From the bane and set them free,
To the spur where the mountain fades,
To the knotted, humped mountain-nose,
Astonishing the moonlit world,
He galloped at full stretch.
The earth hazed over into dust;
Külçoro, whom Şay protects,
And er Seytek of the batyr lion
Became his supporters there.
Saying there is no remedy for fate,
They gave themselves as his mainstay,
Saying: behind you stands your lineage.

When he came riding up the ridge,
When he beheld the look of Sarıbay —
Should you gaze on Sarıbay's appearance:
Like a lion clawing at the earth;
From the infidel's looming shadow
The slaves born of Adam

Yaklaşmadan uzağa kaçarken.
Kaşı gözü çökük,
Kahır basmış kâfirin,
Çatık kaşı yamaç kayası gibi,
Baksa canı yutacak gibi.
Çam gibi kamçı almış,
Kansız yüzü boz çalmış,
Çarpışanı kaçırtmış,
Canlar eline değse,
Beş tırnağını kudurasıca,
Kaburgaya batırmış.
Can alıcıyla boğuşmuş,
Yedi yıl durmadan cez tumşukla,

Öylesiyle bile kapışmış.
Kadın kişi, erkek it,
Itaalı ile güreşe tutuşmuş,
Beriye savaşıp ganimet almış,
Huyu kırgın, kahrolası,
Berkitilmiş yerden orda almış.
Can taşıyan her mahlûka,
Hiçbirini komadan saldırmış.
Kana doyup katılaşmış,
Yeri yağa bulamış yanasıca,

Celmoguz oğlu diye ün salmış.
Gezdiği yer toz olmuş,
Değdiği yer kızıl kan olmuş,

Eline sağlamca değeni,
Paramparça kırılıp tane olmuş.
Kapışanı yiyip gezmiş,

Yeryüzüne yaratılmış,
Bir tek benim deyip gezmiş.
Düşündüğü düşünce kudurmuşça,

Ay-âleme göz dikip yutunan,
Gözü görmez, huyu dar,

Fled far off before he drew near.
Brow and eyes sunken deep,
The infidel steeped in wrath,
His knitted brow like a hillside crag,
His gaze as if to swallow souls.
He had taken a whip thick as a pine,
His bloodless face gone ashen gray,
He had routed all who clashed with him;
Should souls but touch his hand,
His five talons, may he go rabid,
He had sunk into their ribs.
He had wrestled with the taker of souls;
Seven years without cease, with the brass-beak,
Even with such a one he had grappled.
Woman-natured, a male cur,
He had locked in wrestling with Itaalı,
Had warred this way and taken spoil;
His temper baneful, the accursed one
Had taken a horde from the fortified place.
Upon every creature bearing life
He had fallen, sparing none.
Glutted with blood and hardened,
The burning wretch had smeared the earth with fat,
Had won renown as the son of Celmoguz.
Wherever he roamed had turned to dust,
Wherever he touched had turned to red blood;
Whatever fell firmly into his hand
Was shattered to pieces, ground to grain.
He had roamed devouring all who grappled,
Had roamed proclaiming: upon this earth
I alone have been created.
The thoughts he thought were as a mad thing's,
Gulping, his eye fixed on the moonlit world,
His eye unseeing, his temper mean —

İnsandan çıkmaz böyle can.
Kâfirin düşündüğü,
Bu yanasıca bahadırın,
Ay-âlemi avucunda ezip,
Bir torbaya koysam – diye.
Devir kıyamet olana dek,
Bu dünyanın tümünü,
Yol azığı edip alsam – diye,

Dünyada canı yok edip,
Bir başıma kalsam – diye,
Var dünyayı yok edip,
Âleme kırgın salsam – diye.
Sarıbek'in hali böyleydi,
Boylu boyunca dik durup,
Sarıbay'ı gördüğünde,
Bozkurt doğmuş Semetey,
Görünce benzi bozuldu.
Kudurasıcayı gördüğünde,
Kuru dünya daraldı,
Ölümü sezip görüp,
Uzanıp yatan geniş dünya,
Sıkışınca göze göründü.
Yere giresi kâfirin,
Yaratılmış ahir zamanın,
Kim görmüş böyle bahadırı?
Âleme kendisi yaratılmış,
Düşünse ahir zamanı,
Başındaki çaraynası,
Çaraynanın etek keçesi,
Dört eve üzük keçesi çıkacak kadar,
Cümle âlemi kırıp geçirip,
Bir deliğe tıkacak gibi.
Âdemoğlu kulu,
Sinek gibi canı cıyaklayıp,
Kahrından yanıp dağılıp,
Un ufak olup gidecek gibi.
Göz kapağının üstü, kaşına,

From mankind comes no such soul.
What the infidel pondered,
This burning wretch of a batyr:
Crushing the moonlit world in my palm,
Let me put it in a sack – saying;
Until the age turns to doomsday,
The whole of this world
Let me take as provisions for the road – saying;
Blotting out all life in the world,
Let me remain alone – saying;
Unmaking the world that is,
Let me deal havoc to creation – saying.
Such was the state of Sarıbek,
Standing bolt upright at full height;
When he beheld Sarıbay,
Semetey, the gray-wolf-born,
At the sight his face grew pale.
When he beheld the rabid one,
The barren world grew narrow;
Sensing and seeing death,
The wide world stretched out at rest
Appeared before his eyes grown strait.
Of the infidel bound for the earth,
Of the created end of days —
Who has seen such a batyr?
Created for the world itself,
Think of him as the end of days:
The mirror-plate upon his head,
The felt skirting of that mirror-plate —
Enough for roof-felt for four yurts;
As if to cut down the whole world
And stuff it into a single hole.
The slaves born of Adam,
Their souls squealing like flies,
Burning and scattering in his wrath,
Seemed doomed to be ground to meal.
Above his eyelids, on his brows,

Dokuz akbaba, kara kuş,
Toplanıp yuva kurmuş gibi,
Coşup taşarsa cehennemin,

Nine vultures, black birds,
Seemed gathered there to nest;
Should hell itself boil over,

Dolu canın tümünü,
Kapkara edip bırakmış gibi.
Burnundaki geniş deliğe,
Güçlü yaban köpeği doyacak gibi,
Gürledi mi kudurasıca,
Ay-âlemin tümünü,
Kımıldatmadan sömürecek gibi.
Boyu yüksek çınar gibi,
Aziz candan halk,
Umut kesmiş gibi duramaz.
El kemiği kiriş direği gibi,
Ay-âlemi perişan edip,
Yaratılmış canı sıkacak gibi.
Sarkık sarkık kirpiği,
Uğursuzluk basmış kâfirin,
Yekpare kamçı sapı gibi,
Bozulasıcanın çehresi,
Önceden görsen işte böyleydi.
Kımıldasa kızıl kor,
Âlemde böyle acayiplik yok.
Kükredi mi kudurasıca,
Ay-âlemi alacak gibi,
Er yaratılmış kulu,
Kapıp alıp öylece,
Torbasına koyacak gibi.
Allah Taala kudret,
Birini bahadır, birini er,
Birini etmiş kara yer.
Nice türlü hayvan gibi,
Can yaratılmış her türlü,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Sarıbay'ı gördüğünde,
Bozkurdun gönlü daraldı ah,
Yüzü yanmış kömür gibi,
Burnu sarp dağ burnu gibi,

All the fullness of living souls
He seemed to have left pitch-black.
In the wide hollow of his nose
A strong wild hound might feed its fill;
When the rabid one thundered,
The whole of the moonlit world
He seemed to devour without a stir.
His stature like a lofty plane-tree,
The people, for their dear lives,
Cannot stand — as if hope were cut away.
His arm-bone like a rafter-post,
Laying the moonlit world to waste,
He seemed to crush created life.
His drooping, hanging lashes —
The infidel steeped in ill-omen —
Like whip-hafts hewn of a single piece;
The face of the one doomed to ruin,
Seen beforehand, was even so.
When he stirred, a red ember —
No such marvel exists in the world.
When the rabid one roared,
He seemed to seize the moonlit world;
The man-created slave
He seemed to snatch up just so
And thrust into his sack.
Allah Almighty in His power
Made one a batyr, one a man,
And one He made black earth.
Like beasts of many kinds,
Souls are created of every sort —
Sarıbay, son of Celmoguz:
When he beheld Sarıbay,
The gray wolf's heart grew strait, ah!
His face like charred coal,
His nose like a steep mountain spur,

Gözü morarmış demir gibi,
Saldırdığına yetişecek gibi,
Dimdik çıkmış bıyığı,
Surları delip geçecek gibi,
Kıvrılıp kalmış bıyığı,

Bu vurulası domuzun,
Irmağa kurulan geçit gibi.
Saldırdığında kudurasıca.
Göz açıp kapayana dek yetişecek gibi,
Pençe gerişi sarp kaya gibi,
Saldırsa bin kişiyi,
Hemen çiğneyip yutacak gibi.

Alev de imiş, kor da imiş,
Canı çıkası edepsiz,
Cehennemde bile yok imiş.
Suratından Sarıbay,
Kapışsa yerinden söküp atacak gibi,

Oynayanı sömürecek gibi.
Coştuğunda kudurasıca,
Yeryüzünün direği,
Bir tek kendisi olacak gibi.
Ok geçmezini bürünüp,
Taş meydana hazırlanıp,
Kahırlanıp yerleşip,
Koca dağ gibi demir topuz,
Çoyun başını kuşanıp,
Gözü yanıp kor olup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ay-âlemde eşi yok olup.
Silahlarını kuşanıp,
Kılıcını yan kuşanıp,
Görünüşü apayrı seçilip,
Kırgız'dan eline değse,
Dönüp bakmayacak gibi görünüp.
Hız aldığında kudurasıca,
Sel bassa yönünü çevirecek gibi,

His eye like iron gone livid,
Seeming sure to reach whatever he charged,
His mustache jutting bolt upright,
Seeming fit to pierce through ramparts,
His mustache lying curled,

This swine deserving to be struck —
Like a ford laid across a river.
When the rabid one charged,
He seemed to close in the blink of an eye,
His claw's spread like a sheer crag;
Should he charge a thousand men,
He seemed to trample and swallow them at once.
He proved both flame and ember,
The shameless one — may his soul flee —
Proved without a match even in hell.
By his visage, Sarıbay
Seemed set to tear the grappler from his place,
To devour whoever made sport.
When the rabid one surged up,
The pillar of the earth
Seemed fated to be himself alone.
Wrapped in his arrow-proof mail,
Made ready on the stony field,
Settling himself in wrath,
An iron mace like a huge mountain,
Girding on its cast-iron head,
His eye burning into ember,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Without an equal in the moonlit world.
Girding on his weapons,
Girding his sword at his side,
His look marked out from all others,
Should a Kırgız fall into his hand,
He seemed one who would not glance back.
When the rabid one gathered speed,
He seemed to turn a flood from its course;

Kahırlanıp saldırsa,
Kastını kurup sataşsa,
Dağı un ufak edecek gibi.
Coşup taştı mı, domuza,
Dağ bile dayanamaz,
Nice dev saldırsa,
Kimse eğdirip alamaz,
Rastlayan diri kalamaz.
Yüzleştiği Semetey,

Should he charge in wrath,
Should he plot his ruin and attack,
He seemed to grind a mountain to meal.
When he boiled over, before the swine
Even a mountain cannot stand;
Though many a giant charge him,
None can bend him and prevail,
None who meets him stays alive.
Semetey who confronted him,

Yüz yüze geldiği er Seytek,
Celmoguz oğlu bahadıra,
Âlemi yutan kâfire,
Sataşıp vuruşup,
Çare tükenip dururken.
Almambet'in arslanı,
Şay'ın koruduğu Külçoro,
Haykırıp mızrak uzatıp,
Sapı çelik mızraktan,
Altmışını kırıp.
Celmoguz oğlu kâfire.
Cazayıl vursa kor geçmez,

Er Seytek who came face to face,
Against the batyr, son of Celmoguz,
Against the world-swallowing infidel,
Assailing him and trading blows,
Stood on while remedy ran dry.
Almambet's lion,
Külçoro, whom Şay protects,
Roared aloud and thrust the lance,
Of the steel-hafted lances
Breaking sixty in twain
Against the infidel son of Celmoguz.
Strike him with the cazayıl — no ember pierces,

Oçogor atsa ok geçmez,
Ak-Kelte okunu boşa harcadı,
Asillerin dolu gücü,
Epeyce heba oldu.
Hilesi bulunmaz, zehri güçlü,
Âlemde böylesi olur mu?
Pehlivanlık, arslanlık taslayıp,
Ay-âlemin dizginini,
Altüst edecek erlik taslayıp,
Kara gözden kor çıkıp,
Topuzundan od çıkıp,
Yöneldiği yandan toz çıkıp,
Yüz tutup savaş kıldığında,
Bahadırlardan toz çıkıp.
Kudurup yurdu kırmaya,
Bildiği kavgayı kılmaya,

Fire the oçogor — no bullet pierces;
He spent the Ak-Kelte's shot in vain,
The full strength of the nobles
Went largely to waste.
No ruse against him, his venom strong —
Can such a one exist in the world?
Vaunting championship and lionhood,
The reins of the moonlit world
Vaunting the manhood to overturn,
Embers flying from his black eye,
Fire flying from his mace,
Dust rising from whatever side he turned,
When he set his face and made war,
Dust rising from the batyrs.
Raging, to cut down the homeland,
To wage the battle that he knew,

Malı bağlayıp almaya,
Bozgunu sağlamca salmaya,
Kıl kadar birini komadan,
Kırgız'ı kırıp geçmeye,
Kızır değmiş Manas'ın,
Soyunu tuz gibi kavurup,
Köküne dosdoğru inmeye.
Kırgız'ın kökünü komadan,
Ganimete alıp gitmeye,
Diyarına kıyamet salmaya,
Kökünü komadan kıl gibi inceltip,
Er Manas'ın soyunu,

Düşünmüş Sarıbay.
Tümden kırıp geçmeye.
Halkını bırakmadan boğazlamaya,
Hiç bırakmadan Kırgız'ı,
Kırıp geçirmeye niyeti,
Yurda kavga salması,
Yetmiş kadın, dul yenge,
Ganimet edip alması,
Sarıbay'ın düşüncesi böyle,
Kara su gibi taşıp kudurası,
Kana doyup katılaşmış,
Ay-âlemin tümüne,
Celmoguz oğlu diye ün salmış,
Pehlivanlığı bambaşka,
En kahırlı, zehri güçlü,
Kumda doğup taşta büyümüş,
Düpedüz insandan başka büyümüş.
Çölü basıp at almış,
Celmoguz oğlu diye anılmış.
Hani Şay'ın koruduğu Külçoro,
Kükreyen domuza,
Hız alıp mızrak uzatmış,
Göğsündeki sinek kadar canı,
Uğraştırıp bunaltmış,
Dövüşü fazlasıyla başlatmış,

To bind and carry off the herds,
To loose the rout in earnest,
Sparing not one by a hair's breadth,
To cut through the Kırgız,
To scorch like salt the lineage
Of Manas whom Kızır touched,
To strike straight down to its root;
Sparing not the root of the Kırgız,
To take them off as spoil,
To loose doomsday on their country,
Thinning it hair-fine, sparing no root,
The lineage of er Manas —

So had Sarıbay resolved:
To cut it down entire.
To slaughter its people, sparing none,
Sparing no Kırgız at all,
His intent to cut them through;
His loosing war upon the land,
His taking seventy women, widowed sisters,
As booty and as spoil —
Such was the thought of Sarıbay,
May the rabid one flood like black water;
Glutted with blood and hardened,
To the whole of the moonlit world
He had won renown as the son of Celmoguz.
His prowess wholly apart,
Most wrathful, his venom strong,
Born in the sand and reared on stone,
Reared clean apart from humankind.
He had overrun the desert and taken horses,
Had been named the son of Celmoguz.
Behold, Külçoro, whom Şay protects,
At the roaring swine
Gathered speed and thrust his lance,
The fly-small soul within his breast
He harried and oppressed,
He had launched the fight in fullest measure —

Öz komşu eli için,
Göbeği kesilip kiri dökülen,
Atadan kalan yer için,

Celmoguz oğlu kâfirin,
Yer yakan bahadırın,
Bileği dolu, zehri güçlü,
Kahırlanan kâfirin,
Dediğine boyun eğmeden,
Emek verilen yeri, el-yurdu,

Kahırlıya vermeden,
Çekişip durup,
Seksen gün durmadan vuruşup,
Savurup savrularak dalıp,
Almambet'in arslanı,

Sarıbay ölçüsüzce kudurdu,
Ok geçmez giysisi, zırhı çarayna,

Paramparça olup yırtıldı,
Külçoro horluk görmüştür,
Nice çığlık koparmaya,
Almambet'in arslanını,
Kurtarıp almaya,
Ayçürök'ün diktiği kürkü alıp,
Börk al dese baş kesen,
Kırgız'dan hayli asker alıp.
Semetey oğlu er Seytek,
Sancak yükselip tuğ olup,
Yer yarılırcasına gürültü kopup,

Yaman bir savaş salmıştır,
Yetkin mızrağını uzatıp,
Yetik pehlivan yiğidin,
En seçkinlerini kırdırıp,
Karşı karşıya durulup,
Bahadır Seytek çocuğun,

For his own neighboring people,
For the land left by the fathers,
Where his cord was cut and birth-blood spilled,
To the infidel son of Celmoguz,
The earth-burning batyr,
Full-wristed, strong of venom,
The infidel seething with wrath —
Bowing not before his word,
The land won by toil, the people and homeland,
Yielding them not to the wrathful one,
Contending on and on,
Fighting eighty days without cease,
Hurling and hurled, plunging in,
Almambet's lion,

Sarıbay raged beyond all measure,
His arrow-proof garment, his charayna armor,
Was torn to shreds and tatters,
Külçoro has suffered humiliation,
To raise up many a cry,
Almambet's own lion,
To rescue and to save,
Taking the fur coat Ayçürök had stitched,
He who took heads if bidden take a cap,
Taking a great host from the Kırgız.
Semetey's son, the hero Seytek,
The standard rising, become a banner,
A din bursting forth as if the earth would split,
Unleashed a terrible battle,
Thrusting out his masterful spear,
Of the seasoned wrestler-braves,
Cutting down the choicest of them all,
Standing face to face in combat,
Of the batyr, the child Seytek,

En hizmetkâr iki eli,
Kalkamayıp felç olup,
Bulunmaz altın başı,
Baştan başa kara kan olup.
Dokuz gün boyu dolaşıp,
Nice yerinden yara yiyip.
Öz varlıklarını saçışıp,
Ölmeden yitmeden bahadırlar,
Ala-Too boyunca kaçıştılar.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yeri tüketen kâfire,
Kara deccalın kendisine,
Belanın kara gözüne,
Gücü yetmeyip yanıp yakılıp,
Emanet candan umut kesip,
Yiğit aslanın Seytek'i,
Karşı koyup duramayıp,
Baksa, güçlü kâfirin,
Soğuk yüzüne sokulamayıp,
Cenk edip yanıp yakılıp,
Emanet candan umut kesip,

The two most serving hands,
Unable to rise, struck palsied,
His peerless golden head,
From end to end became black blood.
Nine days long he wandered,
Taking wounds in many places.
Scattering their very substance,
Neither dying nor perishing, the batyrs,
Fled along the Ala-Too.
Against the infidel, Celmoguz's son,
Against the infidel who consumes the earth,
Against the black deccal himself,
Against calamity's black eye,
His strength failing, burning and grieving,
Losing hope in the borrowed soul,
The valiant lion's Seytek,
Unable to stand and to resist,
When he looked, at the mighty infidel's
Cold face he could not press near,
Warring, burning and grieving,
Losing hope in the borrowed soul,

Aklı kaçıp şaşırmıştır.
Babası bozkurt bahadıra,
O gün Seytek kaçmıştır.
Nice feryat koparmıştır,
Babası bozkurt bahadıra,
Arzını söyleyip varmıştır.
Altın direkli çadıra,
Er Semetey bahadıra:
«Bahadır oldun, aslan oldun,
Oğlunuz Seytek ben oldum.
Yüzleştiğim düşmana gücüm yetmeyip,
Kara yerle bir oldum.
Takatim tükenip, gücüm yetmeyip,
Celmoguz oğlu er çıktı,
Oğlunuz Seytek zavallı,
Üstüme gelen düşmanı karşılayamayıp,
Kara toprakla bir çıktı.

His mind fled and he was bewildered.
To his father, the grey-wolf batyr,
That day did Seytek flee.
Many a lament he raised,
To his father, the grey-wolf batyr,
He went and spoke his plea.
To the golden-pillared tent,
To the hero Semetey the batyr:
«A batyr you became, a lion you became,
Your son Seytek — that I became.
My strength failed against the foe I faced,
I was made one with the black earth.
My endurance spent, my strength failing,
Celmoguz's son proved a hero,
Your son Seytek, the wretched one,
Unable to meet the foe that came upon me,
Came out one with the black soil.

Güçsüzü Tanrı almadı,
İnsanı diri koyacağına,
Gücü olmayanın arı yok,
Âlemde sınayıp atılan ok,
Yandım kavruldum, kor olup,
Erden doğup ben Seytek,
Sarıbay önünde hiç oldum.
Yüz yüze gelip çarpışıp,
Tüm bedenim paralanıp,
Sinek kadar canım çırpınıp,
Asil başım kan olup,
Bütün bedenim bitkin düşüp,
Sağlam belim büküldü,
Dermanım çözülüp, güç gidip,
İki gözüm belerdi.
Kuvvetim gidip yandım,
Zavallı yurttan umut kestim.
İnletti elimi,
İyice kırdı belimi,
Kesti galiba soluğumu,
Kırdı galiba takatimi.
Bağladı açık bahtımı,
Bu Celmoguz oğlu kudurmuş,

God did not take the strengthless one,
Rather than leave a man alive,
He who has no strength has no honor,
An arrow tried and loosed upon the world,
I burned, I was scorched, become an ember,
Born of a hero, I, Seytek,
Before Sarıbay I came to naught.
Meeting face to face and clashing,
All my body torn asunder,
My fly-small soul fluttering,
My noble head become blood,
All my body fallen exhausted,
My sound back was bent,
My vigor loosened, strength departing,
My two eyes glazed and stared.
My power gone, I burned,
I lost hope in the wretched land.
He made my hand groan,
He broke my back full sore,
He cut, it seems, my breath,
He broke, it seems, my endurance.
He bound my open fortune,
This son of Celmoguz, rabid,

Kırmaya kalktı kaşımı,
Ganimete alıp elimi,
Kıracak galiba belimi», –
Deyip, böylece er Seytek,
Babası aslana bunu söyleyip,
İnsan aklının ermediği şumluğu söyleyip,
Oğlu Seytek bunu söyleyip,
Yalan değil, gerçeği söyleyip,
Kudurmuş mızrak sapladığında,
Karşı duracak pehlivan olmadı,
Tükenirdim, olmasaydı,
Ulu atam Manas kolladı.

Akıl yoruldu, güç gitti,

He set out to break my brow,
Taking my hand for plunder,
He will break, it seems, my back», –
Saying, thus the hero Seytek,
Telling this to his lion father,
Telling of ill-boding past man's understanding,
His son Seytek telling this,
No lie, but telling the truth,
When the rabid one drove in his spear,
No wrestler stood to face him,
I would have been spent, had not
My great forefather Manas watched over me.

The mind grew weary, strength departed,

Kahırlı domuz gerçekten yetişti.
Oğlu böyle dedikten sonra,
Öfkelenip aldırmadan,
Karaskar dağı gibi kâfiri,
Topuğuna denk saymadan,
Altmış pehlivan, seçkin yiğidi,
Öfkelenip ürkütüp,
Gazaya binilen Buurul'u,
Yeni baştan eyerletip,
Celmoguz oğlu er ile,
Yüz yüze gelip görüşmeye,
Hasım ecel yetişirse ölmeye,
Cenge tutuşup, mızrak vurup,
Takati coşup, gücü yeterse,
Sarıbay'ın kanını dökmeye,
Hınç kaynayıp, taş çiğneyip,
Kıyımı kızgın salmaya,
Hızır'ın dokunduğu Kırgız'ı,
Zorbanın elinden,
Kurtarıp almaya,
Çok kederlendi yanıp yakılıp.
Ah, görklü pehlivan, yiğit aslan,
Masmavi demir kuşanıp,
Düşman deyince hazırlanıp,
Yiğit aslanın kendisine,
Gaipten akıl bulunup,
Bedeninden güç fışkırıp,

The wrathful swine truly overtook me.
After his son had spoken so,
Growing furious, heedless,
The infidel like Karaskar mountain,
Counting him not equal to his heel,
Sixty wrestlers, chosen braves,
Rousing them in his fury,
Buurul, mounted for holy wrath,
Having him saddled anew,
With the hero, Celmoguz's son,
To meet him face to face,
To die if hostile fate should overtake,
Grappling in war, striking with the spear,
If endurance surges and strength suffices,
To spill Sarıbay's blood,
Rancor seething, chewing stone,
To loose the slaughter burning hot,
The Kırgız touched by Hızır,
From the tyrant's hand,
To rescue and to save,
He sorrowed greatly, burning and grieving.
Ah, the splendid wrestler, valiant lion,
Girding on the deep-blue iron,
Making ready at the word of foe,
To the valiant lion himself,
Wisdom coming from the unseen,
Strength gushing from his body,

Şanı belli töre beyin,
Yüzünün heybetine baksan,
Çorap olası tüyler bitip.
Aç arslan gibi gözleri parlayıp,
Gıcırdatıp diş bileyip,
Aç arslan gibi coşup,
Heybeti bambaşka arslan er,
Nara atıp şahlanıp:
«Zaman geçti, aslan gördüm,
Nice aslanı ben gördüm,
Görmediğim varmış meğer,

Of the bey of the law whose fame is known,
Should you look upon the majesty of his face,
Hairs would rise fit to make stockings.
His eyes flashing like a hungry lion,
Grinding and whetting his teeth,
Surging like a hungry lion,
The lion-hero of majesty like no other,
Roaring his war-cry, rearing high:
«Time has passed, I have seen lions,
Many a lion have I seen,
Yet one unseen there was, it seems,

Sarıbay'a yanıp, zavallı can,
Ölmeden geziyormuşum meğer.
Öfkelenip hunhar aslan,
Silahını pusatını kuşandı,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Sarıbay'a hazırlandı.
Yüzleşeceği Sarıbay,
Perişan etti soyunu,
Zorlu kavgası işte böyle,
Keskinliği bahadırın,
Su verilmiş çelik gibi,
Cefada kavga günü doğsa,
Yiğitlerin hepsi böyledir.
Kanıkey'in kalesinden,
Ayçürök'ün ordosundan,
Ulu Talas'ın ovasından,
Cılgındı'nın boyundan,
Elin hepsini şaşırtıp,
El yetmez küheylanı,
Salına salına yürütüp,
Aklı tam aslanı alıp,
Yanına çora eri alıp,
Teke tek savaş etmeye,
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yerine kadar kovmaya,
Kızgın kıyım salmaya,
Hızır'ın konduğu yiğit er.
Kırgız yurdunu beladan,
Kurtarıp almaya,

Burning at Sarıbay, wretched soul,
I have walked undying, it seems.
Growing furious, the ravening lion,
Girded on his weapons and his arms,
Crackling like the lightning,
He made ready for Sarıbay.
Sarıbay, whom he would face,
Laid waste and ruin to his line,
Such indeed is his grim battle,
The keenness of the batyr,
Like steel that has been tempered,
When the day of battle dawns in torment,
All braves are ever thus.
From Kanıkey's fortress,
From Ayçürök's ordo,
From great Talas's plain,
From the banks of Cılgındı,
Astounding all the people,
The courser none can reach,
Pacing him in stately sway,
Taking the lion whole of mind,
Taking a çora-warrior at his side,
To wage the single combat,
The infidel, Celmoguz's son,
To drive him back unto his place,
To loose the slaughter burning hot,
The valiant hero on whom Hızır alighted.
The Kırgız land from calamity,
To rescue and to save,

Yüzleştiği düşmanını yutmaya,
Yurt için kurban olmaya,
Kaza yetişirse ölmeye,
Kahırlı, kurnaz domuzun,
Hesabını gerçekten görmeye,
Kırgız'dan tek başına ayrılıp,
Karaltısı dağ gibi görünüp,
Nice düşmanını şaşırtıp,
Aygır gibi küheylanını,

To swallow the foe he faced,
To fall a sacrifice for the land,
To die if doom should overtake,
Of the wrathful, cunning swine,
To settle the account in truth,
Parting alone from the Kırgız,
His silhouette looming like a mountain,
Astounding many a foe,
His courser like a stallion,

Ağır ağır salındırıp.
Topyekûn kavgaya getirip,
Ala-Too gibi küheylanı,
Babası şahbaz, yiğit aslan,
Hoplata hoplata koşturup.
Düşman görmüşçesine Buurul'u,
Maral başını kaldırıp.
Kuvveti tam kâfirin,
Geleceği yöne yüz tutup,

Dağ koçu gibi adımını uzatıp,
Tam soylu küheylan, adı batası,

Yaban koçu gibi gözünü kızartıp,
Kulan gibi kulak yatırıp,
Gerçekten gaipten, kesilesi,
Kasırga gibi yeri savurup.
Altındaki Buurul'un,
Yürüyüşüne hayvan yetişmeyip,
Koşusuna yel yetişmeyip,
Büyük yularını sürütüp,
Kuşak gibi yeri oydurup,
Çelik mızrak kaldırıp,
Sarıbay'a doğru yüz tutup,
Sarı yamacın çukur belinden,
Yüksek setin kıyısından,
Aygır gibi kara yağızı,
Ok geçmezle çullayıp,
Kederlenip yanıp yakılıp,
Kopçaları tam dokuz,
Pusatlı kürkünü giyinip.
Yöneldiğini şaşırtıp,
Alaskar dağı gibi karaltıyı,

Ağır ağır salındırıp.
Çocuktan haber söz duyup,
Celmoguz oğlu karaltıyı,
Zorbaymış diye duyup,
Rivayetinden söz duyup,

Swaying him slow and stately.
Bringing all to total battle,
The courser like the Ala-Too,
His father the falcon-brave, valiant lion,
Galloping him bounding, bounding.
Buurul, as though he had seen the foe,
Lifting his maral head.
Of the infidel whose power is whole,
Turning his face toward the quarter whence he'd come,
Stretching his stride like a mountain ram,
The courser of pure blood, may his name perish,
Reddening his eye like a wild ram,
Laying back his ears like a kulan,
Truly from the unseen, may he be cut down,
Whirling up the earth like a tempest.
Of Buurul beneath him,
No beast could match his walking,
No wind could match his running,
Dragging his great halter,
Gouging the earth like a girdle-band,
Raising the spear of steel,
Turning his face toward Sarıbay,
From the hollow saddle of the yellow slope,
From the edge of the high embankment,
The black-bay like a stallion,
Draping him in arrow-proof caparison,
Sorrowing, burning and grieving,
Its clasps full nine in number,
Donning his armored fur coat.
Confounding all his course,
The silhouette like Alaskar mountain,

Swaying slow and stately.
Hearing word and tidings from the child,
The silhouette, Celmoguz's son,
Hearing that he was a tyrant,
Hearing word of his renown,

Celmoguz oğlu kâfire,
Takat yetmez diye duyup,
Aslan olduğu görünüp,
Yanındakilerden tek ayrılıp,
Uzun ömrü akşama erip,
Sarıbay'dan ölmeye,
Geri dönüşsüz gerçek yeri,
Sarıbay'dan görmeye,
Zavallı göz yumulup gitse,
Kalan çocukları, el yurdunu,
Kahırlı düşman domuza,
Ondan sonra vermeye,
Pehlivanlığını, aslanlığını,
Sarıbay'dan görmeye.
Sağlığında dertlenen,
Ölürsün dense sevinen,
Belli soydan doğan,
Yöneldiği yerin üstüne,
Sala geldiği velvele.
Bozkurt aslanın soyu,
Zırhlı kürkü dörde bölen,
Savuruşu kızıl yangın olan,
Hasım olanı yok eden,
Tutuşanı sağ komayan,
Öfkesine dokunanı,
Önüne katıp süren,
Azı dişine vurup çiğneyen.
Karşılaşsa düşman, halkı ölen,
Tutuşup nice alp ölen,
O bildiğin bozkurt, er beyin,

Çelik mızrak kaldırıp,
Sarıbay'a yüz tutup,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yeniden dolu yağacakmış gibi,
Kahrı yüzüne vurup,

Koruyucusu boz kaplan,
Âlemde böyle can olmaz.

Against the infidel, Celmoguz's son,
Hearing that no endurance would avail,
His lion nature showing plain,
Parting alone from those beside him,
His long life reaching its evening,
To die at Sarıbay's hand,
The true place of no returning,
To see it at Sarıbay's hand,
Should the wretched eye close and depart,
The children left behind, the folk and land,
To the wrathful foe, the swine,
Only thereafter to be given,
His wrestler's might, his lion's might,
To see it at Sarıbay's hand.
He who grieves while yet in health,
Who rejoices if told he shall die,
Born of a lineage known,
Upon the place toward which he turned,
The tumult that he came unleashing.
The seed of the grey-wolf lion,
Who cleaves the armored coat in four,
Whose swinging blow is crimson fire,
Who annihilates whoever stands his foe,
Who leaves none living whom he grapples,
Whoever touches on his wrath,
He drives before him herded,
Striking on his fangs and chewing.
Should foes meet him, their people die,
Grappling, many an alp has died,
That grey-wolf whom you know, the hero-bey,
Raising the spear of steel,
Turning his face toward Sarıbay,
Girding on the scabbardless sword,
As though hail would fall anew,
His wrath striking to his face,

His guardian the grey tiger,
No such soul exists in all the world.

At basmazın Akız'ından,
Çatal tepeli alçak beliden,
Görse gönlü bölünüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Gök yalçın dağ gibi görünüp.
Çam gibi mızrak alıp,
Ulu dağ gibi demir topuzu,
Yanına yakın bağlanıp.
Haykırışı baş yarıp,
Böğürüşü taş yarıp.
İşte o zaman Sarıbay'ı,
Kan içici hâli tuttu,
Esirgeyip geri durmadı.
Sırt aşıp konacakmış gibi,
Bütün çağı sömürecekmiş gibi,
Mal yayılan otlağa dalmış gibi,

Rast geleni, kudurmuş,
Yakalayıp yutacakmış gibi.
Karaltısı başka, zehri güçlü,
Zavallı candan umudu kes.
Yüz yüze gelip durdular,
Sarıbay ile Semetey,
Yüzleşip mızrak uzattılar,
Atışmayı bolca başlattılar,
Gören yurt, sinek kadar candan,

Gerçekten de vazgeçiverdi.
Yönelince mızrak eğilip,
İki yiğit nasıl gider – diye,
Kullar candan umut kesip.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yanasıcanın kendisi odur,
Deccalın kara gözü odur,
Rast geleni kemiren,
Yakın olsa yalayıp yutan,
Önüne çıkıp düşen,
Hiçbir canlı sağ kalmayan.
Saldırdığını kurutan,

From Akız where no horse treads,
From the low forked-crested saddle-pass,
Should he see him, his heart divides,
Celmoguz's son Sarıbay,
Looming like a blue-crag mountain.
Taking a spear like a pine,
The iron mace like a mighty mountain,
Bound fast and near his side.
His shout splitting heads,
His bellow splitting stone.
Then it was that Sarıbay
Was seized by his blood-drinking mood,
He spared not, nor held back.
As though to cross the ridge and settle,
As though to drain the whole age dry,
As though plunged into pasture where herds graze,
Whatever he chanced upon, the rabid one,
As though to seize and swallow whole.
His silhouette strange, his venom strong,
Give up all hope of the wretched soul.
Face to face they came and stood,
Sarıbay and Semetey,
Confronting, they thrust out their spears,
They opened the exchange in plenty,
The folk who watched, of their fly-small souls,
Truly did despair at once.
As the spears bent in their turning,
How shall the two braves fare – saying,
The servants lost all hope of life.
Celmoguz's son Sarıbay,
He is the very one accursed,
He is the deccal's own black eye,
Who gnaws whatever he chances on,
Who licks and swallows what comes near,
Whoever falls before his path,
No living creature stays alive.
Who withers what he sets upon,

	Yakalarsa tırnağını,	*If he catches, then his talon,*
	Kaburgasına batıran.	*He sinks into the ribs.*
	Alp olduğunu el görmüş,	*The people saw he was an alp,*
44790	Yüzleşmeye gelen kul ölmüş,	*The servant who came to face him died,*
	Seçkin pehlivan, büyük bela,	*Chosen wrestler, great calamity,*
	Gerçekten ayrıksı şum yürek,	*Truly a heart of ill-omen set apart,*
	Gerçekten yaratılmış büyük bela,	*Truly a great calamity created,*
	Öfkelense kâfirin,	*Should the infidel grow furious,*
	Ay-âlem, hazır bekle dur,	*Moon-world, stand ready and wait,*
	Bağrı tüylü kara yer,	*The black earth of shaggy breast,*
	Tependen çöken domuza,	*Beneath the swine who crushes from above,*
	Kalın yerinden tüter durur.	*Smokes from its thickest place and smolders.*
	Bu Manas'ın oğlu aslan bozkurt,	*This son of Manas, the lion grey-wolf,*
44800	Ergenlik çağına erip er olup,	*Reaching manhood's age, become a hero,*
	Er oğluyla denk olup,	*Made equal with the hero's son,*
	Çelik mızrağa bağ bağlayıp,	*Binding cords upon the steel spear,*
	Güçlü olanla düşmanlaşıp,	*Making foes of all the mighty,*
	Sarı kıraç beli alıp,	*Taking the yellow barren pass,*
	Vuruşup Hakan elini alıp,	*Fighting, taking the Hakan's people,*
	Sırtları bozup yol keşfedip,	*Breaking the ridges, scouting roads,*
	Çağı bozup ganimet alıp,	*Breaking the age and taking plunder,*
	Coşup çıkıp er olup,	*Surging forth, become a hero,*
	Er oğluyla denk olup,	*Made equal with the hero's son,*
44810	Ok geçmez değerli kürk giyip,	*Wearing the precious arrow-proof fur coat,*
	Ok yetişmez boz kır ata binip,	*Riding the grey-dun steed no arrow reaches,*
	Er kırıp, halk bilip,	*Breaking heroes, known to all the folk,*
	Ak zırh kaftanını giymesi,	*His wearing of the white armored kaftan,*
	Ak boz kırına binmesi,	*His riding of his white-grey dun,*
	Halk yönetip yurt görüp,	*Ruling folk and seeing to the land,*
	Kâfirden böylesini görmemiş,	*Never had he seen such from an infidel,*
	Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Celmoguz's son Sarıbay,*
	Ala-Too gibi heyula duran,	*Standing a specter like the Ala-Too,*
	Alaskar gibi kabaran,	*Swelling up like Alaskar,*
44820	Yürüyüşünden toz çıkan,	*Dust rising from his walking,*
	Yerinden oynamaz kâfirin,	*Of the infidel unmoved from his place,*
	Homurtusundan can çıkan,	*Souls departing at his growl,*
	Yiğit yüzüne varamayan,	*None can approach his warrior face,*
	Yönelen sağ kalmayan,	*Whoever turns on him stays not alive,*

Şumluk dolu azap sureti,
Çadır keçesi gibiymiş kaşları,
Gören bahadır kaçarcasına,

Yüzleşeni ezercesine,
Azılı canavar gibi dikilip,
Alt dudağı sarkıp,
Heybeti üstün görünüp,
Dikkatle bakan insanın,
Aklı şaşıp dağılıp,
Gayreti yanan yangın olup,
Hunhar aslana yüz tutup,
Yutucu gibi tetikte bakınıp,
Silahını pusatını hazırlayıp,
Can komazcasına renkten renge girip,

Azgınlaşıp kudurup,
Hunhar aslana söylenip,
Celmoguz oğlu Sarıbay:
Yetkinin yetkini ben isem,
Er Manas oğlu Semetey,
Gözlediğim düşmanım sen isen,
Tutuştuklarımı kırarım,
Kırıp yutup dinlenirim,
Azgınların türüyüm,
Can kıyıcıların biriyim,
Avına süzülen doğanım,
Tutuştuğum canı yutarım,
Belanın kara gözüyüm,
Kan emicinin ta kendisiyim,
Beylik taslayan toy kul,
Tependen bugün basarım,
Dört tülük malını saçarım,
Gerçek hesabını bulurum,
Sahiden yurdunu vururum.
Ganimete tutup kısrağını,
Bağlayıp alırım devini,
Tüm cinim gelip kudursam,
Kırıp elini,

A visage of torment filled with ill-boding,
His brows, they say, like tent-felt,
The batyr who saw him nigh to fleeing,

As though to crush whoever faced him,
Rearing up like a ferocious beast,
His lower lip drooping down,
His majesty appearing supreme,
Of the man who looks with care upon him,
The mind is dazed and scattered,
His zeal a burning conflagration,
Turning his face to the ravening lion,
Peering watchful like a devourer,
Making ready his weapons and his arms,
Changing color upon color as if to spare no soul,

Growing savage, going rabid,
Speaking at the ravening lion,
Celmoguz's son Sarıbay:
If I am the master of all masters,
Hero Manas's son Semetey,
If you are the foe that I have watched for,
I break whatever I grapple,
I break and swallow, then I rest,
I am of the savage kind,
I am one of the soul-slayers,
I am the falcon gliding on its prey,
I swallow the soul I grapple,
I am calamity's black eye,
I am the blood-drinker's very self,
Green servant playing at beydom,
I crush you from above this day,
I scatter your four kinds of herds,
I find your true accounting,
I strike your land in very truth.
Seizing your mares for plunder,
I bind and take your giant,
If all my djinn should come and rage,
Breaking your people,

Kara yol gibi düzlerim,	*I level like a black road*
Geniş Ala-Too yerini.	*The wide Ala-Too, your country.*
Kahrım gelip kabarıp,	*My wrath rising and swelling,*
Kırarım Kırgız elini,	*I break the Kırgız people,*
Karını dul edip,	*Making your wife a widow,*
Yiğidini bağlayıp kul edip,	*Binding your brave and making him a slave,*
Hakan'ı vurup kana bulayıp,	*Striking the Hakan, smearing him in blood,*
Kara yolu toz edip,	*Turning the black road to dust,*
44870 Boy atmış körpe erini,	*Your tender hero newly grown,*
Yalvarsa da dinlemem sözünü,	*Though he beg, I heed not his word,*
Kırmazsam belini,	*If I break not his back,*
Söndürürüm soluğunu,	*I quench his very breath,*
Değerliyse malınız,	*If your herds are dear to you,*
Kıymetliyse canınız,	*If your souls are precious to you,*
Denen söze uyunuz,	*Obey the word that has been spoken,*
İstenileni veriniz,	*Give what has been demanded,*
Kadınlardan hünerlisini ver,	*Give the most skilled of your women,*
Doksan beş hatunla Ayçürök,	*Ninety-five ladies with Ayçürök,*
44880 Karını başa koyup,	*Setting your wife at their head,*
Armağana yüzden kız ver,	*Give a hundred girls in tribute,*
Ala-Too'yu armağan, yeri ver,	*Give the Ala-Too in tribute, give the land,*
Yer yer yurtlanmış eli ver,	*Give the people settled place by place,*
Bu sözüme uymazsan,	*If you obey not this my word,*
Bu denileni vermezsen,	*If you give not what is spoken,*
Bel bağladığın belini,	*The back on which you stake your trust,*
Kıyıma uğratırım elini,	*I put your people to the slaughter,*
Kırarım belini,	*I break your back,*
Kahrım geldi, kabardım,	*My wrath has come, I have swollen,*
44890 Bırakmadan kırarım elini,	*I break your people, sparing none,*
Kımıldarsam ansızın,	*Should I but stir of a sudden,*
Kırılırsın kazara,	*You shall be broken unawares,*
Ganimete ver otağını,	*Give your great tent for plunder,*
Armağana ver malını mülkünü,	*Give your goods and chattels in tribute,*
Kulluğa ver Külçoro'yu,	*Give Külçoro into bondage,*
Talihine doğmuş kulunu.	*The servant born unto your fortune.*
Tüketirim umudunu,	*I exhaust your every hope,*

Hiç bırakmam çocuğunu,
Kabalaşıp azarsam,
Koparırım belini,
Ganimet ederim elini,
Yalvarsan da dinlemem sözünü,
Cefayla kırarım elini.
Yerin tükendiği vadiden,
Celpiniş'te doğan,
Celmoguz oğlu bu kâfir,
Âleme velvele salanım,

I leave your child no whit,
Should I coarsen and run wild,
I tear away your back,
I make your people plunder,
Though you beg, I heed not your word,
With torment I break your people.
From the valley where the earth runs out,
Born in Celpiniş,
This infidel, Celmoguz's son,
I am he who fills the world with tumult,

İçsem kana doymadım,
Yöneldim mi can komadım,
Yurt kıranın gözüyüm,
Önüne düşeni lüp diye çeken,

Kara ejder yılanın kendisiyim,
Ben Sarıbay olalı,
Yüzüme pehlivan varmamış,
Yüzleşmeye çıkıp mızrak vurup,
Nice düşman sağ kalmamış,
Çok belanın gözüyüm,
Bozkurt erin ta kendisiyim,
Ok yetişmez ata binip,
Karnım acıkıp rast gelirse,
Gaipten deyip yiye geldim.

Drinking, I was never sated with blood,
Where I turned, I left no soul,
I am the eye of the land-breaker,
Who snatches with a gulp whatever falls before him,
I am the black dragon-serpent's very self,
Since I became Sarıbay,
No wrestler has come before my face,
Coming forth to face me, striking spears,
Many a foe has not stayed living,
I am the eye of many calamities,
I am the grey-wolf hero's very self,
Riding the steed no arrow reaches,
If my belly hungers and I chance on one,
Saying it comes from the unseen, I have eaten.

Manas'ın oğlu haylaz,
Tutuşurum diye geldim,
Geniş Ala-Too yerini ver,
Ak kalpaklı Kırgız elini ver,
Kadınlardan hünerlisini ver,
Kıpır kıpır kız ver.
Yürüklerden seçip aygırı ver,
Hezaran tümen malı ver,
Mal bakacak canı ver,
Sarı altın başta, malı mülkü ver,

Sayısız tümen kul ver,

Manas's son, the wastrel,
I have come, saying I shall grapple,
Give the wide Ala-Too, your country,
Give the white-kalpak Kırgız people,
Give the most skilled of your women,
Give girls all astir and lively.
Give the stallion picked from the swift ones,
Give herds of a thousand tümen,
Give souls to tend the herds,
Yellow gold at the head — give goods and chattels,
Give countless tümen of slaves,

Bu denilene uymazsan,
Bu söyleneni vermezsen,
Küpüne zehir ekşitip,
Böylece ererim köküne,
Kan akıtırım bağına,
Karanlık gece salarım canına,
Ağırlaştırmazsam yükünü,
Hiç bırakmadan tüyünü,
Bırakmadan kırarım her birini,
Boğazda gözleyip göçünü,
Kızıştım, azdım,
İşte böyle alırım öcümü,
Hani baban Manas varken,
Kavga ettiği çağında,
Ay sancak tuğ olup,

If you obey not what is spoken,
If you give not what is said,
Souring venom in your vat,
Thus I reach unto your root,
I let blood flow through your garden,
I loose dark night upon your soul,
If I weight not down your burden,
Leaving not a hair of you,
I break each one of you, sparing none,
Watching your caravan at the gorge-pass,
I have grown heated, I have run wild,
Thus do I take my vengeance,
When your father Manas lived,
In the season of his warring,
The moon-standard become a banner,

Göğü yaran velvele olup,
Topyekûn hıncını bulduğunda,
Celpiniş'in ovasından,
El basmaz çölün ovasından,
Babam Sarıbay'ı vurduğunda,
Babamı boğazlayıp altın alıp,
Armağana altın, haraç alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
Celpiniş'i toz edip,
Obasını kırıp kana bulayıp,

Nice hatunu dul edip,
Dosdoğru toplanmış yiğitleri,
Sürüp götürüp kul edip,
Yakılan ateşi söndürüp,
Toptan yurdu göçürüp,
Aç elmas kılıcı yağlayan,
Babam pehlivan Sarıbay'ı,
Baban hunhar yok etmişti,
Yağmalayıp kırktı yele ipimi,
Tüketiverdi meyvemi,
Yağmalayıp aldı kısrağımı,
Öldürdü nice devimi,

Become a tumult splitting heaven,
When he found his vengeance whole,
From the plain of Celpiniş,
From the desert plain no hand has trodden,
When he struck my father Sarıbay,
Slaughtering my father, taking gold,
Taking gold and tribute in oblation,
Taking a thousand of the black-eyed,
Turning Celpiniş to dust,
Breaking his camp and smearing it in blood,
Making many a lady a widow,
The braves assembled true and straight,
Driving them off and making them slaves,
Quenching the kindled fire,
Moving the whole land off in exile,
He who oiled the hungry diamond blade,
My father, the wrestler Sarıbay,
Your ravening father had destroyed,
He plundered and sheared my mane-rope,
He utterly consumed my fruit,
He plundered and took my mares,
He killed many a giant of mine,

Çekişip Manas, baban aslan,
Çıkardı benim ahımı,
Diriyken kazdı çukurumu,
Baban Manas, cömert han,
Saldı başıma nicesini,
Ululuk taslayan hanımı,
Bu hâle koydu canımı,
Cengi bolca salmazsam,
Kudurup öcümü almazsam,
Sarıbay olmayıp öleyim,
Doğmadan dibe çökeyim,
Diri kalmayıp öleyim,
Kahrımı döküp durmazsam,
Manas aslanın soyunu,
Bırakmadan topunu kırmazsam,
Gayretlisini sökmezsem,
Hasım düşman kanını dökmezsem,
Hasımlık güdüp gelenin,

Contending, Manas, your lion father,
Drew forth my curse of anguish,
He dug my pit while I yet lived,
Your father Manas, the bounteous khan,
Loosed many a woe upon my head,
The lady who put on airs of grandeur,
He brought my soul unto this state,
If I loose not war in plenty,
If I rage not and take my vengeance,
Let me not be Sarıbay and die,
Let me sink to the depths unborn,
Let me not stay alive but die,
If I pour not out my wrath unceasing,
The seed of Manas the lion,
If I break not all of them, sparing none,
If I uproot not their zealous one,
If I spill not the hostile foeman's blood,
Of him who comes in enmity,

Kaburgasını sökmezsem,
Diyarına eziyet salmazsam,
Kıl tüyünü bırakmadan,
Kıyımla yurdunu almazsam,
Sarıbay olup nideyim,
Bu yerde durmayıp gideyim,
Erlik taslayan hanını,
Kıyarım hepinize,
Bırakmadan halkını,
Yok edip asil zatını,
Yakalatmazsam kara saatini,
Bu dünyadan söndürürüm,
Yol bırakmadan kıyına,
Bu dünyadan göçürürüm,
Ben Sarıbay'ın ta kendisiyim,
Deccalın kara gözüyüm,
El yutan oburum,
Yer kurutan orağım,
Koçakları biçerim,
Er Manas'ın soyunu,

If I tear not out the ribs,
If I loose not torment on his country,
Leaving not a hair or bristle,
If I take not his land with slaughter,
Why should I be Sarıbay,
Let me not stay in this place but go,
Your khan who plays at heroism,
I slaughter you one and all,
Your people, sparing none,
Annihilating your noble person,
If I make him not seize his black hour,
I quench him from this world,
Leaving no road to the shore,
I drive him out of this world,
I am Sarıbay's very self,
I am the deccal's black eye,
I am the glutton who swallows peoples,
I am the sickle that withers the earth,
I mow down the koçak-braves,
The seed of hero Manas,

Tekini komadan sömürürüm,
Deyip, böylece Sarıbay,
Bayır gelse yutacak gibi,

Ademoğlu kulların,
Birini komadan yutacak gibi,

Halkı zapt eden zalimler gibi,
Yurt kurutan pehlivan gibi,
Türlü türlü yaratılırmış.
Gayrete gelip Sarıbay,
Kanyon gibi ağzı açılıp,
Ağzından alevi saçılıp,
Silahını pusatını donanıp,
Kan dökücü çelik mızrak alıp.
Telaşsız, ağır göç gibi olup,
Ovası yanan yangın olup,
Canı ağrıyormuş gibi bağırıp,
Bağırınca Kırgız yığılıp,
Tüm belasını gören can,
Yüreği düşüp kırılıp,
Coştuğunda domuza,

Dağ bile dayanamayıp,
Öfkelenen kâfiri,
Halk çığrışıp bakamayıp,
Celmoguz oğlu belanın,
Yurt bozanlığı bilinip,
Argın, Kırgız, zavallı yurt,
Emanet candan umut kesip,
Çelikten pusat dövdürdü,
Sarıbay'ın kahrından,
Halk çığrışıp, el ağlayıp,
Kara candan umut kesti,
Bırakmadan hepten kırar – diye,
Halk feryada düşüp yandı,
Cehennemi domuz başlattı,
Titreyip ürküp, yurt çığrışıp,
Domuzun gayretinden,

I drain them dry, leaving not one,
Saying thus, so Sarıbay,
As though to swallow a hillside should it come,
Of the servants, sons of Adam,
As though to swallow every one, leaving none,
Like the tyrants who subdue the peoples,
Like the wrestler who withers lands,
In many kinds, it seems, are such created.
Roused to zeal, Sarıbay,
His mouth opening like a canyon,
Flame scattering from his mouth,
Arraying his weapons and his arms,
Taking the blood-spilling spear of steel.
Unhurried, like a heavy caravan,
His plain become a burning conflagration,
Bellowing as though his soul were pained,
At his bellow the Kırgız huddled,
Every soul that saw his whole calamity,
Its heart sank down and broke,
When the swine surged in fury,

Even the mountain could not withstand,
At the infidel grown furious,
The folk cried out, unable to look on,
Of the calamity, Celmoguz's son,
His land-wrecking was known,
Argın and Kırgız, the wretched land,
Losing hope in the borrowed soul,
Had armaments of steel forged hard,
From the wrath of Sarıbay,
The folk crying out, the people weeping,
Lost all hope of the black soul,
He will break us all, sparing none – saying,
The folk fell to lament and burned,
The swine set hell itself in motion,
Trembling, starting, the land crying out,
From the zeal of the swine,

Kalabalık elin hepsi,
Büyüğü, küçüğü, yaşlısı,
Emekleyen çocukları,
Beli bükülmüş koca ihtiyarları,
Az kalsın kırılıp gidiyordu.
Ok geçmez kürk giyip,
Ok yetişmez ata binip,
Çam gibi mızrak alıp.
Beli yüksek, yayvan düz,
Meydana çıktı hazırlanıp,
Bırakmadan halkını kırarım – diye,
Kapıp sömürüp iyice doyup,
Ondan sonra dinlenirim – diye,
Karnı doysa da hırsı kanmadan,
Sarıbay nasıl durur – diye,
Celmoguz'dan doğan,
Er Sarıbay'ım, kanadım,
Ay-âlemin hepsini,
Yutageldiğim âdetim,
Kucak açıp bacak uzatsam,

Âleme yeter kanadım,
Okluğu yok, ipi yok,
Azdım, bağlayıp alayım.

Tüyünü kılını bırakmadan,

Tüketip öcümü alayım,

Deyip, böylece Sarıbay,
Celmayan'ın sağrısına bir vurup,
Temreni çelik, sapı pirinç,
Ay baltayı ele alıp,
Kanyon gibi ağzı açılıp,
Ağzından çıkan gök alev,
Yeri kavurup saçılıp,
Semetey'e hazırlanıp,
Önünden çare bulunup,
Kâfirin heybetinden,

All the thronging people,
The great, the small, the aged,
Their children crawling still,
Their old men bent of back,
Were all but broken and destroyed.
Wearing the arrow-proof fur coat,
Riding the steed no arrow reaches,
Taking a spear like a pine.
High of ridge, broad and level,
He came forth to the field, made ready,
I break his people, sparing none – saying,
Snatching, draining, gorging full,
Only thereafter shall I rest – saying,
Though his belly fill, his greed unslaked,
How shall Sarıbay hold still – saying,
Born of Celmoguz,
I am hero Sarıbay, my wing,
The whole of the moon-world,
It is my custom to have swallowed it,
Should I spread my arms and stretch my legs,
My wing suffices for the world,
He has no quiver, has no cord,
I have run wild — let me bind and take him.
Leaving not his hair nor bristle,

Let me consume him and take my vengeance,
Saying thus, so Sarıbay,
Striking once on Celmayan's croup,
Its head of steel, its haft of brass,
Taking up the moon-axe in his hand,
His mouth opening like a canyon,
The blue flame issuing from his mouth,
Scattering, scorching the earth,
Making ready for Semetey,
A remedy found before him,
From the majesty of the infidel,

Hezaran tümen nice asker,
Kahırlı, ne şumluk – diye,

Toptan kaçıverdi,
Celmoguz diye nara atıp.
Manas'ın oğlu bozkurda:
Bahadırsan, aslansan,
Gerçek Manas oğluysan sen,
Kımıldamadan, kıpırdamadan,
Telaşlanmadan dur – diye,
Yiğit isen, oğul isen,
Yılmadan savaş et – diye,
Altında atı Celmayan,
Yassı hörgüçlü kızıl buğra,
Ağır ağır, salına basan,
Her tüyünü toz basan,
Koşusuna yel yetişmez,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez,
Kızıl buğraya kamçı vurup,
Celmayan'ın böğrüne el atıp,
Yalpalamasına aldırmadan,
Kavrulasıca kudurmuş,
Şahbaz bozkurt yiğidi,
Topuğuna denk saymadan,
Cüret ile erliği,
Celmoguz oğlu domuza,
Ölçüsüz vermiş meğer.
Öfkelenip kabarıp,
Azgınlıktan kudurmuş,
Fitilli tüfeğini doldurmuştur,

Bağrı tüylü kara yer,
Kalın yerinde durdurmuştur.
Celmoguz oğlu kâfir hani,
Bastığı yerden toz çıkıp.
Gayretinden can çıkıp.
Temreni çelik mızrak alıp,
Silahını pusatını kuşanıp,
Altmış kadar demir topuz,

Many a soldier, a thousand tümen,
Wrathful — what ill-boding is this – saying,
Fled away in one great mass,
Roaring the war-cry Celmoguz.
To Manas's son, the grey-wolf:
If you are a batyr, if you are a lion,
If you are truly the son of Manas,
Without stirring, without flinching,
Stand without alarm – saying,
If you are a brave, if you are a son,
Fight on unflinching – saying,
Beneath him his mount Celmayan,
The red bull-camel of flattened hump,
Treading slow and heavy, swaying,
Dust settling on his every hair,
No wind can match his running,
No beast can match his walking,
Striking the whip on the red bull-camel,
Laying hand upon Celmayan's flank,
Heedless of his lurching,
The rabid one, may he be scorched,
The falcon grey-wolf brave,
Counting him not equal to his heel,
Daring and heroism,
To the swine, Celmoguz's son,
Were given without measure, it seems.
Growing furious, swelling,
Gone rabid in his savagery,
He has loaded his matchlock musket,

The black earth of shaggy breast,
He has halted him upon its thickest place.
That infidel, Celmoguz's son,
Dust rising from where he trod.
Souls departing at his zeal.
Taking the steel-headed spear,
Girding on his weapons and his arms,
Some sixty maces of iron,

Hilebaz itten uzak kaç,
Çapraz çapraz bağlanıp,
Yeniden yağacak dolu gibi,
Kahrı yüzüne vurup,
Heybetlenip kükreyip,
Âdemoğlu kulların,
Tüm bedeni ürperip,
Yanan yangın gibi saldırıp,
Semetey'e mızrak vurup,
Anca beri deyinceye dek,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Gönlünü pekiştirip, kendini toplayıp,

Nice hasretli canı derleyene dek,
Bedenini sağlamlaştırıp durana dek,
Yer yakan Sarıbay,
Oktan önce yetişmişti,
Yetiştiği yerde bahadırı,
Yetişip yumruklayıp geçmişti,
Düşmana pehlivan, becerikli aslan,
Düşmanın hilesini bilen becerikli er,
Yaklaşan mızrağını,
Çaresini bulayım diye,
Kara yanak Zülfikâr'ı,
Kavrayıp çevirip,
Tam beline mızrağını,
Koçağın savuruverdi,
Kırılıp mızrak bölündü.
Hızır'ın dokunduğu yiğidin,
Aslan olduğu göründü,
Mızrağından ayrılıp,
Ah seni deyip kaygılanıp,
Cazayıl tüfeği bağlanıp,

Ay baltayı donanıp,
O Sarıbay yetişmişti,
Kondu çelik ay balta,
Kavrayıp çevirip,

Flee far from the treacherous cur,
Bound crosswise upon crosswise,
Like hail about to fall anew,
His wrath striking to his face,
Growing majestic, roaring,
Of the servants, sons of Adam,
Every body shuddering,
Attacking like a burning conflagration,
Striking the spear at Semetey,
Ere one could even say come hither,
Ere one could blink and open eye,
Ere he could firm his heart and gather himself,
Ere he could rally many a longing soul,
Ere he could steady and secure his body,
The earth-burning Sarıbay
Had arrived before the arrow,
Where he arrived, the batyr,
He reached and struck his blow in passing,
Wrestler against the foe, the deft lion,
The deft hero who knows the foeman's guile,
The spear that neared him,
Saying, let me find its remedy,
The black-cheeked Zülfikâr,
Gripping and turning it about,
Full at his waist the spear,
The koçak-brave swung it away,
The spear was snapped and broken.
Of the brave whom Hızır touched,
His lion nature showed itself,
Parted from his spear,
Saying, ah you, and fretting,
The cazayıl musket bound on,

Arraying the moon-axe,
That Sarıbay had arrived,
Down came the steel moon-axe,
Gripping and turning it about,

Eceli gelenin kendisi – diye,

Ecelin kara gözü – diye,
Bozkurda indiriverip,
O çalınan ay baltayı,
Arslan beyin aldırmadan,
Sarıbay'ın baltasını,
Geri savuşturmuştu,
Kürkü kalın beyi,
Kürkü göğüsleyip korumuştur.
Dağ gibi Manas'ın ruhu,
Büyük darbeyi üstlenip almıştır.
Giydiği kürk Akolpok,
Düşmana yaraşır denk zırh kaftan,

Yakası çelik, yeni tunç,
Ustaca yapılmış, ok geçmez,
Değdiği yerden sıyrılıp,
Sarıbay'ın ay baltası,
Sapının kökünden kopup,
Sırlı mızrağı ele alıncaya dek,

Dışı kara, bağrı gök,
Yiğidin mızrak saplayıncaya dek,
O Sarıbay kâfirin,
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Yalman ağızlı sırlı oku,
Âleme cehennem masalı,
Kapıverip kudurmuş,
Onunla dört kez attı,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi bozup ok atıp,
Ölçüsüz güce vurmuştu,
Celmayan'a hayvan yetişmeyip,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Kundaklı oku yetiştiğinde,
Kahrı böyle başlatmıştır,
Manas aslan oğlu koçak,

He whose death-hour has come himself – saying,
The black eye of the death-hour – saying,
Bringing it down upon the grey-wolf,
That stolen moon-axe blow,
The lion bey, all heedless,
Sarıbay's axe,
He had parried and turned back,
The bey whose fur coat is thick,
The coat, breasting it, has shielded him.
The spirit of Manas, mountain-great,
Has taken up the mighty blow.
The fur coat that he wore, Akolpok,
The armored kaftan matched to meet the foe,
Its collar steel, its sleeve of bronze,
Made with mastery, arrow-proof,
Glancing off from where it struck,
Sarıbay's moon-axe,
Snapped from the root of its haft,
Ere he could take the burnished spear in hand,
Its outside black, its bosom blue-grey,
Ere the brave could drive the spear,
That Sarıbay the infidel,
His batyr-might is like no other,
His wrestler-might a very deal,
His burnished arrow, blade-edged tip,
A tale of hell unto the world,
Snatching it up, the rabid one,
With it he shot four times,
Drawing the bow like rain,
Breaking loose, shooting arrows like hail,
He had struck with strength unmeasured,
No beast could match Celmayan,
No strength availed against Sarıbay,
When his stocked arrow overtook,
Thus did he begin his wrath,
The koçak, son of Manas the lion,

Yağız küheylanın üstünden,
Az kalsın düşüp gidiyordu.
Sinek kadar canı çırpınıp,
İlik kemiği ezilip,
Erlik eden iki eli,
Kalkamayıp felç olup,
Kıpırdamadan bütün beden,
Gözü dumanlanıp sersem olup,
Eyerinden geri kayıp,
Üzengiden ayağı çıkıp,
Sımsıkı düğümlü ak yuları,
Düzeltip ele alamayıp,
Altın tabanlı üzengiye,
Kaskatı ayağını koyamayıp,
Bedenini doğrultamayıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Dayanamayıp bozkurt aslan,
Gerçek cefa çekip durmuştu.
Temreni çelik, ucu keskin,
Uçtuğu yer bela, sırlı mızrak,

Bastırıp kavrayıp koçak,
Bahadır bozkurt er yaman,
Sel gibi coşup bağırıp,
Manas diye nara atıp,
Bozkurt mızrak salmıştı,
Mızrak kırılıp kül oldu,
Celmoguz oğlu kâfire,
Güç yetmeyen gün oldu,
Belinden mızrak büküldü,
Aziz cana güç geldi,
Kuduran domuz yola gelmedi,
Altındaki yağız küheylan,
Dizine dek yere saplandı,
Sarıbay domuz, onmayası.
Sarıbay söyler böyle söz,
Böyle alay mı ettin – diye,
Ey, Manas'ın oğlu haylaz,

From the back of the dark-bay courser,
Was all but fallen to the ground.
His fly-small soul fluttering,
His marrow-bone was crushed,
His two hands that wrought heroism,
Unable to rise, struck palsied,
His whole body without stirring,
His eye fogged over, stunned and dazed,
Slipping backward from his saddle,
His foot come loose from the stirrup,
The white halter tightly knotted,
Unable to right it and take hold,
Into the golden-soled stirrup,
Unable to set his rigid foot,
Unable to straighten up his body,
Losing hope of his fly-small soul,
Unable to endure, the grey-wolf lion,
Had stood suffering true torment.
Its head of steel, its point keen,
Where it flies, calamity — the burnished spear,
Pressing down and gripping, the koçak,
The batyr grey-wolf hero grim,
Surging like a flood and shouting,
Roaring the war-cry Manas,
The grey-wolf had let fly the spear,
The spear was snapped and turned to ash,
Against the infidel, Celmoguz's son,
It was a day when strength availed not,
The spear was bent back from his waist,
Hardship came upon the precious soul,
The raging swine would not be tamed,
The dark-bay courser beneath him,
Was driven knee-deep into the earth,
Sarıbay the swine, may he never prosper.
Sarıbay speaks such words as these,
Is it thus you mocked me – saying,
Hey, Manas's son, you wastrel,

Ölmeden salarım büyük belayı,
Hepten topla halkını,
Koşoy, Bakay alplarını,

Komadan bağladığın belini,
Derin hasret kalmadan çağırdığın,

Saklanıp yattığın yerini,
Öfkelenip kabarırsam,
Çok savaşıp nidersin,
Yine cinim tutarsa,
Paramparça olup gidersin.
Heybetimi görürsün,
Han baban Manas da bir olsun,

Şimdi benden ölürsün.
Kahır döküp azarsam,
Eksiksiz cefa görürsün,
Tutarsam bükerim belini,
Garip ederim elini, –
Deyip, böylece Sarıbay,
Vadili çukurlu dağ yolunu,
Katlayıp gidiyor,
Kavrulasıca kudurmuş,
Gittikçe böyle yapıp,
Güçlenip gidiyor,
Yiğitleri bağlayıp çok alıp,
Azıtıp gidiyor,
İnsanın basacağı yönü,
Kuşatıp kesip gidiyor,
O Sarıbay kâfire,
Bulup yaksa kor geçmeyip,

Tutuşunca el işlemeyip,
Ak kelte atsa ok geçmeyip,

Takat tükenip güç yetmeyip,
Celmayan'a hayvan yetişmeyip,

Before you die I loose the great calamity,
Gather all your people whole,
Your alps Koşoy and Bakay,

The back you bound, omitting none,
Those you summoned till no deep longing remained,
The place where you lay hidden,
Should I grow furious and swell,
What will you do with all your warring,
Should my djinn once more possess me,
You shall be torn to shreds and gone.
You shall behold my majesty,
Let your khan father Manas be as one with you,
Now you shall die by me.
Should I pour out wrath and rage,
You shall see torment without stint,
If I catch you, I bend your back,
I make your people destitute, –
Saying thus, so Sarıbay,
The mountain road of vales and hollows,
He goes folding it beneath him,
The rabid one, may he be scorched,
Doing thus as he goes on,
He goes gathering in strength,
Binding braves and taking many,
He goes running wild,
The quarter where man would set his foot,
He goes besieging, cutting off,
Against that Sarıbay the infidel,
Though one found embers, no fire passed through,
Grappling, no hand could work on him,
Though the white kelte fired, no ball passed through,
Endurance spent and strength availing not,
No beast could match Celmayan,

Erlik kaçıp kuşansa da,

Bahtın pazarı bağlanıp,
Ay balta, mızrak yutulup,
Ok geçmez Akolpok,
Paramparça olup yırtılıp,
Celmoguz oğlu domuzun,
Bahadırlığı bilinip,
Manas'tan doğma arslan er,
Emanet candan umut kesip.
Güç yetmeyen kâfire,

Though heroism fled and he girded on anew,
The market of fortune was bound shut,
Moon-axe and spear were swallowed up,
The arrow-proof Akolpok,
Torn to shreds and tatters,
Of the swine, Celmoguz's son,
The batyr-might was known,
The lion hero born of Manas,
Losing hope in the borrowed soul.
Against the infidel whom strength availed not,

Avuçları soyulup,
Ok geçmez Akolpok,
Paramparça olup gerilip,
Lifleri didilip geçmiştir,
Devrin koru başkalaşıp,
Sarıbay köke ermiştir.
Takat tükenip güç gidip,
Bozkurt böylece kalakaldı,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ak maral kovar gibi sürüp,
Asil aslanı perişan edip,
Yiğit ölüp, can ölüp,
Rast gelen pehlivan da ölüp,
Sarıbay belayı saldı,
Babası hunhar er, yaman,
Öfkelenip yanıp yakılıp,
Zavallı candan umut kesip,
Takat tükenip güç yetmeyip,
Büyük kapıda durakladı.
Öfkelenip yiğit aslan,
O eski cinini yokladı.
O sırada Semetey,
Öfkelendi bağırıp,
Külçoro'yu çağırıp,
Ey Külçoro, gözbebeğim,
Yukarı çeksem dayanağım,

His palms were flayed and skinned,
The arrow-proof Akolpok,
Torn to shreds and stretched apart,
Its fibers picked and frayed clean through,
The ember of the age transformed,
Sarıbay has reached the root.
Endurance spent, strength departing,
The grey-wolf thus stood frozen fast,
Celmoguz's son Sarıbay,
Driving him as one drives a white maral,
Laying the noble lion low in ruin,
The brave dying, the soul dying,
The wrestler he chanced upon dying too,
Sarıbay loosed the calamity,
His father the ravening hero, grim,
Growing furious, burning and grieving,
Losing hope of the wretched soul,
Endurance spent, strength availing not,
He halted at the great gate.
Growing furious, the valiant lion,
Sought out that ancient djinn of his.
At that moment Semetey,
Grew furious, shouting,
Calling for Külçoro,
Hey Külçoro, apple of my eye,
My stay if I pull upward,

Aşağı çeksem desteğim,	*My prop if I pull downward,*
Öne katsam ak yolum,	*My white road if I drive before me,*
Arkası yüce sayısız askerim,	*My countless host whose rear is lofty,*
Çölde kök salmış çınarım,	*My plane tree rooted in the desert,*
Kara kaşkalı küheylanım.	*My courser with the black blaze.*
Yiğit gördüm, aslan gördüm,	*I have seen braves, I have seen lions,*
45300 Görülmedik şumluk ben gördüm.	*Ill-boding unseen before have I now seen.*
Bağladı galiba bahtımı,	*He has bound, it seems, my fortune,*
Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Celmoguz's son Sarıbay,*
Kırdı galiba dalımı.	*He has broken, it seems, my bough.*
Çığrıştırıp elimi,	*Setting my people crying out,*
Sahiden bağladı soluğumu,	*He has truly bound my breath,*
Cazayıl atsam kor geçmeyip,	*Though I fire the cazayıl, no ember passes through,*
Canı çıkası domuza,	*Into the swine, may his soul depart,*
Fitilli tüfek atsam ok geçmeyip,	*Though I fire the matchlock, no ball passes through,*
Takat tükenip, güç gidip,	*Endurance spent, strength departing,*
45310 Sahiden maskara olduk böylece.	*Truly we were made a mockery thus.*
Ben Semetey olan,	*I who am Semetey,*
Gök çelik gibi dolgun,	*Full-fleshed like the blue steel,*
Bükerek yurt kırıp,	*Bending, breaking lands,*
Hücumla yüce dağlar alıp,	*Taking lofty mountains by assault,*
Cenkten tümen düşman alıp,	*Taking tümens of foes in war,*
Yiğit anamın doğurduğu,	*Whom my valiant mother bore,*
Er Manas'tan yaratılıp,	*Created of hero Manas,*
Kımıldayıp yere bastığından beri,	*Since first I stirred and trod the earth,*
Pehlivan gördüm, aslan gördüm,	*I have seen wrestlers, I have seen lions,*
45320 Celmoguz oğlu Sarıbay,	*Celmoguz's son Sarıbay,*
Gerçek felaketi ben gördüm.	*The true disaster I have now seen.*
Cenkleşince mızrak yetmedi,	*Warring, the spear sufficed not,*
Atınca tüfek işlemedi.	*Firing, the musket worked not.*
Yakın soyumu dul kıldı,	*He widowed my near kin,*
Yiğitleri büktü,	*He bent the braves,*
Aziz cana güç geldi,	*Hardship came upon the precious soul,*
Altmış müşkül, seksen dert,	*Sixty hardships, eighty woes,*
Başımıza üst üste geldi,	*Came heaped upon our heads,*
Takatim kaçıp sersem oldum,	*My endurance fled, I was left dazed,*

Kıpırdamadan kolum felç oldu.
Ay-âlemi perişan eden,
Cömert ağan aslan iken,
Şimdiyse zavallı can,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Kara yerle bir oldum.
Arlanmamdan, zavallı can,
Alevlenip içim kor olup,
Dağ yamacı gibi ağan yok oldu,

Ay karanlık gece miydi,
Hasım ecelin yettiği gün galiba,
O kaya gibi er ağan,
Sarıbay'dan ölecek galiba.
Dönüşü olmayan gerçek yeri,
Dönmeden bu baş görecek galiba.
Ellişer sayıp soyumu,
Bırakmadan kırıp soyu sopu,

Vadiden selimi sormasın,

Kükreyip duran kudurmuş,
Yangın sönmüş gibi etmesin,
Cenge tutuştu sertleşip,
Celmoguz oğlu domuzu,
Çarpan Tanrı esirgemesin.
Kökünü dümdüz kurutacak gibi,
Hiç komadan kırıp gidecek gibi,

Yıkımı ölçüsüz salacak galiba,

Ordalı yaşlıyı, dul kadını,
Ganimet edip alacak galiba.
Sıkı savaşıp it ile,
Halim gitti iki büklüm,
Çok çarpışıp kul ile,
İki gözüm beleriverdi.
Kaburgam eğrilip gitti,
Bahadır gönül, er gayret,

My arm, unstirring, was struck palsied.
He who laid the moon-world waste,
Your bounteous elder brother was a lion,
Yet now, a wretched soul,
Strength availing not against Sarıbay,
I was made one with the black earth.
From my shame, wretched soul,
Flaring up, my inward parts embers,
Your elder brother like a mountain slope is gone,
Was it a moon-dark night,
The day, it seems, when hostile fate arrived,
That rock-like hero, your elder brother,
By Sarıbay, it seems, shall die.
The true place of no returning,
This head, it seems, shall see without return.
Counting my kin by fifties,
Breaking all my kith and kin, sparing none,
Let him not ask my greeting from the vale,

The rabid one who stands there roaring,
Let him not make it as a fire gone out,
He grappled into war, grown hard,
The swine, Celmoguz's son,
May the smiting God not spare him.
As though to wither the root out flat,
As though to break and go, leaving none at all,
He will loose ruin without measure, it seems,
The camp's aged, the widowed women,
He will seize and take as plunder, it seems.
Fighting hard with the cur,
My state is gone, bent double,
Clashing long with the slave,
My two eyes glazed and stared.
My ribs were bent awry,
Batyr heart, hero zeal,

Hepiniz büküldünüz gittiniz,
Sarıbay nereden duracak,
Âlemi aşan azgın oldu,
Dışım alev, içim kor,
Bütün bedenim ateş oldu.
İncik kemiğim bükülüp,
Bütün takatim eğildi,
Öleyim deyip ölemeden.
Ölmeye meraklı kurnaz canı,
İşte böyle kıyamadan duruyorum.
Kenarı çelik cepkeni,
Zorlayıp saplasam bölünmez,
Kara deccal Sarıbay,
Ardından miras kalan soya,
Yavrum, dönüp bakacak hâli görünmez.

Yeri kaplayan sayısız askerim,
Tunç mızrak saplasam bölünmeyip,

Coşup kalmış kan içici,
Can bırakacak hâli görünmez.
Tependen çöken Sarıbay,
Sarıbay ile çarpışıp,
Asil can fena daraldı,
Kıymetli ağan kocadı,
Ok geçmez kürkü bölündü,

Kaba doğmuş kahrolası,
Söndürürmüş soluğunu,
Ganimet edip dizip sürüyüp,
Kıyımla Kırgız elimi.
Bunun için gönlüm bölündü,
Talas'a hâkim olacak galiba,
Hepten kavga fitne salıp,
Parçalayıp canı sömürecek galiba,

Karaltıyı menzilden kaçırmadan,
Bu hunhar, Manas soyunu,

You all were bent, you all are gone,
Whence should Sarıbay be halted,
He is grown savage past the world,
My outside flame, my inside embers,
My whole body has become fire.
My shin-bone bending under,
All my endurance bowed,
Saying let me die, yet dying not.
The cunning soul so eager for its death,
Thus I stand, unable yet to slay it.
The jacket edged with steel,
Though I strain and stab, it parts not,
The black deccal Sarıbay,
To the line left as legacy behind,
My child, no sign he'll turn to look upon them.
My countless host that covers the earth,
Though I drive the bronze spear in, it parts not,
The blood-drinker left surging still,
No sign appears that he will yield his soul.
Sarıbay who crushes from above,
Clashing long with Sarıbay,
The noble soul is sorely straitened,
Your precious elder brother has grown old,
The arrow-proof fur coat was parted,

Coarse-born, may he be damned,
He would quench, they say, the breath,
Stringing and dragging off as plunder,
With slaughter, my Kırgız people.
For this my heart was parted,
He will master Talas, it seems,
Loosing strife and discord over all,
He will tear apart and drain the soul, it seems,
Letting no silhouette flee the range,
This ravening one, the seed of Manas,

Bırakmadan kırıp sömürecek galiba.
Will break and drain them all, sparing none, it seems.

Mızrakçıyı yener ya,
He defeats the spearman, aye,
Hilebazı yutar ya,
He swallows the trickster, aye,
Yorulmadan dalan kudurmuş,
The rabid one who plunges tireless,
Övüleni komadan didikler ya,
He picks apart the praised, omitting none, aye,

Bırakmadan kanı sömürür ya,
He drains the blood, sparing none, aye,
Saldırışı pek azgın,
His onslaught is most savage,
Kurutmadan kanı sömürür ya,
He drains the blood before it dries, aye,
Er Külçoro, sen Seytek,
Hero Külçoro, you Seytek,
Canlarım, burada durursunuz,
My dear souls, here you stand,
Sertleşti kudurmuş,
The rabid one has hardened,
Ona göre çare kılarsınız.
You shall contrive the remedy to match.
Debelense sıçrayıp çıkılmaz,
Though one flounder, no leap gets out,
Çukura düşecek olduk ya,
We are like to fall into the pit, aye,
Takılırsak çıkılmaz.
If we are caught, there is no getting out.
Tuzağa düşecek olduk ya,
We are like to fall into the snare, aye,
Çekişip geçip çıkılmaz,
No striving through gets out,
Kara bahta düşecek olduk ya.
We are like to fall on black fortune, aye.
Kahrı güçlü kâfirin,
Of the infidel strong in wrath,
Gazaya çıkmış bahadırın,
Of the batyr gone forth in fury,
Dediğine uysak mı ki,
Shall we then heed what he has said,
İstediğini versek mi ki,
Shall we then give him what he wants,
Argın ile Kırgız'dan,
From the Argın and the Kırgız,
Kıl komadan toplasak mı ki,
Shall we gather all, leaving not a hair,
Ayçürök'ü başa koyup,
Setting Ayçürök at the head,
Altmış gelin, seksen kız,
Sixty brides and eighty maidens,
Hemen armağan etsek mi ki.
Shall we render straightway as a gift.
Yerin sarpı Çatkal'ın,
Of Çatkal, that steepness of the earth,
İyice yolunu yoklasak mı ki,
Shall we sound out well its road,
Kıyı yere yönelip, el saklayıp,
Turning to the borderland, hiding the folk,

Öfkelenen domuzdan,
From the swine grown furious,
Sağ salim kalsak mı ki.
Shall we thus remain unharmed.
Hükmüne uysak mı ki,
Shall we bow to his decree,
Ölmeyecek yanı kollayıp,
Guarding the side that shall not die,
İstediğini versek mi ki.
Shall we then give him what he wants.
Dört tülük malın hepsini,
All the four kinds of herds,

Ölümlü ihtiyar Bakay'ını,
Hükmünü ölçüp dizginle – diye,

Bütün yurdun hepsine.
Başçı olup dur – diye,
Halka haber salsak mı ki,
Baş kestirmeden, kan dökmeden,
Armağana verip bu kadarını,
Çekişmeden sağ kalsak mı ki.
Semetey söyleyip böyle söz,
Konuşup durdu böyle – diye,
Oğlu Seytek ile Külçoro,
Yiğitliği bilinip,
Pek müşkül, nasıl söz bu – diye,
Yiğitler durdu yanıp yakılıp,
Usulca söyleyip, sert bitirip,
Tüm içi yangın alev,
Dayanamayıp coşup,
Gerçek Külçoro söze başlayıp,
Canım ağam, onmazsın,
Öteden beri, her zaman,
Toyluğunu bırakmazsın.
Erliğin bol, aklın az,
Dengesiz düzensiz kişisin.
Aman ağam, kaplan,
Bu sözünü kim dinlesin.
Göz bağlayan kara gece dinlesin,
Kazılmış kara mezar dinlesin,
Kanyondan akan su dinlesin,

Katı kara yer dinlesin.
Yeri kana yağlayan bahadıra,
Celmoguz oğlu kâfire,
Horluğa nasıl boyun eğeriz,
Gündüzü sefer, gecesi oyun,
Güçlü kuvvetli kara Kırgız'ı,

Altın direk mirası,
Bel bağladığım belimi,

Your mortal old Bakay,
Mete out his rule and hold the rein –
saying,
Unto all the whole of the land.
Stand as its headman – saying,
Shall we send word out to the people,
Without beheading, without bloodshed,
Giving this much in tribute,
Shall we stay alive without contending.
Semetey speaking such words,
Spoke on and on like this – saying,
His son Seytek and Külçoro,
Their valor being known,
Most grievous — what talk is this – saying,
The braves stood burning and grieving,
Speaking softly, ending stern,
All his inward parts fire and flame,
Unable to endure, surging,
True Külçoro began to speak,
My dear elder brother, you'll not mend,
From of old, at every season,
You will not leave your greenness.
Your valor plenty, your wisdom scant,
You are a man unbalanced and unordered.
Mercy, elder brother, tiger,
Who would heed this word of yours.
Let the eye-binding black night heed it,
Let the dug black grave heed it,
Let the water flowing from the canyon heed
it,
Let the hard black earth heed it.
To the batyr who oils the earth with blood,
To the infidel, Celmoguz's son,
How shall we bow our necks to degradation,
His day a campaign, his night a revel,
The strong and mighty black Kırgız,

The legacy of the golden pillar,
My back whereon I stake my trust,

Avlulu çınar elimi.
Göbeğimin kesildiği, kirimin yunduğu,

Kıymetli miras yerimi,
Yurda direk olmuş elimi.
Böbürlenen geberesinin,
Hortlak suratlı kâfirin,
Can yutan bahadırın,
Sözüne nasıl uyalım.
Bulunmaz miras meyveyi,
Düşmana nasıl verelim.
Ölüp, yitip, yok olup,
Yerin horluğunu mu görelim.
Ordalı miras, zavallı yurt,
Düşmana nasıl verelim.
Şahbaz Bakay hanımız,
Kıl kadar kalmadan tek fidan,
Tek can bile sağ kalmadan,
Kırıma uğrayıp gidelim.
Argın, Kırgız yiğitleri,
Yurttaşça coşup yığılıp,
Yalvarmaya kalmadan tek can,
Topyekûn hep birlikte kırılıp,
Diri durup nidelim.
Takat yeterse çarpışıp,
Ay baltayı ele alışıp,
Pişmanlıksız doyasıya vuruşup.
Karşı karşıya duruşup,
Can esirgemeden savaşıp.
Bütün zırh kaftan bölünüp,
Gerekirse bu can dökülüp.
Sahiden kırım yaparız,
Sinek kadar cana kıyarız.
Alpı, aslanı sömürdü – diye.
Ala-Too gibi Kırgız'a,
Sarıbay sultan oldu – diye.
Celmoguz oğlu bahadıra,
Rast gelinen ahir zamana,
Hangi sözüne uyarız.

My courtyard plane-tree people.
Where my cord was cut, my birth-blood washed,
My precious heritage-land,
My people made a pillar to the land.
Of the braggart, may he perish,
Of the ghoul-faced infidel,
Of the batyr who swallows souls,
How should we heed his word.
The heritage-fruit found nowhere else,
How should we give it to the foe.
Dying, perishing, come to naught,
Shall we see the earth's degradation?
The camp's heritage, the wretched land,
How should we give it to the foe.
Our falcon khan Bakay,
Not a hair remaining, not one sapling,
Not a single soul left living,
Let us go down beneath the slaughter.
Braves of the Argın and Kırgız,
Surging, gathering as countrymen,
Not one soul left to beg for mercy,
All together broken, one and all,
What should we do remaining alive.
If endurance serves, then clashing,
Taking up the moon-axe each in hand,
Striking our fill without regret.
Standing each against the other,
Fighting without sparing life.
The whole armored kaftan parted,
If need be, this soul poured out.
Truly we shall deal the slaughter,
We shall give up our fly-small souls.
He drained the alp, the lion – saying.
Over the Kırgız like the Ala-Too,
Sarıbay became sultan – saying.
To the batyr, Celmoguz's son,
To the last age we have chanced upon,
Which word of his shall we obey.

Hanlığı nasıl veririz,
Sarıbay paşa oldu – diye,
Nasıl edip başa koç kılarız.
Bırakmadan cana kıyarız.
Sarıbay'ı han kılıp,
Hangi mirasa ereriz?
Hiç durmadan savaşıp,
Tükene tükene gideriz.
Apak sakal çağımız,
Kahrolası kurnaz canı,
Kurbana bağlayıp hepimiz,
Bu dünyadan geçeriz.
Değerli baş un ufak olana dek,
Kırılışıp gideriz, –
Deyip coşup Semetey,
Ay eksilip, gün geçmiş,
Böylece cenk edip,
Dimdik katı belimi,
Çelik gibi bileyip soluğumu,
Ölmeden nasıl vereyim,
Atam Manas'tan kalan elimi.

Sertleşen domuzun,
Kahrına nasıl boyun eğeyim.
Kul ile tutuşa tutuşa,
Bırakmadan kanımı dökeyim.
Bahadırlığını, aslanlığını,
Çevirip yeniden bileyim.
Sarıbay han dedirtmeden,
Hasım ecel yetip gün biterse,
Kazılmadan mezara gireyim, –
Deyip, böylece Külçoro,
Kızılca kıyameti başlattı.
Aziz canı gözden çıkardı,
Vuruşmaya girdi hazırlanıp,
Gaipten akıl bulunup,
Yer dumanlanıp, buğu olup,
Aç haykırış gürültü olup,

How shall we give up the khanship,
Sarıbay became pasha – saying,
How should we set him ram at the head.
We shall give our souls, sparing none.
Making Sarıbay khan,
What heritage should we attain?
Fighting on without ceasing,
We shall go, dwindling, dwindling away.
Our season of white-white beards,
The cunning soul, may it be damned,
Binding us all for the sacrifice,
We shall pass from this world.
Till the precious head is ground to meal,
We shall be broken each and go, –
Saying, surging, Semetey,
The moon has waned, the days have passed,
Warring on in such a way,
My upright rigid back,
Whetting my breath like steel,
How shall I give up, before I die,
My people left me from my forefather Manas.
Of the swine grown hard,
How shall I bow my neck unto his wrath.
Grappling and grappling with the slave,
Let me pour out my blood, sparing none.
His batyr-might, his lion-might,
Let me turn and whet them once again.
Before they call Sarıbay khan,
If hostile fate arrives and days are done,
Let me enter the grave undug, –
Saying, thus Külçoro,
Set loose the red apocalypse.
He gave up his precious soul for lost,
He entered in to fight, made ready,
Wisdom coming from the unseen,
The earth fogging over, turned to vapor,
The hungry outcry become din,

Görene dehşet velvele başlatıp,
Sarıbay'a kavgayı başlatıp,
Göğe uçup toprak,

İnsan kaynayıp kaynaşıp,
Gerçekten savaşa girişip,
Bahadır boz yeleli Semetey,
Külçoro, Seytek — bu üçü,
Ölümden canı esirgemeyip,
Çarpışmayı şiddetle sürseler de
Kudurmuş bir zalimmiş,
Güçlenip gidiyor Sarıbay.
Çarpışmayı şiddetle başlattı,
Aziz canı feda etti.
Nara atıp dizgin kısıp,
Mızrak saplayıp, balta vurup,
Çatır çatır vuruşup,
Donatım kırılıp yenilip,
Ok geçmez paha biçilmez zırh,
Paramparça olup yırtılıp,
Ordu feryatla bölünüp,
Celmoğuz oğlu kâfirin,
Yerinden oynamaz hâli görünüp,
Kahrını döküp aldırmayıp,
Boğuşan yiğit Semetey,
Canı sıradan saymayıp,
Zalimce kahrı, yiğitliği,
O canı çıkası domuza,
Ölçüsüz vermiş Yaradan.
Demir başlı topuzu kor edip,
Karşısına çıkan eri yok edip.
Rast geleni kemirip,
Yüzleşeni ezip yıkıp,
Kargaşa salıp fesat çıkarıp,
Kaplan cana bir vurup,
Sataşanı ufalayıp,
Pehlivanları sendeleyip,
Yüzleşenlerin hepsini,
Mızraklayıp yere sermiş.

Loosing dread and tumult on all who saw,
Opening the battle upon Sarıbay,
The soil flying to the sky,

The people seething, surging together,
Truly joining battle,
The batyr, grey-maned Semetey,
Külçoro, Seytek — these three,
Not sparing life from death,
Though they pressed the combat fiercely,
He was a raging tyrant,
Sarıbay grows ever stronger.
He launched the clash with fury,
He offered up his precious life.
Roaring war-cries, reining tight,
Thrusting lances, striking axes,
Clashing with a crack and crash,
Armor shattered and defeated,
The priceless mail no arrow pierces,
Torn and rent to tatters,
The host split apart with wailing,
The infidel, Celmoğuz's son,
Seemed a thing that would not budge,
Pouring out his wrath, unheeding,
Semetey, the grappling hero,
Counting life a common thing no more,
Cruel wrath and valor both,
To that swine whose soul should perish,
The Creator gave without measure.
Making his iron-headed mace an ember,
Destroying every man who faced him.
Gnawing whomever he chanced upon,
Crushing, felling all who met him,
Sowing chaos, breeding mischief,
Striking once at tiger souls,
Grinding small who dared molest him,
Making champions stagger,
All of those who faced him,
He speared and laid upon the earth.

Azgınlaşıp durdular,
Kavgalaşıp vuruştular.
Can bırakır hâli görünmez.
Sarıbay'ın işini
Her rastlayan kırılıp kor olup,

Ordu içinde Sarıbay,
Nice gerçek kavga saldı.
Bütün yiğitler esirgemeden,
Yağmur gibi yay çekip,
Doludan beter ok atıp,
Halk feryat edip, yer kaynayıp,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
El şaşırıp derdi kaynayıp.
Çarpışmada nice er ölüp,
Kara zalim günü doğup,
Aziz cana güç geldi.
Yüz yüze gelip saldırıp,
Celmoğuz oğlu Sarıbay
Gayrete gelip bağırıp,
Toprak uçup tuz kaynayıp,
Sarıbay'ın fesadı bu.
Kıyamet kopup ordu kaynayıp,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Güç yetmeyip dert kaynayıp,
Fitilli tüfek atıp, yay çekip,
Erenlerin hepsi yenilip,
Yayın oku vızıldayıp,
Silah pusat kırılıp tutulup.
Karşı koyup ok atan kalın ordu,
Eceli gelmemiş kimi can,
Heybetine dayanamayıp
Yaralanmış kudurup.
Eceli gelip günü biten,

Sarıbay'a tutulup,
Yüzleşen yiğit ölmüştür,
Geri gelinmez gerçek yurdu,
Kadir Allah kudretiyle,

They raged and raged unceasing,
They brawled and struck each other.
No sign appears he'll yield his life.
The work of Sarıbay —
All who met him broken, turned to embers,

Amid the host did Sarıbay,
Unleash full many a real fight.
All the heroes, sparing nothing,
Drawing bows like falling rain,
Loosing arrows worse than hail,
The folk wailing, the earth seething,
No strength availing against Sarıbay,
The people dazed, their sorrow seething.
Many a man died in the clash,
The black tyrant's day was dawning,
Hardship fell on precious life.
Coming face to face, attacking,
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Roused to fury, bellowing,
The dust flying, salt-earth seething,
This is the mischief of Sarıbay.
Doomsday breaking, the host seething,
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Strength not availing, sorrow seething,
Firing matchlock guns, drawing bows,
All the champions defeated,
The bow's arrow whizzing past,
Weapons, armor broken, seized.
The thick host resisting, loosing arrows,
Some souls whose hour had not yet come,
Unable to withstand his terror,
Were wounded, driven raging mad.
Those whose hour had come, whose days were done,
Were caught by Sarıbay,
The hero who faced him perished,
The true homeland of no return,
By mighty Allah's power,

Nice insan görmüştür.
Günü biten sönmüştür.
Gerçek eceli gelen kimi can,
Sarıbay'ın elinden,
Gerçek ecelini bulmuştur.
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Kan yutucunun ta kendisiymiş,
Katıksız belanın ta kendisiymiş.
Karşısına çıkanı çiğneyen,
Zalimin kara gözüymüş.
Müşkülü ağır, derdi koyuymuş,
Yaratılmış kul oğlunda,
Böyle bir can kıyıcı yokmuş.

Many a soul has seen it.
Whose day was done was quenched.
Some souls whose true hour had come,
At the hand of Sarıbay,
Have met their true appointed end.
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Was the very drinker of blood,
Was calamity unalloyed.
Trampling all who crossed his path,
He was the tyrant's own black eye.
His trouble heavy, deep his torment,
Among created sons of servants,
There was no soul-slayer like him.

Boğuşup kavga başlatıp,
İnsanın gücü yeter mi?
Dev başlı çetin ahmağa,
Aslan dişi geçer mi?
Kahrını döküp yönelip,
Çelik mızrak kaldırıp,
Namlusundan ateş çıkıp,
Topuzundan kor çıkıp,
Kara dev gibi dikilip,
Karşısına çıkan yok olup.
Heybetlenip ok atıp,
Boğuşan canı yitirip.
Amansız kargaşa, büyük kavga,
Kan dökülüp felaketi,
Âleme büyük bela,
Hep birden kaçıp feryat edip.
Boğuşup da güç yetmeyip,
Erenler candan umut kesip,
Gerçekten kırgın başlatıp.
Sinek kadar candan erenler,
Gerçekten vazgeçip,
Sahiden kırgına tutuştular.
Celmayan'a mal yetmeyip,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Dediğine boyun eğemeyip,

Grappling, starting up the fight,
Can human strength suffice?
On the dread fool with giant's head,
Can a lion's tooth find purchase?
Pouring out his wrath, advancing,
Raising up the steel-tipped lance,
Fire flashing from his barrel,
Embers flying from his mace,
Towering like a black dev,
All who faced him perishing.
Looming fearsome, loosing arrows,
The grappler losing his life.
Merciless chaos, mighty combat,
Blood outpoured, calamity,
A great affliction on the world,
All fleeing together, crying out.
Grappling yet with strength unavailing,
The champions despairing of their lives,
Truly began the slaughter.
The champions, souls small as flies,
Truly renouncing all,
In earnest joined the slaughter.
Wealth not sufficing Celmayan,
Strength not availing against Sarıbay,
Unable to bow to his command,

Diri diri yurdu veremeyip,
Göz göze kırgına girişip.
Her bir bahadır, nice pehlivan,
Suçu yokken boğazlanıp,
Erenlerin hepsi yüz yüze gelip,
Kavga tutuşup yangın olup,
Gulguleye girip boğuştular.
İnsan gözünün ermediği,
Bir velveleye daldılar.

Unable to yield the homeland living,
Eye to eye they joined the slaughter.
Every batyr, many a champion,
Slaughtered though guiltless,
All the champions face to face,
The fight ignited into fire,
In tumult did they grapple.
Where human eye cannot attain,
Into a clamor did they plunge.

Asillerin hepsi güçten düşüp,
Er Semetey, Külçoro,
Saftan ikisi kan yitirip,
Kıyamet çekip kaldılar.
Semetey oğlu er aslan,
Er Seytek girdi vuruşa.
Sarıbay'ın şöhreti,
Er Seytek'in kavgası.
Vuruşmadan erler yatar mı?
Saldırıp gelen Sarıbay,
Fesadına boyun eğilir mi?
Ölüp yitip yok olmadan,
Kırılası yurdunu verir mi?
Sarıbay ile er Seytek,
Karşı karşıya durdular,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ezişircesine vuruştular.
Kim görmüş böyle bir işi,
Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer parçalanıp,
Kan döküldü şırıl şırıl.
Göçüp giden insan için,
Ocak çukuru kadar bir yeri,
Kesip biçip oyup,
"Mezarı bu olur" deyip,
Giysisiyle gömdüler.
Boğuşup nice pehlivan,
Sarıbay saldı büyük kavga.
Çatışmasına can dayanmayıp,

All the noble fallen weak,
Er Semetey, Külçoro,
Two of the ranks losing blood,
They remained enduring doomsday.
Semetey's son, the hero-lion,
Er Seytek entered the fray.
The fame of Sarıbay,
The fight of Er Seytek.
Can warriors lie back from battle?
Sarıbay who comes attacking —
Shall his mischief be submitted to?
Before dying, perishing, being lost,
Would he yield his doomed homeland?
Sarıbay and Er Seytek,
Stood against each other,
Firing muskets, drawing bows,
They fought as if to crush.
Who has seen a thing like this —
The bow's arrow whizzing,
What it touched was torn apart,
Blood was shed in gushing streams.
For the folk who passed away,
A place the size of a hearth-pit,
Cutting, carving, hollowing,
Saying "This shall be his grave,"
They buried them in their garments.
Grappling, many a champion —
Sarıbay unleashed great battle.
No soul withstanding his onslaught,

Sarıbay denen domuza,
Boğuşsa da güç yetmeyip,
Kapkara kavga başlatıp,
Malı şöyle dursun, canından,
Büsbütün vazgeçtiler.
Eren ölüp, can ölüp,
Karşı koyan pehlivan da ölüp,
Nice yürük atların,
Eyeri kayıp sağrısına.
Boynu bükük gezen de var,
"Vah aziz kardeşim benim,

Against that swine called Sarıbay,
Though they grappled, strength unavailing,
Starting up the pitch-black fight,
Let alone their wealth — their lives,
They renounced altogether.
Champion dying, soul dying,
The champion who resisted dying too,
Of many a swift-paced steed,
The saddle slipping to the croup.
Some wander with bowed necks,
"Alas, my precious brother,

Filanca yerde öldü" deyip,
Ağlaşıp gezen nice can.
Zorlu feryat figan kopup,
Akıl bulamayıp şaşırıp,
Çaresini bulamayıp,
Sarıbay'dan kaçıştılar.
Celmoğuz oğlu kâfir,
Erenlerin hepsini darmadağın edip,
Sürüp önüne katıp geliyor.
Rast geleni sağ komayıp,
Öldürerek geliyor.
Yer bozulup, kaya göçüp,
El feryat edip dağ göçüp,
Gök aydınlık, yer bulanık,
Koca yay kavgaya karışıp,
El bozulup, ordu kaynayıp,
Erenler kaçıp yer kaynayıp,
Her devirde Argın-Kırgız yurdu,
Sarıbay'ın kahrından,
Yurt kırıp geçiren zehrinden,
Kalabalık Kırgız, nice Argın,
Kaçıp sığınacak yer bulamayıp,
Kazılı çukur mezar bulamayıp,
Kalın ordu kaçıp feryat ederek,
Aziz candan umut kesip,
Er Semetey boz yeleliye,
Kalabalık halk kaçıp sığınmış.

He died in such-and-such a place," they say,
Many souls wandering, weeping together.
Grievous wails and cries arose,
Finding no counsel, bewildered,
Finding no remedy at all,
They fled from Sarıbay.
The infidel, Celmoğuz's son,
Scattering all the champions,
Comes driving them before him.
Leaving none he met alive,
He comes on, killing as he comes.
The earth ruined, the crags collapsing,
The people wailing, mountains falling,
The sky bright, the earth turbid,
The great bow joining in the fight,
The people broken, the host seething,
The champions fleeing, the earth seething,
In every age the Argın-Kırgız land,
From the wrath of Sarıbay,
From his venom that scourges homelands,
The teeming Kırgız, many an Argın,
Finding no refuge to flee to,
Finding no dug grave-pit ready,
The thick host fleeing, crying out,
Despairing of their precious lives,
To Er Semetey the grey-maned,
The teeming people fled for shelter.

Ordunun tam ortasını Sarıbay,
Oyup çıkarak geliyor.
Karşısına çıkanı perişan edip,
Boğazlayarak geliyor.
Rast geleni kemirip,
Karşı çıkanı kaçırtıp,
Kara çelik mızrağını,
Denk gelene saplayıp,
Erenler kaçıp bölünüp,
Ecelli olanın kanı dökülüp,
Heybetlenen Sarıbay,
Can alıcı hâli görünüp,
Zulmü fena salmıştır.

The very center of the host — Sarıbay,
Comes carving through it as he goes.
Devastating all who face him,
He comes on, slaughtering.
Gnawing whomever he chances on,
Routing all who stand against him,
His lance of black steel,
Thrusting into whom he meets,
The champions fleeing, split apart,
The blood of the fated spilling out,
Sarıbay looming terrible,
His soul-taking aspect showing,
Has wrought his cruelty most foul.

Kırılan Kırgız, nice Argın,
Çetin müşkül gördüydü,
Eceli yeten öldüydü.
Er Semetey boz yeleliye,
Kaçıp gelip yurt çığrışıp,
Olan biteni söyleyip durdu,
"Sarıbay'a güç yetmez" diye,
Derdini söyleyip durdu.
"Bahadırdın, aslandın sen,
Heybetli dayanak sendin.
İsteyip içse doymayan,
Sömürmeyi bırakmayan.
Bahadır Kırgız halkıydın,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Bahadıra nice büyük azap saldı.
Kâfirle çarpıştık,
Kan döküldü, güç gitti,
Aziz canı bitap düşürdü.
Sen kendin karşılamazsan,
Gözümüzü kör edip oyar herhâl.
Yakalayıp boğazlar herhâl," —
Deyip, böylece üç eren,
Kavgayı fena başlattı.
Boğuştuğu Sarıbay'a karşı,
Aziz canı feda ettiler.

The stricken Kırgız, many an Argın,
Saw hardship grim indeed,
Whose hour had come — they died.
To Er Semetey the grey-maned,
Fleeing, the homeland crying out,
They kept telling all that passed,
"Sarıbay cannot be overcome," they said,
They kept telling him their grief.
"You were a batyr, you were a lion,
You were the mighty pillar.
The one unsated though he drinks his fill,
Who never leaves off his devouring.
You were the batyr Kırgız people's own,
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Loosed great torment on the batyr.
We battled with the infidel,
Blood was shed, our strength has gone,
He wore our precious lives to nothing.
If you yourself do not confront him,
He'll surely blind us, gouge our eyes.
He'll surely seize us by the throat," —
So saying, thus the three champions,
Began the fight most fiercely.
Against the Sarıbay they grappled,
They offered up their precious lives.

Yüz yüze varıp,
Can esirgemeden vuruşup,
Fena kavga saldılar,
Candan geçip attılar,
Gerçekten orduyu toplayıp,
Sinek kadar cana kıyıp,
Savaştan beden parçalanıp,
Sinek kadar kuru can çığrışıp,
Kıyasıya tutuştular.
Can esirgemeden vuruşup,
Fena kavga olduydu,
Celmoğuz oğlu domuza,
Boğuşsa güç yetmeyip,
Mızraklaşsa silah işlemeyip,
Nöbetleşe vuruşup,

Going face to face,
Fighting without sparing life,
They loosed a dreadful fight,
They cast their lives away,
Truly gathering the host,
Slaying souls as small as flies,
Bodies torn apart by war,
Dry souls small as flies shrieking,
They grappled without quarter.
Fighting without sparing life,
A dreadful fight there was,
Against the swine, Celmoğuz's son,
Grappling, but strength unavailing,
Lancing, but weapons useless,
Fighting turn by turn,

İnadı iyice büyütüp,
Sıkıca hayli vuruşup,
Bütün beden yara bere olup,
Aziz baş kova kova kan olup.
Cana can katan mutlu günü,
Bir görmeye hasret kalıp.
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Seçkin yiğitler zebun olup,
Yaralanıp sürünüp,
"Âlemde böylesi olmaz" deyip,

Ata boz yeleli, ulu aslan,
Sarıbay'a şaşıp kalıp,
Üç yiğit böyle dururken,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Kalın orduyu ezip,
Yağmalayıp gelip durdu.
Boğuştuğu pehlivanla,
Kavgayı şiddetle başlattı.
Cehennemden bile berkti,
Nice pehlivan, nice aslan,
Eğdirip yere tıktıydı.

Swelling their stubbornness the more,
Fighting hard and long,
Their whole bodies bruised and wounded,
Precious heads streaming pails of blood.
The happy day that heartens soul to soul —
They longed to see it only once.
Strength unavailing against Sarıbay,
The chosen heroes made helpless,
Wounded, crawling on,
Saying "There is none like him in the world,"
The grey-maned sire, the mighty lion,
Stood amazed at Sarıbay,
While the three heroes stood so,
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Crackling like the lightning,
Crushing the thick host,
Kept coming on, plundering.
With the champion he grappled,
He began the fight with fury.
He was harder than hell itself,
Many a champion, many a lion,
He bent and crammed into the earth.

Sahiden bel bağlayıp düşman saplayıp,
Var gücüyle orduya saplayıp,
Gerçek bahadırı devirip,
"Erenleri nerede?" deyip,
Coşup bağırıp.
Düşmanlık edeni mızraklayıp,
Saldırdığı yanı ufalayıp.
"Hunhar Manas soyu,
Han Semetey, Külçoro,
Pehlivanı Seytek nerede?" deyip,
Zavallılarını devirip,
Zalimce savaş, büyük kavga,
Erenlerini bağırtıp.
Üşüşen orduyu mızraklayıp,
"Er Külçoro, Semetey,
Denk gelecek o ikisi nerede?" deyip.

Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Haykırışı taş yarıp,

Truly girding hope, spearing the foe,
Thrusting into the host with all his might,
Toppling the true batyr,
Saying "Where are their champions?",
Bellowing, overflowing.
Spearing whoever showed him enmity,
Grinding small whatever side he struck.
"The bloodthirsty seed of Manas,
Khan Semetey, Külçoro,
Where is their champion Seytek?" saying,
Toppling their wretched ones,
Cruel war, mighty combat,
Making their champions scream.
Spearing the swarming host,
"Er Külçoro, Semetey,
Where are those two who'd be my match?" saying.
Sarıbay, Celmoğuz's son,
His war-cry splitting stone,

Bağırışı baş yarıp,
Kudurmuşça gözleri parlayıp,
Kuvveti dolup diş bileyip.
Kahır salıp hışımlanıp,
Kara uğursuz domuz kul,
Erenlere söylenip,
Ölçüsüz kavga saldı şimdi.
İnsan ürküp, halk kaçıp,
Aşırı kavga oldu.
Görse gönül bölünüp,
Yüzleşse kanlar dökülüp,
Dikkatle baksan Sarıbay,
Can alacak gibi görünüp.
Böğüren kudurmuş,
Buyururcasına söylenip hışımlanıp.
Böğürerek davranıp,
Büyük kavgaya hazırlanıp,
Coşup yanıp hışımlanıp,
Kalabalık yurda söylenip,

His bellow splitting heads,
His rabid eyes ablaze,
Filled with power, grinding teeth.
Loosing wrath, seized with fury,
The black ill-omened swinish slave,
Railing at the champions,
Now unleashed a measureless fight.
The people startled, the folk fleeing,
A fight beyond all bounds there was.
To see it, the heart is torn,
To face it, bloods are spilled,
Look closely and Sarıbay,
Seems poised to take a life.
The bellowing one gone rabid,
Railing as if commanding, raging.
Bellowing as he moved,
Preparing for the mighty fight,
Boiling, burning, raging,
Railing at the teeming homeland,

Davulunu güm güm dövüp,
Bağırıp çağırıp, yurdu ezip.
"Kalabalık Kırgız, kaçma!" deyip,
"Direnirsen paramparça ederim,
Topluluğunu toz etmezsem,
Durdurmadan hepten kırmazsam,
Yiğitlerini boğazlamazsam,
Kanına iyice doymazsam.
Bahadırını bağlayıp almazsam,
Belalı müşkülü, ulu kahrı,
Nice kargaşaya salmazsam,
Sarıbay olup nideyim,
Celmoğuz atamın ardından,
Tam bugünden kalmadan gideyim.
İkileşirsen ikileş,
Ben tekim, teke tek gelirim.
Hep birden gelirsen hep gel,
Hepinizi silip kırmazsam.
Hepten tüyünüzü bile komadan,
Kavgayı azdırıp durmazsam,
Altı ay durmadan yürüyüp,

Zahmet çekip yollar teptim.
Han Manas'ın soyunu,
Bırakmadan kırıp gitmeye,
Ordaya yıkım salmaya,
Onmaz edip elini vurmaya,
Halkını göz göre kırmaya,
Bırakmadan elini kırmaya.
Kadınını ganimet etmeye,
Nice yıllar, nice günler,
Kastımı kurdum, diktim gözümü.
Aradığım karşıma çıkıp,
Yüzleştiğim düşmanım bulunup.
Sıkıldım, oynarım,
Aç geldim, doymam,
Kahırlanıp dikilirsen,
Han Manas'ın soyundan,
Tutam tutam tüyünü bile komam,

Beating his drum boom on boom,
Shouting, roaring, crushing the land.
"Teeming Kırgız, do not flee!" he said,
"If you resist, I'll tear you all to shreds —
If I do not grind your gathering to dust,
If I do not slay you wholesale without pause,
If I do not butcher all your warriors,
If I do not drink my fill upon your blood.
If I do not bind and take your batyr,
The baneful trouble, the great wrath,
If I do not cast you into chaos —
What use my being Sarıbay?
After Celmoğuz my father,
Let me go this very day, not staying.
If you'd come by twos, come two —
I am one; I'll meet you one to one.
If you'd come all at once, come all —
If I do not wipe you out entire,
Not leaving so much as your down behind,
If I do not stoke the fight to frenzy —
Six months marching without halt,

I toiled and trod the roads.
Khan Manas's seed,
To slay it, leaving none,
To bring ruin on the horde,
To strike its people past all healing,
To slay its folk before all eyes,
To break its people, leaving none.
To take its women for my booty,
Through many years and many days,
I set my aim, I fixed my eye.
What I sought has come before me,
The foe I'd face has now been found.
I was bored — now I shall play,
I came hungry — I'll not be filled,
If I rise up in my wrath,
Of Khan Manas's seed,
I'll leave not one tuft of down,

Kemiğini çürütürüm,
Dayandığını yıkarım.
Kahırlanırsam yenerim,
Kükresen de coşsan da,

Bırakmadan halkını yutarım.
Kara zalim gözüyüm,
Emdikçe kana doymayan,
Koca oburun ta kendisiyim.
Adım pehlivan Sarıbay,
Ganimeti ver esirgemeden,
Söylediğim söze uymazsan,
Bu ganimeti vermezsen,
Darı gibi un ufak olup,
Sıkboğaz kavgayı büyük görüp,
Kırılırsın Sarıbay'dan,
Komadan kırarım başını,
Aşını zorbalıkla yerim.
Hünerli kadınını ganimet alıp,
Kızını çekip alırım.
Yılkına malına el korum,
Kahrım gelip dikilirsem,
Su gibi akıtırım kanını.
Bağlayıp azarsam,

Semetey ile Külçoro,
Bahadır taslayan hanını,
Öldürmeden belini büküp,
Otlak yerini yakıp,
Hançerleyip hemen sereyim,

Bağrındaki ukdeni," —
Deyip Sarıbay azgınlaşıp,
Zalimlik salıp coşarak.
Hasta gibi soluyup,
Sarıbay durdu hışımlanıp,
Bütün yurda söylenip.
"Dediğim budur, bil bunu,
Şimdi un ufak olursun,

I'll rot their very bones,
I'll topple all they lean upon.
If I rage, I overcome,
Roar though you may, seethe though you may,
I'll swallow your folk and leave none.
I am the black tyrant's eye,
Never sated on the blood I suck,
I am the great glutton's very self.
My name is Sarıbay the champion,
Give the booty without stinting,
If you heed not the word I speak,
If you do not yield this booty,
Ground fine as millet-flour,
Finding the throttling fight too great,
You'll be slain by Sarıbay,
I'll break your heads and leave none,
I'll eat your food by force.
Taking your skilled women as booty,
I'll drag away your daughters.
I'll lay hands on herds and goods,
If my wrath should rise and stand,
I'll pour your blood out like water.
If I bind and rage,

Semetey and Külçoro,
Your khan who plays the batyr,
Bending his back short of death,
Burning up his pasture lands,
Let me dagger him and lay him low at once —
The canker lodged within your breast," —
So saying, Sarıbay ran wild,
Loosing cruelty, overflowing.
Panting like a sick man,
Sarıbay stood raging,
Railing at the whole homeland.
"This is my word — know it well,
Now you'll be ground to flour,

Oyalanmadan sözümü tut.
Altını da ver, sikkeyi ver,
O sikkeleri yüklemeye,
Türlü türlü seçkin mal ver.
Ölmeden yitmeden gün ışığını,
Söz dinlerseniz görürsünüz,
Söz dinlemezsen, kalabalık yurt,
Karanlık mezarı görürsünüz,
Torbaya koy, sikke ver,
Sikke yüklemeye yük hayvanı ver.
Bu buyruğu belle,
Parçalanmadan sözümü tut.
Samur kürklü giysi dikmeye,
Kadınlardan hünerlisini ver.
Oynayıp gönül eğlendirmeye,
Çatık kaşı güldürüp açmaya,
Bir yakınlaşıp yüz yüze gelip,
Bir tabaktan et yiyip,
Ganimet alıp kadın etmeye,
Oynayıp gülüp durmaya,
Yüksük ağızlı, ahu gözlü,
Geniş sineli, engin göğüslü,
Endamlı, ahu gözlü,
Gelin seçip, kız ver.
Yaman isen, aslan isen,
Vuruşulan yere geliniz,
Gücün yetiyorsa, ey Kırgız,

Obey my word without delay.
Give the gold too, give the coin,
And for loading up those coins,
Give choice goods of every kind.
The light of day, undying and unlost,
If you heed my word, you'll see it;
If you heed not — teeming homeland —
You will see the darkened grave.
Put it in sacks, give coin,
Give pack-beasts for loading coin.
Mark well this command,
Keep my word or be torn to pieces.
For sewing sable-fur robes,
Give the most skilled of your women.
For play and for the heart's delight,
To smooth and cheer the knitted brow,
To draw close, come face to face,
To eat meat from a single dish,
To take as booty and make a wife,
To play and laugh at ease,
Thimble-mouthed, deer-eyed,
Broad-bosomed, ample-breasted,
Shapely-formed, deer-eyed,
Choose out brides, give maidens.
If you are fierce, if you are lions,
Come to the place of battle,
If your strength suffices, O Kırgız,

Dediğim ganimet, bu vergiyi,
Şimdiden geciktirmeden veriniz.
Dediğime uymazsan,
İstediğimi vermezsen,
Azarsam, Kırgız, ölürsün,
Gidince dönülmez gerçek yurdu,
Gözümün önünde görürsün," —
Deyip, böylece Sarıbay,
Zulüm salıp kuşanıp,
Dağ gibi topuzu yağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,

The booty I have named, this tribute,
Give it now without delay.
If you do not heed my word,
If you do not give what I demand,
If I rage, Kırgız, you die,
The true homeland of no return,
You shall see before my eyes," —
So saying, thus did Sarıbay,
Girding on his cruelty,
His mountain of a mace anointed,
Like a cloud about to rain anew,

Yüzü kahra dönüp.
Heybetinden güç çıkıp,
İki yanağın ateşinden,
Ejderha gibi tüy çıkıp,
Görünüşü soğuk, zehri güçlü,
Yöneldiğini dümdüz ederdi.
Huyu kara domuzdan,
Berk kavga çıkıp durduydu.
Er bunalıp, yurt şaşırıp,
Ağır müşkül oldu şimdi.
Sarıbay'ın fesadı,
Fesat müşkül iş etmeden,
Denk geleni dümdüz etmeden,
İnat etmeden durur mu?
Er feryat edip, yurt çığrışıp,
Hesapsız can kavrulup,
Gerçek kavgayı başlatıp,
Sinek kadar canı feda edip,
Can tutuşup yanıp,
Varından yoğundan umut kesip,
Halk velveleye düşüp tükenip,
Kâfirden şiddetle korkup,
Kara zalimden büsbütün.
Halk akıldan ayrılıp,
Görülen düş ağır müşkül,
Böyle iş asırlarda olmaz.
Kızıl kırgın, kuru nara,
Yurt bozulup büyük fesat,
Celmoğuz oğlu kâfirin,

His face turning to wrath.
Power radiating from his terror,
From the fire of his two cheeks,
Dragon-like, the bristles sprouting,
His look cold, his venom strong,
He'd flatten all he turned upon.
From the black-natured swine,
A grim fight kept issuing forth.
Men stifled, the homeland dazed,
A heavy hardship now has come.
The mischief of Sarıbay —
Without working mischief's grievous work,
Without flattening whom he meets,
Without his spite — will he desist?
Men wailing, the homeland shrieking,
Souls beyond counting scorched,
Beginning the true fight,
Sacrificing souls small as flies,
Souls catching fire and burning,
Despairing of all they had and held,
The folk in tumult, spent,
Fearing the infidel with dread,
Utterly, before the black tyrant.
The people parted from their wits,
The dream they saw a heavy hardship,
Such a thing comes not in centuries.
Red slaughter, hollow war-cries,
The homeland ruined, mighty mischief,
Of the infidel, Celmoğuz's son,

Erişen zehri güç oldu.
Yüz yüze varıp,
Sarıbay ile vuruşup.
Yedi gün boyu dalıp,
Semetey çıktı kan içinde,
Bütün bedeni kana bulanıp,
Yetmiş yerinden yara yiyip.
Almambet'in aslanı,
Her seferinde dalıp girip,

The venom reaching them was fierce.
Going face to face,
Fighting with Sarıbay.
Diving in for seven days,
Semetey came out covered in blood,
His whole body bathed in gore,
Wounded in seventy places.
The lion of Almambet,
Diving in at every turn,

O da çıkmış kan içinde,
Altmış yerinden yara yiyip.
Kızıl çeliği kuşanmış,
Kızıl kırgın savaşta,
Kırgız'a dağ gibi dayanak olup,
Hızır'lı Seytek dayanmıştır.
Dirseğine yaslanıp dinlenmeden,
Kestirip uyku almadan,
Yatıp yanını dinlendirmeden,
Yaslanıp gönlünü kandırmadan,
Gündüz gece vuruşup,

He too came out covered in blood,
Wounded in sixty places.
Girded with the red steel,
In the red-slaughter war,
A mountain-like support to the Kırgız,
Seytek of Hızır's favor has held fast.
Without resting on his elbow,
Without a doze, without sleep,
Without lying down to rest his side,
Without leaning back to soothe his heart,
Fighting day and night,

SEMETEY'İN SARIBAY'A GÜCÜ YETMEYİP
YAKINDIĞI. SARIBAY'IN KÜKREYİP

HALKI KIRIP DURDUĞU YER

HOW SEMETEY, HIS STRENGTH FAILING AGAINST SARIBAY, LAMENTED. WHERE SARIBAY, ROARING,

KEPT SLAUGHTERING THE PEOPLE

Ak sakallı uğurlu pirim,
İhtiyarım, burada durursun.
Karaltısı heybetli Külçorom,
Hepiniz burada durursunuz.
Ben Semetey olalı,
Büyüyüp yetişip dolalı.
Soylu aslan Manas'ın,
Sulbünden süzülüp geleli.
Yiğit anam Kanıkey'in,
Rahminden çıkalı.
Serpilip yetişip er olup,
Er oğluyla denk olup.
Yetim kalıp yetişip,

My white-bearded blessed pir,
My elder, here you stand.
My Külçoro of imposing frame,
You all stand here.
Since I have been Semetey,
Since I grew and came of age.
Since from noble lion Manas's,
Loins I flowed descending.
Since from my valiant mother Kanıkey's,
Womb I issued forth.
Growing sturdy, becoming a man,
Equal with the sons of men.
Growing up an orphan,

Yiğit kartalın hâli böyledir.
Erenler nasıl esirgesin canını,
Sarıbay kovalayıp bunaltıp,
Çıñıroon'u çalamayıp yanıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Talas'a yönelip,
Atın sağrısını dönüp.
Akıl almaz şaşkınlıkla,

Such is the state of the valiant eagle.
How should champions spare their lives?
Sarıbay pursuing, harrying,
Burning, unable to sound the Çıñıroon,
Despairing of souls small as flies,
Turning toward Talas,
Turning their horses' croups.
In bewilderment beyond all reason,

Talas'a doğru kaçıştılar.
Gerçek cefayı çekip,
Candan fena umut kesip,
Sinek kadar can için telaşlanıp.
Hasretini söyleyip yanıp,
Emanet candan umut kesip.
Coşup taşıp erenler,
Büyük kale kapısında toplaşıp,
Eski günleri anıp yâd edip,
Semetey söyledi "ah, arman" deyip,
Yanık söz söyleyip "şöyle" deyip,
Boz yeleli söyler şu sözü:
"Yurduma güç bela kavuşup.
Kana iyice doyup,
Hunhar boz yeleli diye ad alıp,
Kuru otu yerinde tutuşturup,
Vadiyi bozup yangın salıp,
Geçidi bozup göç alıp,
Çarpışılan yerden öç alıp.
Kara suya kan katıp,
Kaplan boz yeleli diye ad alıp,
Önce ben zavallı,
Ak çeliğimi kanla yağladım.
Öfkeme dokunulduğunda,
"Amcamdır" demeden,

They fled away toward Talas.
Suffering the true torment,
Despairing sorely of their lives,
Fretting for souls small as flies.
Burning, voicing their longing,
Despairing of the loaned-out soul.
The champions, boiling over,
Gathering at the great fortress gate,
Recalling former days, remembering,
Semetey spoke, saying "ah, arman,"
Speaking burning words, saying "thus,"
The grey-maned speaks this word:
"Dire calamity has met my homeland.
Sated well on blood,
Named the bloodthirsty grey-maned one,
Setting dry grass afire where it stands,
Ruining the valley, spreading flame,
Breaking the pass, taking the migration,
Taking vengeance on the field of battle.
Mixing blood into the black water,
Named the tiger grey-maned one,
I, the wretched one, before all,
Greased my white steel blade with blood.
When my anger was provoked,
Not saying "He is my uncle,"

Abıke'yi öldürdüm.
Deli dolu çocukluk çağı,
Göz önünden böyle geçip gitmiş,
Kahrolası kuru yalan dünya,
Aldatıp geçip gitmiş.
Bugün var, yarın yok,
Aldatıp azdıran,
Geçip gidermiş şu boktan dünya.
Deli dolu çocukluk çağı,
Çok akıl bilmez şaşkın us,
Bir zamanlar densiz can,
"Su iç" dese, ağı içtim.
"Kan dök" dese, deliliğimi döktüm,

I slew Abıke.
The wild and heedless days of childhood,
Have passed thus before my eyes,
Accursed hollow lying world,
Deceiving, it has passed away.
Here today and gone tomorrow,
Deceiving and corrupting,
It passes on, this filthy world.
The wild and heedless days of childhood,
The witless, addled, foolish mind,
Once a graceless soul was I —
Told "Drink water," I drank poison.
Told "Shed blood," I shed my madness,

"Börk al" dese, baş aldım.
Gök çeliği kanla yağladım,
Öfkeme çok dokunanı,
Çok arka bildiğin yakınını,

Haddi çok aşanı öldürdüm.

Çok damarım tuttuğunda,
Atam Cakıp Han'ı yuttum.
Yutarım deyip de kanmadım,
Hani kırk çoro kırgın saldığında.
Göğe doğru serpilip büyüyemeden,
Benim her ettiğim iş onmadan,
Vay atanın körü, dertli can,
O zaman ölüp yok olmadan.
Gayretim kalmadan, kem olmadan,
Sarıbay'a mızraklatıp,
Sararıp solup gezeceğime,
Ölüp sönüp yok olup,
Kara toprakla bir olmadan.
Dermansız kalmadan, yok olmadan,
Kul olarak yaratılmadan,
Toprağa karışıp gübre olmadan,
Olamamışım ben meğer.
Gayret kaçıp, bel kırılıp,
Onmaz olmuşum ben meğer.
Dönüşü olmayan gerçek yurda,
Göçecek olmuşum ben meğer.
Kalabalık eli çığrıştırıp,

Gidecek olmuşum ben meğer.
Bu dünyadan, zavallı baş,
Göçecek olmuşum ben meğer.
Sarıbay coşup er çıkıp,
Ağırlığım dağ gibi, aziz baş,
Kara toprakla bir olup,
Vay atanın körü, bir zaman,
Baştan göçüp geçmiş her şey.
Tüm ecel yalancı dünyada,

Told "Take a cap," I took a head.
I greased the grey steel blade with blood,
Him who sorely stirred my wrath,
The kinsman you had thought your backing,
Who far o'erstepped his bounds — I slew him.
When my temper seized me hard,
I devoured my grandsire Cakıp Han.
I said I'd swallow, yet was not deceived,
When the forty çoro loosed their slaughter.
Before I shot up skyward growing,
Before any deed of mine had prospered,
Alas, blind fate, the sorrowing soul,
Not having died and vanished then.
Before my zeal was spent, before decline,
Than be speared through by Sarıbay,
Than wander pale and withered,
Dying, quenched, undone,
Before being one with the black earth.
Before strength failed, before being lost,
Rather than be created as a slave,
Before mingling with soil as dung,
It seems I was not to be.
Zeal fled, back broken,
It seems I am past all mending.
To the true homeland of no return,
It seems I am to migrate.
Setting the teeming people wailing,

It seems I am to go.
From this world, poor wretched head,
It seems I am to pass away.
Sarıbay surging forth a hero,
My weight like a mountain, precious head,
Becoming one with the black earth,
Alas, blind fate, in time,
All has passed and gone from the head.
In the all-mortal lying world,

Övünen başa yetişmiş.
Ahir sonu şu kuru dünya,
Altüst olup gitmiş.
Vefası yok kahpe yalan dünya,
Böyleymiş, acımasız.
Beden kuruyup, güç gidip,
Çelik gayret hepten gidip,
Olmaz olmuşum ben meğer.
Tuzağa düşürmüş şu boktan dünya,
Kükreyen er çağında,
Güç dolu uzuvlar denk çağda,
Geniş sineli er gayret,
Kükreyen aslan çağında,
O zaman neden ölmedik.
Can yaratılıp er olup,
Sarıbay gibi belayı,
Yeryüzünde görmemiştik.
Hani kara şehir Kambıl'ı,
Elimde tuttuğum çağda,
Düşman olanı perişan edip,
Yağmalayıp durduğum çağda,
O zaman neden ölmedim.
Gidince dönülmez kuru yurdu,
O zaman neden görmedik.
Bu yetkin baş yerindeyken,
Varıp vurduk Oogan'ı,
Bizim tırnağımız değmeden,

Cerkeñ nasıl sağ kaldı.
Cepheden bozduk tüfekli safları,
Altı şehir, Kokon, Anciyan,
Bize kaptırmadan nasıl sağ kaldı,

İndiya'yı bozup baç alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
Deveye yükleyip sikke alıp,
Alabildiğine zevk süreni gördük.
Kök söküp vurduk nicesini,
O zaman neden ölmedik.

Death has reached the boastful head.
In the end this hollow world,
Has been turned all upside down.
The faithless, treacherous lying world,
Is thus — without a mercy.
The body withering, strength departing,
The steel zeal wholly gone,
It seems that I am done for.
This filthy world has snared me,
In the age of the roaring man,
When limbs were full of matching power,
The broad-chested manly zeal,
In the age of the roaring lion,
Why did we not die then?
A soul created, made a man,
A scourge like Sarıbay,
We had not seen upon the earth.
When the black city Kambıl,
I held within my hand,
Devastating all who played the foe,
When I plundered at my will,
Why did I not die then?
The hollow homeland of no return,
Why did we not see it then?
While this masterful head still stood,
We went and struck Oogan,
Without our fingernail so much as touching,
How did Cerkeñ stay unscathed?
We broke the musket ranks head-on,
Six cities, Kokon, Anciyan,
How did they stay untaken by us,

Breaking İndiya, taking tribute,
Taking a thousand of the black-eyed,
Loading camels, taking coin,
We saw him who reveled without measure.
We tore up roots and struck down many,
Why did we not die then?

Geri dönülmez gerçek yurdu,
O zaman neden görmedik.
Tufan suyu ermez Beecin'den,
Durmadan küheylan koşturduğumuzda,
Dağ gibi, kaya gibi Manas'ın,
Yönelip kanını dava ettiğimizde.
Altın direkli çadırı,
Altmış beyzadenin en küçüğü,
Alooke'nin oğlu Koñurbay,
Manas'ın kanını dava ettiğimizde,

Peygamber basmaz Beecin'e,
Yürüyüp mızrak uzattığımızda.
Tufan suyu ermez Beecin'e,
Kıyameti kopardığımızda,
Kalday ölüp, han ölüp,
Boğuşan canların hepsi ölüp,
Yerden buram buram toz kalkıp,
Ark olup kara kan akıp,
Aylar yıllar süren boğuşmada,
Gök ile yer bozulup,
Müşkülü ağır vuruşmada,
O zaman neden ölmedim.
Can yaratılmış nice alp gördüm,
Türlü türlü halk görüp,
Gerçek kaza erişip ölmedim.
Bileği güçlü kâfiri,
Sıkboğaz eden ahir zamanı,
Yeryüzünde görmedim,
Sarıbay gibi bir bahadırı.
Celmayan'a mal yetmeyip,
Koñurbay'ın kestiği aziz ordu,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Öleyim dedim, ölemedim,
Kendi canıma kıyamadım,

Okunun önünde kalmışım meğer.
Kahırlı Sarıbay'ının,
Okunun önünde kalmışım meğer.

The true homeland of no return,
Why did we not see it then?
From Beecin the flood-water cannot reach,
When we galloped coursers without cease,
When of Manas, mountain-like, crag-like,
We turned and pressed the claim of blood.
The gold-poled pavilion tent,
The youngest of the sixty princes,
Alooke's son Koñurbay,
When we pressed the claim of Manas's blood,

To Beecin where no prophet treads,
When we marched and stretched our lances.
To Beecin the flood-water cannot reach,
When we loosed the very doomsday,
Kalday dying, khan dying,
All the grappling souls dying,
Dust rising from the ground in billows,
Black blood flowing like a channel,
In the grappling of months and years,
Sky and earth in ruin,
In the grim and heavy combat,
Why did I not die then?
I have seen many a soul created alp,
Seeing peoples of every kind,
True doom never reached me — I died not.
The strong-wristed infidel,
The throttling latter days,
I had not seen upon the earth,
A batyr like Sarıbay.
Wealth not sufficing Celmayan,
The precious host that Koñurbay cut down,
Strength not availing against Sarıbay,
I said "Let me die" — I could not die,
I could not take my own life,

It seems I've lingered before his arrow.
Of the wrathful Sarıbay,
It seems I've lingered before his arrow.

Er Sarıbay bahadırın,
Tuzağında ölecekmişim.
Koca azap, o belanın,
Elinden ölecekmişim.
Telaşla soluk soluğa,
Kötü ölecekmişim.
"Semetey kaçtı" dedirtip,
Haram ölecekmişim.
Duman çöküp ok çıkan,
Siperde ölecekmişim.
"Semetey düşmandan kaçtı" diye,
Sözden ölecekmişim.
Naralarla çınlayan bir büyük,
Gulguleden ölecekmişim,
"Sarıbay yurdu kırdı" diye,
"Görülmedik iş etti" diye,
Velveleden ölecekmişim.
Adı kötü, en müşkül,
Gulguleden ölecekmişim.
Kayarsa durmadan,
Sırttan yuvarlanıp gidecekmişim,
Nice insanın yüzükoyun düştüğü,
Çorak düzde ölecekmişim.
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Kâfirden ölecekmişim.
Hani on dört yürük at alıp,
Evliya ihtiyardan dua alıp,
Ayçürök'ten mektup alıp,
Oogan'a doğru atlanıp,
Çınkoco'ya karşı hüccet edip,
Han Akun'a güvey olup,
Geniş Opol'un ovasında,
Büyük Ürgönç boyunda,
Kazdırmadan çukuru kendim
oyduğumda,
Bagış'ın oğlu Toltoy'u,
Üstüne çullanıp yakaladığımızda,
Bastırıp Toltoy'u,

Of Er Sarıbay the batyr,
In his snare I am to die.
The great torment, that calamity —
At its hand I am to die.
Gasping in frantic haste,
Wretchedly I am to die.
Letting them say "Semetey has fled,"
Accursed I am to die.
Where smoke descends and arrows fly,
In the trench I am to die.
With "Semetey fled from the foe,"
By that word I am to die.
In a great one ringing with war-cries,
By the tumult I am to die,
With "Sarıbay has slain the homeland,"
With "He has done unheard-of deeds,"
By the uproar I am to die.
Ill-famed, most grievous,
By the tumult I am to die.
If it slides unceasing,
I am to roll down from the ridge,
Where many a man fell prostrate,
On the barren flat I am to die.
Sarıbay, Celmoğuz's son —
By the infidel I am to die.
Remember — taking fourteen swift steeds,
Taking blessing from the saintly elder,
Taking the letter from Ayçürök,
Mounting toward Oogan,
Pressing proofs against Çınkoco,
Becoming Khan Akun's son-in-law,
On broad Opol's plain,
Along the great Ürgönç,
When I carved the pit myself, none digging,

Bagış's son Toltoy,
When we fell upon and seized him,
Pressing Toltoy down,

Kurban edip kestiğimizde,
Boz yeleliliği gösterdik,
Çoğunu kabre sokup,
Kör düşmana bildirip,
Karşı geleni perişan edip,
Amansız sıkıntı saldığımızda.
Yöneldiğimizi aldığımızda,
O zaman neden ölmedik.
Geri gelinmez gerçek yurdu,
O zaman neden görmedik.
Aziz can yaratıldığında,
Ay-âleme ulu kıldık,
Sonunda kala kala aslanı,
Sarıbay'a zebun kıldın.
İçim tutuşup, bağrım kor,
Derman bitip, bilek güçsüz.
Herkesi oyalayıp,
Böyle mi ettin, boktan dünya.
Doğduğunda insanı,
Âlemi bozan aslan kıldın.
Karşılaştığı düşmana,
Kara toprakla bir kıldın.
Elimi çaresiz bırakıp,
Şimdi fena kırdın,
Dimdik duran belimi.
Sözümü garip kılıp,
Sarıbay'a güç yetmez,
Kendimi dermansız kıldın.
Ay-âlemi bozan aslan iken,
Giderken dertlere salıp,
Kara toprakla bir oldum.
Gam çekip kaygılanıp,
Karaltısı yüce sarp dağ gibi,
Aziz yurttan ayrılıp,
Yalpalayıp giden zavallı can,
Sırt yanımdan vurdurup,
Hızır'lı elin hepsini,
Sarıbay'a kaptırıp.
Gönlümü de günümü de,

When we cut him down in sacrifice,
We showed the grey-maned nature,
Thrusting many into the tomb,
Making the blind foe know it,
Devastating all who stood against,
When we loosed merciless distress.
When we took whatever we turned upon,
Why did we not die then?
The true homeland of no return,
Why did we not see it then?
When the precious soul was made,
You made us great over moon and world,
In the end, the remaining lion,
You made helpless before Sarıbay.
My inwards blaze, my breast an ember,
Strength is spent, the wrist is weak.
Beguiling everyone,
Is this what you have done, filthy world?
When man is born,
You made him a lion who shakes the world.
Before the foe he met,
You made him one with the black earth.
Leaving my people helpless,
Now you have foully broken,
My back that stood upright.
Making my word a stranger's,
No strength avails against Sarıbay —
You made me powerless.
Once a lion who shook moon and world,
Casting me in griefs at parting,
I have become one with the black earth.
Grieving, filled with sorrow,
Like a steep mount of lofty silhouette,
Parted from the precious homeland,
The poor soul going, reeling,
Letting them strike me from behind,
All the Hızır-favored people,
Letting Sarıbay seize them.
Both my heart and my day,

Karartacak olmuşum ben meğer.	*It seems I am to darken.*
Celmoğuz oğlu kâfirden,	*By the infidel, Celmoğuz's son,*
Ölecek olmuşum ben meğer.	*It seems that I'm to die.*
Yaratırken kudret,	*When power created us,*
Ay-âleme ulu kılıp.	*It made us great over moon and world.*
Celmoğuz oğlu kâfire,	*To the infidel, Celmoğuz's son,*
Sonunda zebun kılıp.	*In the end it made us helpless.*
Celmoğuz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay, Celmoğuz's son —*
Yaramı deşer mi ki,	*Will he probe my wound, I wonder,*
Kaygımı bağlar mı ki.	*Will he bind my sorrow, I wonder?*
Ganimet alıp durulur herhâl,	*He'll take as booty, doubtless,*
Karımla çocuğumu.	*My wife and my child.*
Vadimi kara yol edip,	*Making my valley a black road,*
Takatimi tüketir mi ki,	*Will he drain away my strength,*
Kıyımı ganimet edip,	*Making my shore his plunder,*
Belimi kırar mı ki.	*Will he break my back, I wonder?*
Celmoğuz oğlu bu kâfir,	*This infidel, Celmoğuz's son,*
Yaratılıştan kurnaz akıllı.	*Is cunning-minded from creation.*
Çaresine toz bile yetişmeden,	*Before even dust can reach his remedy,*
İnsanı dermansız kılacağına,	*Rather than leave man powerless,*
Allah Taala kudretiyle,	*By Allah Taala's might,*
Alsa ya canını, süründürmeden.	*Would He but take his soul, without this crawling.*
Görülen düş bozukmuş,	*The dream we saw was corrupt,*
"Kırılası bela çekilir" deyip,	*Saying "The cursed scourge must be endured,"*
Asırlarda var mı böyle iş.	*Is there such a thing in centuries?*
Görülen düş bozukmuş,	*The dream we saw was corrupt,*
Kalabalık el çığrışıp perişan oldun,	*Teeming people, you cried out and were ruined,*
Duyulmuş mu böyle bir iş.	*Has such a thing been heard?*
Sarıbay'a güç yetmeyip,	*Strength unavailing against Sarıbay,*
Sarı'ya kul denileceğine,	*Rather than be called the Sarı's slave,*
Manas'tan doğmadan ölseydim keşke.	*Would I had died unborn of Manas.*
Un gibi ezilip yerin altını,	*Ground like flour beneath the earth,*
Ölüp bu canla görseydim keşke,	*Would I had seen it, dying with this soul,*
Celmoğuz oğlu Sarıbay,	*Sarıbay, Celmoğuz's son —*
Toprağı yanası, ulu oldu.	*May his soil burn — has now grown great.*

Yetkin idin, işin zor oldu.
Yetkin idin, zavallı baş,
Derman yetmeyip zebun oldu.
Zalimlik ederse geç olur,
İnsanı dermansız kılmadan,
Canını alıverse ne olur.

You were masterful; your task turned hard.
You were masterful, poor wretched head,
Strength failed and you were made helpless.
If cruelty be done, it will be late,
Rather than leave man powerless,
What if He simply took his soul?

Derman tükenip güç gidip,
Yüzleşene güç yetmeyip,
Böyle süründükçe ölmek yeğdir.
Dayanamayıp kor olup,
İçi büsbütün ateş olup,
Gerçek belayı gördü şimdi.
Aslanlara, erlere,
Varacak oldu Sarıbay,
Göz diktiğini perişan edip,
Alacak oldu Sarıbay.
Karşı çıkanı kaçırtıp,
Kara çelik mızrağını,
Vurduğu yere saplayıp,
Kahırlanıp sövünüp,
Kan yutacak hâli görünüp.
Mızrakta usta, en yaman,
Akılda üstün, en becerikli.
Mızraklıları, erleri,
Aşıp geçti Sarıbay,
Nara atan sayısız orduya,
Basıp girdi Sarıbay.
Erenleri, aslanları,
Boğazlayıp girdi Sarıbay.
Yüzleşeni perişan edip,
Kökünü kuruttu hepten.
Âlemden üstün boz yeleli aslan,

Strength exhausted, power gone,
No strength availing against him who faces,
Better death than crawling on like this.
Unable to endure, becoming ember,
His inwards wholly turned to fire,
He saw the true calamity now.
Upon the lions, on the men,
Sarıbay was set to come,
Devastating what he eyed,
Sarıbay was set to take.
Routing all who stood against him,
His lance of black steel,
Thrusting where he struck,
Raging and cursing,
Looking fit to swallow blood.
Master of the lance, most fierce,
Supreme in mind, most able.
The lancers and the men,
Sarıbay surpassed them all,
Into the countless roaring host,
Sarıbay pressed and entered.
The champions and the lions,
Sarıbay went in butchering.
Devastating all who faced him,
He dried their roots out utterly.
The grey-maned lion peerless in the world

Külçoro'nun feryadı şu.
Almambet oğlu Külçoro,
Çıñıroon'a dayanıp yaslanıp,
Baştan başa kana bulanıp,

—
This is Külçoro's lament.
Almambet's son Külçoro,
Leaning, propped on Çıñıroon,
Bathed in blood from head to foot,

Çare bulamayıp bocalayıp,
Telkürööñ'ün başını çevirmiş.
Dönenip afallayıp,
Dengi yok kartal durakalmış.
Aziz yurda kaygılanıp,
Güç kuvvetten ayrılıp,
Müşkül görüp, zar görüp,
Kimsenin görmediği horluk görüp,
Toklu yağını donmuş görüp,
O Sarıbay domuzundan,

Floundering, finding no remedy,
Has turned Telkürööñ's head about.
Circling, stunned,
The peerless eagle halted still.
Grieving for the precious homeland,
Parted from his strength and power,
Seeing hardship, seeing woe,
Seeing scorn that none have seen,
Seeing the lamb's fat frozen,
From that swine of a Sarıbay,

Azabı fena büyük görüp.
Er Külçoro olalı,
Yüzleşeni yutalı,
Pala kılıcı bele kuşanıp,
Yedi tümen düşman gelse,
Tek başına dalıp saldırıp,
Düşmana çelik ok olmuştu.
Tümen düşmana saldırsa,
Düşman ağı içmiş gibi dururdu.
Boğuşmadan geri dönmeyen,
Yüzleştiği düşmanı sağ dönmeyen.
"Bahadırdım, aslandım da,
Aç aslan gibi erdim de,
Coşan ırmak, seldim ben,
Geniş sineli er gayret,
Kırgız'a altın tuğdum ben.
Çok düşmana saldırsam,
Azaplı nara, kopan kıyametdim.

Seeing torment foully great.
Since Er Külçoro came to be,
Since he swallowed all who faced him,
Girding the broadsword at his waist,
Should seven tümen foes come on,
Diving in to charge alone,
He was a steel arrow to the foe.
If he charged a tümen foes,
The foe stood as if poison-drunk.
Never turning back from grappling,
No foe he faced returning live.
"I was a batyr, was a lion,
I was a man like a hungry lion,
I was the surging river, the flood,
The broad-chested manly zeal,
I was the golden standard of the Kırgız.
If I charged a numerous foe,
I was the woeful war-cry, doomsday breaking.

Yaratılışta aslan olup,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Bugün kara toprak oldum.
Böylesine fena düştüm,
Ala-Too gibi ahmağa,
Mızrak saplasam yarılmıyor,
Kırgız'ın eline geçse,
Dönüp bakacak hâli görünmüyor.
Yeşil uçlu belalı sırlı mızrak,

Created a lion from my making,
Strength unavailing against Sarıbay,
Today I have become black earth.
So foully have I fallen,
Into the fool like Ala-Too,
Though I drive my lance, he does not split,
Should he fall into Kırgız hands,
He seems in no state to look back.
The green-tipped baneful burnished lance,

Yandan vursam da yarılmıyor.
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Can bırakacak hâli görünmüyor.
Nice kapkara zalim görmüşüm,
Nice kez çarpışıp,
Geriletemeden gelmişim.
Gücüm yetmeyip, derman kaçıp,
Azabı çekip gelmişim.
Sözümüz soğudu gitti.
Kendimiz rezil olduk.
Kazılmış derin hendeğimiz,
Derdimiz kaynayacak oldu.
Güçlenip durdu Sarıbay,

Though I strike his flank, he does not split.
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Shows no sign of yielding up his life.
I have seen many a pitch-black tyrant,
Many a time I clashed,
And came away unable to repel him.
My strength failing, power fleeing,
I have come on bearing torment.
Our word has cooled and gone.
We ourselves have been disgraced.
Our deep-dug trench —
Our sorrow was set to seethe.
Sarıbay kept gathering strength,

Kükreyen domuz, ah!
Aklına düştükçe yılkıya saldırıp,

Uykuyu bölük pörçük edip,
Canını kahra boğup,
Kanını dökecek oldu.
Ta önceden yaratıp,
Şay'ın koruduğu aslan kıldı.
Bu Sarıbay, kudurası oğul,
Kara toprakla bir kıldı.
Arımdan ölemeyip,
Kendim yürüyüp varamayıp,
Gam çekip kaygılanıp,
Aziz yurttan ayrılıp,
Göz göre müşkülün hepsini gördüm.
Sarıbay'dan zor gördüm,
Çığlık attım, yandım,
Sinek kadar candan umut kestim,
Kılığı soğuk, zehri güçlü,
Sinek kadar candan ümidi kes.
Kara engebeli kayalık çıkıp,
Ağır müşkül salmıştır.
Kaçıp telaşla soluyup,
Talas'ın yamacına dayanıp,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,

The roaring swine, ah!
Raiding the herds whenever it strikes his mind,
Tearing sleep to rags and tatters,
Choking the soul in wrath,
He was set to shed its blood.
Creating from the first of old,
He made him a lion in Şay's keeping.
This Sarıbay, that rabid son,
Has made us one with the black earth.
Unable to die for shame,
Unable to walk and go myself,
Grieving, filled with sorrow,
Parted from the precious homeland,
I saw every hardship with open eyes.
I suffered hard from Sarıbay,
I screamed aloud, I burned,
I despaired of the soul small as a fly,
His guise is cold, his venom strong —
Despair of the soul small as a fly.
Climbing the black rugged crags,
He has loosed a heavy hardship.
Fleeing, panting frantic,
Pressed against the slope of Talas,
Sarıbay, Celmoğuz's son,

Argın ile Kırgız'ı,
Sürüp çıkıp geliyor.
Her birini mızraklayıp,
Öldürüp çıkıp geliyor.
Kötörmö'yü, Koşoy'u,
Aşıp çıkıp geliyor.
Sarıbay'ın büyük gücü,
Taşıp çıkıp geliyor.
Çaresini bulamayıp,
Eceli gelen can ölüp,
Telaşla çıkıp geliyor.
Ünü belli erleri,
Yenip çıkıp geliyor.
Yüzleşeni sağ komadan,
Yutup çıkıp geliyor.
Çare bulamayıp şaşırıp,

The Argın and the Kırgız,
Comes driving them out before him.
Spearing every single one,
He comes on, killing as he comes.
Kötörmö and Koşoy,
He comes on over them, surmounting.
Sarıbay's enormous strength,
Comes surging, overflowing.
Finding no remedy at all,
Souls whose hour has come are dying,
He comes on forth in frantic haste.
The men of famous name,
He comes on forth, defeating them.
Leaving none he faces live,
He comes on forth, devouring.
Bewildered, finding no remedy,

Duramayıp nice Kırgız,
Dağ eteğince kaçışıp,
Yağmur misali üşüşüp,
Yayın oku yağıp,
Gürleyen yay oku,
Günü bitene ilişip,
Ecelli olana çarpıp,
Dolu gibi oku dökülüp,
Dağılıp kaçıp perişan olup,
Aklı başından gidip kaçan can,
Semetey ile Seytek'e,
Yurt feryatla yalvarıp.
Ordanın hepsi bozulup.
Eceli gelip günü biten,
Sarıbay'a tutulup.
Eceli gelmemiş kimi can,
Ölmeden aklını toplayıp kurtulup,
Yüz yüze durup,
Güm güm vuruşup.
Hayli kırgın, büyük felaket,
Dillere düşen olay olmuş,
Kalabalık eli ayağa kaldırıp,

Unable to stand, many a Kırgız,
Fleeing all along the mountain's skirt,
Swarming like the rain,
The bow's arrows raining down,
The thundering bow's arrow,
Striking him whose day is done,
Hitting him whose hour has come,
Arrows pouring down like hail,
Scattering, fleeing, ruined,
Souls fleeing out of their wits,
To Semetey and to Seytek,
The homeland pleading with a wail.
The whole horde broken.
Whose hour has come, whose day is done,
Is caught by Sarıbay.
Some souls whose hour has not yet come,
Gathering wits before death, escaping,
Standing face to face,
Fighting blow on booming blow.
A vast slaughter, great calamity,
Became a tale on every tongue,
Rousing up the teeming people,

Sarıbay saldı büyük fesat.
Halk çalkalanıp, yurt çığrışıp,
Şaşkına dönüp telaşlanıp.
Çare bulamayıp aziz yurt,
Semetey'e kaçıştılar.
Ordugâhın hepsi yağmalanıp,
Erenlerin hepsi öldürülüp.
Pehlivanların hepsi,
Ele düşüp bağlanıp.
Eren korkup, can ölüp,
Sayısız pehlivan da ölüp.
Kuşatma gördü, büyük kavga,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Kurtulmaz büyük kavga saldı.
Halk feryat edip çalkalanıp,
Köy başı becerikliler,
On ocağa baş yamanlar,
Ellibaşı, onbaşı,

Sarıbay loosed mighty mischief.
The folk churning, the homeland shrieking,
Dazed and panicking.
Finding no remedy, the precious homeland,
They fled to Semetey.
The whole encampment plundered,
All the champions slain.
All of the strong champions,
Fallen captive, bound.
Champions fearing, souls dying,
Countless champions dying too.
It saw the siege, the mighty fight,
Sarıbay, Celmoğuz's son,
Loosed a great fight without escape.
The folk wailing, churning,
The able men who head the villages,
The chiefs over ten hearths,
Captains of fifty, captains of ten,

Aziz candan umut kesip,
Kahrına dayanamayıp,
Zulüm saldıkça bölünüp.
Yamanmış Sarıbay,
Halk canından umut kesip.
Yüzleşeni öldürmüştür,
Saklanmadık insan kalmamıştır.
Er Külçoro baksa,
Er Semetey yaralı,
Ölmediğiyle kalmışlar.
Soyu boz yeleli er Seytek,
Yüz yüze gelip vuruşmuş.
Sarıbay'ın kahrı baskın çıkmıştır.
Günlerce gecelerce nice gece,
Yalnız Seytek karşı durmuştur.
Çare aradıkça güç gidip,
Küheylan yürükler çokça gidip,
Gücü canı tüketip,
Celmoğuz oğlu kudurmuş,
Halkı böyle kırıp geçirdi.

Despairing of their precious lives,
Unable to endure his wrath,
Splitting apart as he loosed cruelty.
Fierce indeed was Sarıbay,
The folk despairing of their lives.
He has slain all who faced him,
No man is left who did not hide.
When Er Külçoro looks —
Er Semetey is wounded,
They are left barely undying.
Er Seytek of the grey-maned line,
Has met him face to face and fought.
Sarıbay's wrath has proved the stronger.
Days and nights, so many nights,
Seytek alone has stood against him.
Strength waning as he sought a remedy,
Many swift coursers passing spent,
Exhausting strength and soul,
The rabid son of Celmoğuz,
Thus he mowed the people down.

Yürüdüğünden toz çıkıp,
Sarıbay yüzünden can çıkıp,
Kimi can çığlık atıp yanıp,
Sinek kadar candan umut kesip.
Gayretle mızrak bileyip,
"Kadir Allah, öldük!" deyip,
Aziz canı feda edip.
Telaşla coşup,
Coştukça yanıp,
El feryat edip sendeleyip,
Aziz candan umut kesip,
Ahali kaçıp, can telaşta,
Ağır müşkül gün oldu.
Ay eksilip, günler geçip,
Haykırıp duran Sarıbay,
Böylece zalim kesildi.
Onlar öyle dururken,
Peri kızı Ayçürök,
Dalgın bahtı kara,
Akıl yoğurup, düşünce düşünüp,

Dust rising where he walked,
Souls departing because of Sarıbay,
Some souls screaming, burning,
Despairing of souls small as flies.
Whetting lances with zeal,
Crying "Mighty Allah, we are dead!",
Offering up the precious soul.
Surging in frantic haste,
Burning as they surged,
The people wailing, staggering,
Despairing of their precious lives,
The folk fleeing, souls in panic,
It was a day of heavy hardship.
The moon waning, days passing,
Sarıbay, ever bellowing,
Thus turned utter tyrant.
While they stood so,
The peri maiden Ayçürök,
Pensive, black of fortune,
Kneading thought, pondering,

Dayanamayıp ağıt yakıp,
Uçtuğunu aydın gün bilip,
Gittiğini kadir gece bilip,
Boranın yönünü sıyırıp geçip,
Dünyanın dört bucağını,
Bahtı kara uçup dolaşıp.
Bel bağlanacak dayanak arayıp,
O Sarıbay kâfirine,
Berk vuruşacak aslan arayıp.
Sönen ateşi tutuşturup,
Ölen canı diriltecek,
Kopanı ulayacak,
Saçılanı toplayacak,
Akılda bilge, becerikliyi,
Düşmanın çaresini bilen yamanı.
Celmoğuz oğlu kul ile,
Fena kavgaya girişecek olanı.
Kara gün başa doğduğunda,

Unable to bear it, raising laments,
Knowing bright day by her flight,
Knowing sacred night by her going,
Skimming past the blizzard's course,
The four corners of the world,
The black-fated one flew wandering.
Seeking a support to bind her hopes to,
Against that infidel Sarıbay,
Seeking a lion who'd fight him hard.
To kindle the fire that has died,
To bring the dead soul back to life,
To splice what has been severed,
To gather what is scattered,
The wise in mind, the able one,
The fierce one who knows the foe's undoing.
With the slave, Celmoğuz's son,
One who'd enter the dread fight.
When the black day dawns overhead,

Aşırıp kurtaracak olanı,
Üstün yaradılışlı canlara,
Gerekli kadın, bahtı kara,
Bu emanet cana zor gelirse,
Ayırıp kurtaracak olana,
Durmadan gaza edecek olana,
Bu dağ deviren güç gelirse,
Çare bulacak ereni,
Akılda derya, en bilgiç,
Esirgemez yiğitlerden.
Kavgalı fesat, büyük bela,
Salınıp gelen zamanmış.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Namı yürümüş pehlivan kız,
Ayçürök varıp dostunu,
Alıp geldiği zamanmış.
Gökte yıldız bozarıp,
Eski derdi depreşip,
Pehlivan kızla dost olup.
Parmak kadarken kaynaşıp,
Küçücükken karşılaşıp,
Minnacıkken birleşip,

One who'd carry over and deliver,
For souls of higher making,
The needed woman, black of fortune,
If this loaned-out soul is pressed too hard,
To one who'd part them and deliver,
To one who'd wage holy war unceasing,
If this mountain-toppling force should come,
The champion who'd find the remedy,
An ocean of mind, most knowing,
Of the unsparing heroes.
Quarrelsome mischief, great calamity,
It was a time when they came loosed.
Kayıpçal's daughter Kuyalı,
The champion maid of far-gone fame,
It was the time Ayçürök went,
And brought her friend back with her.
The stars in heaven paling,
The old grief stirring anew,
Befriending the champion maid.
Bonded since they were finger-small,
Meeting when they were tiny,
Joined when they were little mites,

Parmak kadardan kaynaşıp,
Ormanlı çınar boyunca gezip,
Akıl katıp, sır söyleyip,
Küçücük günlerden oynaşıp,
Salıncak kurup sallanıp.
Yürekteki düğüm sırrı,
Tümünü çözüp söyleşip,
Orompoy tepip oynaşıp,
Şabiet oynayıp sözleşip,
Gezdikleri çukurlu tepeler,
Oyunu bir, canı bir,
Baştan beri hatır bilen dostlar.

Yer yarılıp sarsılsa da,
Yedi kez dost olup,

Bonded from finger-smallness,
Roaming along the wooded plane-trees,
Sharing counsel, telling secrets,
Playing together from little days,
Hanging swings and swinging.
The knotted secret of the heart,
Unraveling it all, conversing,
Playing, kicking orompoy,
Playing şabiet, pledging words,
The hollowed hills they roamed,
One in play and one in soul,
Friends who knew each other's hearts from the first.
Though the earth should split and shudder,
Seven times over sworn as friends,

Kır ağarmış gecenin boyunda,

Kara saçlı kızın oyununda,
"Yaşıtımdır" deyip mektup taşıyıp,

Asil soya zor gelirse,
Ayırıp kurtarmaya,
Boğuşulan müşkül düşman gelse,
Çarpışmayı şiddetle sürdürmeye.
Ak buğday ununu çiğneyip,
Ak elmas kılıç ağzını yalayıp,
Ak boz kısrağı kurban kesip,

"Şöyle böyle" demeyi,
Antla büsbütün bırakıp.
Aralarında ahit varmış,
İlk günden gerçek dost canmış.
Yerin dibinden üşenmeden,
Varıp geldiği zamanmış.
Dünyanın dört bucağını,
Dolaşıp geldiği zamanmış.
Sarıbay'a büyük müşkülü,
Salıp geldiği zamanmış,
Kayıpçal kızı Kuyalı'nın,
Gerçekten geldiği zamanmış.
Çocuk anası Çürök, o kurnaz,
Varılıp dönülmez büyük yola,
Varıp geldiği zamanmış.
Dev Kuyalı, pehlivan kız,

Through the night when the ridge turns grey,
In the black-haired maiden's play,
Saying "She is my agemate," carrying letters,
If hardship come upon the noble line,
To part and to deliver,
If a grim grappling foe should come,
To press the combat fiercely.
Chewing the white wheat flour,
Licking the white diamond blade's edge,
Slaughtering the white-grey mare in offering,
To say "this way or that,"
By oath they wholly left aside.
Between them was a covenant,
From the first day soul-true friends.
From the depths of the earth, untiring,
It was the time she went and came.
The four corners of the world,
It was the time she roamed and came.
Great hardship for Sarıbay,
It was the time she came to loose it,
Kayıpçal's daughter Kuyalı,
It was the time she truly came.
The child's mother Çürök, that cunning one,
On the great road gone, never returned,
It was the time she went and came.
Kuyalı the giantess, the champion maid,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yeminin Bedeli

Yalnız kalan Manas soyu kaderiyle yüzleşir. Semetey yetmiş gün Zülfikar'la vuruşur; çayıra değse yangın çıkaran yadigâr kılıç bile devi kesmez. Sarıbay, Nogoy'dan bu yana altı atasının öcünü sayıp döker; Kanıkey ile Ayçürök'ü, Buurul'u, Akolpok'u ve altı bin deveye yüklü altını isteyen ültimatomunu savurur. Er Seytek "zorbalığın sözüne nasıl uyarız" diyip meydana çıkar; mızraklar iki yanda paramparça olur, dev yerinden kımıldamaz. Bunun üzerine Külçoro, "kahpe dünyaya" büyük ağıtını yakar; Almambet mirası Sırbaran tüfeğini, Coykuma kılıcını, Bölökbay ile Davut'un dövdüğü sırlı mızrağı ve ok geçmez kandagayı kuşanır. Semetey gözyaşlarıyla dua edip kardeşliğini Manas'ın ruhuna emanet eder; Külçoro "Manas!" narasıyla Sarıbay'ın üstüne sürer — kavganın en çetin saati başlamıştır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kuyalı ordusuyla gelir; babası Kayıpçal'ın onu doğuştan Semetey'e eş yazdığını açıklar ve nikâh ister.
- Semetey, Ayçürök'e kuma getirmeme yeminini bozmaz; Kuyalı'ya Külçoro'yu, Ayçürök ise ayrıca Seytek'i önerir.
- "Beyi dururken kuluna varmam" diyen Kuyalı reddedilmiş sayar kendini ve savaşmadan küskün durur.
- Semetey yetmiş gün Zülfikar'la vuruşur; Manas yadigârı kılıç bile Sarıbay'ı kesmez.
- Sarıbay altı atasının öcünü sayar; Kanıkey, Ayçürök, Buurul, Akolpok ve altı bin deve yükü altın ister.
- Seytek'in mızrağı parçalanınca Külçoro, Almambet mirası silahları (Sırbaran, Coykuma, sırlı mızrak) kuşanıp "Manas!" narasıyla meydana sürer.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Alıp geldiği dem imiş.	*It was the hour she had been brought.*
Sarıbay'ın kavgasına karşı,	*Against the onslaught of Sarıbay,*
Kız Kuyalı'ydı pehlivanı.	*The maiden Kuyalı was her champion.*
Candan öte yiğitmiş,	*A warrior dearer than life itself,*
Takkesinin kenar işlemesi,	*The embroidered border of her cap*
On iki karış genişmiş.	*Was twelve spans wide.*
Ayçürök alıp gelmişti,	*Ayçürök had brought her hither,*
Emsalsiz bir ermiş o.	*A saint without peer was she.*
Pehlivanlığı bambaşka,	*Her prowess of another order,*
Bahadırlığı bir başka,	*Her valor of another kind,*
Sebildi dağın seksen dört yanı,	*Eighty-four flanks of the mountain lay strewn,*
Kılıç savurduğu yer kızıl yangın.	*Where her sword swung — a crimson blaze.*
Kız Kuyalı büyük pehlivan,	*The maiden Kuyalı, great champion,*
Çağa salmış büyük kavga.	*Loosed mighty war upon the age.*
Kızdan çıkan bir afet,	*A scourge sprung from a girl,*
Pehlivanlığına dayanamayıp,	*Unable to withstand her might,*
Nice alp, nice dev yanmış.	*Many an alp, many a giant burned.*
«Pehlivan kız Kuyalı erdir» diye,	*«The champion maid Kuyalı is a man indeed,» they said,*
Kızın ününü sorarsan,	*If you ask of the maiden's fame,*
Ay-âleme bilinmiş.	*It was known to the moonlit world.*
Gök takke börk giymiş,	*A blue börk cap upon her head,*
Gök elmas kılıç oynatmış,	*She wielded a blue diamond blade,*
Karşısına çıkanı ezip,	*Crushing all who came against her,*
Vuruştu mu kana doymamış.	*Once in battle, never sated with blood.*
Salt çelikten dizdirmiş,	*Her arms all wrought of solid steel,*
Kavgayı kendisi aramış.	*She sought out battle herself.*
Çarpışanı sağ koymamış,	*None who clashed with her left alive,*
İçtikçe kana doymamış.	*The more she drank, unsated with blood.*
Püskülsüz çelik mızrak almış,	*She took a tassel-less steel lance,*
Yalın kılıç kuşanmış.	*Girded on a naked sword.*
Kayıpçal kızı Kuyalı,	*Kuyalı, daughter of Kayıpçal,*
Sıcak çölde doğmuştu.	*Was born in the burning desert.*
Ordular kuşatıp ganimet almış,	*She besieged armies, seized their spoils,*
Âleme salmış velvele.	*Loosed tumult upon the world.*

Küçükken, çocuk çağında,
Babası Kayıpçal'ın kendisinden,
Kara gözüne kara kan,
Pehlivan gücü girmiş, kuvvet gelmiş,
Söylenen kaftanı giymemiş,
Böbürlenip erlik taslayan,

When small, in the days of childhood,
From her father Kayıpçal himself,
Black blood into her black eyes,
A champion's strength entered, power came,
She wore not the kaftan bespoken,
Of those who swaggered, feigning manhood,

Bunca seçkin yiğidin,
Birine bile varmamış.
Çamdan oluk yapmışlar,
Nice alpın hepsi,
Kinlenip toplanıp,
«Şimdi kızını ver!» diye
Kayıpçal'a dava açmış.
Alplar davayla geldiğinde,
O Kuyalı pehlivan kız,
Her ne zaman olsa bir zaman,
Âleme kargaşayı,
Ne vakit olsa salan kız.
Omzuna zırhı atıp giyinmiş,
Alpla devle dalaşıp,
Dediklerine boyun eğmemiş.
Namusunu kimseye vermemiş.
Çeliği sivriltip ok yapmış,
Erlik taslayanı yok etmiş.
Bahadırlık taslayan yiğidi,
Karşısına çıkıp bağlamış.
Kavgaya bin alp gelip,
Türlü türlü halk gelip,
Kavga edip tutuşup,
Çatır çatır çarpışıp,
Yüz yüze durup,
«Kız» diye horlayıp vuruşup,
Biri sağ kalmamış.
Saldıran dev olduysa,
Tutuşup kanını akıtmış.
Gök yeleliliğini bildirmiş,
Heybetini binlere duyurmuş.
Ağırbaşlılığını, erliğini,

Of all those chosen warriors,
She wed not a single one.
They made watering-troughs of pine,
All those many alps,
Gathering, filled with spite,
«Now give your daughter!» they cried,
And pressed their suit on Kayıpçal.
When the alps came with their claim,
That champion maid Kuyalı,
Whenever the hour might come,
Upon the world such turmoil —
At any hour, the maid who loosed it.
She threw her armor across her shoulders,
Brawling with alp and giant,
She bowed not to what they said.
Her honor she yielded to none.
She sharpened steel into arrows,
Destroyed those who feigned manhood.
The warrior who played the batyr
She met head-on and bound.
A thousand alps came to the fray,
Peoples of every kind came,
Fighting, grappling fast,
Clashing with a crack and crash,
Standing face to face,
Scorning her as «a girl,» they fought,
And not one was left alive.
If the attacker was a giant,
She grappled and spilled his blood.
She made her blue-maned nature known,
Made thousands feel her majesty.
Her gravity, her manhood,

Er büken aslanlığını,
Âlemde dengini vermeden,
Pehlivanlığı, aslanlığı,
Bütün yurda bilinmiş.
«Boy ölçüşürüm» diyenin yüreği,

Alp bile canından ümit kesmiş.
Kızdan pehlivan çıkmış,
Her uzvu denk çıkmış,

Kılıcını yan kuşanıp,
Dudağını ısırıp bilenip,
Yeniden yağacak bulut gibi
Yüzü kahra bürünüp.
Cevherden düğme takınıp,
Nice alp, nice dev baş eğmiş.
Sırf ok geçmez giyinip,
Düşman öz canından bezmiş.
Kuyalı kızın pehlivanlığı,
Halka kavga salışı.
Erlik taslayan eğilip gelse,
Çoktan mızraklayıp almış.
Ulusu gürleyen ulu yurt,
Çokluğu kaynayan kara kurt,
Beejin yurduna bilinmiş,
Adını bilen yanıp yakınmış,

Önüne gelen can,
Emanet candan ümit kesmiş.
Bağrı kara, sırtı gök,
Dişi aslan, kapkara gök,
Düğmeleri yumruk kadar,
Görene bu kız işte böyle.
Gayreti çelik keskinliğinde,
Görsen, pehlivan işte böyle,
Kızdan çıkma pehlivanmış.
Celmoguz oğlu Sarıbay ile,
Karşılaşacağı demmiş.
Adını duyup uzaktan,

Her lion's might that bends brave men,
Yielding no equal in the world,
Her prowess and her lionhood
Were known to all the land.
The heart of him who said «I'll match her» —
Even an alp despaired of his life.
From a girl a champion sprang,
Her every limb proved matched and true,

Girding her sword at her side,
Biting her lip, whetting her rage,
Like a cloud about to pour anew
Her face was wrapped in wrath.
Fastening buttons of gemstone,
Many an alp, many a giant bowed.
Clad all in arrow-proof mail,
The foe grew weary of his own life.
The maiden Kuyalı's prowess,
Her loosing of war on the people —
If one feigning manhood came stooping,
She had long since speared him through.
A great land whose nation thunders,
A black wolf seething with multitudes,
She was known to the land of Beejin,
Who knew her name burned and lamented,
Every soul that came before her
Despaired of the life lent to him.
Black of breast, blue-grey of back,
A lioness, pitch-black and grey,
Her buttons big as fists,
So the maid appeared to all who saw.
Her zeal keen as tempered steel,
See her — such a champion was she,
A champion sprung from a girl.
With Sarıbay, son of Celmoguz,
The hour of her meeting had come.
Hearing his name from afar,

Ay karanlık gecede,
Bir kez yüzleşmişlerdi.
Haykırıp mızrak salmışlar,
Gece yarısı devrilince,
Tan vakti yaklaşınca,
Celpiniş ovasında,
Issız vadinin çıkıntısında,
Aşınmış boyun geçidinde.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Sakınılası pehlivan bu dahi,
At oynatıp haykırmış,
Tana yakın vakitte,

On a moon-dark night,
Once before they had come face to face.
Crying out, they hurled their lances,
When midnight had turned over,
When the hour of dawn drew near,
On the plain of Celpiniş,
On the spur of the desolate valley,
At the worn pass of the ridge.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
She too a champion to be feared,
Wheeled her horse and cried aloud,
In the hour before daybreak,

Sarıbay'ın ordusunu bozguna uğratmış.
Yedigen tana tutulmuş,
Yetmiş eyer eskitip dolaşıp,
Tek başına kaçıp kurtulmuş.
Pehlivanlarını bağlatmış,
Bahadırlarını yere sermiş,
Yaralı düşen Sarıbay,
Yakalanmadan sağ kurtulmuş.
«Boğuşageldiğim ordu» diye,
«Sarıbay ile çarpışsam,
Dünyada bundan hoş ne var» diye,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
«Alıp gezdiğim ordum» diye.
Ayçürök'ten söz duyup,
Kahırlı pehlivan Sarıbay,
«Kuşatıp duruyor» diye duyup.
Sabırsızlanıp sözü geç gelip,
Bir kez yüzleşivermeye,
İki gözü dört olup,
Çürök'ten duyup coşup,
Sevinip şahlanıp,
Baabedin'e adak adayıp,
Sarıbay'a varmaya,
Hoş bir savaş, büyük kavga,
O kudurmuşa salmaya.

She routed the host of Sarıbay.
Caught beneath the Seven Stars till dawn,
Wearing out seventy saddles roaming,
He fled and escaped alone.
She had his champions bound,
Laid his batyrs on the ground,
Sarıbay, fallen wounded,
Escaped alive, uncaught.
«The host I have ever grappled,» saying,
«Were I to clash with Sarıbay,
What in the world were sweeter?» saying,
Sarıbay, son of Celmoguz,
«My host that I lead about,» saying.
Hearing word of Ayçürök,
The wrathful champion Sarıbay,
Hearing «he holds them besieged.»
Impatient, her word coming late,
To meet him face to face but once,
Her two eyes becoming four,
Hearing from Çürök, exulting,
Rejoicing, rearing high,
Vowing offerings to Baabedin,
To go against Sarıbay,
A fine war, a mighty fray,
To loose upon that rabid one.

«Kızmış ama pehlivan» dedirtip,

Çağlardan ün almaya.
Ok geçmez kaftan giyinip,
Ölçüsüz silah kuşanıp,
Celpiniş dağını dolanıp.
Kinini bileyip hazırlanıp,
Can düşmanı Sarıbay'ı,
Karşısında buluverip.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Yer yakan bahadırın,
İnsana ahir zaman olanın,
Cehennemin yuttuğu yezidin,
Erliğini çoktan bilirdi,
Otursa kalksa dileği,
«Boğuşsam» diye gezerdi.

Göğüs göğüse boy ölçüşmeye,
Sayısız malını bölüşmeye,
Bir mızraklaşıp ölmeye,
Dilek tutup gezerdi.
Erken sözü geç olurdu,
Hesapsız kavga koparmaya,
İki gözü dört olurdu.
«Sarıbay'ın yolu nerede?» diye,

Kayıpçal kızı Kuyalı,
Haberciden habere ulaşmış,
Bilgelerden sormuş.
İhtiyar gelip anlatmış,
«Kahrı bunca olur» diye,
Kulaktan kulağa övmüşler.
Bunu duyduğundan Kuyalı,
Sarıbay'ın hâlini bilirdi.
Bir yüzleşip mızraklaşmaya,
Hasretle tutuşup gezerdi.
Celmoguz'un yezidine,
«Sarıbay'a varsam» diye,
O gök yaran gürültüyü,

To make them say «A girl, yet a champion,»
To win renown down the ages.
Donning an arrow-proof kaftan,
Girding weapons beyond measure,
Rounding the mount of Celpiniş.
Whetting her hatred, making ready,
Her mortal foe Sarıbay
She found before her at once.
Of the infidel son of Celmoguz,
The batyr who scorches the earth,
Who is doomsday unto mankind,
The yezid whom hell has swallowed,
His prowess she had long known,
Sitting or rising, her one wish:
«Might I grapple him,» she roamed.

To measure strength breast to breast,
To share out his countless herds,
To trade lances once and die,
She roamed with this her vow.
Her early word turned tardy,
To unleash war beyond all count,
Her two eyes became four.
«Where lies the road of Sarıbay?» she asked,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
Reached tidings from the messengers,
Inquired of the wise.
An elder came and told her,
«So great is his wrath,» he said,
From ear to ear they praised him.
Since she heard this, Kuyalı
Knew the state of Sarıbay.
To face him once and trade lances,
She roamed ablaze with longing.
Against the yezid of Celmoguz,
«Might I come at Sarıbay,» she said,
That sky-splitting thunder

«Yüzleşince salsam» diye,
Kan dökülüp can öldüğü,
«Bir kıyamet koparsam» diye,
Halkı kırıp geçiren o domuzu,
«Sönen ateş gibi etsem» diye.

«Might I loose when we meet,» she said,
Where blood is spilled and souls die,
«Might I raise a very doomsday,» she said,
That swine who mows down the people,
«Might I make him a dying fire,» she said.

Söylediği söz geç kalıp,
İki gözü kor olup,
Koca gövdesi ezilip,
Düşman bellediği Sarıbay,
Umduğu yerde karşısına çıkıp.
Baabedin'e adak deyip,
Her dileğe at adayıp,
Bağrı kabarıp sevinip,
Ölçsen — pehlivan kız bahadır —

The word she spoke came late,
Her two eyes turned to embers,
Her great frame was crushed with longing,
Sarıbay, whom she deemed her foe,
Rose before her where she hoped.
Naming her offering to Baabedin,
Pledging a horse for every wish,
Her breast swelling with joy,
Measure her — a champion maid, a batyr —

Masmavi demir giyinip,
Kahırlanıp, suratı asılıp,
Boz kuşağını beline dolayıp,
Halk yöneten canlar gibi,
Âlemi bozan pehlivan gibi,

Clad in iron of deepest blue,
Wrathful, her face darkening,
Winding her grey sash about her waist,
Like souls who govern peoples,
Like a champion who wrecks the world,

Doğan âdemoğullarını
Yaradan türlü türlü yaratırmış.
Ölçüsüz pehlivan Kuyalı,
Kalın urgan gibi güzelim saçı
Tepesine sımsıkı düğümlü.
Ok geçmez ipek kaftan,
Doksanı üst üste giyili.
Sarıker küheylana binip,
Sarıker'in kuyruğunu
On ikiye bölüp sımsıkı düğümleyip,
Gök keskin elmas kılıç kuşanıp,
Gök çelik mızrağı ele alıp,
Gören gönlünü kaptırıp,
Güzelliği, erliği,
O yaman kız bahadır,
Kızıl sırtlı dağ gibi görünüp,
Heybeti başka, ulu kaya gibi,

The sons of Adam that are born
The Creator makes in many kinds.
Kuyalı, champion beyond measure,
Her lovely hair like a thick rope
Knotted tight upon her crown.
Arrow-proof kaftans of silk,
Ninety worn one over another.
Mounting the courser Sarıker,
The tail of Sarıker
She parted in twelve and knotted fast,
Girding a keen blue diamond sword,
Taking the blue steel lance in hand,
All who saw her lost their hearts,
Her beauty and her valor —
That fearsome maiden batyr,
Looming like a red-backed mountain,
Her majesty apart, like a great crag,

	Karşı geleni yutacak gibi.	*As if to swallow all who oppose her.*
	Haberciden söz duyup,	*Hearing word from the messenger,*
	Han Manas'ın soyunu,	*That the seed of Khan Manas*
	Sarıbay perişan edip,	*Sarıbay had brought to ruin,*
	Kuşatıp duruyor diye duyup,	*Hearing that he held them besieged,*
	Katar katar altın, ak gümüş,	*Gold in trains, white silver,*
	Halkı yurdu azaba salıp,	*Casting folk and land in torment,*
46800	Yağmalayıp duruyor diye duyup.	*Hearing that he kept on plundering.*
	Soyunu tuz gibi kavurup,	*Parching the lineage like salt,*
	Kırıp geçirmeye can atıyor diye duyup.	*Hearing he burned to mow them down.*
	Ayçürök'ten söz duyup,	*Hearing word of Ayçürök,*
	Tepeleri aşıp yol edip,	*That, making roads over the hilltops,*
	Alıp gitti diye duyup.	*He had borne them away, she heard.*
	Köyünü kırıp zora,	*That he crushed her village, into duress*
	Salıp gitti diye duyup.	*Cast it and went, she heard.*
	Çınarı kesip devirip,	*That he cut and felled the plane tree,*
	Ordanın hepsini yıkıp,	*Wrecked the whole of the horde's camp,*
46810	Altmış gelin, seksen kız,	*Sixty brides and eighty maids*
	Dul koyup feryat ettirip,	*He widowed and set to wailing,*
	Töre hanın kalabalık halkını,	*The teeming people of the lordly khan*
	Tepesinden bastı diye.	*He crushed from above, they said.*
	Ulu devini öldürüp,	*That he slew their mighty giant,*
	Töreden kalan Talas'a,	*Against Talas, left from the princes,*
	Manas'a kin besleyip,	*Nursing hatred against Manas,*
	Altın ile mallarını,	*That their gold and all their herds*
	Topluyor diye duyup.	*He was gathering, she heard.*
	Aslan şirin soyunu,	*That the seed of the lion, the şir,*
46820	Kırıp duruyor diye duyup.	*He kept on slaying, she heard.*
	Kader yeterse görmeye,	*To see him, if fate allow,*
	Gerçek ecel yeterse ölmeye,	*To die, if true death's hour allow,*
	Gerçekten tutuşup kıyasıya çarpışıp,	*To grapple in earnest, clash without quarter,*
	Gücü kuvveti yerinde kâfiri,	*The infidel in his full strength*
	Dönüp un ufak etmeye,	*To turn and grind to dust,*
	Hunhar er Manas'ın soyunu,	*The seed of bloodthirsty er Manas*
	Kurtarıp almaya.	*To rescue and set free.*
	Vuruşmayı görülmedik kılmaya,	*To make the combat unheard-of,*
	Velveleyi gürültüyü salmaya.	*To loose uproar and thunder.*
46830	Ulu aslanın soyunu,	*The seed of the mighty lion*

Zorbanın elinden,
Kurtarıvermeye.
Yük yük ok alıp,
Evliya babasının yurdunu toptan alıp.

Sarıbay çullanıp eğdirirse diye,
Sarı kadife giymekte,
Mızraklaşmada maksadı şuydu:
Semetey'e varmaktı.
Düşman bellediği Sarıbay'ı,
Yolunda gözler pehlivan Kuyalı, ay,
Meydana çıkıp yerleşip,
Püskülsüz çelik mızrak alıp,
Dosdoğru dalıp zoru görmeye.
Sonuna dek dövüşüp bitirmeye,
Uzaktan haber söz duyup,
Yasa bürünüp durmadan,
Tulpardan seçme keri alıp,
Yiğitlerden aslanı alıp,
Mızrakta usta becerikliyi alıp,
Tedbiri tam sağlamı alıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Kinli pehlivandır bu dahi.
Can düşman çıksa doymayan,
Çarpışmadan sağ koymayan,
Gerçek maralı kovalayıp sığır etmiş.

From the tyrant's hand
To deliver at a stroke.
Taking arrows load upon load,
Taking all her sainted father's land in whole.
Lest Sarıbay bear down and bend her,
She goes clad in yellow velvet,
In the lance-fight her aim was this:
It was to be wed to Semetey.
Sarıbay, whom she deemed her foe,
Champion Kuyalı watches on his road, ay,
Coming out and settling on the field,
Taking the tassel-less steel lance,
To plunge straight in and face the worst.
To fight it out unto the end,
Hearing word and tidings from afar,
Wrapped in mourning without cease,
Taking a chosen bay from the tulpars,
Taking the lion from among the braves,
Taking the deft master of the lance,
Taking the sure one, sound of counsel,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
She too is a champion full of wrath.
Unsated when a mortal foe appears,
Leaving none alive from combat,
She chased the true maral and made it cattle.

Karşı direneni perişan etmiş.
Sekileri seksen dört olmuş,
Savurduğu yan kızıl alev olmuş.

Herkesi yorup diz çöktürmüş.
Her zorbayı, belalı düşmanı,
Her daim durmadan aramış.
Âlemden almış ünü,
Böyle kavgayı gözlemiş.
Ağırlığı büyük Kuyalı,
Kadınlığı olmasa,

She brought to ruin all who resisted.
Her terraces came to eighty-four,
The side she swung at turned crimson flame.
She wearied all, brought them to their knees.
Every tyrant, every baneful foe,
She sought at all times without cease.
Her fame she took from all the world,
Such was the battle she watched for.
Kuyalı, great in gravity,
Were it not for her womanhood,

Âleme değer bir ustaydı.
Kayıpçal'ın kızıydı,
Sakınılır pehlivandı kendisi.
Ünü çıkmış âleme,
O heybetlinin gözbebeği işte.
Ay-âlem dağını dolanıp,

Silahını pusatını kuşanıp,
Yiğitlerden seçip asker alıp,
En bol ok ve barut alıp,
Silah pusatın hepsini,
Yekey boz ata yükletip,
Yetkin barut, çelik oku,
Yel devesine yükletip,
«İşte düşman geldi» dercesine,
Boru zurna çaldırıp,
Gelişin hâli işte böyle:
Yük hayvanına tüfek yükletip,
Borunun sesi tak tak öterek,
«Geldik mi?» diyen kurnaz sözü,
Davulun sesi güm güm inleyip,
Yedekte yeleler savrulup,
Pusat yüklü kızıl nar deve,

Hörgüç tüyleri sallanıp.
Silahları ayrı ayrı bölünüp,
Kaynayan sayısız asker görünüp,
Yüklere ok barut vurulup,
Binlerce asker düzülüp,
Ay tuğralı sancak dolup,
Bakarsan görülmedik hâl işte bu.
Gök yaran gürültü kopup,

Mızrakçının ustasını sürüp,
Coşturup sürüp almış.
Âlemi aşmış meğer,
Kız Kuyalı'nın kavgası.
Üstün pehlivan, aslanmış.
Kızdan öte bir şeymiş,

She was a master worth the world.
She was Kayıpçal's daughter,
Herself a champion to be feared.
Her fame gone forth into the world,
Behold, the apple of that majestic one's eye.
Rounding the mountain of the moonlit world,
Girding her weapons and her gear,
Choosing soldiers from the braves,
Taking arrows and powder in plenty,
All the weapons and the gear
She loaded on the grey horse Yekey,
The finished powder, the steel shafts,
She loaded on the wind-swift camel,
As if to say «Behold, the foe has come,»
She had horn and zurna sounded,
Such was the manner of her coming:
Loading muskets on the pack-beasts,
The horn's voice pealing tak-tak,
The sly word asking «Are we come?»
The drum's voice groaning güm-güm,
Manes tossing on the led horses,
The red-pomegranate camel laden with arms,
The hair of its humps swaying.
The weapons parted each from each,
Countless seething soldiers in view,
Arrows and powder lashed to the loads,
Thousands of soldiers in array,
Standards with the moon-tughra thronging,
Look — a sight never seen before.
A sky-splitting thunder broke out,

Driving forth the master lancers,
She roused them, drove them on.
It had surpassed the world, indeed,
The warfare of the maid Kuyalı.
A champion supreme, a lion was she.
She was a thing beyond a girl,

Yattığı yüce dağmış,
Aradığı düşmanmış.
Aldığı çelik okmuş,
Babadan üstün doğmuş,
Âleme velvele salmış,
Pehlivan besleyip asker toplamış,
«Bir gün gerek olur» diye,
Yılkıdan seçip keri almış,
Bahadırdan seçip er almış.
Türlü türlü halkı almış,
Tutuştuğu yerden öç almış.
Alplarla yüzleşmiş,
Kan içip katılaşmış.
Büyük pehlivan kız diye ün salmış,
Keşfe çıkıp durmuşlar,
«Kadın insan, erkek it» deyip,
İtine dek vuruşmuş.
Fazlasıyla becerikli büyük pehlivan,
Âleme salmış büyük kavga.
Ateş yaksa yanmaz kaftan alıp,
Âlemden derleyip asker alıp,
Gök zırhının dengi yok,
Sürdüğü ordunun içinde,
Binlerce askeri hep seçkin,
Mızraklaşmaya girse bir başka.
Upuzun boylu, geniş omuzlu,
Âlemi bozan seçkin yiğit.
Sürüp getirdiği kalabalık ordu,
Celmoguz oğlu kâfire.
Kinini diktiği bu sefer,
Kayıpçal'ın kalabalık yurduna,
Üstü kapalı haber salmış.
Geçit resmine dizmiş,
Ozanlara türkü söyletip,

Kâhine baktırıp,
Ok geçmez zırh giydirip,
Ok yetmez tulpara bindirip,

Her bed was the lofty mountain,
Her quest was ever the foe.
What she took was the steel arrow,
Born greater than her father,
She loosed uproar upon the world,
She reared champions, gathered troops,
«One day there will be need,» she said,
She chose a bay from the herd,
Chose men from among the batyrs.
She took peoples of every kind,
Took vengeance where she grappled.
She faced the alps head-on,
Drank blood and hardened.
Famed as the great champion maid,
They kept riding out to scout,
Saying «Woman is human, man a dog,»
She fought them down to their dogs.
A great champion, deft beyond measure,
She loosed great war upon the world.
Taking a kaftan no fire could burn,
Gathering soldiers from all the world,
Her blue armor has no equal,
Within the host she drives,
Her thousands of soldiers all elect,
In the lance-fight she is something other.
Towering tall, broad of shoulder,
An elect warrior who wrecks the world.
The teeming host she drove before her,
Against the infidel son of Celmoguz.
This campaign on which she set her hate,
To the teeming land of Kayıpçal
She sent a veiled word.
She drew them up in grand parade,
Had the bards sing their songs,

Had the soothsayer read the signs,
Clad them in arrow-proof armor,
Mounted them on tulpars no arrow overtakes,

Yılkıdan seçip keri almış.
Mızraklaşmaya çıksa yaman seçkin,
Sefere yürüse öncü seçkin,
Sözde pehlivan ustalardan,
Mızrakta üstün becerikliden,
Çar-ayna zırhı giyenden,
Şaha kalkıp düşmana çarpandan,
Karaltısı binlerce asker gelse,

Yeri sarsıp bol gelse,

Fırsat vermeden sürüp bastırandan.

Baltada usta becerikliden,
Gözü pek, ateşten çekinmeyenden,
Hepsinden üstün ustadan,
Asker coşturup toplatıp,
Kımıldamaz tuğun göbeğini
Yiğitlere tutturup,
Boğaz yolunu tozutup,
Askeri göl gibi dalgalandırıp,
Yiğitlerin hepsi yarışıp,
Coşmuş tulpar yürüğün
Ağzıyla, geminde boğuşup,
Mızrağın ucu ışıl ışıl sallanıp,
Asker uğuldayıp kımıldayıp,
Sarala meydan siper olup,
Sarıbay'a yüz tutup,
Can görünse mızraklayıp,
Âleme yetmiş kavgası,
«Pehlivan Sarıbay nerede?» diyerek!

Yer yarılıp göğe uçup,
Tam bir kavga koptu kopacak olup,
İnsan kaynayıp ordu yönelip,
Görülmedik gürültü kopup.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Altın direkli çadıra,
Az önce erişip gelmişti,

She chose a bay from the herd.
Riding to the lance-fight, fearsomely elect,
Marching to war, elect in the vanguard,
From masters famed as champions,
From the supremely deft with the lance,
From wearers of the çar-ayna mail,
From those who rear and strike the foe,
Should thousands of soldiers loom and come,
Should they come in floods, shaking the earth,
From those who charge and crush without respite.
From the deft masters of the axe,
From the bold who shrink not from fire,
From masters above them all,
She roused and mustered soldiers,
The heart of the unmoving standard
She gave the braves to hold,
Raising dust on the gorge road,
Setting the host to wave like a lake,
All the braves racing each other,
The exulting, swift tulpar
Fighting with its mouth, against the bit,
Lance-points swaying all agleam,
The host humming, stirring,
The Sarala field become a rampart,
Turning her face toward Sarıbay,
Spearing any soul that showed,
Her warfare reaching all the world,
Crying «Where is the champion Sarıbay?»!
The earth split and flew to the sky,
A full battle on the very verge of breaking,
Men seething, the host advancing,
A thunder never seen broke out.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
To the gold-poled tent
Had come and arrived but now,

Er Semetey bahadıra.
Kızıl kırçıl ata binmiş,

Kızıl çopkut kaftan giymiş,
Kaynaşıp tümen düşman çıksa,
Yan çizmeden bir vurmuş.
Yüzleşince Kuyalı,
Erlere sınayıcı, en bilgiç,
Kızdan çıkma bahadırmış.
Kaplan doğmuş hunharı,
Sınayıp durduğu demmiş.
Gök yeleliymiş, aslanmış da,
On iki uzvu denkmiş.
İçine bakıp otursak,
Yeryüzünden genişmiş.
Yaratılmış âdemoğlundan,
Bir tek doğmuş aslanmış.
Ay kulağı kalkan gibi,
İri gözleri Çolpan yıldızı gibi,
Burnu ulu kaya sırtı gibi,
Çekişeni yiyecek gibi,
Kat kat çelik kın gibiymiş,
Heybetli gök yeleli Manas'tan,
Artarak doğmuş aslanmış.
Yüzleşecek düşmanın,
Yüzüne mızrağı bir uzatsa,
Bahadırlık taslayan bunca düşmanın,
Çaresi tükenir gider.
Gerçekten düşmana el atsa,
Savrulur çıkar samanı.
İnatlaşıp vuruşsa,
Tükenir gider çaresi.
Dikkatle bakıp oturup,
Kıvamına getirip,
Süzerek bakıp oturup,
Gönlüne sağlam doldurup,
Akıl yoğurup, düşünce düşünüp,
Şimdi coşkuya girdi işte.
Görülmedik büyük temaşa,

To er Semetey the batyr.
She rode a red roan horse,

She wore a red çopkut kaftan,
Should ten thousand foes swarm forth,
She struck once, never flinching.
When face to face, Kuyalı,
Tester of men, most knowing,
Was a batyr sprung from a girl.
The bloodthirsty one born a tiger,
It was the hour she kept testing him.
Blue-maned was he, a lion too,
His twelve limbs matched and true.
Were we to sit and search within him,
He was wider than the earth.
Of all created sons of Adam,
A lion born one and alone.
His moon-ears like shields,
His great eyes like the star Çolpan,
His nose like a great crag's ridge,
As if to devour whoever contends,
Like a sheath of layered steel was he,
Than majestic blue-maned Manas
A lion born to surpass him.
At the foe who comes to face him,
Should he but thrust his lance at the face,
Of all these foes who play the batyr
All remedy runs out and dies.
Should he lay hands on the foe in earnest,
Their chaff is winnowed on the wind.
Should they fight him out of stubbornness,
Their remedy runs out and dies.
Sitting, gazing with keen eyes,
Bringing it to ripeness,
Sitting, studying him long,
Filling her heart with certainty,
Kneading reason, thinking thought,
Now behold, she rose to rapture.
A great spectacle never seen,

Gürültüye daldı şimdi:
«Yakası altın, yeni tunç,
Giyilmeyecek yer miymiş?
Gözbebeği edip, koca edip,

Varılmayacak er miymiş?
Şenlikli büyük düğün,
Kurulmayacak er miymiş?
Hizmet edip önünde,
Durulmayacak er miymiş?

Kırgız'a kısmet doğmuş,
Çağa velvele salmış,
Öbür dünyaya gitmiş Manas'tan,
Daha ölçüsüz doğmuş.
Saldığım alıcı kuştu,
Umduğum buydu işte.
Kayıpçal'dan doğup,
Düğünümde doksan mal kesilip,
Adımı Kuyalı koyalı,
Mızraklaşmaya çıkıp alp gördüm,
Türlü türlü halk gördüm,
Bahadır gördüm, aslan gördüm,
Alnı aydın, yüzü açık,
Manas'ın oğlunu ben gördüm.
Bunca temaşa oyuna,
Sığmayacak er miymiş?
Hasret giderip el sallayıp,
Yatılmayacak er miymiş?
Çıkıp koşturup geldim,
Celpiniş dağının karşısıydı,
Tam bir dilek tuttum,
Benim coştuğum buydu işte.
Geçit gözleyip bel gördüm,
Türlü türlü halk gördüm,
Asilin gözünü ben görüp,
Koca yüreğim ezilip,
Etim tırnağım gerilip,
Dert hasretim yatışıp,

Now she plunged into the tumult:
«His collar gold, his sleeves new bronze,
Is he a thing not to be worn?
Making him my eye's apple, my husband,

Is he a man not to be wed?
A great and festive wedding-feast,
Is he a man for whom none should be held?
Serving before him,
Is he a man before whom none should stand?

Born a blessing to the Kırgız,
He loosed uproar on the age,
Than Manas, gone to the other world,
Born yet more beyond measure.
He was the hunting-bird I loosed,
This was the very thing I hoped.
Born of Kayıpçal,
Ninety head slaughtered at my feast,
Since they named me Kuyalı,
I rode to the lance-fight and saw alps,
I saw peoples of every kind,
I saw batyrs, I saw lions,
Bright of brow, open of face,
I have seen the son of Manas.
For all this play and spectacle,
Is he a man it cannot hold?
Easing longing, waving the hand,
Is he a man not to be lain with?
I set out and came galloping,
It was across from Mount Celpiniş,
I made a perfect vow,
This was the cause of my rapture.
Watching the pass, I saw the ridge,
I saw peoples of every kind,
I beheld the noble one's eye,
My great heart was crushed,
My flesh and nails drawn taut,
My grief and longing stilled,

Gözlerim ışıl ışıl açılıp,
Bedenim dalgalanıp kor olup,
Sarmaş dolaş yatmaya,
Zevke doyasıya dalmaya,
İki gözüm dört olup,
Haberciden haber ulatıp,
Heybetli erden sordurup,

My eyes opened all agleam,
My body surging, turned to embers,
To lie entwined in embrace,
To plunge in delight to the full,
My two eyes becoming four,
I sent word by the messenger,
Had them ask of the majestic man,

Erliğini çoktan bilmiştim.
«Uygun düşürür mü ola?» diye,
Rabbimden dileyip gezdim.
Âşık olup içim yanıp,
On ilikli, seksen kemik,
Düşündükçe hepten yanıp,
Gündüzleri uyku almadan,
Gece boyu rahat bulmadan,
At yorup yer gezip,
Hasrette kalıp yandım.
«Görse alır mı ola?» diye,
Yaratan tek Kuday'dan,
İşte bunu dileyip gezdim.
Gözlediğim önüme çıkıp,
Dilediğim bulunup,
Kor olan yürek yatışıp,
Gözlerim ışıl ışıl açılıp,
Hunhar eri gördüğümde,
Gözbebeğim şenlenip,
Ölçüye gelmez sevincim,
Taşıp torbalara sığmayıp,
Taban etim tıkırdayıp,
Ay alnım parıldayıp,
Şimdi susuzluğum kandı» diye,
Kayıpçal'ın Kuyalı'sı,
Han Semetey bahadıra,
Gönlünü dikmiş büyük âşık,
Olmuş meğer bu dahi,
Her hizmetini bilmeye,
Helal eş olup bu bahtsız,
Aygöl ere varmaya,

His valor I had long since known.
«Will He grant it fitting?» I said,
I roamed beseeching my Lord.
Fallen in love, my heart aflame,
Ten marrows, eighty bones,
Burning wholly as I thought,
By day taking no sleep,
All night finding no rest,
Wearying horses, roaming lands,
I burned, left in longing.
«If he saw me, would he take me?» I said,
Of Kuday, the one Creator,
This is what I roamed beseeching.
What I watched for rose before me,
What I wished for was found,
The ember-heart was stilled,
My eyes opened all agleam,
When I saw the bloodthirsty man,
The apple of my eye rejoiced,
My joy beyond all measure,
Overflowing, filling no sack,
The soles of my feet drumming,
My moon-brow shining bright,
Now my thirst is quenched,» she said,
Kayıpçal's own Kuyalı,
For Khan Semetey the batyr,
Had set her heart, a great lover
She too had become, it seems,
To know his every service,
To be his lawful wife, poor soul,
To be wed to the Aygöl man,

Haberciden haber ulamış,
Gidip gelenden hiç kaçırmadan,
Kervancıdan sormuş.
Geçmiş işin hâlinden,
Semetey'in yüzünden,
Aşıp basmadık el kalmadan,
Ciğer yarıp baş kesip,
Ölesiye dövüşmedik er kalmadan,
Nice alp ile çatışmış.

She passed word by the messenger,
Missing none who came and went,
She asked the caravaneers.
Of the state of deeds gone by,
Of the face of Semetey,
No land left uncrossed, untrodden,
Splitting livers, striking off heads,
No man left unfought to the death,
He had clashed with many an alp.

Bu Sarıbay gibi er ile,
Sayısız tümen ile çarpışmış.
Umduğuna denk gelip,
Dilediğini tez verip,
İstediği önüne çıkıp,
Aradığı bulunup,
Yer gezen o deli dolunun,
Yüz akı böylece korunup.
Opol dağı gibi Kuyalı,
Dalgalanıp geçse, bahtsıza,
Dağ bile karşı duramaz.
Kımıldasa, zehrine,
Çağı kaplasa da yenilmez,

With men the like of this Sarıbay,
He had battled countless legions.
Meeting the match of her hopes,
Her wish being swiftly granted,
What she desired rising before her,
What she sought being found,
Of that wild rover of the earth,
Her honor thus was guarded.
Kuyalı, like Mount Opol,
Should she surge past — for the luckless one,
Even a mountain cannot stand against her.
Should she stir, against her venom,
Though she cover the age, she is unconquered,

Yaman bahadır diye anılmış,
Kırk çiltenden dua almış,
Yolunu şimdi düzeltmiş,
Yaratılmış kadından, avrattan,
Bunun gibi pehlivan olmamış.
Akına çıkmış er olmuş,
Düşman olduğu kara yer olmuş.
Sertliğinden toz çıkmış.
Kuyalı'nın kendisiymiş,
Hasretin kara gözüymüş.
Semetey'e rastlayıp,
Sevincinden eriyip,
İyice yalvarıp söze başlayıp,
Kız Kuyalı bunu deyip,

She was named a fearsome batyr,
She won blessing from the forty çilten,
Now she has set her road aright,
Of created women, of wives,
No champion like her has been.
She rode on raids, became a man,
Where she made foes became black earth.
Dust rose from her hardness.
It was Kuyalı's very self,
The black eye of longing was she.
Coming upon Semetey,
Melting for very joy,
Pleading hard, she began to speak,
The maid Kuyalı spoke thus,

Görsen, belalı şaşırtan sözü deyip:

«Benim hâlimi sorarsan,
Gökte yıldız bozarır.
Asil babam Kayıpçal,
Babanız Manas han ile,
Altı kez antlaşmış dostmuş.
Doğru aslan baban han Manas,
Tuğ dibinde durmuş.
Benim babam Kayıp'ın,
Dediğine uymuş.
Altmış gelin, yedi kız,
Babamı ağırlayıp vermiş,
Alıp verip el kesmeden,

Babam aslan ile gelmiş.
Kayıp babam görünce,
Düğünümde doksan kesmiş.
«Alp ere yoldaş olsun» diye,
Kuyalı deyip ad koymuş.
Babamın dediği söz idi,
Öte dünyaya dek eşin,
Semetey olur demişti.
Boynumdaki pek büyük,
Ben bahtsızın yükü büyük...
Atın tüyünü sıyırasıya sürüp,
Arayıp buldum seni.
Aranı altı ay dolaşıp,
Geçidini aşıp taş basıp,
Türlü akıldan çok şaşıp,
Sınayıcı ihtiyardan söz duyup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yaratılmış düşman diye duyup,
Ayçürök'ten söz duyup,
Hunhar aslanın soyunu,
Sarıbay düşmanlık edip,
Kuşatıp duruyor diye duyup,
Ok geçmez isteyip kaftan alıp,
Kayıpçal'ın elinden,

Hear her — speaking baneful, bewildering words:
«If you ask after my state,
The stars in heaven grow pale.
My noble father Kayıpçal,
With your father, Khan Manas,
Six times sworn, was his friend.
Your father, the true lion Khan Manas,
Stood at the foot of the standard.
To what my father Kayıp
Said, he gave assent.
Sixty brides and seven maids
He gave, honoring my father,
Trading gifts, never severing bonds,

My father came with the lion.
When my father Kayıp beheld me,
He slew ninety at my feast.
«Let her be mate to an alp,» he said,
And gave the name Kuyalı.
It was the word my father spoke,
Your mate unto the other world
Shall be Semetey, he had said.
What lies upon my neck is great,
Great is this luckless one's burden...
Riding till the horse's coat was worn away,
I sought you out and found you.
Six months I roamed the space between,
Crossing your passes, treading stone,
Bewildered by many counsels,
Hearing word from the testing elder,
That Sarıbay, son of Celmoguz,
Was a foe created, so I heard,
Hearing word of Ayçürök,
That the bloodthirsty lion's seed
Sarıbay, working enmity,
Held besieged, so I heard,
Asking an arrow-proof kaftan, taking it,
From the hand of Kayıpçal,

Geçit yaptırıp sınayıp er alıp,
Kaygını tasanı yiyip geldim.
Sakınılır düşman Sarıbay ile,
Tutuşayım diye geldim.
Karnım acıkıp yol tepip,
Kulan vurup yiyip geldim.
Celmoguz oğlu haramı,
Kanıyla yeri yağlayayım diye geldim.
Saldıracağım Sarıbay,
İstediğim bir sensin.
Sonuna dek dövüşeceğim Sarıbay,
Gözlediğim öz gözündür.
Can basmamış çöllerden,
Azılı av vurup yiyip geldim.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yerle bir ederim diye geldim.

Holding a review, testing, choosing men,
I came feeding on your grief and care.
With Sarıbay, the foe to be feared,
I came that I might grapple.
Hungry, pounding the road,
I came striking kulan and eating.
The bastard son of Celmoguz —
I came to grease the earth with his blood.
Sarıbay whom I shall assail,
The one I want is you alone.
Sarıbay whom I shall fight to the end,
What I watch for is your own eye.
Through deserts no soul has trodden,
I came striking fierce game and eating.
The infidel son of Celmoguz —
I came to raze him to the ground.

Asker derleyip ordu aldın,
Bahadır, argını derleyip ordu alıp,
Şaşkına dönmüşsünüz.
Aceleyle telaşla gıcırdayıp,
Helak olup kalmışsınız.
Sarı kıraç bel var mı?
Savaşacak el var mı?
Er gök yeleli, senin yüzünden,
Çarpınayım, dağ nerede?
Savaşırım, düşman nerede?
İçinden geçilecek kor var mı?
İnat edip yurduna,
Küstahça çıkan ok var mı?
El serilen tuzak nerede?
El kıran zorba nerede?
Halk düşürülen çukur nerede?
Er Sarıbay, o zorba nerede?
Ben Kuyalı, erim ben,
Kadri yücenin gecesiyim,
Hana çift olası,
Tutkulunun biriyim.
Yol yolcusunun gözüyüm,

You gathered soldiers, took a host,
Batyr, mustering the weary, taking a host,
You have been left bewildered.
Creaking with haste and alarm,
You have been left undone.
Is there a yellow barren ridge?
Is there a land to war upon?
Blue-maned man, for your sake,
Let me flail — where is the mountain?
I will fight — where is the foe?
Is there an ember to pass through?
Is there an arrow that in spite
Rises insolent against your land?
Where is the snare spread for the people?
Where is the tyrant who breaks the people?
Where is the pit where folk are cast?
Er Sarıbay — where is that tyrant?
I am Kuyalı, a man am I,
I am the Night of Power of the exalted,
Fit to be mate to a khan,
I am one of the passionate.
I am the eye of the road's wayfarer,

Yol kesenin ta kendisiyim.
Bahadır, kahırlanıp kalmışsınız,
Taze kana bürünüp,
Gerçek belaya çatmışsınız.
Güzelim mızrağını körletip,
Ok geçmez kaftanını kaptırıp.
Bahadır, sayısız tümen askerini kırdırıp,
Heybetlenip azıp,
Aç borana rastlayıp,
Aşılmaz ardındaki dağını,
Şimdi kara yol ederim.
Boğuştuğun düşmanın kim?
Er ölüsünü demet ederim.
Bahadır, hiddetlenip kalmışsınız,
Cefa çekip yaralanıp,
Kavgaya tutulmuşsunuz,
Sırtı yüce dağ nerede?
Sıkıştıran belalı kavga salıp,

I am the very cutter of roads.
Batyr, you have been left in anguish,
Wrapped in fresh blood,
You have met true calamity.
Your fine lance blunted,
Your arrow-proof kaftan lost.
Batyr, your countless legions slaughtered,
Grown haughty and astray,
You met the hungry blizzard,
The impassable mountain at your back
I shall now make a black road.
Who is the foe you grapple?
I shall bind men's corpses into sheaves.
Batyr, you have been left in fury,
Suffering torment, wounded,
You are caught fast in war,
Where is the mountain lofty-backed?
Loosing the baneful war that presses,

Kuşatıp duran düşman nerede?
Sıkıştıran düşmanını söyle,
Çağın ötesine sürüp kovayım.
Boy ölçüşen alpını söyle,
Yerine dek sürüp gireyim.
Bahadırsa, aslansa,
Boy ölçüşen düşmanın erse,
Ecel yetmişse çıkalım,
Bahadır, kadınsak da duyalım.
Sana ilişen hangi düşman,
Tutuşup yere tıkalım,
Bahadır, Kanğay'a dek kovalayalım.
Boy ölçüştüğün Sarıbay'a,
Çarpışmaya gücün yetmezse,
Bel bağladığı ordusunu böleyim,
Yüz yüze gelip göreyim.
Tutuşup kanını dökerim,
Kaburgasını kırıp,
Çatır çutur sökeyim.

Where is the foe who holds the siege?
Name the foe who presses you,
I will drive him beyond the age.
Name the alp who measures against you,
I will drive him to his very home.
Be he batyr, be he lion,
If the foe who matches you is a man,
If death's hour is come, let us go forth,
Batyr, though we be women, let us hear.
Whatever foe has touched you,
Let us grapple and stuff him in the earth,
Batyr, let us chase him to Kanğay.
Against Sarıbay whom you have matched,
If your strength fails for the fight,
Let me cleave the host he trusts,
Let me come face to face and see.
I will grapple and spill his blood,
Breaking his ribs,
Let me tear them out with a crack and crunch.

Bol bol nara salmazsam,
Aslan şirin soyunu,
Pusuya yatan kahır düşmandan,
Kurtarıp almazsam,
Sağ durmayıp öleyim.
Halka pehlivan dedirtmeden,
Ecel yetmişse öleyim.
Seni kasıp kavuran Sarıbay'sa,
Hevesle dalan o azgının,
Gayreti ne kadardır bilirim,
Yerine dek süreyim.
Kalelisini kana bulayıp,
Gayretlisini tane gibi savurup,
Tulumlusunu dul edip,
Doğranmış yiğitlerini,
Önüne sürüp kul edip,
Bahadırlarını ezerim.
Bahadıra benzer Sarıbay,
Bahadırım, senin önünde,
Yaş kayış gibi saplarım.
Kahırlanıp karardım,

If I do not loose cry upon cry,
If the seed of the lion, the şir,
From the wrathful foe lying in ambush
I do not rescue and set free,
Let me not stand alive — let me die.
Ere the people call me champion,
If death's hour is come, let me die.
If it is Sarıbay who scourges you,
That wanton who plunges in with zest —
I know the measure of his zeal,
Let me drive him to his home.
Steeping his castled men in blood,
Winnowing his zealous ones like grain,
Making widows of his skin-clad men,
His warriors hewn to pieces
Driving before me, making slaves,
I will crush his batyrs.
Sarıbay, who seems a batyr —
My batyr, before your eyes,
I will drive him in like a green-hide thong.
I have darkened with wrath,

Birine sataşmadan durmam.
Kudurmuşa benzer Sarıbay,
Kökünün ta dibine varırım,» —
Diye, böyle deyip Kuyalı,
Gören gönlünü kaptırıp,
Gök yüce dağ gibi görünüp,
Kahırlanıp kabarıp,
Kanlı yüzünü kar çalıp,
Kararan gözünü nur çalıp,
Gerçekten tutuşup gözleri alev saçıp,
Gerinip diş bileyip,
Som çelik mızrak alıp,
Kızdan pehlivan o bahtsız,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yüzü kahra bürünüp,
Sarı kıraç büyük geçitte,
Yolu bağı sorup durmuştu.

I cannot rest till I fall on someone.
Sarıbay, who seems gone rabid —
I will go to the very base of his root,» —
Saying, thus spoke Kuyalı,
All who saw her lost their hearts,
Looming like a lofty blue mountain,
Swelling up with wrath,
Snow struck her blood-flushed face,
Light struck her darkening eyes,
Kindled in earnest, her eyes shooting flame,
Stretching, grinding her teeth,
Taking a lance of solid steel,
That luckless champion sprung from a girl,
Girding a sheathless sword,
Her face wrapped in wrath,
At the great yellow barren pass,
She kept asking the road and the way.

İnsan ağırlığı dağ gibi Sarıbay'ı,
Düşmanı sorup durmuştu.
Önce baştan, ulu törem,
Ay-âlemi bozup aslan oldun,

Yüzleştiğin Sarıbay,
Ağır zorluk çekip eksildin.

Yaratılışında gök yeleli aslan,
Yetim kaldın, yetiştin,
Yurduna kendin kavuştun,
Malı yağmalayıp güçlenip,
Buhara'ya girip büyüyüp,
Vadileri vurup yağladın.
Öcün depreşince,
Öz atanı bile yere serdin.
Kana doyup katılaştın,
Hunhar gök yeleli diye ün saldın.
Alenger yay, sırlı temren,
Yaptığın görülmedik hikâye.
Damarına basıldığında,
Kırgına uğradı nice töre,
Kırçıl atının basmadığı,
Yerde bütün yer kalmamış.
Haykırışını duymayan,

Elde bütün kimse kalmamış.
Kermeden tulpar şahlandı,
Savaşından can çıkıp,
Küncut'un yurdu ağladı.
Aslanlığın yurda bilinmiş,
Heybetinden can çıkıp,
Beejin halkı kül olmuş.
Her gayretin, gök yeleli aslan,
Ay-âlem yurduna bilinmiş.
Âlem bozan aslan oldun,
Boğuştuğun Sarıbay'a,
Gücün yetmeyip bunca eksildin,

Sarıbay, heavy as a mountain of men,
The foe — she kept asking after him.
From the very first, my great lord,
You wrecked the moonlit world, became a lion,
Sarıbay whom you have faced —
You bore heavy hardship and were diminished.
By your making a blue-maned lion,
You were left an orphan, you grew,
You reached your homeland by yourself,
Plundering herds, growing strong,
Entering Buhara, growing great,
You struck the valleys and greased them.
When your vengeance stirred,
You laid even your own kinsman low.
Sated with blood, you hardened,
Famed as the bloodthirsty blue-maned one.
The Alenger bow, the glazed arrowhead,
Your deeds a tale never seen.
When they trod upon your vein,
Many a lord was brought to slaughter,
Untrodden by your roan horse
No whole place remained on earth.
None who had not heard your cry

Remained whole in any land.
The tulpar reared at the tether-line,
Souls fled from your warfare,
The land of Küncut wept.
Your lionhood was known to the land,
Souls fled from your majesty,
The people of Beejin turned to ash.
Your every feat, blue-maned lion,
Was known to the moonlit world's lands.
You became a lion who wrecks the world,
Against Sarıbay whom you grapple,
Your strength failed, you were so diminished,

Omzumdaki ok geçmez,
Kendi biçtiğin kaftandı,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ı,
Kulağı duymaz sağır ederim,
Kara yerle bir ederim.
Kalabalık ordusunu kırarım,
O kızıl beyi mezara sokarım,
Domuz yavrusunu toz ederim,
Coşarsam er gibi böğürürüm.
O azıtmışa benzer, kudurası,

Bunun külünü yakıp savururum.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Celpiniş'in ovasında,
Can yürümezin boyunda,
Celmoguz oğlu kul ile,
Yedi gün durmadan mızraklaşıp,
Boylu boyunca sererken,
Hırpalayıp ezerken.
Çatırdayan domuzu,
Sırtüstü sererken,
Işıklı mumunu söndürüp,
Bu dünyadan göçürüp,
Soyunu sopunu kırarken,
Canın görmediği temaşayı ederken,
Kılıçla başını keserken.
Yıkıp bitirirken,
Çınar söğüt gibi devirip,
Edip canım dinlenirken.

Haraca sürüp mal verip,
Her başta olan canları verip,
Kızıl altın, yakut taş,
Değerliden armağan verip,
El kavuşturup koyun kesip,
El yesin diye tay kesip,
El kavuşturup söz söyleyip,
«Boyun eğdim size» deyip,
Azı dişi tutam tutam at çekip,

The arrow-proof upon my shoulder
Was the kaftan you yourself cut,
Sarıbay, son of Celmoguz —
I will make him deaf, his ears unhearing,
I will raze him level with black earth.
I will cut down his teeming host,
I will thrust that red bey into the grave,
I will grind the swine's whelp to dust,
If I rise in rapture, I bellow like a man.
That one who seems run wild, the rabid one —
I will burn him and scatter his ash.
Sarıbay, son of Celmoguz,
On the plain of Celpiniş,
Along the reach where no soul walks,
With the slave son of Celmoguz,
Seven days trading lances without cease,
While I stretch him out full length,
While I batter and crush him.
The crackling swine —
While I lay him on his back,
Snuffing out his shining candle,
Sending him forth from this world,
While I cut down his kith and kin,
While I make a spectacle no soul has seen,
While I strike off his head with the sword.
While I wreck and make an end,
Felling him like plane and willow,
So doing, while my soul takes rest.

Driven to tribute, giving herds,
Giving the souls at every head,
Red gold and ruby stone,
Giving gifts of precious things,
Folding hands, slaughtering sheep,
Slaughtering colts for the people to eat,
Folding hands and speaking words,
Saying «I have bowed my neck to you,»
Leading horses with molars a handful long,

Dört tülük davarını tez çekip,	*Swiftly driving up his four kinds of stock,*
Sözü sağlam edip,	*Making his word fast,*
Benim aştığımı aşmamaya,	*Never to cross where I have crossed,*
Ak buğday ununu çiğneyip ant içip,	*Chewing white wheat flour, swearing the oath,*
Benim bastığımı basmamaya,	*Never to tread where I have trodden,*
Adam öldüren aslanlık etmiş,	*Such man-slaying lionhood was done*
O Celmoguz oğlu kul ile.	*With that slave son of Celmoguz.*
Ok geçmez değerli kaftanı,	*His precious arrow-proof kaftan*
Ganimete soyup alırım,	*I will strip and take for spoil,*
Oynaşsa da ciddi tutuşsun,	*Though he play, let him grapple in earnest,*
Bir kıyamet koparırım.	*I will raise a very doomsday.*
Kinim depreşip çarpışırsam,	*If my hate stirs and I clash,*
Bir kıyamet koparırım.	*I will raise a very doomsday.*
Cefa çekmiş can varsa,	*If there be a soul that has suffered,*
Kurtarıp alırım.	*I will rescue and set it free.*
Kahrım gelip tutuşursam,	*If my wrath comes and I grapple,*
Karşıma çıkanı alırım.	*I will take whoever stands against me.*
Düşman bellediğim Sarıbay,	*Sarıbay whom I have deemed my foe —*
Kara belayı sert salmaya,	*To loose black calamity hard upon him,*
İsteyerek geldim, gök yelelim.	*I came willingly, my blue-maned one.*
Kara büyümüş fesat bozguncudan,	*From the black-bred sower of discord,*
Kurtarıp almaya.	*To rescue and set free.*
Atışmayı bolca salmaya,	*To loose the shooting in plenty,*
Ayçürök'ten söz duyup,	*Hearing word of Ayçürök,*
Aygöl aslanın soyunu,	*That the Aygöl lion's seed*
Celmoguz oğlu kâfire,	*To the infidel son of Celmoguz,*
Er Sarıbay bahadıra,	*To er Sarıbay the batyr,*
Yenik düşürdü diye duyup.	*Had been brought low, so I heard.*
Kaygı çekip için için yanıp,	*Grieving, burning inwardly,*
Tutuşup yürek hepten yanıp,	*My heart kindled, burning wholly,*
Fena hâlde bezdim artık,	*I am weary now past bearing,*
Kahrolası kurnaz canı,	*That accursed cunning soul —*
Değerli törem, senin yüzünden,	*My precious lord, for your sake,*
Kıl ipe bağlayıp bıraktım.	*I have bound him to a horsehair cord and left him.*
Güreşeceğim Sarıbay ile,	*I shall wrestle with Sarıbay,*
Bir hayli kavgalaşırım.	*I shall battle long and hard.*

Görüp dur gözümü,
Duy bahadır sözümü.
Sertleşirsem alırım,
Sert vuruşlu büyük kavgayı,
Kinimi dikersem salarım.
Hunharsan, aslansan,
İstediğimi alırım.
«Can düşmanını yok edersem,
Dediğim söze uyarsın,
İstediğimi verirsin.
Erkeğin kadir gecesiyiz biz,
Erlik taslayanın biriyiz,
Celmoguz oğlu kâfirden,
Çekip aldığım kaftan işte bu,
Un ufak ettiğim ordu işte bu.
Yeri kaplayan halk işte bu,
Celpiniş'in yedi vadisinde,
Yedi kez kıran ben işte buyum.
Sert kavga salışırsa,
Benimle boğuşursa,
Keregeyi, çadır direğini kırarım,
Yurdunu vadiye toplatırım.
Alacağımı alıp yatarım!
Ak hazineyi saçarım!
Kavgalaşırsa böyle etmeye,
Yiğitlik yarıştıran azgını,
Karşıma alıp çıktım bilerek,
Sıkıntı salıp böyle etmeye.
Bir bohçasını yoklamaya,
Dağ gibi belini almaya,
Durmadan cinim tuttu,
Kargaşayı salmaya» —
Diye, böyle deyip Kuyalı,
Yay gibi al ata binip,
Yalın kılıç kuşanıp,

Görenin gönlü bölünüp,
Kız aslan görünüp,
Bahadırmış, alpmış da,

Keep watching my eye,
Hear, batyr, my word.
If I harden, I will take
The great hard-striking battle,
If I set my hate, I will loose it.
If you are bloodthirsty, if a lion,
I will take what I desire.
«If I destroy your mortal foe,
You will heed the word I speak,
You will give me what I ask.
We are the Night of Power of men,
We are one of those who claim manhood,
From the infidel son of Celmoguz,
Behold the kaftan I tore away,
Behold the host I ground to dust.
Behold the people who cover the earth,
In the seven valleys of Celpiniş,
I am the one who slew them seven times.
If he looses hard battle,
If he grapples with me,
I will break the kerege, the tent-pole,
I will have his camp swept into the valley.
I will take my due and lie at ease!
I will scatter the white treasure!
If he wars, to do him thus,
That wanton who vies in valor —
I came out against him knowingly,
To loose distress and do him thus.
To rifle through one of his bundles,
To break his mountain-mighty back,
My demon seized me without cease,
To loose the great confusion» —
Saying, thus spoke Kuyalı,
Mounting a chestnut horse taut as a bow,
Girding on a naked sword,

The hearts of all who saw were riven,
The maid appeared a lion,
A batyr was she, an alp indeed,

Türlü türlü halktanmış.
Takkesinin kenarı,
Nice azgın cana settir.
Ay-âleme kavga başlatıp,
Huzuru bozup çaprazlayıp,
Çarpınıp ölecek dağ bulamayıp,

Vuruşacak düşman bulamayıp,
Cehennemi dolaşıp mızrak alıp,
Silahını pusatını kuşanıp,
Gelen canların biriymiş,
Âdemoğlunun ustasıymış,
Kayıpçal'ın kızıymış.
Upuzun boylu, geniş omuzlu,
Ere layık cariyeymiş.
Kadınlık kusuru olmasa,
Tutuşanların biriymiş.
Salsa kavga salar diye,
Ağırlığı yüce, zehri güçlü,
Mızraklaşırsa düşmandan,
Kurtarıp alır diye,
Manas'ın oğlu, kerata,
Âleme salmış büyük fitne.
Şöyle söyleyip durdu diye,
Semetey söyler şöyle söz:
«Yavrum, ben Semetey olalı,
Aygöl babamın izini süreli,
Düğünümde doksan kesilip,
Adım gök yeleli konup,
Halife'den mektup alıp,
Han-zâdeden dua alıp,
Cehenneme dek varan er olup,
Ben Semetey diye anılıp,
Çarpmadığım dağ kalmadan,
Vuruşmadan sağ kalan düşman kalmadan.
Karaskar'ı bertaraf ettim,
Kakan'dan yurdu ateşe verdim.
Hindistan ile Baran'a,

Sprung of peoples of many kinds.
The border of her cap
Is a wall to many a wanton soul.
Starting war upon the moonlit world,
Wrecking peace, crossing all awry,
Finding no mountain to flail against and die,
Finding no foe to fight,
Roaming hell itself, taking up the lance,
Girding her weapons and her gear,
She was one of the souls who come,
A master among the sons of Adam,
The daughter of Kayıpçal was she.
Towering tall, broad of shoulder,
A handmaid worthy of a man.
But for the flaw of womanhood,
She was one of those who grapple.
That if she looses, she looses war,
Her gravity lofty, her venom strong,
That if she trades lances, from the foe
She will rescue and set free —
The son of Manas, the rogue,
Had loosed great intrigue on the world.
As she stood speaking thus,
Semetey speaks such words:
«My child, since I became Semetey,
Since I followed my Aygöl father's trail,
Ninety slaughtered at my feast,
My name bestowed: the blue-maned,
Taking a letter from the Caliph,
Taking blessing from the khan's sons,
Becoming a man who goes even to hell,
Being named I, Semetey,
No mountain left I have not struck,
No foe left alive unfought.

I swept Karaskar aside,
I set the land aflame from Kakan.
On Hindistan and on Baran,

Nicesine kavga saldım,
Afgan'ı bozdum, kale alıp,
Ganimete kızdan çocuk alıp,
Kücüt'ü vurup döktüm,
Güreşe çıkan düşmanın,
Nicesini canından bezdirdim.
Yüzleşeni alırdım.
Kendi gelen yiğidi,
Un ufak edip sererdim.
Şimdi Sarıbay'a gücüm yetmeyip,
Kendim kül gibi döküldüm.
Sinek kadar candan ümidi kestim.
Ay-âleme boyun vermeden,

Ünlü gök yeleli aslan oldum.
Sarıbay'a yenilip,
Kara yerle bir oldum.
Öleyim deyip ölemeden,
Bir hayli kabarıp duruyorum,
Öz canıma kıyamadan».
Üstün handan büyük oldum,
Bahadırdım, aslandım,
Sarıbay'ca büyük oldum.
Ölmek üzereyim, bana dert,
Bu yıl giden kuvvetimden,
Ay eksilip gece geçip,
Takatim gidip böylece,
Dökmek üzereyim kanımı.
Sarıbay'ca olamadan,
Kıymak üzereyim canıma.
Piştim, yandım, kor oldum,
Sarıbay'ca yok oldum,
Çare gidip gün geçip,
Aradan nice yıl geçip,
Kulağım duymaz sağır olup,
İki göz görmez kör olup,
Pehlivanlık gidip sönüp,
Büyücü kızın elinde,

On many I loosed war,
I broke the Afgan, taking fortresses,
Taking girls and children for spoil,
I struck Kücüt and poured it out,
Of foes who came out to wrestle,
Many I made weary of their lives.
Whoever faced me, I would take.
The warrior who came of himself
I would grind to dust and lay him out.
Now my strength fails against Sarıbay,
I myself have crumbled like ash.
I despaired of my fly-small life.
Bowing my neck to none in the moonlit world,
I became the famed blue-maned lion.
Beaten by Sarıbay,
I was leveled with the black earth.
Wishing to die, unable to die,
I stand swollen with much grief,
Unable to take my own life».
I grew greater than the sovereign khan,
A batyr was I, a lion,
I grew great as Sarıbay.
I am at the point of death; my grief —
From the strength that left me this year,
The moon waning, night passing,
My vigor thus departed,
I am at the point of spilling my blood.
Unable to be Sarıbay's equal,
I am at the point of taking my life.
I am seared, burned, turned to embers,
By Sarıbay's measure I am undone,
Remedy gone, days passing,
Many a year gone between,
My ears unhearing, gone deaf,
My two eyes unseeing, gone blind,
My prowess gone out and quenched,
In the hands of the sorceress girl,

Urgansız ipsiz bağlanıp,
On üç yıl gezdim sersefil,
Kederlenip kaygılanıp,

Karımdan çocuğumdan, elimden yurdumdan,
Ayrı düştüm demek ki.
Bahadır Bakay, Külçoro,
«Gözbebeğim ettiğim meyvem» diye,
Beş Arkar yıldızı batana dek,
Beş kez yeniden emziren,
Ay Kanıkey anam diye.
Anamı ne zaman görürüm diye,
Büyücüye bağlanıp,
Kara mağaradan geçemeden,
Halkımı bulup varamadan,
Azgın domuz gibi kara bahta düşüp,
Perizade Gökmoncuk'un,
Cadının tuzağında,
On üç yıl gezdim bağlı.
Gök boncuk kızın elinde,
Tam böyle gezerken,
Gevşeyip kemiğim mi gitti?
Mağaranın pası mı işledi?
Pehlivanlığın, aslanlığın,
Düşman kovan erliğin,
Elimden düşüp mü gitti?

Akıp yere mi vardı?
Çarpışmaya gücüm yetmeden,
Celmoguz oğlu domuzu,
Bitkin düşürüp yenemeden,
Boşuna söyleyip kızıl dil,
Sıkı bağlanıp bizim gün,
Sarıbay ile çarpışsam,
Sarıbay'a güç yetmeyip,
Gözün gitti fal taşı gibi,
Kemiğin gitti sarkarak,
Sinek kadar canım çırpınıp,

Bound without rope, without cord,
Thirteen years I roamed in wretchedness,
Grieving and sorrowing,

From wife and child, from land and home,
I was sundered, so it seems.
The batyr Bakay, Külçoro,
Saying «My fruit, the apple of my eye,»
Till the Five Arkar stars went down,
Who suckled me five times anew,
My moon-mother Kanıkey, I say.
Saying, when shall I see my mother,
Bound fast to the sorceress,
Unable to pass the black cave,
Unable to find and reach my people,
Fallen to black fortune like a wild swine,
Of the peri-born Gökmoncuk,
In the witch's snare,
Thirteen years I roamed in bonds.
In the hands of the blue-bead girl,
While roaming just so,
Have my bones slackened and gone?
Has the cave's rust worked into me?
Prowess and lionhood,
The manhood that drives out foes —
Have they dropped from my hand and gone?
Have they flowed into the earth?
My strength failing for the fight,
The swine son of Celmoguz
I could not exhaust and overcome,
The red tongue speaking in vain,
Our day being bound up fast,
When I clash with Sarıbay,
My strength failing against Sarıbay,
Your eyes went wide as divining-stones,
Your bones went slack and sagging,
My fly-small life fluttering,

İlik kemiğin sızlayıp.
İki gözüm belerip,
Tutuştuğum Sarıbay,
Bir hayli ecel çektim.
Kaygıya düştüm, mal gidip,
Celmoguz oğlu kâfire,
Güç yetmeyip böylece.

Marrow and bone aching.
My two eyes staring wide,
Sarıbay with whom I grappled —
I have suffered many a death-pang.
I fell to sorrow, herds gone,
Against the infidel son of Celmoguz,
My strength thus failing.

Ay karanlık gece olup,
Ecelin yeteceği gün olup,
Kor olup yanıp yakınıp,
«Öldük» deyip candan ümit kesip, —

The night turned moonless dark,
The day of death's arriving come,
Turned to embers, burning, lamenting,
Saying «We are dead,» despairing of life,
—

Diye, böylece gök yeleli aslan,
Kırçıl atın başını çevirmiş.
Sert kavga gürültü görüp,
Kıyılası candan ümit kesip,
Kayıpçal kızı pehlivana,
Vasiyetini söyleyip durmuş.
Hunhar doğmuş kulunum,
Kalabalık basıp yol kapayıp,
Gücü yetmeden bunalıp,
İçi buram buram tütüp,
Ağır vasiyet söylemiş.
Semetey böyle dedikten sonra,
Ay gibi kadın Ayçürök,
Usulca söyleyip sağlam bağlayıp:
«Kayıpçal kızıydın sen,
Han Akun kızıydım ben,
Görüştüğümüzde ikimiz,
Gökten yıldız kımıldayıp,
Çok antlaşıp dost olup,
Ak buğday ununu çiğneşip,
Birlikte yoldaş olmaya,
Bir yaylaya konmaya,
Abla kardeş olmaya,
Sözü gerçek kıldık.
Saldırdığımız düşman Sarıbay,
Kıyameti salınız.

Saying, thus the blue-maned lion
Turned the roan horse's head about.
Seeing hard war and thunder,
Despairing of his doomed life,
To the champion daughter of Kayıpçal
He kept speaking his last testament.
My foal born bloodthirsty,
The multitude pressing, blocking the road,
His strength failing, stifled,
His heart smoldering plume on plume,
He spoke a heavy testament.
After Semetey had spoken thus,
Ayçürök, the woman like the moon,
Speaking softly, binding it fast:
«You were the daughter of Kayıpçal,
I was the daughter of Khan Akun,
When we two met together,
A star stirred in the heavens,
We swore many oaths, became friends,
We chewed white wheat flour together,
To be companions together,
To camp on one summer pasture,
To be elder and younger sisters,
We made the word come true.
Sarıbay, the foe we assail —
Loose doomsday upon him.

	Kederli hunhar aslanımı,	*My grieving, bloodthirsty lion,*
	Can düşmanın elinden,	*From the hand of the mortal foe,*
	Kurtarıveriniz.	*Deliver him, I pray.*
	Söze uyunuz.	*Heed the word.*
47570	Gücü tam kâfiri,	*The infidel in his full strength,*
	Kahrı cehennem o yezitten,	*From that yezid whose wrath is hell,*
	Yeri kanla yağlanmış kâfirden,	*From the infidel whose ground is greased with blood,*
	Öcü adamakıllı alınız.	*Take vengeance thoroughly.*
	Yetkin aslanın soyunu,	*The seed of the consummate lion,*
	Gelen kavga beladan,	*From the war and bane that comes,*
	Küstahlık etmiş adamdan,	*From the man who wrought insolence,*
	Kudurmuşun kendisinden,	*From the rabid one himself,*
	Belanın kara gözünden,	*From the black eye of calamity,*
	Kurtarıveriniz.	*Deliver them, I pray.*
47580	Bir aslanlığını göster!	*Show your lionhood once!*
	Bir faydanı dokundur!	*Lend your aid but once!*
	Dediğine uyalım.	*Let us heed what you say.*
	İstediğini verelim.	*Let us give what you ask.*
	Söylediğini kabul ederiz,	*We accept whatever you declare,*
	Bakarsan aydın söz işte bu.	*Look — this is the shining word.*
	Baş hatun ederiz seni:	*We shall make you chief khatun:*
	Büyük Talas'a köy kur,	*Found a village in great Talas,*
	Dolu vursa yel değmez,	*Where hail may strike but wind not touch,*
	Davacı girse mal vermez,	*Where no claimant wins away the herds,*
47590	Kazın dolanamadığı yalçın kaya ol,	*Be the sheer crag the goose cannot round,*
	Heybetli kara dağ ol.	*Be the majestic black mountain.*
	Dediğim budur, bil,	*This is my word — know it,*
	Asilsen sözümü tut,	*If you are noble, keep my word,*
	Karaltı ol, dayanak ol,	*Be the looming shape, be the prop,*
	Gözeten gök yeleli sen ol.	*Be you the blue-maned guardian.*
	Celmoguz oğlu domuzdan,	*From the swine son of Celmoguz,*
	Öcü genişçe alıver,	*Take vengeance broad and full,*
	Savaşı adamakıllı salıver.	*Loose the war in thorough earnest.*
	Savaşın yolu bundandır,	*This is the way of the war,*
47600	Kaçırmadan öcü alıver.	*Take vengeance, let him not escape.*
	Denilen söze uyarsanız,	*If you heed the word that is spoken,*
	Sarıbay'ı yenip verirseniz,	*If you conquer Sarıbay for us,*

Kopanı ularsan,
Saçtırmadan canları derlersen,
Tutuşan kederi yatıştırırsan,
Gözleri ışıl ışıl açtırırsan,
Koyunumuz olsun ağıl ortak,
Aşımız olsun sofra ortak.
Kazandığımız derlediğimiz ortak,
Abla kardeş, yaşıt yoldaş,

Keşfe çıksak yol birlikte,
Kırgına çıksak kan birlikte,
Dirlikte can birlikte»
Söz böyle olsun diye,

Söz bağlayan er bahadırdır, deyip,

İnat edip söz döndürenin
Yedi atası kâfirdir, deyip.
Erliğine yanaşmam,
Kadınlar gibi dırlanıp,
Kaplan şir için çekişmem.
Ondan ise Kuyalı,
Misafirdin, er idin,
Yüce Allah'tan dileyip
İstediğim sen idin.
Kuma diye yaylaya konmayayım,

Kıskanıp kuma olmayayım,
Söylediğim budur, bilesin,
Altı günü senindir,
Geri kalan günü benimdir.
Kötü kadınların biri gibi
Er için çekişirsem, onmayayım,
Asla ikilik etmeyeyim.
Dırlanıp öfkemi kaynatırsam,
Ardımdaki saçımı çözeyim,
Kumalık edip köpürürsem –
Babam Akun Han'a varayım!

If you join what has broken,
If you gather souls unscattered,
If you still the kindled grief,
If you make eyes open all agleam,
Let our sheep share one fold,
Let our food share one table.
What we win and gather shared,
Elder and younger sisters, comrades of one age,
If we ride to scout, one road together,
If we ride to slaughter, one blood together,
In life, one soul together»
That the word be so,

The man who binds his word is a batyr, saying,
He who stubbornly turns back his word —
His seven forefathers are infidels, saying.
I shall not press against his manhood,
Grumbling like the women do,
I shall not quarrel over the tiger-lion.
Rather than that, Kuyalı,
You were a guest, you were a warrior,
Beseeching the Most High Allah,
The one I wished for was you.
Let me not camp on the pasture as a rival-wife,
Let me not turn jealous rival-wife,
What I have spoken is this — know it well:
Six days shall be yours,
The days remaining shall be mine.
Like one of the wicked women
If I quarrel over a man, may I not prosper,
Never shall I sow division.
If I grumble and let my anger boil,
Let me loosen the hair down my back,
If I foam up playing rival-wife —
Let me go to my father Akun Han!

Nazlanıp yanına varırım,
Abla deyip yürürüm.
Kuma değilsin, hanımsın,
Susayanın suya kandığı,

Şeftali dalının meyvesisin.
Çarpışacağın düşman Sarıbay,
Kastını dikip gelmişsin.
Sarıbay'ın ordusunu sürünüz,
Er gökyelenin soyunu
Ayırıp kurtarınız,
Ok atışını bol salınız,
Ayköl şiri kâfirden
Ayırıp kurtarınız.
Denen söze uyalım,
İstediğini verelim,
Bahadırlığını görelim,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Sönmüş ateşi tutuşturursan,

Ölecek canı diriltirsen,
Kopanı ulayan,
Saçılanı toplayan,
Nice düşmanı ezip ver,
Umaç gibi gözü açıver.
Duran işi düzeltirsen,
Sarıbay'ı yok edersen,
Dertli yürek yatışsın,
Doyasıya göz açılsın.
Erlerin hepsi sevinip,
Yiğit Kırgız velvele salsın.
Kuyalı düşmanı aldı, deyip,
Sığınan halka bir şahin,
İyilik edip saldı, deyip,
Azaplı cehennemin elinden,
Ayırıp kurtardı, deyip,
Ak kalpaklı Kırgız çok halka
Faydası dokundu, deyip.
Göğü yaran velvele olup,

Coyly I shall come beside you,
Calling you elder sister I shall walk.
You are no rival-wife, you are a lady,
You are that at which the thirsty slake their thirst,
The fruit of the peach-tree's branch.
The foe you must battle is Sarıbay,
You have come with your purpose fixed.
Drive off the host of Sarıbay,
The seed of the warrior grey-maned one
Sever free and deliver,
Loose the arrow-volleys in abundance,
The lion of Ayköl from the infidel
Sever free and deliver.
Let us heed the word that is spoken,
Let us grant whatever she desires,
Let us behold her prowess,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
If you kindle the fire that has died,

If you quicken the soul that would perish,
Joining what is broken,
Gathering what is scattered,
Crush many a foe and give them over,
Open the eye like porridge-gruel, swiftly.
If you set right the work that has stalled,
If you bring Sarıbay to nothing,
Let the sorrowing heart be stilled,
Let the eye be opened to its fill.
All the warriors rejoicing,
Let the valiant Kırgız raise a clamor.
Kuyalı has taken the foe, saying,
A falcon to the sheltering people,
She wrought good and struck, saying,
From the hand of tormenting hell
She severed us free and delivered, saying,
To the white-kalpak Kırgız, many a people,
Her benefit has touched us, saying.
Becoming a clamor that splits the sky,

Apaçık ele şan olup,
Bahadırlığın bilinsin.
Baabedin'e dua deyip,
Bahadır halkım sevinsin.
Baabedin'e kısrak kesip,
Tüm varlığını ortaya koyup,
Dört tür malı toyda kesip,
Bütün malını aziz halk
Harcayıp saçıversin.
Kişnetip atlar kesip,
Çatal hörgüçlü deve kesip,
Tüm varını denk koyup,
Sevincinden bağırsın.
Saygın toy, oyundur deyip,
Yurdun sağ olanını çağırsın.
Halka büyük görk olsun.
Kaygıya salmadan söz dinleyiniz.
Yardımlaşan sıkı dost idik,

Çarpışmayı sertçe salınız:
«Hani düz ovanın boyunda,
Kara Çaar kızın düğününde

Yer bozulup kaynaşıp,
Yedi sefer dost olup,
Bit kadarken birleşip,
Parmak kadarken baş koştuk,

Küçücükten tanıştık,
Söz açsak bunca latife,
Dertli işe el birlik yürüyelim.

Bu Sarıbay kudurmuş,
Kıyımı şiddetle başlattı.
Değerli olan erleri,
Masumlardan nice canları,
Körpecik nice çocukları,
Mızrakta usta beceriklinin,
Çare bulan akıllının,

Becoming glory to the open land,
Let your prowess be known.
Saying a prayer to Baabedin,
Let my batyr people rejoice.
Slaughtering a mare for Baabedin,
Laying out all their substance,
Slaughtering four kinds of beast at the feast,
All their herds let the cherished people
Spend and scatter freely.
Slaughtering horses that whinny,
Slaughtering camels fork-humped,
Setting all their wealth in balance,
Let them shout out from their joy.
An honored feast, a revel it is, saying,
Let them summon all the living of the land.
Let it be a great splendor to the people.
Hear the word without falling to sorrow.
We were fast friends who lent each other aid,
Loose the combat fiercely:
«Why, along the level plain,
At the wedding of Kara Çaar's daughter

The earth churned up and seething,
Seven times we became friends,
When louse-small we were joined,
When finger-small we bound our heads together,
From littleness we knew each other,
If we open speech — so many pleasantries,
To the sorrowful work let us march hand in hand.
This Sarıbay has run mad,
He began the slaughter with fury.
The warriors who were precious,
Many souls from among the innocent,
Many tender little children,
Of the one deft and master with the lance,
Of the clever one who finds the remedy,

	Her işe becerikli bahadırın	*Of the batyr apt to every task —*
47710	Elinden halk kurtulamayıp figan koptu,	*From his hand the people could not be saved, and wailing broke out,*
	Bu Sarıbay kâfirinden.	*From this Sarıbay the infidel.*
	Vuruşmayı sertçe başlattı.	*He began the fighting fiercely.*
	Şiddetle savaşıp erleri,	*Battling the warriors with fury,*
	Bırakmadan kırıp attı.	*He cut them down without relenting.*
	El yöneten beyler öldü.	*The beys who governed the land died.*
	Suçsuz masum çok öldü.	*Many guiltless innocents died.*
	Bu Sarıbay kudurmuş,	*This Sarıbay has run mad,*
	Kale kapısının ağzını kan etti.	*He turned the mouth of the fortress gate to blood.*
	Talas'ı nice kez toz etti,	*Many a time he turned Talas to dust,*
47720	Varlıklıyı dul etti,	*He made the wealthy into widows,*
	Mızrakçıdan beceriklisini	*The deftest among the lancers*
	Horlayıp bağlayıp kul etti.	*He scorned and bound and made a slave.*
	Kırıp geçirip cana zulmetti,	*Cutting and scything he tyrannized the soul,*
	Karşısına çıkan pehlivanın,	*Of the pehlivans who came against him,*
	Nicesini yere serdi.	*Many a one he laid upon the earth.*
	Sarıbay ile vuruşup,	*Battling with Sarıbay,*
	Çarpışıp gücü yetmeyip,	*Clashing, their strength not sufficing,*
	Sarıbay'ı yenemeyip.	*Unable to vanquish Sarıbay.*
	Şah'ın koruduğu şir yorulup,	*The lion the Shah protected grew weary,*
47730	Donanımı sağlam er yorulup,	*The warrior of sound harness grew weary,*
	Ordunun hepsi bölünüp,	*The whole of the host was sundered,*
	Celmoğuz oğlu kâfirin,	*Of the infidel, son of Celmoğuz,*
	Can koymaz hâli görünüp,	*His life-sparing-nothing state appearing,*
	Ordayı bozup mala saldırıp,	*Breaking the horde, falling on the herds,*
	Düşünsen büyük kavga çıkardı,	*If you but think — he raised a mighty brawl,*
	Aziz şiri yakaladı,	*He seized the cherished lion,*
	Aziz halkın tamamı,	*The whole of the cherished people*
	Kaça kaça dağıldı.	*Fleeing and fleeing was scattered.*
	Sarıbay'ın kahrından,	*From the wrath of Sarıbay,*
47740	Bu kâfirin zehrinden,	*From the venom of this infidel,*
	Diri girecek mezar bulamayıp,	*Finding no grave to enter alive,*
	Halk kaçacak yer bulamayıp,	*The people finding no place to flee,*

Gücü tükenip bitkin düşüp,
Kaygı saplanıp tükenip,
Kahrı domuz başlattı.
Domuzdan pek korkup,
Malıyla canından,
Aziz halk geçip vazgeçti.
Doğruca girip dehşet salınız,
Düşmanı tüketip alınız.
Perişan halkı azaptan,
Ayırıp kurtarınız.
Baksak, felaket işte böyle,
Halk figan edip sıkıştı,
Düşmanlık edeni yok edersen,
Azıksız kalırsan kanımı al,

Sürülür malımı al.
Yılkıdan yürük tulparı al,
Bir er, Semetey sunguru al, –
Deyip, böylece Ayçürök,
Alp için canını esirgemeden,
Kayıpçal kızı pehlivana,
Binlerce tümen mal sunup.
Söyleyip şakıyıp durmuştu,
Ayçürök böyle dedikten sonra,
Bunun üzerine Kuyalı,
O Kuyalı söze başladı:
– Ben Kuyalı olalı,
Alpları devirip soğuralı,
Düzlüğü kolaçan edip, sırtı alıp,
Ay-âleme kavga salıp,
Sarı yamaçlı beli aldım,
Burunları yarıp yol açıp,
Celmoğuz oğlu kâfire,

Yedi kez mızrak saplayıp ganimet alıp,

Yaktığı ateşini söndürüp,
Cezalandırıp yurdunu göçürüp,
Ortasını bozup çukur ettim.

Their strength spent, falling exhausted,
Sorrow piercing them, worn away,
The swine began his tyranny.
Fearing the swine exceedingly,
From their herds and from their lives
The cherished people turned and renounced.
Enter straight in and cast down terror,
Consume the foe and take him.
The ruined people from torment
Sever free and deliver.
Behold — such is the calamity,
The people wailed and were pressed hard,
If you destroy the one who works enmity,
If you are left without provision, take my blood,

Take my herds that are driven.
Take the swift tulpar from the horse-herd,
Take a warrior — the gyrfalcon Semetey, –
Saying thus, so Ayçürök,
Sparing not her life for the alp,
To the pehlivan daughter of Kayıpçal,
Offering herds by the thousand tümen.
She had kept on speaking, warbling,
After Ayçürök had spoken so,
Thereupon Kuyalı,
That Kuyalı began her speech:
– Since I became Kuyalı,
Since I toppled alps and drained them,
Scouring the flat, taking the ridge,
Casting strife upon the moonlit world,
I took the pass of the yellow slope,
Splitting the headlands, opening the way,
To the infidel, son of Celmoğuz,

Seven times driving in the lance I took the spoils,

Quenching the fire that he had lit,
Chastising him, I made his land migrate,
I broke its middle and made it a pit.

Yurdunu alıp yağmalayıp,
On iki sefer toy ettim.
Yamacını tutup beli alıp,
File yükletip altın alıp,
Çelik keskin mızrak eğilip,
Durmadan nice kez mızraklaşıp,
Öz namusunu vermeyenle,
Kaç kez çarpışmaya girdim.
Ganimetten giydiğim kürk budur,
On iki kez saplayan el budur.
Bu Sarıbay kâfirini,
Halkı perişan eden bahadırı,
Mızrak uzatsam alırım,
Altı gün durmadan çarpışsam,
En sonunda kesin belayı
Sarıbay'a salarım.
Bahadır taslayan kâfiri,
Boylu boyunca sereyim.
Kabadayılık ederse kâfirin,
Kurban diye keserim.
Önüme çıkanı yok ederim,
Halkı yıkan domuzun,
Kanına iyice doyarım.
Cesurunu ezerim,
Kanını su gibi saçarım.
Kaplan doğan hunharın,
Çatık kaşını aydın açarım.
Önüme çıkanı yok ederim,
Sayısız ordusunu tümden kırıp,
Sessizliğe gömerim,
Dediğim söze uyunuz,
Düşmanın olan Sarıbay,
Kahırlı iti yok edersem,
İstediğimi veriniz.
Bu sizinki azgın bir domuz,
Kahırlınızı yok ederim,

Han olduğun gerçekse,
Vaadinizde durunuz.

Taking his land and plundering,
Twelve times over I made a feast.
Holding the slope, taking the pass,
Loading gold upon the elephant,
The steel keen lance bent double,
Lancing on many a time unceasing,
With him who yields not his own honor
How many times I entered combat.
This fur I wear is from the spoils,
This is the hand that thrust twelve times.
This Sarıbay the infidel,
The batyr who has ruined the people —
If I stretch out the lance, I take him,
If I battle six days unceasing,
At the very last the certain bane
I shall loose upon Sarıbay.
The infidel who plays the batyr —
Let me stretch him out full length.
If the infidel plays the bully,
I slaughter him as a sacrifice.
Whatever crosses my path I destroy,
Of the swine who wrecks the people
I shall drink my full fill of blood.
His brave one I shall crush,
His blood I shall scatter like water.
Of the tiger-born blood-drinker
I shall smooth open the knitted brow.
Whatever crosses my path I destroy,
Cutting down his countless host entire,
I shall bury it in silence.
Heed the word I have spoken:
Sarıbay who is your foe,
If I destroy that wrathful cur,
Then grant me what I ask.
This one of yours is a raging swine,
Your tormentor I shall destroy,

If it is true that you are khan,
Then stand fast by your pledge.

Kayıpçal'dan doğup,
Toyumda doksan mal kesilen,
Adım pehlivan Kuyalı,
Halkça tanınıp konulan.
On altı yaşıma geldiğimde,
Ok geçmez zırhı giydim.
Yele gibi gürül saçımı,
Tepeye sımsıkı bağladım.
Kan döken kara çeliği,
Bileyip elime taktım,
Has düşmanı sürdüm.
Pehlivan kırıp, alp tutup,
Türlü türlü halkı alıp,
Orda bozup, ganimet alıp,
Kalabalık yurda ordu salıp,
Kan emip katılaşıp,
Ahalinin tamamına,
Pehlivan Kuyalı diye ün salıp,
Ben Kuyalı olalı,
Erleri eğdirip soğuralı,

Ok geçmez zırh giydim ancak,
Orda kurup, ev tutup,
Alp beğenip varmadım.
Bahadırlığını, şirliğini,
Manas'tan doğduğunu bildim.
Tüm dileğim bahadıra,
Varayım diye gezdim.
Er istemeden, dul gibi durup,
Semetey'i bekleyip durdum.
Düşümde gördüğüm sevdiğim,
Dişinin, erkeğin örneği,
Ansızın aklıma düştüğünde,
Kahrolası, çok gizledim.
Tutkuya kapılıp durdum,
Er seçmeden kurudum kaldım.

Anıp da varıp alınmasam,

Born of Kayıpçal,
At whose feast ninety beasts were slain,
My name is pehlivan Kuyalı,
Given and known by all the people.
When I came to my sixteenth year,
I donned the mail no arrow pierces.
My hair that roars like a mane
I bound up tight upon my crown.
The black steel that spills blood
I whetted and fixed upon my hand,
I drove off the sworn enemy.
Breaking pehlivans, seizing alps,
Taking peoples of every kind,
Wrecking hordes, taking spoils,
Loosing armies on the crowded land,
Sucking blood and hardening,
To the whole of the populace
Spreading fame as pehlivan Kuyalı —
Since I became Kuyalı,
Since I bowed warriors down and drained them,
Though I donned the mail no arrow pierces,
Pitching a horde, keeping a house,
I went to no alp of my fancy.
Your prowess, your lionhood,
I learned you were born of Manas.
All my desire — to the batyr
I roamed, saying, let me go to him.
Wanting no man, standing like a widow,
I kept waiting for Semetey.
The beloved I beheld in my dream,
The pattern of female and of male,
When suddenly he fell into my mind,
Curse it all — long I hid it.
I stood seized by passion,
Choosing no man, I withered and remained.
If I remember him yet go not and am not taken,

Vebalim kime düşer?
Bahadır şir akla düştüğünde,

Gündüz gezsem gülüş yok,
Gece yatsak uyku yok,
Yüreğim çırpınıp ezilip,
Etim tırnağım gerilip,
Ateş olup yanıp tutuştuk.
Kaplan şire varmaya,
Sarmaş dolaş ömür sürmeye,
Bir sevince dalmaya,
Bir döşeğe yatmaya,
İşte bunu isteyip durduk.
Söylenen söze uyunuz,
İstediğim budur, veriniz,
Halkı toplayıp koyun kesip,
Halkı coşturup tay kesip,
Başıma yazma örtünüz,
Nikâh kıyıp alınız.
Beyime boyun eğerim,
Bahadır diye hizmet ederim.
Sarıbay'ın ordusunu savurup,
Savura savura kırarım.

Şenliği kurunuz,
Ak çift kılıp alınız, –
Deyip, böylece, Kuyalı,
Dediğim söze uyunuz,
Ay gibi kadın Ayçürök'ün,
Asilini gördün nice yıl,

İstedim, şimdi veriniz.
Han oğlundan mektup aldım,
Ere varmadan, düşman kovalayıp,
Pehlivan Kuyalı diye anıldım,
Ay eksilip yıl geçip,
Aradan nice gün geçip,
Ersiz kalıp durdum.
Bir yolunu bulup varsam, deyip,

Upon whom shall my sin then fall?
When the batyr lion falls into the mind,

If I roam by day there is no laughter,
If we lie by night there is no sleep,
My heart fluttering and crushed,
My flesh and nails drawn taut,
We flared and burned, become a fire.
To go to the tiger-lion,
To pass a life entwined in embrace,
To plunge into a single joy,
To lie upon a single bed —
This is what we kept on wishing.
Heed the word that has been spoken,
This is my wish — now grant it:
Gathering the people, slaughtering sheep,
Rousing the people, slaughtering colts,
Drape the kerchief on my head,
Bind the marriage and take me.
I shall bow my neck to my bey,
I shall serve him, calling him batyr.
Scattering Sarıbay's host,
Scattering and scattering I shall cut them down.
Set up the festivity,
Make us a white-wed pair and take me, –
Saying thus, so Kuyalı:
Heed the word I have spoken,
Of Ayçürök, woman like the moon,
Her noble one you have seen these many years,
I have asked — now grant it me.
I received a letter from the khan's son,
Going to no man, chasing down the foe,
I was named pehlivan Kuyalı,
The moon waning, the year passing,
Many a day passing between,
I remained without a man.
Saying, might I find some way to go,

Er gökyele için yandım.
İstediğim kabul oldu,
Aradığım bulundu.
Ak hotozu örtünüz,
Adaklı kılıp alınız.
Kavuşalım, molla toplayınız,

Bekletmeden nikâh kıyınız.
Kavgayı fena salayım,
Kahırlı kötü Sarıbay'a,
Şiddetli kavga salayım.
Kastını diken domuzdan,
Hunhar şirin soyunu,
Ayırıp kurtarayım,
Alamazsam öleyim.
Geri dönülmez gerçek yurdu,
Sapmadan göreyim.
Vuruşacağım Sarıbay,
İstediğim Semetey.
Savaşacağım Sarıbay,
Ulu şirim Semetey.
Toya doksan mal kestirip,
Şanlı yüce ordayı,
Gerçekten donatıp kurdurup,
Sürüyle mal kesip,
Her şeyi tam koyarsan,
Kadrini bilirim,
Kara günlü beyime varırım.
İstediğim Semetey,
Bunu bekleyip dururum.
Yaşlını, şirini,
Toplayıp gel güler yüzlü elini.

Nikâh kıy, varırım,
Vuruşacağım Sarıbay,
Ondan sonra girerim.
Tam isabetle girip zırh bozup,
Has ecel gelirse okla uçup,

I burned for the grey-maned warrior.
What I wished has been accepted,
What I sought has been found.
Drape the white hotoz upon me,
Make me the betrothed and take me.
Let us be joined — assemble the mollas,

Bind the marriage without delay.
Let me loose the fray full fierce,
Upon wrathful, wicked Sarıbay
Let me loose a violent fray.
From the swine who fixed his malice,
The seed of the blood-drinking lion
Let me sever free and deliver,
If I cannot take him, let me die.
The true homeland of no returning
Let me behold without straying.
The one I shall battle is Sarıbay,
The one I desire is Semetey.
The one I shall war on is Sarıbay,
My great lion is Semetey.
Have ninety beasts slain for the feast,
The glorious lofty horde
Have furnished and raised in truth,
Slaughtering herds of beasts,
If you set out everything complete,
I shall know its worth,
I shall go to my bey of the black day.
The one I desire is Semetey,
For this I stand and wait.
Your aged, your lion,
Gather and come, your smiling-faced people.
Bind the marriage — I shall go,
The one I shall battle is Sarıbay,
After that I shall go in.
Striking true, going in, breaking mail,
If the appointed death comes, flying by arrow,

Yüz yüze karşı durup,
Kaburga kırılıp baş parçalanıp,
Çatır çatır vuruşup,
Kavgaya tutuşup görürüm.
Halk yıkan deccalin,
Kanını kalmadan dökerim.
Kaburgasını parçalayıp,
İri kemiklerini hırpalayıp,
Bir gayrete gelirsem,
Çarpışmaya çıkan itinin,

Standing face against face,
Ribs shattering, head splintering,
Clashing with crack on crack,
I shall grapple in the fray and see.
Of the deccal who wrecks the people
I shall spill the blood till none remains.
Shattering his rib-cage,
Mauling his massive bones,
If I rise to a single effort,
Of that cur who comes out to combat

Bağrını paramparça sökerim.
Hınçlanırım, yenerim,
Kıymetli beyim, sözümü tutarsan,
Heves edip gelen Sarıbay'ın,
Kımız gibi kanını yutarım.
Hınçlanırsam domuzun,
Elma gibi başını koparırım.
Üflense alevlenip güçlenen,
Tabılgı ağacının koruyum.

Dik baksa kan döken,
Çeliğin dört yüzlü okuyum.
Bahadır kızın gözüyüm,
Dağda kara tilkiyi kaçırmayan,
Kara kartalın ta kendisiyim.

İsteyene kısmetim,
Düşmanlık edene savaşım.
Pehlivanın kara gözüyüm,
Belanın ta kendisiyim.
Sarıbay kadar derdim var,
Sarı hastalıkla sararıp,
Ayköl şirin soyu sen,
Sende yaşar derdim benim, –
Deyip, böylece Kuyalı,
Kayıpçal kızı bunu deyip,
Baksan, ne yaman sözü deyip,
İnsanın dinleyeceği sözü deyip,

I shall rip the breast to shreds.
I shall rage, I shall conquer,
My precious bey, if you keep my word,
Of Sarıbay who comes here lusting
I shall gulp the blood like kumis.
If I rage against the swine,
I shall pluck off his head like an apple.
I am the ember of the tabılgı tree,
That flames and strengthens when blown upon.
I am the four-edged arrow of steel
That spills blood at a haughty glance.
I am the eye of the batyr maiden,
I am the black eagle's very self,
That lets no black fox escape on the mountain.
To the one who wishes me, I am his portion,
To the one who works enmity, I am war.
I am the black eye of the pehlivan,
I am calamity's very self.
I have a grief as great as Sarıbay,
Yellowing with the yellow sickness —
You, seed of the lion Ayköl,
In you there lives this grief of mine, –
Saying thus, so Kuyalı,
The daughter of Kayıpçal saying this,
Behold — saying what fearsome words,
Saying words a man would listen to,

Kişinin isteyeceği yolu deyip,
Kasılıp çığlık atıp,
Gerçekten al diye hıçkırıp.
Erken dediği geç olup,
Semetey'e varmaya,
İki gözü yangın olup,
Kayıpçal'ın kızı idi,
Kadınların hünerlisiydi.
Gelinlerin pehlivanı,
Ünü çıkmış bahtsızın,
Âleme yetmiş kavgası.
Al diye Semetey'e diretti,
İşte o zaman Semetey,
Kahırlanıp hazırlanıp,

Saying the way a person would desire,
Tensing herself and crying out,
Sobbing, saying: take me in truth.
What she called early turning late,
To go to Semetey,
Her two eyes become a blaze,
She was the daughter of Kayıpçal,
She was the most skilled of women.
The pehlivan among young brides,
Of the ill-fated one whose fame had spread,
Her quarrels had reached the whole world.
Take me, she pressed upon Semetey,
And at that moment Semetey,
Growing wrathful, making ready,

Gaipten akıl bulunup,
Kalanlar durur yalvarıp,
Kahırlanıp gürleyip,
Öfkelenip gürleyip,
Ağır söyleyip, sıkı basıp,
Bahadır gökyele padişahın,
Hanımına söze başladı:
«Söylediğin sözü tutmam,
Öyle işe varmam.
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Asla seni almam.
Almayışımın sebebi,
Peri kızı Çürök'e,
Işıl ışıl duran güzele,
Dünür olup varıldığında,
Küpe takıp, deve sürüp,
Türlü türlü mal sürüp,
Aladan altı bölük edip,
Ününü yurda şan edip,
Batmanla altın ziynet olup,
Arada er Bakay olup,
On iki han, yurt kaynaşıp,
Han Koşoy sözünü çok söyleyip,
Halkın toplandığı huzurda,

Counsel found from the unseen,
Those remaining stand imploring,
Growing wrathful, thundering,
Growing angry, thundering,
Speaking heavily, pressing hard,
The batyr grey-maned padishah
Began his speech to the lady:
«I shall not keep the word you have spoken,
To such a business I shall not go.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal,
Never shall I take you.
The reason I take you not:
When to the peri-maiden Çürök,
To the beauty standing all a-shimmer,
We went as marriage-kin,
Fastening earrings, driving camels,
Driving beasts of every kind,
Making six divisions of the dappled,
Making her fame the glory of the land,
Gold ornament by the batman-weight,
The warrior Bakay standing between,
Twelve khans, the whole land seething,
Han Koşoy speaking his word at length,
In the presence where the people gathered,

Halk atası Kökötöy,
Kökötöy Han'ın aşında,
Kızıl püsküllü Çinli var.
Kara Kalmuk, Solonlar,
Kâfir ile Müslüman,
Kaynayan halkın hepsi var.
Aladan altı bölük edip,
Halkın gönlünü titretip,
Kambar Ata soyu boz aygır,
Boz aygırın perçemine,
Keçe kadar ipek gösterip,
Kara kırçıldan kızıl doruya dek,
Yılkıdan bir tümen sürdürüp,
Kara yağızın başına,
Ev kadar ipek bağlatıp.
Bilgelerin dediği söz var.

Father of the people, Kökötöy —
At the memorial feast of Kökötöy Han
There were Chinese with crimson tassels.
Black Kalmuks, the Solons,
Infidel and Muslim alike,
All of the seething peoples were there.
Making six divisions of the dappled,
Setting the people's hearts a-tremble,
The grey stallion of Kambar Ata's line —
Upon the grey stallion's forelock
Displaying silk as thick as felt,
From black roan to red bay,
Driving a tümen from the horse-herds,
Upon the head of the black-dark steed
Having silk bound big as a house.
There is a word the sages spoke.

Afgan'ın hanı Akun'a,
Koca atam Han Manas'ın,
Dünür olduğu ahdi var.
Amansız kavga saldığımda,
Alacağım zevcem, deyip,
Ayçürök'e vardığımda.
Hoca, molla toplandığında,
Süzülüp duran hatuna,
Yeniden nikâh kıyıldığında,
Söyleyip koyduğum sözüm var,
Vaat ettiğim ahdim var.
Üstüne kamçı aşırmam, deyip,
Ardına kuma almam, deyip,

Ölümüne şart koşup,
Söyleyip koyduğum sözüm var,
Vaadi sağlam kılıp,
Ok ısırıp ant edip,
Vaadi kesinleştirip,
Ant içiştiğim şartım var,
Onun için seni almam,
Bu dünya yalancıdır,

To Akun, khan of the Afghan,
My grandsire great Han Manas
Has his covenant of marriage-kinship.
When I loosed the merciless fray,
Saying, she is the wife I shall take,
When I went to Ayçürök.
When hoca and molla were gathered,
To the lady gliding gracefully
When the marriage was bound anew,
There is a word I spoke and set down,
There is a covenant I pledged.
I shall not swing the whip above her, saying,
I shall take no rival-wife behind her,
saying,
Setting terms unto the death,
There is a word I spoke and set down,
Making the pledge firm and fast,
Biting the arrow, swearing the oath,
Making the pledge final,
There is a condition I swore upon,
Therefore I shall not take you.
This world is a liar,

Bugün görülen yarın yok,
Aldatıp duran dünya boktur.
Bu dünyadan geçildiğinde,
Gerçek dünyaya varıldığında,
Sözün yalanmış, deyip,
Ahmaklığımı bilmez mi?
Aldığım yârim Ayçürök,
Beni kara eşek yerine koymaz mı?

(Beni eşek edip binersin.)

Kayıp'ın kızı Kuyalı,
Ayıp söz olur bu bizimki.

Şu dünya bomboştur,
Ere varmadan durunuz, –
Deyip, böylece Semetey,
Boynunu burup, baş sallayıp,
Türlü söyleyip söz düzeltip.

Uzata uzata söz söyleyip,
Ayçürök'ün üstüne,
Kadın almam, deyip söyleyip.

What is seen today is gone tomorrow,
The deceiving world is dung.
When we have passed from this world,
When we have come to the true world,
Saying, your word proved a lie,
Would she not know my foolishness?
Ayçürök, the beloved I have taken —
Would she not set me down as a black donkey?
(You would make me a donkey and ride me.)
Kuyalı, daughter of Kayıp,
This affair of ours would be a word of shame.
This world here is empty, hollow,
Remain without going to a man, –
Saying thus, so Semetey,
Twisting his neck, shaking his head,
Speaking this and that, setting words aright.
Speaking words drawn long and longer,
Over and above Ayçürök,
Saying, I shall take no woman.

Büyük kavga salmıştı.
Söylediğim budur, bilesin,
Ey Kuyalı, sözümü tut.
Şuradaki kardeşim Külçoro,
Kıymetli sözü biliniz.
Ere gönlün var ise,
Külçoro'ya varınız.
Şu duran Külçorom,
Önüme kattığım ak yolum,
Sürüp gitsem sayısız ordum,
Kuğu kaçırmaz doğanım,
Kurak çöle salacağım tulparım,

Bu dediğim sözü biliniz,
Külçoro'ya varınız.

He had loosed a mighty quarrel.
What I have spoken is this — know it well,
O Kuyalı, keep my word.
My brother Külçoro standing there —
Know the precious word.
If your heart inclines to a man,
Then go to Külçoro.
This my Külçoro standing here,
My white road I set before me,
My countless host should I drive forth,
My falcon that lets no swan escape,
My tulpar I would loose upon the barren waste,
Know this word that I have said,
Go you to Külçoro.

İnsanoğlunun tertemizi,
Almambet şirin oğludur,
Kinayeli sözün özüdür,
Han oğlunun ta kendisidir.
Babası üstün er gökyele,

Gerçek soylu kökün dölüdür,
Gerçek gökyelenin soyudur,
Tepeler yoldaşı, sarplar aşıdır,

Arslan ile yuvadaştır.
Benimle Külçoro,
Tay, kunan gibi tepişen,
Yarışıp meme emişen,
Çok sevince dalışan,
Benimle bu şahin,
Bir döşekte yatışan.
Her yanı denk idi,
Bir hamlesi daha üstün,
Külçoro benden yukarıydı.
Kararmış çetin kor idi,
Yanımda dengi yok idi.
Düşmana çelik ok idi,
Söylenen sözü biliniz.
Yuvadaşım Külçoro,
Külüstön'e varınız.
Lafı şeker, sözü bal,
İnsandan çıkmaz böyle can.

Hançeri bele kuşanan,
Yer kaynayan sayısız orduya,
Tek başına yürüyüp saldıran,
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Asırda bir çıkan er idi.
Ala Dağ'ın Kırgız'ına,
Gözcü çelik kalesiydi,
Yiğit erlerden biriydi.
Er Kuyalı, sen varırsan,

The purest of the sons of men,
He is the son of the lion Almambet,
He is the pith of the pointed word,
He is the khan's son's very self.
His father a surpassing grey-maned warrior,
He is the get of a true and noble root,
He is the seed of the true grey-maned one,
Comrade of the summits, crosser of the crags,
He is nest-fellow to the lion.
Külçoro and I,
Kicking like colt and yearling at play,
Racing, suckling at one breast,
Plunging together into many joys,
This falcon here with me
Has lain upon one bed.
In every part he was my equal,
By one lunge yet superior —
Külçoro stood above me.
He was a hard and blackened ember,
Beside me he had no equal.
He was a steel arrow to the foe,
Know the word that has been spoken.
My nest-fellow Külçoro —
Go you to Külüstön.
His talk is sugar, his word is honey,
From humankind comes no such soul.

Who girds the dagger at his waist,
Who upon the countless earth-seething host
Marches and falls single-handed,
His pehlivan-craft is a thing apart,
His batyr-valor is no small measure,
He was a warrior born once in a century.
To the Kırgız of the Ala Dağ
He was the watchful fortress of steel,
He was one of the valiant warriors.
Warrior Kuyalı, if you go to him —

Bulunmaz erlerden biriydi, –

Deyip, böylece Semetey,
Almamaya boynunu burmuştu.
İstersen kocan budur, deyip,
Külçoro'yu isteyip durmuştu.
Kayıp'ın kızı Kuyalı,
Bu da körpe bir çocuk,
Dayanamayıp söz katıp,
Gerçekte içi yangın alev,
Celmoğuz oğlu Sarıbay,
Kastını kuran düşmanınla,
Kan döküşüp durayım mı,
Şanlı töre dururken,
Kuluna varıp gezeyim mi?
Gördüğüm düş eğri çıktı,

Kuyalı kula vardı, deyip,
Asırda olmaz böyle iş.
Almazsan alma, ne edeyim,

Kavga başlatıp çekişmeden,

Sakin yolla gideyim.
Arslan gibi Sarıbay'la,
Boğuşup da ne edeyim.

Almazsan alma, gökyele şir,

Şimdiden durmayıp gideyim.
Ben boğuşmadan gittiğimde,
Ocağına zehir kaynar,
Sarıbay kökünü kurutur,
Kast edip saldırsa, yaşlını,
Bırakmadan kırar hepinizi,
Kaba söz deyip onmadın,

Homurdanıp uymadın,

He was one of the warriors not to be found,
–

Saying thus, so Semetey
Had twisted his neck against the taking.
If you wish, here is your husband, saying,
He had kept urging Külçoro upon her.
Kuyalı, daughter of Kayıp,
This one too a tender child,
Unable to bear it, joining in speech,
In truth her inward part blaze and flame:
Sarıbay, son of Celmoğuz,
With your foe who plots his malice
Shall I stand spilling blood with him,
While the glorious lord stands by,
Shall I go about wed to his servant?
The dream I dreamed has come out crooked,
Kuyalı went to the servant, they will say,
In a century no such thing is done.
If you take me not, take me not — what can I do,
Without starting a quarrel and contending,
Let me go by the quiet road.
With Sarıbay who is like a lion
Why should I grapple — what would it serve.
If you take me not, take me not, grey-maned lion,
Let me go this instant without staying.
When I depart without grappling,
Poison will boil upon your hearth,
Sarıbay will wither your root dry,
If he strikes with malice, your aged ones —
He will cut down all of you, sparing none.
You spoke a coarse word and did not prosper,

You growled and did not comply,

Ay gibi kadın Çürök'ten,
Besbelli korkup durursun,
Aykölüm, beyim, onmadın,
Al dedimse olmadın,
Ay aman, beyim, onmadın.
Yol kesen yamaca bağlandım,
El için az mı didindim,
Her dileğimi sorarsan,
Ayköl beyim, senin için,
Keşke sen de benim için biraz kederlensen.
Güçlenip azan düşmanın,
Başını kesip yere serdim.
Kanını saçıp katılaşıp,
Göz diktiğim elin hepsine,
Dişi arslan diye ün salıp,
Tam donanıp silahlanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Kahır saçıp hazırlanıp,
Gaipten akıl bulunup,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Savaşacak düşman bulamayıp,
Ok geçmez zırh giydim.
Semetey gökyeleymiş, deyip,
Nice zamandır bilirim.
Çift kat zırhı, savaş börkünü,
Giyeyim diye gezdim.
İstediğim beyim Semetey,
Ben pehlivan kız Kuyalı,
Varayım diye gezdim.
Altı tulpar at ile,
Özenle yazılmış mektup ile,
Has çelik sapını kavrayıp,
Kasırga yürüyüşlü Enteri –
Enteri'yi gönderip,
Kara yanak hunharı,
Arayıp gözle seçemeden,
Yedi yıl kaybolup,
Hangisi olduğunu bilemeden,

Of Çürök, woman like the moon,
Plainly you stand in fear,
My Ayköl, my bey, you did not prosper,
When I said take me, you would not,
Ay, alas, my bey, you did not prosper.
I was bound to the road-barring slope,
Have I toiled so little for the people?
If you ask after my every wish —
Ayköl my bey, for your sake —
Would that you too might sorrow a little for mine.
The foe grown strong and raging —
I cut off his head and laid him on the earth.
Scattering his blood and hardening,
To every land on which I fixed my eye
Spreading fame as the she-lion,
Fully harnessed, fully armed,
Girded with the naked sword,
Scattering wrath, making ready,
Counsel found from the unseen,
Finding no mountain to strike against,
Finding no foe to war upon,
I donned the mail no arrow pierces.
Semetey is a grey-maned one, saying,
This I have known for many a season.
The double-layered mail, the war-cap —
I roamed, saying, let me don them.
Semetey, the bey that I desire —
I, the pehlivan maiden Kuyalı,
Roamed, saying, let me go to him.
With six tulpar steeds,
With a letter written with care,
Gripping the haft of true steel,
Enteri of the whirlwind gait –
Sending Enteri forth,
The black-cheeked blood-drinker
Seeking, unable to pick him out by eye,
Lost for seven years,
Unable to tell which one he was,

O gönderdiğim habercim,

Kazılmış derin hendek görüp,
Kopmaz sağlam ağ görüp,
Aç haykırış, kuru nara,
Yaygın savaş, uğultu, çığlık,
Aç çığlıklı düşman görüp,
Dünyayı dolaşıp, başı derde salıp,

Celmoğuz'a rastlayıp,
Yedi yerinden yara yiyip,
Atı kalıp kuru dal gibi,
Biti olmuş çayır kuşu kadar.
Eceli gelip de ölemeyip.
Varılıp dönülmez gerçek yurdunu,

O zavallım göremeden.

Gök tulparını yağır etmiş,
Gönlünü fena incitip,
Yol azığı tükenip,
Badem işlemeli ok geçmez
Zırhı eskiyip lime lime,
Habere giden geri geldi.
Kızıl kuyruk deve öldü,
Hunhara istekle varırım, deyip,

Kara saat, senin yüzünden,
Habercilerin hepsi öldü.
Batmanla altın ziynet verip,

Esirgemeden çok mal verip,
Gözlemeye dilci saldım.
Heybetin üstün, zehrin güçlü,

Ah hunhar, senin yüzünden,
Araya gelen dilci ölüp,
Sınamaya gelen sınçı öldü,
Dışarıdan bakıp duran öldü.

That messenger I sent forth,

Seeing the deep-dug trench,
Seeing the stout unbreaking net,
Hungry outcry, dry war-whoop,
Wide-spread battle, droning, screaming,
Seeing the foe of hungry screams,
Roaming the world, casting his head into woe,
Chancing upon Celmoğuz,
Taking wounds in seven places,
His horse left like a withered bough,
Grown lousy as a meadow-bird.
His hour come, yet unable to die.
The true homeland gone to without returning —
That poor wretch of mine unable to behold it.
He galled his grey tulpar saddle-sore,
His heart sorely wounded,
His road-provision spent,
The almond-worked, arrow-proof
Mail grown old and hanging in tatters,
The one who went for tidings came back.
The red-tailed camel died,
Saying, I shall go with longing to the blood-drinker,
Black hour — because of you
All of my messengers died.
Giving gold ornament by the batman-weight,
Giving many beasts unsparing,
I sent a spy to keep the watch.
Your dread is surpassing, your venom strong,
Ah, blood-drinker, because of you
The spy who came between them died,
The appraiser come to test him died,
The one who watched from without died.

Akıl edip gelen elçi ölüp,
Arabulucuların hepsi ölüp,
Arada yürüyen can ölüp,
Bilenlerden söz duyup,
Kara gökyele kaplan,
Halk direği Manas'tan,
Hunhar doğdu diye duyup.
Bilici ihtiyardan çok duyup,
Kök salmış çınar, deyip,

The envoy come with cunning died,
The go-betweens all of them died,
The soul who walked between them died,
Hearing word from those who know,
The black grey-maned tiger,
From Manas, pillar of the people,
Hearing that a blood-drinker was born.
Hearing much from the soothsaying elder,
A plane-tree that has taken root, saying,

Tükendikçe tüten,
Köklü Manas oğlu, deyip,
Öldükçe çoğalan,
Hükmün kara gözü, deyip.
Kabul edip dinlersen sözümü,
Hüda deyip eş olsam, deyip,

Sana tutkun oldum.
Aklıma düşse can kaynayıp,

Âşıklıktan kan kaynayıp,
Yürek yanıp korlaşıp,
Coşup çıkıp arasam,
Kayıp Çal kızı zavallıya,
Er Semetey yok olup.
Tutkuya kapılıp durdum,
Uyusam düşümden,
Manas'ın oğlu kocandır, deyip,
Kâküllü çıplak bir genç çocuk,
Düşümde nikâh kıydı,
Ağarıp tan söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Uykudan irkilip uyansam,
Koynumda gökyele eşim yok.
Aşk ateşinin acısı,
Girip öleceğim yerim yok.
Bugün görülen yarın yok,
Böyleymiş işte, dünya bok.
Azap çekip göremeden,

Smoking on as it burns away,
Deep-rooted son of Manas, saying,
Multiplying as he dies,
The black eye of dominion, saying.
If you accept and hear my word,
Saying, might I be your mate in God's name,
I became enthralled to you.
When you fall into my mind, my soul seething,
My blood seething with the lover's passion,
My heart burning, turned to ember,
Should I surge up and go seeking —
For the poor daughter of Kayıp Çal
Warrior Semetey was nowhere found.
I stood seized by passion,
If I slept, within my dream,
Saying, the son of Manas is your husband,
A bare young lad with forelock hanging,
He bound the marriage in my dream,
When dawn broke whitening,
When light touched upon the earth,
If I started up awake from sleep,
No grey-maned mate lay at my bosom.
The anguish of the fire of love —
I have no place to crawl in and die.
What is seen today is gone tomorrow,
So it is, then — the world is dung.
Suffering torment, unable to see him,

İstediğimi giyemeden,
İstediğim şire varamadan,
Dañduñ dağının Cerge-Tal'ı,
Cerge-Tal'ın Mömölüü'sü,
Mömölüü boyunca kondum.
Yeteyim deyip yâre yetemeden,

Yerin dibine giresi bok dünya,
Yedi yıl hasta oldum.
Pişip, tutuşup yandım,
Kadir Allah Hüda'dan,
Hunharı görüp ölsem, deyip,

Bu günü dileyip durdum.
Hunhar şiri görsem, deyip,

Yüreğim ezilip,
Etim tırnağım gerildi.
Görmem kıymetli, geç olup,
Görüp ölüp gitmeye,
İki gözüm dört oldu.
Dağ koyunu gibi gözüm parlayıp,
Yerin ucunda büyüyüp,
Yetemeyip bahtım karardı.
Kervancıdan mektup alıp,
Yiğit babam Kayıp Çal –
Kayıp Çal'dan dua alıp,
Tulpardan seçip at alıp,
Er Kuyalı diye anılıp,
Nerede diye izini bilmeye,
Hunharı arayıp varmaya,
At basacak yeri tarayıp,
Ay-âlemi dolaşıp,
Atların hepsini yordum,
Yiğitleri kocattım.
Ben babamın elinden,
Nice ferman saldım.
En bilgiç sınçıdan,
Vaadinde durandan,

Unable to wear what I desired,
Unable to reach the lion I desired,
Cerge-Tal of the Dañduñ mountain,
Mömölüü of Cerge-Tal —
Along Mömölüü I made my camp.
Striving to reach yet not reaching the beloved,
Dung world fit to sink beneath the earth,
Seven years I lay sick.
I stewed, I kindled, I burned,
From Almighty Allah, from God,
Saying, might I see the blood-drinker and die,
I kept praying for this day.
Saying, might I see the blood-drinking lion,

My heart was crushed,
My flesh and nails drawn taut.
Precious the seeing, grown so late,
To see him and then die and go,
My two eyes turned to four.
My eye gleaming like the mountain sheep's,
Growing up at the earth's far edge,
Unable to reach him, my fortune darkened.
Taking a letter from the caravaneer,
My valiant father Kayıp Çal –
Taking blessing from Kayıp Çal,
Choosing a steed from the tulpars,
Being named the warrior Kuyalı,
To learn his trail, asking where he was,
To go seeking the blood-drinker,
Combing every place a horse might tread,
Roaming the moonlit world,
I wearied all the horses,
I aged the valiant men.
I, from my father's hand,
Sent out many a decree.
From the most knowing appraiser,
From him who stands by his pledge,

İkiye değişilmez birinden,
Löke verilmez deveden,
Mızrakta usta becerikliden,

Çare bilir sağlamdan.
Yiğidim deyip doğup,
Gerçekten yaratılıp gelenden,
Göze atan nişancıdan,
Bahadır gayretli, taş yürekli,
Başka gökyele becerikliden,
Bir yaratılmış sağlamdan,
Kara tüfek çat dese,
Kaçmadan duran yiğitten,
Sert tüfek pat dese,

İrkilip kaçmayan sağlamdan.
Manas gibi kavak çınardan,
Hepsi topyekûn seçkin kaşka,
Mızraklaşmada pehlivan nice seçkin,

From the one not traded for two,
From the camel that yields no löke,
From the one deft and master with the lance,

From the sound one who knows the remedy.
From him born saying, my valiant one,
From him created come in truth,
From the marksman who strikes the eye,
Batyr-zealous, stone-hearted,
From another grey-maned deft one,
From a created sound one,
From the valiant man who stands unfleeing
When the black musket cracks,
From the sound one who starts not and flees not

When the harsh musket bangs.
From poplar and plane like Manas,
All of them choice blazed-brow steeds entire,
Many a choice pehlivan at the lance-fight,

Elimden yiğit topladım.
Yedi yıl arayıp, aziz can,
Yetip bulup almaya,
Tutkuya kapılıp durdum.
At yorup, yer kolaçan edip,
İt salıp av edip,
Yeryüzüne velvele salıp,
At basacak yerini taradım.
Günün doğduğu yere,
Baş şehir Bakburçun yurduna,
Ulu yurt Çin eline,
Sıkı korunan ordaya,
Çın-Maçın denen korunağa.
Bel bağladığı beline,
Kara Hıtay Mançu'nun,
Sıkı berkitilmiş kalesine.
Ancı Mancı'nın gözüne,
Kalabalığı kara kurt gibi,
Mançu'nun kendisine rastladım.

I gathered valiant men from my land.
Seven years seeking, cherished soul,
To reach and find and take him,
I stood seized by passion.
Wearying horses, scouring the land,
Loosing hounds, making the hunt,
Casting clamor over the face of the earth,
I combed every place a horse might tread.
To the place where the sun is born,
To the chief city, the land of Bakburçun,
To the great land, the country of Çin,
To the close-guarded horde,
To the stronghold they call Çın-Maçın.
To the pass wherein it put its trust,
Of the Kara Hıtay, the Mançu,
To its fortress hard secured.
Before the eye of Ancı Mancı,
Their throngs like the black wolf-spider,
I chanced upon the Mançu themselves.

Mançu'ya girip çatıştım,
Uçsuz bucaksız tümen nice yurt,
Kalabalığı kara kurt gibi,
Çin yurduyla düşmanlaştım.
Ulu Mançu hanı çıkıp,
Teke tek karşı durdum,
Yedi gün kavga ettim.
Yetmiş mızrakla dürtüşüp,
Cellat canını susturup,
Yetmiş mızrak kırıp,
Gök tümden toz olup,
At böğrüne dek kan olup,
Azap çekip çarpışıp,
Çin hanı Muduk'un,
Kapısını yıkıp kana bulayıp,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı,
Kara duman toz edip,
Kakan'dan geri döndüm.
Kaynayan Çin Mançu'dan,
Hunharım, seni bulamadan,
Beş yılda geri döndüm.

I went in against the Mançu and clashed,
Endless boundless tümens, many a land,
Their throngs like the black wolf-spider,
I made myself foe to the land of Çin.
The great khan of the Mançu came forth,
I stood against him one to one,
Seven days I made the fray.
Thrusting with seventy lances,
Silencing the headsman's soul,
Breaking seventy lances,
The sky turned wholly dust,
Blood rising to the horse's flank,
Suffering torment, clashing on,
Of Muduk, the khan of Çin,
I broke his gate and drenched it in blood,
Kara-Şaar and Kambıl
I turned to black smoke and dust,
From Kakan I turned back.
From the seething Çin Mançu,
My blood-drinker, without finding you,
In five years I turned back.

Yiğidim, senin yüzünden,
Bunca müşkül çektim.
Aşmadığım bel kalmadan,
Yiğidim, senin yüzünden,
Basmadığım yer kalmadan,
Gömülürcesine gönül verdim.
Kıvrandıran şu yaşam,
Sıkıntısını nice gördüm.
Gökyele, senin gözünü,
İsteyip durdum özünü,
Alabildiğine müşkül, zorluk gördüm.

Dinle gökyele, sözümü,
Yüzünü dön, dinle şu derdimi.
Türlü türlü halk gördüm,
O halkın içinden,
Topuzundan kor çıkan,

My valiant one, because of you,
I have endured such hardship.
No pass remained that I did not cross,
My valiant one, because of you,
No ground remained that I did not tread,
I gave my heart as one being buried.
This life that wrings and writhes —
How much of its affliction I have seen.
Grey-maned one, your eye —
I kept desiring your very self,
Hardship and toil I saw beyond all measure.

Listen, grey-maned one, to my word,
Turn your face, hear this grief of mine.
Peoples of every kind I saw,
And out from among those peoples,
One whose mace gives forth embers,

Ağzını açsa yangın çıkan.
Türlü türlü halk gördüm.
Doru akıtmalı tulparın basmadığı,

Yeryüzünde hiç yer kalmadı.
Kız Kuyalı'nın basmadığı,

Ellerde hiç yer kalmadı.
Türlü türlü bel görüp,
Yüce Allah kudretiyle,
Yaratılan görkemi ben görüp.
Kadını insan, erkeği it,
Yaratılmış acayipliği ben görüp.
Savaş edip, ordu salıp,
Burut'u vurup yılkı alıp,
Vadide olanı çevirdik,
Ölçüştüğümüzü kırdık.
Yaşıtlardan çıkıp atlanıp,
Bahadır Kuyalı dedirtip,
Kız padişah diye anılıp,
On iki pire el verip,
Düşünse Hüda yol verip,
Kızdan bahadır diye anılıp,
Bahadır Manas gökyeleyi,
Herkesten önce, çoktan bildim.
Gökyele oğlu afacanı,

Göreyim diye gezdim.
Gerçek mi derim, düş mü,
Göreceğim kişi bu mu?
Zahmeti Hüda verdi galiba,
Andığım Semetey,
Karşıma geldi galiba.
Şakırdayıp gülüş açılıp,
İçteki dertler iyileşip,
Dileği Allah'ım verdi galiba!
Göz diktiğim Semetey,
Karşımda bulunup,
Dileğimi verdi galiba.

One whose opened mouth gives forth fire.
Peoples of every kind I saw.
No ground untrodden by the bay blaze-faced tulpar
Was left upon the face of the earth.
No ground untrodden by the maiden Kuyalı
Was left in all the lands.
Seeing passes of every kind,
By the power of Allah Most High,
The created splendor I beheld.
Its women human, its men curs —
The created marvel I beheld.
Making war, loosing armies,
Striking the Burut, taking horse-herds,
We turned back all that was in the valley,
We cut down all we measured against.
Riding out foremost of my age-mates,
Making them call me batyr Kuyalı,
Being named the maiden padishah,
Giving my hand to twelve pirs,
Think on it — God granting the road,
Being named the batyr among maidens,
The batyr Manas the grey-maned one
I knew before all others, long ago.
The grey-maned one's son, the bold imp —

I roamed, saying, let me behold him.
Do I call it truth, or a dream —
Is this the man that I shall see?
God gave the toil of it, it seems,
Semetey whom I called to mind
Has come before me, it seems.
Laughter breaking out in peals,
The griefs within grown healed,
My Allah granted the wish, it seems!
Semetey on whom I fixed my eye,
Being found before me,
Has granted my wish, it seems.

Ah çekişim dinip,
Derdim, hasretim iyileşip,
Beden ısınıp, kan dolup,
Gövde dikilip, güç dolup,

Kaygıların hepsi dağılıp,
Umaç gibi gözüm açılıp.
İstediğim Semetey,
İleri gelenleri toplayınız,
İstediğim yârim budur, deyip,
Aldım deyip nikâh kıyınız!

Başıma yazma örtünüz,
Eş kılıp alınız.
Celmoğuz oğlu kâfire,
Er Sarıbay bahadıra,
Yurt yıkıcı kâfire,
Ahir zamanı gelmiş olana,
Damlayan ateşini söndürürüm,
Bırakmadan sürüp götürürüm.
Tepesini kazır, dümdüz ederim,
Çarpıp, silkip yok edip,
Sarıbay'ı hor ederim,
Söze kulak veriniz,
Nikâh kıyıp, yâr kılıp,
Eş kılıp alınız!
Söze kulak vermezsen,
Eş kılıp almazsan,

Celmoğuz oğlu kâfire,
Elimi bulayıp ne edeyim,

Halkıma esen giderim,
Derya görüp çizme çözmeden,

Vaat edip baş kesmeden,
Boşuna kavga etmem,
Senin bu yerinde durmam.

My sighing stilled,
My grief, my longing healed,
The body warming, filling with blood,
The trunk standing straight, filling with strength,
The sorrows all dispersed,
My eye opened wide like porridge-gruel.
Semetey whom I desire,
Gather the foremost men,
Saying, this is the beloved I desire,
Saying, I have taken her — bind the marriage!
Drape the kerchief on my head,
Make me your mate and take me.
Upon the infidel son of Celmoğuz,
Upon the warrior Sarıbay the batyr,
Upon the infidel wrecker of lands,
Upon him whose final hour has come,
I shall quench his dripping fire,
I shall drive him off and spare him not.
I shall raze his crown and level it flat,
Striking, shaking, destroying,
I shall bring Sarıbay to scorn.
Give ear unto the word,
Binding the marriage, making me beloved,
Make me your mate and take me!
If you give no ear unto the word,
If you make me not your mate and take me not,
With the infidel son of Celmoğuz
Why should I foul my hand — what would it serve,

I shall go in peace to my people,
Without unlacing my boots at sight of the sea,
Without pledging and cutting off heads,
I shall not quarrel in vain,
I shall not stay in this place of yours.

Zulmeden kâfire,
Elimi bulayıp ne edeyim,

Elime esen giderim.
Dinlemezsen sözümü,
Almazsan beni,
Dayandığım demir gibidir.
Kendisi varıp yaltaklanıp.
Boş geldi dedirtmeden,

Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Yerine boydan boya konmam.
Dediğim söz olmazsa,
Bil ki sağ esen durmam» –

Deyip, böylece, Kuyalı,
Kendisi pehlivan kızmış.
Nice yerden mektup almış,
Pehlivan Kuyalı diye anılmış.
Kayından yontup ok yapmış,
Çarpışanını yok etmiş,
Kayıp Çal kızı Kuyalı,
Dalgalanıp geçtiği yere,
Dağ bile dayanamaz,
Kahırlanıp saldırınca,
Has düşman gelip yenemez.

Mezara koysan sığmayan,
Ateşe atsan yanmayan,
Vuruşmadan boş durmayan.
Yaman pehlivan geldi, deyip,
Bakır gagalılar ürküp kaynaşmış.
Yüz yüze düşman duramayan,
Yüzleşen sağ kurtulmayan.
Ağırlığı çetin, zehri güçlü,
Çarpışanı düz eden.
Ağırbaşlıymış, er de imiş,

Kuyalı diye buna derlermiş,

With the tyrannizing infidel
Why should I foul my hand — what would it serve,
I shall go in peace to my land.
If you hear not my word,
If you take me not,
That whereon I lean is as iron.
Himself coming and fawning.
Without letting them say she came back empty,
Tamarisk-grown Keñ-Kol, broad Talas —
I shall not camp end to end upon your place.
If the word I have said comes not to pass,
Know that I shall not stay safe and sound» –

Saying thus, so Kuyalı —
She herself was a pehlivan maiden.
From many a place she had taken letters,
She had been named pehlivan Kuyalı.
She had hewn arrows out of birch,
She had destroyed whoever clashed with her,
Kuyalı, daughter of Kayıp Çal —
Where she passed surging in waves
Even the mountain cannot withstand,
When she falls on in wrath,
The sworn enemy comes and cannot conquer.
Laid in the grave, she fits it not,
Cast in the fire, she burns not,
Never standing idle without a fight.
Saying, the fell pehlivan has come,
The copper-beaked ones startled and seethed.
The foe cannot stand face to face,
Whoever confronts her escapes not alive.
Her heft is grievous, her venom strong,
She levels flat whoever clashes.
Grave of bearing she was, and a warrior too,
Kuyalı — thus they named this one,

Mızrakta usta bu kızın,

Becerisi var imiş.
Akılda mahir, pek usta,
Sağlamlığı var imiş.
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Upuzun boylu, geniş omuzlu,
Ölçüsüz pehlivan Kuyalı.
Yiğit kızın bunu deyip,
Şimdi baş sallayıp durdu.
Ağır söyleyip, sıkı basıp,
Bahadır gökyele padişahın,
Er Semetey söze başladı:
«Söylediğin sözü tutmam,
Fazlasıyla edilen vaadi,
İki edip bozmam.
Kusur olur bu ettiğiniz,
Oynamadan hizmet ediniz!
Yaramazlık olur bu ettiğiniz,
Sakin durup hizmet ediniz.
Söylesem güzel sözüm var,
Akun Han'ın Çürök'üne,
Vaat ettiğim yerim var.
Boynumda tuttuğum şartım var,
O hatunun kendisine,
Sağlam vaadim, andım var.
Çözülmez düğüm sözüm var,

Benim bozulmaz düzenim var.
Söylense müşkül derdim var,

Söyleyeyim, yurdum, dinleyin!
Hani Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Bagış'ın oğlu er Toltoy,
Tutup bökön gibi kestiğinde,
Gözünü kör edip oyduğunda,
Kanına iyice doyduğunda,

Master with the lance, this maiden,

Such was the skill she had.
Adept in mind, most masterful,
Such was the soundness she had.
Her batyr-valor a thing apart,
Her pehlivan-craft no small measure,
Full tall of stature, broad of shoulder,
Kuyalı, pehlivan beyond all measure.
The valiant maiden saying this,
Now stood shaking her head.
Speaking heavily, pressing hard,
The batyr grey-maned padishah,
Warrior Semetey began his speech:
«I shall not keep the word you have spoken,
The pledge made in overflowing measure
I shall not double and break.
A fault it will be, this deed of yours —
Serve without playing games!
Mischief it will be, this deed of yours —
Stand quiet and serve.
Should I speak, I have a fair word:
To Akun Han's Çürök
I have the place of my pledging.
I have the condition held upon my neck,
To that lady's very self
I have my firm pledge, my oath.
I have my word, a knot that cannot be untied,
I have my order that cannot be broken.
Should it be spoken, I have a grievous sorrow —
Let me speak it; my land, give ear!
Why — when Çınkoco son of Şıgay,
Warrior Toltoy son of Bagış,
Seized and butchered me like a saiga,
When he gouged and blinded my eye,
When he drank his full fill of my blood,

İkisiyle savaş olduğunda,

Hani haberin var mıdır,
Çok-Tabılgı'yı yaylayan,
Büyük kara atını bağlayan.
Altmış caysañın en genci,
Kalday oğlu kâfiri,

Han Koñurbay bahadırla,
Nice yıl çarpışıp,
Usanmadan savaş saldığında,
Eskara ile Koñurbay,
Geniş Karkıra yaylasından,
Başını kesip aldığında,
Kırk arşın hendeğe attığında,
Kül azıktan aş hazırlayıp,
Besili kuzudan baş hazırlayıp,
Ok yetişmez at verip,
Ok geçmez zırhı giydirip,
Sönmüş ateşi tutuşturup,
Ölmüş canı diriltip,
Susayanın susuzluğunu bastığında,
Yüzü soldurmadan gönül açtığında,

Geri dönmediğim sözüm var,
Bu kara bahtlı hatuna,
Vaat edip, ant içip,
Ok öpüp koyduğum yerim var.

Hani Argın Han'ın Acıbay'ı,
Evliya doğmuş er Bakay,
Iraman'ın Irçı oğlu,
Keçe gibi kalpaklı er Şuutu,
Vaat edilen yeri var.
Çoktan göçmüş ervaha,
Vaadinde durmaya,
Ervahı anıp ant edip,
Vaat edip söz edip,
Ölümüne şart koşup,

When there was war with the two of them
—
Why, have you had tidings of it?
He who summers on Çok-Tabılgı,
Who tethers his great black steed.
Youngest of the sixty caysañ,
The infidel son of Kalday,

With Han Koñurbay the batyr
Clashing for many a year,
When he loosed war unwearying,
When Eskara and Koñurbay,
From the broad pasture of Karkıra,
Cut off my head and took it,
When they cast it in the forty-arshin trench,
Preparing food from ash-provision,
Preparing a head from the fatted lamb,
Giving a horse no arrow overtakes,
Clothing me in mail no arrow pierces,
Kindling the fire that had died,
Quickening the soul that had perished,
When she stilled the thirst of the thirsting,
When she opened the heart without letting the face fade,
I have my word from which I never turned,
To this lady of the black fortune,
Pledging, swearing the oath,
I have the place where I kissed the arrow and vowed.
Why — Acıbay of Argın Han,
Warrior Bakay born a saint,
Iraman's Irçı son,
Warrior Şuutu with kalpak like felt —
There is the place of the pledging.
To the spirits long since departed,
To stand fast by the pledge,
Calling on the spirits, swearing the oath,
Pledging and giving word,
Setting terms unto the death,

Söyleyip giden erlerin,
Babama denk şirlerin,
Ruhu bakıp dursun, deyip,
Şöyle böyle kaypak davransak,
Önce Hüda çarpsın, deyip.
Yaratılmış insan kulu,
Bundan sonra kıpırdamadan,
Vaadinde dursun, deyip,
Böyle çetin sözüm var.
Akun Han kızı Çürök'e,
Vaat ettiğim yerim var.

Of the warriors who spoke and went,
Of the lions equal to my father,
Saying, let their spirit keep the watch,
Should we deal slippery this way or that,
Saying, let God strike us down the first.
The created servant of mankind,
From this hour forth unstirring,
Saying, let him stand fast by his pledge —
Such is the hard word that I have.
To Çürök, daughter of Akun Han,
I have the place of my pledging.

O Çürök'ün ardına,
Üstünden kamçı vurmamaya,
Önüne kuma almamaya,
Şöyle böyle dememeye,
Ölümüne şart koştum,
Vaadi sağlam kıldım.
Tepesi kapalı gök çarpsın,
Bağrı tüylü yer çarpsın,

Ak fitilin koru çarpsın,

Vaatli ulu söz –
Öyle işe varmam.
Yüce Allah Hüda'nın,
Kahrına uğramayalım!
Hafiflik olur bu ettiğiniz,
Savaşmazsan öylece bakıp,
Kendi isteğinizle durunuz.
İkiye ayrılsa bizim söz,
Ölümden beterdir bu halimiz» –
Deyip, böylece, Semetey,
Gökyele razı olmayıp durdu.
Kadirşinas güzel Ayçürök,
Kız Kuyalı pehlivana,
Yine söz söylemişti.
Töre gökyele er ile,
Er isteyen şir ile,

Behind that Çürök
To swing no whip above her,
To take no rival-wife before her,
To say no this-and-that against her,
I set terms unto the death,
I made the pledge firm and fast.
May the close-crowned sky strike me down,
May the shag-breasted earth strike me down,
May the ember of the white wick strike me down —
The great word under pledge –
To such a business I shall not go.
Of Allah Most High, of God,
Let us not fall beneath His wrath!
Frivolity it will be, this deed of yours,
If you war not, then looking on as you are,
Stay by your own free will.
Should our word be split in two,
Worse than death is this state of ours» –
Saying thus, so Semetey,
The grey-maned one stood unconsenting.
The gracious beauty Ayçürök
To the maiden Kuyalı the pehlivan
Had spoken words once more.
With the lordly grey-maned warrior,
With the lion who desires a man,

Tay, kunan gibi tepişen,
Şurada duran Külçoro,
Yarışıp meme emişen.
Çocukken çocuğa,
Boynuna muska taktıran.
Altmış gelin, seksen kız,
Ninniletip baktıran,
Toyuna doksan mal kestiren,
Külçoro adını koyduran.
Güneş değdirmeden baktıran,
Evliyalardan er Bakay,
Belli gökyele olur, deyip,

Yiğit Bakay beğenmiş.
On ikiye geldiğinde,
Delikanlılaşıp er olmuş,

Kicking like colt and yearling at play,
Külçoro standing there,
Racing, suckling at one breast.
As child unto child,
Who had the amulet hung at his neck.
Sixty brides, eighty maidens
He had tend him with lullabies,
Who had ninety beasts slain at his feast,
Who had the name Külçoro given.
Tended so no sun might touch him,
Warrior Bakay of the saints,
Saying, a manifest grey-maned one he will be,
Valiant Bakay looked on him with favor.
When he came to his twelfth year,
He grew to young manhood, became a warrior,

Çarpışanı kara yer olmuş.

Bileği pehlivan, taş yürek,
Fil gövdeli koçak,
Coşması ölçüsüz.
Kılıcı bele kuşanan,
Yeri ezen düşman gelse,
«Teke tek!» deyip saldıran.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Er Semetey gökyelenin,
Yukarı çıksa desteği,
Aşağı inse dayanağı.
Altın direkli çadırı,
Bora vursa yel değmez,
Davacı gelse mal kaptırmaz,
Öne katılsa uğurlu,
Tutuşan düşmana sayısız ordu gibi,

Karşıda Kaf Dağı siperi,

Whoever clashed with him became black earth.
His wrist a pehlivan's, stone-hearted,
A champion with an elephant's trunk,
His surging beyond all measure.
Who girds the sword at his waist,
Should the earth-crushing foe come on,
Who charges crying «One to one!»
His pehlivan-craft a thing apart,
His batyr-valor no small measure,
Of the warrior Semetey the grey-maned one,
Should he climb upward — his support,
Should he come downward — his stay.
His tent of the golden pole —
Should the storm strike, no wind touches it,
Should a claimant come, he loses no herds,
Set at the fore, he brings good fortune,
Like a countless host against the grappling foe,
The rampart of Mount Kaf over against him,

Semetey'in dayanağı.
Sert haykırsa bir sözü,
Başındaki sağ gözü.
Sıcakta gölgesi çınarı,
Elindeki av doğanı.
Ak çeliğin özü,
Kara dinden ak olan,
Kâfirden kaçıp yad olan,
Haberin var mıdır,
Alooke Han'ın soyu.
Babası Alban, seçkinler seçkini,
İnsandan yolu bambaşka.
Huriden düşüp doğan,
Ünü herkese duyulan,
Çalıyar'ın bile eremediği,
Kakan'a velvele salan.
Şir olduğu bilinen,
Pekin'de kara Hıtay'ın,
Defterine çizilen.
Sözü elde yer etmiş,
Atası gökyele Almambet,
Kakançın Pekin şehrine,

The stay of Semetey.
Should he cry one word harshly —
The right eye in his head.
His plane-tree of shade in the heat,
The hunting falcon on his fist.
The pith of white steel,
Turned white out of the black faith,
Fled from the infidel, become a stranger —
Have you had tidings of it? —
The line of Alooke Han.
His father Alban, choicest of the choice,
His path a thing apart from man's.
Born fallen from a houri,
His fame heard by every soul,
Whom even Çalıyar could not attain,
Casting clamor upon Kakan.
Known for being a lion,
In Pekin by the black Hıtay
Inscribed upon their register.
His word took root in the land,
His father, the grey-maned Almambet,
In Kakançın's city of Pekin

Yirmi bir yıl han olmuş.
Özü aktan yaratılıp,
Putlarını talak etmiş,
Çin yurtlarını bırakmış.
Topladığını Kakan'a saçmış,

Kadir Allah Hüda'dan,
Dilediği yalnız imanı.
Malını mülkünü saçtığında,
Kakan'dan beri kaçtığında,
Çin'in pehlivan dunşası,
Kara bahtlı uğursuzların,
Bunca çoğu önünü kesip çıkıp,

Sarala'nın başını çevirmiş.
Topyekûn Çin eliyle,

Was khan for twenty-one years.
His self created out of the white,
He divorced and cast off their idols,
He forsook the lands of Çin.
What he had gathered he scattered on Kakan,
From Almighty Allah, from God,
His sole desire was the faith alone.
When he scattered his goods and holdings,
When he fled away from Kakan,
The pehlivan dunşa of Çin,
Of the black-fortuned luckless ones
So great a number came out barring his way,
And turned Sarala's head about.
With the whole land of Çin entire,

Gökyele Alban, aziz şir,
Kavgaya tutuşup durmuş.
Belalı kavga başlatmış.
Öz babası Aziz Han'ı,
Pekin'de kesip bırakmış.
Hızırlı Alban, aziz şir,
Şir olduğunu bildirip,
Soylu Çin Mançu'nun,
Ulusunu yere sokup,
Altındaki tahtını un ufak edip,

Söylenen sözü tutmaz, deyip,
Sürülen yola basmaz, deyip,
Çın-Maçın hanı Aziz'i,
Çın-Pekin'e gömüp bırakmış.
Kırk çorasını kırdırıp,
Anasını şehit göçürüp,
Çin'e çok kavga salıp,
Talas'a göçüp gelmiş.
Manas'a çora olmuş.
Gökten yıldız kımıldayıp,
Ayköl Manas şir ile,
Besleyip aldığı seçkin,
Altmış sefer dost olup,
Kıyametlik sefere baş koymuş.

İşte bu yiğit Külçoro'yu,
Armağan edip bırakmış.

Her yönüyle eksiksiz doğmuş,
Demir gibi masmavi bir aslan doğmuş.
Bölük pörçük söz boştur,
İki karış, dört parmak
Herkesten üstündür o.
Tavulgulu vadisi,
Darlık çekmiş bozkurdun
Bileyip koyduğu çeliği.
Pek akıllı, keskin görüşlü,
Yiğitten kalan mirası.

Grey-maned Alban, cherished lion,
Stood grappling in the fray.
He began a baneful quarrel.
His own father, Aziz Han,
He cut down and left in Pekin.
Alban of Hızır's favor, cherished lion,
Making known that he was a lion,
Of the highborn Çin Mançu
He drove the nation into the earth,
He ground the throne beneath him to powder,
Saying, he keeps not the spoken word,
Saying, he treads not the beaten road,
Aziz, khan of Çın-Maçın,
He buried and left in Çın-Pekin.
Having his forty çoras cut down,
His mother passing as a martyr,
Loosing many a fray on Çin,
He came migrating to Talas.
He became çora to Manas.
The star stirring in the heavens,
With Ayköl Manas the lion,
The choice one he nurtured and took in,
Sixty times over becoming friends,
He laid down his head for the campaign unto Judgment.
And this same valiant Külçoro
He left behind as a gift.

Born complete in every part,
Born a lion steel-blue as iron.
Piecemeal words are empty air —
By two spans and four fingers
He stands above all men.
The valley of Tavulgu,
The steel whetted and laid by
By the grey wolf who knew hardship.
Keen of mind, sharp of sight,
The legacy left by the hero.

Yiğitliği, erliği,
Yöneldiği yurdu sınayıcıdır.
Yiğit, zorlu bozkurdun
İşte geriye kalan oğlu,
Düşünsen bunca değeri var.
Ay-âlemi kasıp kavuran
Bu Külçoro heybetlidir.
Bu yaman Çoro'yla
Uğraşan halk ölmüş,
Karşısına çıkan alp ölmüş.
Çeliğini kızıla, kana yağlamış,

Öfkesine dokunulduğunda
Han Koñurbay ile Neskara,
İkisini art arda devirmiş.
Kılıcını kana boyamış,
Alp devlerin hepsi
Ona arslan diye yormuş.
Yaman Külçoro –
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli.
Pehlivanlık hâlini söyleyeyim:
Onunla tutuşan han ölmüş,
Tutuşayım diye kalkışıp
O ünlü Kıyaz yiğit ölmüş.
Mızrakladığı seksen yüz olmuş,
Karşısına çıkan kul yere serilmiş.
Oynak çocukluk çağında
Sağrı yağı kesip, yele yağı vermişler,
Boynuna muska taktırmışlar,
Kaftanlar giydirip baktırmışlar.

Ağırbaşlı bahadır olur – diye,
Canım anam Kanıkey –
Evliya, kendisi beğenmiş.
Yedisine geldiğinde
Yay çekişip ok atmış,
Yöneldiği düşmanı yok etmiş,

His valor and his manhood
Put to the test each land he faces.
The hero, of the mighty grey wolf
Behold, the son who remains,
Ponder it — such is his worth.
Scourging the moonlit world entire,
This Külçoro is majestic.
With this fearsome Çoro
The folk who strove with him have died,
The alp who faced him has died.
He has oiled his steel with crimson, with blood;

When his wrath was touched,
Khan Koñurbay and Neskara —
The two he felled, one upon the other.
He has dyed his sword in blood;
All the alp-giants together
Have read him for a lion.
The fearsome Külçoro —
His prowess is a thing apart,
His champion's might beyond all measure.
Let me tell his champion's state:
The khan who grappled with him died;
Rising up, saying, let me grapple,
That famed hero Kıyaz died.
Those he speared became eighty, a hundred;
The slave who faced him was laid low.
In his playful days of childhood
They cut croup-fat, gave him mane-fat,
They hung an amulet at his neck,
They dressed him in kaftans and had him tended.

He will be a stately batyr — saying so,
My dear mother Kanıkey —
A saint herself, she favored him.
When he came to his seventh year
He drew the bow and loosed the arrow,
Destroyed the foe he turned upon;

	On ikisine geldiğinde	*When he came to his twelfth year*
	Kan içe içe pekişmiş.	*Drinking blood on blood, he hardened.*
	Pir Baabedin ihtiyardan dua alıp	*Taking blessing from old Pir Baabedin*
	Yavru kaplan diye ün almış.	*He won renown as a tiger cub.*
	Yaşı on üçe geldiğinde	*When his years came to thirteen,*
	Çarpacak dağ bulamayıp,	*Finding no mountain to strike against,*
	Vuruşacak düşman bulamayıp,	*Finding no foe to battle with,*
	Çiğneyip püskürecek taş bulamayıp,	*Finding no stone to trample and scatter,*
	Kesecek baş bulamayıp,	*Finding no head to cut away,*
48710	Ak maralı sürüp inek etmiş,	*He drove the white maral and made it a cow;*
	Öfkesine dokunanı	*Whoever touched upon his wrath*
	Süre süre perişan etmiş.	*He drove and drove into ruin.*
	Gök maralı sürüp inek edip,	*Driving the grey maral, making it a cow,*
	Görünen yeri kasıp kavurmuş.	*He scourged whatever land lay in his sight.*
	Orta Keñ-Kol'u yaylamış,	*He summered in middle Keñ-Kol,*
	On dört atını bağlamış,	*He tethered his fourteen horses;*
	Ok atışarak düşman gelse	*If foes came trading arrow-shots*
	Önüne katıp sürmüş.	*He herded them before him and drove them on.*
	Öfkesine dokunanı	*Whoever touched upon his wrath*
48720	Azı dişine vurup çiğnemiş.	*He struck upon his molars and chewed.*
	Argalı kovmuş, geyik vurmuş,	*He chased the argali, shot the deer;*
	Alooke Han'ın oğlu Koñurbay'ı,	*Koñurbay, son of Alooke Khan,*
	Beecin'in hanını yere sermiş.	*The khan of Beecin he laid low.*
	Kirpiği yanmış kor olmuş,	*His lashes burned to glowing coals;*
	Kahrından can çıkıp	*Life fled out of his fury,*
	Kastlanan düşman durakalmış.	*And the plotting foe stood frozen.*
	Bağrı kara, sırtı gök,	*Black of breast and grey of back,*
	Endamlı doğmuş, kara-gök.	*Born shapely, black-and-grey.*
	Uzun boylu, geniş omuzlu,	*Tall of stature, broad of shoulder —*
48730	Görürsün nice faydayı.	*You shall see how great his use.*
	İşte şu duran Külçoro –	*Behold Külçoro standing there —*
	Sapı çelik, sırlı mızrağını	*His glazed lance with its haft of steel*
	Kaldırıp yukarı uçlamış.	*He raised and pointed to the sky.*
	Binlerce tümen ordu olsa,	*Were there an army of a thousand tümen,*
	Bir tek adam gibi yönetmiş.	*He commanded it like a single man.*
	Coşkunluğu geldiğinde	*When his surging fervor came*

Tavşan gibi yere çakmış.
Bunu tasa edinen bozkurdun
Kaldırınca dayanağı,
Semetey'in körpe kardeşi.
Bakılsa dolgun endamlı,
Hunhar aslanın küçüğü.
Keşfe çıksa yorulmaz,
Yetkin bozkurt beyin
Zırhlı, yüğrük tulparıdır.
Kırlardan toy kuşunu kaçırmaz
Yakalı altın sunguru.
Açılan yerin örtüsü,
Kırılan kemiğin sargısı.
Gerekli yürek damarı,
Geniş Kırgız'ın otağı.
Geniş göğüs, yayvan döş,
Söz etmeden varırsan, er budur;
Gündüzü kımız, gecesi sefa,
Sahiplenirsen, Kırgız eli budur.
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Sefa süreceksen altın yer budur.

Varacaksan, işte er.
Hasretini giderecek er işte,
Muradını bulduracak aslan işte.
Dediğim budur, biliniz,
Külçoro yiğide varınız.
Gök kır atının sırtını yara etmez,
Gönlünü incitmez.
Hasretini giderecek aslan budur,
Sahiplenirsen Külçoro'yu –
Gülüşünü açacak er budur.
Önce sözüme kulak versen,
Dönüp var Çoro'ya,
Kendine dayanak olur.
Dönüp sözümü dinlersen,
Sana kale olur.
Canın aşamayacağı bel budur,
Şen şakrak yedeğine alıp

He pinned them to the earth like hares.
The grey wolf who took this for his care —
When he lifts, he is the prop,
Semetey's own tender brother.
Look on him — full and shapely of form,
The younger of the bloodthirsty lion.
Riding to scout, he does not tire;
Of the accomplished grey-wolf bey
He is the armored, swift-running tulpar.
He lets no bustard flee the steppes,
His collared golden falcon.
The cover of the opened place,
The binding of the broken bone.
The needed vein of the heart,
The great yurt of the broad Kırgız.
Broad of chest, wide of breast —
If you go without a word, this is the man;
Kumis by day, delight by night —
If you claim him, this is the Kırgız land.
Tamarisk-grown Keñ-Kol, broad Talas —
If you would live in joy, this is the golden ground.
If you would go, behold the man.
Behold the man to quench your longing,
Behold the lion to grant your heart's desire.
This is my word — know it well,
Go to the hero Külçoro.
He galls not the back of his grey-roan steed,
He wounds not its spirit.
This is the lion to quench your longing;
If you claim Külçoro for your own —
This is the man to open your laughter.
If first you heed my word,
Turn and go to Çoro,
He will be a prop for you.
If you turn and hear my word,
He will be a fortress for you.
This is the pass your soul cannot cross alone;
Taking you gaily at his side,

Muradını açacak aslan budur.
Dediğimi belle,
Kayıpçal kızı Kuyalı,
Dedi Çürök: sözümü tut!
Çoro'yu güvey edersen,
Başlarsın oyunu, toyu.
Kutlu bir can eder seni,
Kadın başını han eder.
Güneşin vurduğu vadiden
Yüğrük atını suvarır.
Her gün açıp gülüşünü,
Âleme adını çıkarır.
Sarı özenli yüce boğaza
Kurulmuş kara konak yaptırır,
Gönüldeş olursan Külçoro'yla,
Sayısız yere han eder.

Sahiplenirsen Çoro'yu,
Çelik nallı tulparın olur,
Sahiplenirsen Külçoro,
Eşsiz alıcı sungurun olur.

Önce sözüme girersen,
İşte şu duran Külçoro
Sana dayanak olur» –
Diye böyle dedikten sonra,
Çürök söyleyip dururken,
Usulca söyleyip, sağlam basıp,
Kessen kanı çıkmayan Kuyalı
Söze başlayıp koyuverdi:
«Akun'un kızı Ayçürök,
Kullardan apayrı bir nadidesin,
Peri soyunun kızıydın.
Kara yere kar damlasa,
Kardan da apak teniniz.
Kar üstüne kan damlasa,
Kandan da kızıl yanağınız.
Tan Çolpanı gözünüz,

This is the lion to open your heart's desire.
Mark well what I have said,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
Said Çürök: hold to my word!
If you make Çoro your bridegroom,
You shall begin the games, the feast.
He will make you a blessed soul,
He will make your woman's head a khan.
From the valley where the sun strikes down
He waters his swift-running steed.
Each day, opening your laughter,
He will raise your name to the world.
On the lofty gorge of the golden stream
He will build a black manor set firm;
If you become heart's-companion to Külçoro,
He will make you khan over lands unnumbered.
If you claim Çoro for your own,
Yours shall be a tulpar shod with steel;
If you claim Külçoro,
Yours shall be a hunting falcon without peer.
If first you enter into my word,
Behold Külçoro standing there —
He will be a prop for you» —
Saying thus, when she had spoken,
While Çürök spoke on and on,
Speaking softly, standing firm,
Kuyalı, who bleeds not though you cut her,
Began her speech and let it flow:
«Ayçürök, daughter of Akun,
You are a rarity set apart from slaves,
You were a daughter of the peri line.
Should snow fall on the black earth,
Whiter than snow is your skin.
Should blood drip upon the snow,
Redder than blood are your cheeks.
Your eyes the Morning Star of dawn,

Şekerden tatlı sözünüz.
Büyücü sözünden ezber okursun;
Ak Koygut'un seçkinini,
Semetey Han'ın ırgatını,

Göçmüş canın dullarını,
Er Semetey bahadırın
Kıtay'dan gelme kullarını,
Gök tulparın yelesini,
Küçüklükten beri büyüyen
Semetey'in bedenini,
Ak tulparın aksağını,
Gök buğdayın ambarını,
Semetey'in çorosunu
Neden bunca översin?
Söylenceden söylenceye ulasak,
Bilenlerden sorsak;
At koşturup dörtnala,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört kez dolanıp gezip
Kertoro'mun başını çevirdim.
Yeryüzündeki alpların,
Alplar önündeki halkların
Gencini de yaşlısını da,
Sınadım yurdun hepsini.
Tutkuy, Isar, yeryüzünde
Aşmadığım bel kalmadan,
Yaratılmış âdemoğlunda
Görmediğim el kalmadan,
Almambet oğlu Çoro'nun
Kul olduğunu bilmişim.
Kurusun; Kıtay'ın
Oğlu olduğunu bilmişim.
Çınmaçın Kıtay soyudur,
Helal değildir karası –
Bahadıra varıver – diye,
Şu Ayçürök'e bak hele!
Razı olmam bu işine,
Utanmadan nasıl varayım

Your words sweeter than sugar.
You recite by heart from the sorcerer's word;
The chosen one of Ak Koygut,
The hireling of Semetey Khan,

The widows of the departed soul,
Of the batyr Er Semetey
The slaves come out of Kıtay,
The mane of the grey tulpar,
Grown up from childhood's days
The very body of Semetey,
The lame one of the white tulpar,
The granary of the grey wheat,
The çoro of Semetey —
Why do you praise him so?
Were we to pass from legend to legend,
Were we to ask of those who know:
Galloping my horse full-tilt,
The four corners of the earth
I circled four times over
And turned the head of my Kertoro.
Of the alps upon the earth,
Of the peoples before the alps,
Their young men and their old alike —
I tested every land there is.
Tutkuy, Isar, upon the earth
No pass remained I had not crossed,
Among created sons of Adam
No people remained I had not seen —
And of Çoro, Almambet's son,
I learned that he is a slave.
May it wither — of Kıtay
I learned that he is a son.
Çınmaçın is of Kıtay stock,
Its black blood is not lawful —
Go then, marry the batyr — saying so,
Look now at this Ayçürök!
I will not consent to this her scheme;
How shall I go without shame

O sünepe beden kuluna.
Ateş salma kaygılı gönlüme,
Öldüm ah, nasıl varayım
Kundaktayken kul olmuş
Zavallı Çoro oğlana!
Hani tavulgu yaksan kor işlemez,

To that limp slave of the body?
Cast no fire on my care-worn heart —
I would die, ah, how shall I go
To one enslaved while in the cradle,
To the wretched boy Çoro!
Why — burn tavulgu-wood and no ember bites him,

Fitilli tüfek atsa ok işlemez,
Yakası altın, yeni tunç,
Cenkte giyse sarsılmaz,
Keramet dolu geniş cübbeyi
Hangi yüzümle giyeyim?
Beyi dururken kuluna,
O malum Kıtay oğluna,
Hangi yüzümle varayım?
Düzeni kaçmış şu kahpe dünya,
Ere varıp da nideyim!
O koca kula varmaktansa,
Yedi günlük yalan dünyadan
Bekâr, bozlayarak geçeyim;
Dediğini tanımam,
Hunhar heybetle dururken
Onun elinin altındaki kula varmam.
Bu sözünde ayıp var;
Yaratılmış âdemoğlunda
Ululuk taslayan nice canlı,
Yiğitlerin hepsi var,
İçten içe kulağımı kemirmez mi:
Kudurmuş kancık Kuyalı –
Adı kadın, avrattır,
Avradın yolu sakattır,
Kula vardı, demezler mi,
Böyle diyip beni yemezler mi!
Dediğini tanımam,
Yaradan Kuday dört yandan çarpsın,

Fire the matchlock and no ball bites him;
Collared in gold, of new bronze,
Worn in battle it is not shaken —
That wide mantle full of wonders,
With what face am I to wear it?
While the bey stands, to his slave,
To that notorious son of Kıtay,
With what face am I to go?
This harlot world whose order is fled —
What use to marry a man at all!
Rather than wed that great slave,
Through this lying world of seven days
Let me pass unwed, lamenting like a stray;
I own not what she says;
While the bloodthirsty majesty stands,
I will not wed the slave beneath his hand.
In these her words there is disgrace;
Among created sons of Adam
Are many souls that claim high state,
The heroes are there, every one —
Would it not gnaw at my ear within:
Kuyalı, the maddened bitch —
Her name a woman, a mere wife,
And crooked is a wife's road —
She wed a slave, will they not say?
Saying so, will they not devour me!
I own not what she says;
May Kuday the Creator strike from four sides —

Bu kuluna varmam!
Söylediğin sözü tutmam,

I will not wed this slave of his!
I will not keep the word you spoke;

Sürsen de mal gibi gitmem.
O kapkara buz çağında,
İkimiz oynak kızken,
Oynayıp gezdiğimiz çağda,
Dañdañ-Too'nun yamacında,
Babalı şehir Babalak,
Babalak'ın kıyısında,
Çıngırça'nın çukurunda,
Meyveli çınar boyunda,
Kendimiz körpecik çocukken,

Drive me like a beast, I will not go.
In that pitch-black age of ice,
When we two were playful girls,
In the days we roamed at play,
On the slope of Dañdañ-Too,
Babalak, city of the fathers,
On the outskirts of Babalak,
In the hollow of Çıngırça,
Along the fruited plane tree,
When we ourselves were tender children,

Oynayıp gezdiğimiz çağda,
Ak yılkıdan boz taylar olduk,
Öbür dünyalık dost olduk.
İrili ufaklı laflar ettik,
Vaadi pek sağlam kıldık.
Dünyanın yalan olduğunu
Nice yıl bakıp anlamaya;
Vaatli söz hani,
Söz önünde büyük tatlılık,
Ölüm ortak diye edilen ant hani?

Bir kişiye varmaya,
Ölünceye dek birlikte yürümeye
Sözleşip koyduğumuz ağız hani?
Tutuşup yürüdüğümüz el hani?
Boşuna sözü eğip bükersin,
Beyi dururken kula – diye,

Kimi alaya alırsın?
Fitneli söz söyleyip nedersin,
Bey dururken kula var – diye,

Sözünle küçülttün beni,
Kaçırdın benim keyfimi!
Razı olmam buna;
Celmoguz oğlu Sarıbay'la
Vuruşup mızrak dövüşü etmem.
Söylediğin sözü almam,

In the days we roamed at play,
From the white herd we became grey foals,
We became friends for the world to come.
We spoke words both great and small,
We made the pledge exceeding firm.
That the world is but a lie
Took many years of watching to perceive;
Where now the promised word,
The great sweetness before the word,
Where the oath we swore that death be shared?
To marry to a single man,
To walk together until death —
Where is the mouth with which we vowed?
Where the hand we clasped and walked?
In vain you bend and twist the word —
While the bey stands, to the slave — saying so,
Whom do you hold in mockery?
Why speak words of sedition —
While the bey stands, wed the slave — saying so,
With your word you have made me small,
You have driven off my joy!
I will not consent to this;
With Sarıbay, son of Celmoguz,
I will not clash in combat of the lance.
I will not take the word you spoke;

Kaplayan Deccal ateşinden
Ayırıp kurtarmam!
Belli yerden er bulamayıp,
Yönelecek sağlam yer bulamayıp,
Yaban geyiğinin kaçacağı dağ
bulamayıp,
Sığınılacak kaya bulamayıp,
Celmoguz oğlu kâfire
Savaşı nasıl açayım;
Er bulamayıp ortada kaldı – diye

Halkıma nasıl varayım!
Akun'un kızı Ayçürök,
Bu sözünü kim dinlesin,
O malum kara yağız dinlesin,
Gündüzü olmayan gece dinlesin,
Arı olmayan cahil dinlesin!

Celmoguz oğlu domuza
Varıp mızrak saplamam.
Güvey görmeden, er görmeden,
Sarıbay'a gitmem.
Coşan Deccal'ın okundan
Ayırıp kurtarmam!
Dediğine boyun eğmem,
Şöyle böyle demem» –
Diretip durdu Kuyalı.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Aç yaban domuzu gibi homurdayıp,
İnsanoğlu kulların
Bütün bedeni ürperip.
Şimşek gibi çakıp gürleyip,
Eşinmesinden toz çıkıp,
Kahra gelmiş kâfirin
Sesinden kan çıkıp,
Domuzun coşmasına
Dağ bile dayanamaz,
Kımıldasa karaltısını
Çağın alpı yenemez.

From the engulfing fire of the Deccal
I will not part him free and save him!
Finding no man from any certain place,
Finding no firm ground to turn upon,
Finding no mountain where the wild deer may flee,
Finding no rock to shelter under,
Against the infidel son of Celmoguz
How am I to open war;
She found no man and was left stranded — saying so,
How am I to face my people!
Ayçürök, daughter of Akun,
Who would listen to this your word —
Let the notorious pitch-black dark listen,
Let the night that has no day listen,
Let the fool who is not pure listen!

Into the boar, the son of Celmoguz,
I will not go and drive my lance.
Having seen no bridegroom, seen no man,
I will not go to Sarıbay.
From the arrow of the raging Deccal
I will not part him free and save him!
I will not bow to what she says,
I will not say it may be thus or so» —
So Kuyalı stood unbending.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Grunting like a starving wild boar,
So that of the slaves born of man
Every body shuddered whole.
Flashing, thundering like lightning,
Dust rising where he pawed the ground,
Of the infidel come in fury
Blood rising from his very voice —
At the raging of the boar
Even the mountain cannot hold,
Should his dark bulk merely stir
The alp of the age cannot prevail.

Domuzun bir omzuna
Kuşların beyi konmuş gibi,
Heybetlenip haykırsa
Ejderha gibi soluyup çekerek
Ay-âlemi yutacak gibi.
Kırgız'ı değil, bütün çağı,
Hiddetlense o kudurgan,
Soluk aldırmadan bozacak gibi.
Görkemi yüksek, zehri güçlü,
Görsen candan umudu kes.
Bir gözünün çukuru
Devenin atladığı yarıntı gibi,
Karası ile beyini
Yakalayıp yutacak gibi,
Silahını pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Yeniden dolu yağdıracak gibi,
Yüzü kahra bürünüp.
Atılışı kaplan gibi,

Upon one shoulder of the boar
As though the bey of birds had perched,
When he cries out in his majesty,
Breathing, drawing like a dragon,
As though to swallow the moonlit world.
Not the Kırgız only — all the age,
Should that mad one flare in rage,
He would shatter without pause for breath.
His grandeur high, his venom strong,
See him and give up hope of life.
The socket of a single eye
Like a ravine a camel leaps,
The black of it and the white
As though to seize and swallow you;
Girded in his arms and armor,
Bound about with naked sword,
As though to rain down hail anew,
His face clothed over in wrath.
His pounce is like a tiger's,

Pençelediği sağ kalmayacak gibi,
Homurdanıp söylenip,
Bütün dünyaya söylenip,
Teke tek meydana çıkıp durdu şimdi.
«Teke teke gelirseniz yediniz gelin,

Sakallı Bakay ihtiyarınız gelsin,
Sayısız Kırgız, hepiniz gelin,
Zayıfınız kalsın, alpınız gelsin,

Hayvan türlü halkınız gelsin!
Irmağınızın suyunu çeviririm,
Geri kalanınızı koymaz kırarım,
Kahırlandım, kabardım,
Katı bir kavga koparırım.
Nice heveslendiğinizde
Hınçlanıp gerindim,
Kırıp geçiririm hepinizi.
Bahadırlık taslayan yavrunuz gelsin,

What he claws will not stay living;
Grunting, muttering low,
Muttering at all the world,
He came out now for single combat.
«If you come man to man, come all your seven,
Let your bearded elder Bakay come,
Numberless Kırgız, come you all,
Let your weak stay home, let your alp come on,
Let your people of every beast-kind come!
I will turn aside your river's water,
I will slay the rest of you and spare none,
I am enraged, I am swollen with wrath,
I will kindle a bitter war.
When you were so full of eagerness
I stretched myself in spite;
I will cut you down, every one.
Let your cub who plays the batyr come,

Zayıfınız kalsın, beyiniz gelsin,

Birinizi koyun, bininiz gelin,
Ululuk taslayan hanınız gelsin,

Bunca Kırgız, hepiniz gelin!
Hırslanıp saldırırsam,
Yaktığınız ateşi söndürürüm,
Topunuzu göçürürüm,
Gecikmeden tez dönerim!» –

Deyip, böylece Sarıbay'ı,
Celmoguz oğlu kâfiri
Azgınlıkla Kuday çarpmıştı.
Yıkılan dağ gibi gürleyip,
Öfkelenip haykırıp,
Mızraklaşıp kalmaya,
Bağırıp kılıç çalmaya,
Yamanınız gelsin diye çağırıp,
Sancak nişanı dağ olup,
Aç çığlık, kuru naralarla
Böyle azaplı gürültü koparıp,
Haykırış salıp durmuştu;
Ovanın hepsi boyanıp,
Erlerden akıl gidip,
Kapıya çıkamaz sindiler.

Kavgasının zehri güçlü;
Yaratılmış kul oğlunda
Kavga böylesi olur mu?
Bütün yurdun yanıp yakınıp,
Yurt çığrışıp, velvele düşüp,
El canından umut kesip,
Sarıbay kuşatıp dururken,
Feryadı figanı başlatıp,
En kıymetli kuru canı
Kıla bağlayıp bıraktılar,
Çığlık saldılar yana yakıla,
Halk canından umut kesip.

Let your weak stay home, let your bey come on,
Leave one of you, come by the thousand,
Let your khan who claims high state come on,
So many Kırgız — come you all!
If I charge in my fury,
I will quench the fire you kindled,
I will scatter the whole of you in exile,
I will turn again swiftly, without delay!»
—

Saying so, thus Sarıbay,
The infidel son of Celmoguz,
Kuday had struck him with wild frenzy.
Thundering like a falling mountain,
Raging and crying out,
To stand fast at lance-play,
To shout and strike with the sword,
Calling: let your fiercest come,
His standard's ensign like a mountain,
With hungry shrieks and hollow war-cries
Raising such a din of torment,
He stood there hurling out his roar;
The whole plain was dyed over,
Reason fled out of the men,
They cowered, unable to reach the door.

The venom of his war is strong;
Among created sons of slaves
Can there be war the like of this?
All the land burning and lamenting,
The land crying out, thrown in tumult,
The people despairing of their lives,
While Sarıbay pressed the siege about them,
Beginning the wail and lamentation,
Their dearest barren breath of life
They left bound to a single hair,
They hurled up cries, burning with grief,
The folk despairing of their lives.

Önceden olan kavgada
Erlerden nice han ölmüş,
Nice türlü can ölmüş.
El canından umudu kesti,
Celmoguz oğlu Sarıbay
Katı bir kavga salmıştır.
Aziz candan umut kesip,
Yurt çığrışıp kalmıştır.
Sızlaşıp aziz halk,
Velveleye karışıp kalmıştır.
İyileşmemiş bir çocuk bile
Gürültüye karışıvermiştir.
Şu kahrolası tatlı canı,
Güçlü kuvvetli azgın kâfire,
Han Sarıbay bahadıra karşı,
Kahrolası kuru canı
Kıla bağlanmış gördük – diye,
Kıl kadar yurttan iz kalmadan
Kırgına uğrayıp öldük – diye.

Er Semetey, hunhar aslanın
Atasından, dedesinden beri
Karşı çıkıp da yenemediği düşman,
Kırgız'a bela salan
Bunun gibi düşman gelmemiş.
Allah Taala bu işi
Kuluna vermemiş.
Bu dertli bela nasıl olur – diye,

Yönelen yurdun hepsi
Mihnetli candan umudu kesti.
Sessizce candan umut kesip,
Beli gevşeyip, dermanı gidip,

Yurt çığrışıp böyle diyerek,
Ocaktan kor çıkıp,
Kopmaz bela ağı çıkıp,
Celmoguz oğlu Sarıbay

In the battle that had gone before
Many a khan among men had died,
Many a soul of every kind had died.
The people gave up hope of life —
Sarıbay, son of Celmoguz,
Has loosed a bitter war.
Despairing of their precious lives,
The land was left crying out.
The dear folk moaning together
Were left mingled in the tumult.
Even a child not yet grown well
Had joined into the uproar.
This accursed sweet life of ours,
Against the mighty raging infidel,
Against Khan Sarıbay the batyr,
This accursed barren life of ours
We saw bound to a hair — they said;
With not a hair's trace of homeland left,
We are slaughtered, we have died — they said.
Er Semetey, the bloodthirsty lion —
Since his father's, his grandsire's day,
A foe he faced and could not vanquish,
A foe that cast plague upon the Kırgız —
No foe the like of this had come.
Allah Taala such a task
Had not laid upon His slave.
How can this grievous plague be — saying so,
The whole of the land that turned to look

Gave up hope of their toil-worn lives.
Silently despairing of life,
Their loins gone slack, their strength departed,
The land crying out and speaking so,
Embers flying from the hearth,
The unbreakable net of plague cast out,
Sarıbay, son of Celmoguz,

Başkalarından zorlu çıkıp.
Zaman nasıl olur – diye,
Kahra gelen o kahrolası
Nedersek sağ bırakır – diye,

Yurt tuttuğun Ala-Too'da
Tam bir bela iş oldu,
Yurdumuz nasıl konar – diye.
Azıcık Kırgız yurduyduk,
Çaremiz nasıl olur – diye,
Ak sakallı ihtiyarı,
Az sayılı yurdun hepsi,
Önce dertlenip yanar,
Emanet candan umut kesip,
El çığrışıp, uğultu olup,
Göğü yaran velvele olup.
Borular, zurnalar çalınıp,
Kedere kuru yurt dolanıp,
Sarıbay düşman görünüp,
Bakıp duran kalabalık yurdun
Gönlü fena bölünüp,
Ay karanlığa bürünse
Gecemiz nice olur – diye,
Hor görülsek ansızın,
Eline düşsek kazara,
Kahra gelmiş kâfirin,
Katı gayretli bahadırın
Eline düşsek ansızın,
Günümüz ne olur – diye,
Takat tükenip, derman gidip,
Yurt çığrışıp zâr edip,
Zorbalığı katı başlattı.
Böyle dururken bu kâfir,
Kötü kadını, körpe çocuğu,

Hepsini kapkara çaresiz bıraktı.
Hırslanırsa bu domuz
Nicelerini kırar mı,
Dört yana bela salar mı?

Proving mightier than all others.
What will the times become — saying so,
That accursed one come in fury —
Whatever we do, will he leave us alive — saying so,
In Ala-Too where you made your home
There came a thing of utter plague,
How shall our land encamp — they said.
We were a small Kırgız nation,
What remedy can there be — saying so,
The white-bearded elder,
The whole of the little-numbered land,
First burns with grieving care,
Despairing of the life held in trust,
The people crying out, become a droning,
Become a tumult splitting the sky.
Horns and zurnas being sounded,
The barren land wound about with sorrow,
Sarıbay looming as the foe,
Of the thronging land that watched
The heart most sorely torn,
Should the moon be wrapped in dark,
What will become of our night — saying so,
Should we be scorned all of a sudden,
Should we fall by chance into his hand —
Of the infidel come in fury,
Of the batyr of iron striving —
Should we fall into his hand unawares,
What will become of our day — saying so,
Strength failing, force departing,
The land crying out and keening,
He began his tyranny in earnest.
While this infidel stood so,
The wretched woman, the tender child,

He left them all in black despair.
If this boar flares up in rage
Will he not cut down multitudes,
Will he not cast plague to the four quarters?

Sönen ateşi tutuşturup,
Ölen canı diriltip,
Kopanı ulasana,
Saçılanı toplasana!
Bana dayanak ol,
Razı ol sözüme.
Söylenen söze uymazsan,
Dertli söz söylerim, bilin:
Hunhar aslanın oğluna,
Er Seytek'e varınız.
İstediğiniz hangi yansa,
Dilediğinizi alınız,
Öfkeli, kahırlı düşmandan
Ayırıp kurtarınız!
Düşman zehrini bastırınız,
Yumulu gözümüzü açınız.
Bizlere yabancı demeden,
Sözünü yadırgatma,
Oyalanıp beklemeden atılıp,
Kendi elinle kurtarıver.
Ak çeliğin özüdür,
Arslanların soyudur.
İnsan hor görülür mü,
Hor gören adam onar mı?
Yaratılmış âdemoğlunda
Böylesine cefa olur mu?
Kök atası Tügöl Han,
Kökünden Hızır uğramış.
İlk ataları hep han,
Başından Hızır uğramış.
Öldükçe çoğalmış,
Tükendikçe tütmüş.

Ele belli ünü,
Âleme yetmiş kavgası.
Arslan aslanın soyunu
Çarpıcı Kuday çarpar mı,

Kindle again the fire gone out,
Bring back to life the soul that died,
Join what is broken asunder,
Gather what is strewn abroad!
Be a prop and stay for me,
Give consent unto my word.
If you follow not the spoken word,
I speak a grievous word — know it:
To the son of the bloodthirsty lion,
To Er Seytek go you all.
Whichever side you may desire,
Take whatever you may wish,
From the wrathful, fury-laden foe
Part us free and save us!
Press down the venom of the foe,
Open our eyes now shut fast.
Not calling us strangers to you,
Make not your word a stranger's word;
Charging without pause or dallying,
Save us with your own hand.
He is the core of the white steel,
He is the stock of lions born.
Can a human soul be scorned?
Does the scorner mend what he has scorned?
Among created sons of Adam
Can there be torment such as this?
His root-father Tügöl Khan —
From his root Hızır has visited him.
His first fathers khans one and all,
From his beginning Hızır has touched him.
The more they died, the more they multiplied,
The more they were spent, the more their hearth-smoke rose.
His fame is known to the land,
His war has reached the world entire.
The lion's line of the lion —
Would striking Kuday strike it down,

Uçmaklık aslanın çocuklarını
Celmoguz oğlu kırar mı?
Yetkinlerin hepsini öldürüp,
Ateş sönmüş gibi eder mi?
Ben seni çoktan görmüştüm,
Kayıp Çal kızı Kuyalı,
Bahadırmış, aslanmış da – diye
Sözünü sığınak kıldık.
Dişi aslan sen isen,
Kadınlardan ulu Ayçürök –
Zavallı deli ben isem,
Gözleyip anladık sözünü,
Seni sığınak kıldık.
Sessizce anladık sözünü,
Seni medet kıldık.
Belaya derman er isen,
Bakıp koruyacak sen isen;
Bora gelse yel değmez,

Kâkülü orman, sık koruluğumsun.
Davacı gelse can vermez,

Yüğrük, hazırcevap erimsin.
Kaygılandım, dinle sözümü,
Kaf Dağı gibi siper olur – diye,

Seni dayanak kıldık.
Yel değmez ipek çadırsın,
Yetkin fayda dokunduracak
Kız Kuyalı bahadırsın!
Geniş bozkırın Dañduñ-Too'su,
Dañduñ-Too'nun çukurunda,
Meyveliğin boyunda,
Küçüklükten beri kaynaştık,
Oynaya oynaya büyüdük.
Parmak kadarken baş birleştirdik,
Bit kadarken birleştik.
Parmak kadarken baş birleştirdik,
Aydıñ-Köl'e indik.

Would Celmoguz's son cut down
The children of the lion bound for paradise?
Slaying the accomplished ones, every one,
Would he leave them like a fire gone out?
I had seen you long ago,
Kuyalı, daughter of Kayıp Çal;
A batyr she is, a lion she is — saying so,
We made your word our refuge.
If you are the lioness,
Ayçürök, greatest among women —
If I am the poor mad one,
We watched and understood your word,
We made you our refuge.
Silently we understood your word,
We made you our succor.
If you are the man of remedy for plague,
If you are the one to watch and guard;
Should the storm come, no wind can touch
—
You are my forest-locked, my dense grove.
Should the claimant come, it yields no life
—
You are my swift, quick-answering man.
I am careworn — hear my word;
A rampart like Mount Kaf she will be —
saying so,
We made you our prop and stay.
You are the silk pavilion no wind can touch,
The one to bring accomplished blessing —
Maiden Kuyalı, you are the batyr!
The Dañduñ-Too of the broad steppe,
In the hollow of Dañduñ-Too,
Along the fruited orchard's edge,
From childhood on we grew entwined,
Playing and playing we grew tall.
When finger-small we joined our heads,
When louse-small we were joined as one.
When finger-small we joined our heads,
We went down to Aydıñ-Köl.

Şeker şerbet, tatlı aşı
Çocukluk gününde içiştik.
Bir döşeğe yattık,
Kuyalı, Çürök dedirtip,

Pek büyük keyfe battık.
Sayısız bunca kız olup,
Kırmızı gömlek, ince kemer bel,
Toplanmış bunca kız olup,
Serin yaylada durduk,
Çocukluk gününde mest olduk.
Gezmeye çıksak serinleyip,
Nicesiyle vuruştuk.
At koşturup dörtnala,
Yeryüzünün dört bucağını,
Medine'nin beş bucağını
Uçarak gezip dolaştık.
Yaratılmış nice yer gördük,
Yeri tutmuş el gördük.
Diri iken ölmedik,
Kara toprakla bir olup
Yer azabını görmedik.
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığın bir hayli.
Dön de dinle sözümü,
Seni göz bebeğim kıldım.
Gökten yıldız kımıldamış,
Öbür dünyalık dost olmuş,
Ak buğday tanesini çiğneşmiş,
Türlü türlü söz etmiş,
Vaadi pek sağlam kılmıştık.
Er Kuyalı, biriciğim,
Emanet cana yoldaşım.
Surlu şehir pazarım,
Kaygılansam kaşımı açanım.

Kızdan çıkma beyimsin,
Sıcak yurda kök salmış

Sugared sherbet, the sweet dish —
We drank together in childhood's day.
We lay upon a single bed,
Called Kuyalı and Çürök,

We sank into the greatest joy.
Being so many maidens unnumbered,
Crimson shifts, slender-belted waists,
Being so many maidens gathered,
We stayed on the cool high pasture,
In childhood's day we were enraptured.
Going out to roam, refreshed,
With many a one we sparred.
Galloping our horses full-tilt,
The four corners of the earth,
The five corners of Medine
We roamed and wandered as in flight.
We saw many a created land,
We saw peoples holding the land.
While living we did not die,
Becoming one with the black earth
We did not see the earth's torment.
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
Her champion's might is a thing apart,
Your valor is beyond all measure.
Turn now and hear my word —
I made you the apple of my eye.
A star stirred in the heavens,
We became friends for the world to come,
We chewed together the white wheat grain,
We spoke words of every kind,
We had made the pledge exceeding firm.
Er Kuyalı, my only one,
Companion to my life held in trust.
My walled city, my bazaar,
Who smooths my brow when I am careworn.
You are my bey sprung from a maiden,
Rooted deep in the warm homeland —

	Köklü çınar meyvemsin.	*You are my fruit of the deep-rooted plane.*
	Söylense altın gibi sözümsün,	*Spoken aloud, you are my golden word;*
49210	İnsan girse can besleyen	*Should a soul walk in, life-sustaining —*
	Balta girmemiş sık ormanımsın.	*You are my dense forest no axe has entered.*
	Kaygılandığımda vardığımsın,	*You are the one I go to in my care,*
	Kastını diken düşmandan	*From the foe who set his malice —*
	Ayırıp kurtaranımsın!	*You are the one who parts and saves me!*
	Bir yeşert meyvemi,	*Make my fruit grow green once more,*
	Celmoguz oğlu kâfirden	*From the infidel son of Celmoguz*
	Kurtarıver beyimi.	*Deliver now my bey.*
	Celmoguz oğlu kâfirin	*Of the infidel son of Celmoguz —*
	Doru atına mal yetmez,	*No wealth can match his bay horse,*
49220	Cenk etsek gücümüz yetmez,	*Should we make war our strength cannot suffice;*
	Bükecek oldu belimi,	*He was set to bend my back,*
	Kıracak oldu elimi.	*He was set to break my hand.*
	Saçacak oldu mülkümü,	*He was set to scatter my goods,*
	Bölecek oldu çeyizimi.	*He was set to divide my dowry.*
	Çeyizimi savurup gider – diye,	*He will scatter my dowry to the winds — saying so,*
	Köküme dek dümdüz varır – diye,	*He will drive straight down to my root — saying so,*
	Kargaşa salıp elime,	*Casting havoc on my land,*
	Bela musibet görünmede.	*Plague and calamity loom in sight.*
	Kahırlanıp saldırırsa,	*If he charges in his fury,*
49230	Rahat yatan Kırgız'a	*Into the Kırgız lying at ease*
	Beş tırnağını batırırsa;	*If he sinks his five talons in —*
	Korkup durmadayım Kuyalı,	*I stand in terror, Kuyalı,*
	Gücü kuvveti tam kâfirden,	*Of the infidel whole in power and might,*
	Er Sarıbay bahadırdan.	*Of Er Sarıbay the batyr.*
	Bu Sarıbay kâfire	*To this infidel Sarıbay*
	Yüz tutup insan varır mı,	*Can any human turn his face and go?*
	Karşı çıkan sağ kalır mı?	*Does he who stands against him stay alive?*
	Yalvarsa canı bırakır mı,	*If one begs, will he spare the life?*
	Emse kana doyar mı?	*Sucking, can he be sated with blood?*
49240	Kulunuz olalım diye çığrışsak,	*Should we cry out, let us be your slaves,*
	Merhameti sağ olur mu?	*Would his mercy still be living?*
	Yalvarsak canı bırakır mı;	*If we plead, will he spare the life?*

Kahrı katı salar – diye,
Azizleri boğazlar besbelli,
Kıl kadar bile koymadan Kırgız'ı
Kırıp geçirir besbelli!
Tependen inen bu domuz
Yiğitleri büker besbelli,
Dulları ganimet edip,
Yetimi keyfince kırıp,
Hanları bayıra döküp,
Çocukları bırakmadan kırıp.
Kızdan çıkma pehlivan Kuyalı,
Sen kendin el atmazsan,

He will loose his fury hard — saying so,
He will butcher the dear ones, surely,
Sparing not a hair of the Kırgız
He will cut them down, most surely!
This boar descending from the height
Will bend the heroes, surely,
Taking the widows for his spoil,
Slaying the orphan at his pleasure,
Spilling the khans upon the slope,
Slaying the children, sparing none.
Kuyalı, champion sprung from a maiden,
If you yourself put not your hand to it,

Aşırı kahırlı kâfirden
Ayırıp kurtarmazsan,
Senden fayda gelmezse,
Nicesini un ufak eder ya,
Hesabımızı tastamam görür ya,
Yerle bir edip vurur ya;

From the infidel of surpassing fury
If you part us not and save us,
If no help should come from you,
He will grind multitudes to dust,
He will settle our account in full,
He will strike and raze us level with the ground;

Yakılan ateşi söndürüp,
Bu yurdu perişan edip,
Bulutu sahiden kaçırtıp.
Beyleri büker ya,
Deve yükü hazine, tümen mülkü,

Quenching the fire that was kindled,
Laying this whole land in ruin,
Driving even the cloud to flight.
He will bend the beys,
Camel-loads of treasure, wealth of tümens —

Tependen inen bu kâfir
Ganimet alıp yükler ya...
Hınçlanırsa o kudurgan,
Çetin kavga, büyük bela;
Yamanlar eziyetle ölür mü,
Yığınla dünyalık, sayısız malı

This infidel descending from the height
Will load it up for spoil and bear it off...
Should that mad one flare in spite,
Grim war it is, and great the plague;
Do the wicked die in torment?
The heaped-up worldly goods, the wealth unnumbered —

Kamçıyla ölçüp bölüşür mü?

Will he mete them out by whip-length and divide?

Karşı çıkan yiğit ölür mü,
Sağlam hazineyi, dünya malını

Does the hero who stands against him die?
The sound treasure, the wealth of the world —

Niyeti kara Sarıbay

Will black-hearted Sarıbay

Doyumluğa ölçüp bölüşür mü?
Kaplan doğmuş Semetey
Ölmedikleri yerde kaldılar,
Seksen gün durmadan vuruştular.
Kır atı zayıf düştü,
Dertlenip o aslan kocadı.
Damlar yıkılıp dümdüz oldu,
Mızrak kırılıp, iş zora düşüp,
Fazlasıyla bela bir iş oldu.
Semetey'in Seytek eri
Doksan gün çarpışmaya girdi,
Erlerin hepsi yutuldu.
Tavulgu yaksan kor işlemez,
Fitilli tüfek atsa ok işlemez,
Tutuşulduğunda el işlemez,
Yakası pahalı, yeni altın
Kaftanlar eskiyip delindi,
Erlerin başı kesildi.
Azı dişlerini gererek,

Mete out for plunder and divide?
Semetey, born a tiger,
They stayed where they did not die,
Eighty days they fought unceasing.
His grey steed fell to weakness,
Grieving, that lion grew old.
The roofs collapsed and were made level,
The lance was broken, the work turned dire,
It became a thing of plague indeed.
Semetey's man Seytek
Entered ninety days of combat,
The men were swallowed, every one.
Burn tavulgu-wood — no ember bites him,
Fire the matchlock — no ball bites him,
When grappled, no hand avails,
Collared in costly, new-wrought gold,
The kaftans wore through and were pierced,
The heads of the men were severed.
Clenching hard his molar teeth,

Ok yüklü deve ölüp,
Karşılaşan canların hepsi ölüp,
Mızrakta usta, becerikli ölüp,
Düşmanın çaresini bilen yaman ölüp,

Uzun kulaklı haberci can ölüp,
Çare bulucu han ölüp,
Bela saldı Sarıbay,
Zulüm saldı bir hayli.
Kudurmuşmuş o uğursuz,
Kahrını döktü, durur mu?
Sertleşerek tutuşulsa,
Kalabalık can esen kalır mı?

Perçemliyi dul kıldı,
Doğru vuran pehlivanı
Ezip bağlayıp kul kıldı.
Katı çarpışma başlattı,
Sinek kadar canı aziz halk

The camel laden with arrows died,
The souls who met him died, every one,
The master of the lance, the skillful, died,
The fierce one who knew the foe's remedy died,
The long-eared herald soul died,
The remedy-finding khan died —
Sarıbay loosed the plague,
Loosed oppression in full measure.
Mad indeed was that ill-omened one —
He poured out his fury; would he cease?
Should the grappling turn to hardness,
Does the thronging soul come through unscathed?
He made widows of the forelocked,
The champion whose blow struck true
He crushed and bound and made a slave.
He began a bitter clash of arms;
The dear folk, their fly-small lives

Kıla bağlayıp bıraktı.
Görsen musibet, büyük kavga;
Âlemden çıkmaz böyle pehlivan.
Bozukmuş görülen düş,
Âlemde olmaz böyle iş.
Yürüdüğünden toz çıkar,
Homurtusundan can çıkar.
İstenince bu başa,
Kadir gecesi gibi gece var mı?
Gücü kuvveti tam kâfirden
Kurtaracak gün var mı?
Takat tükenip arz ettik,
Fazlasıyla candan umut kesip,
Senin huzurunda zâr ettik» –

Diye böyle dedikten sonra,
Kahırlanıp kabarıp,
Kayıpçal kızı Kuyalı –
Arslan gibi gözü parlayıp,
Ejderha gibi dil bileyip,
Göz göre göre mezar gibi bozulup,
İyiden iyiye öfkesi kaynadı,
Kaynamadık öfkesi kalmadı.
Bırak, Çürök, sözünü!

Bu sözünü kim dinlesin,
Kapkaranlık gece dinlesin.
Ok işlemeyen çelikten
Giyineyim diye çıkmışım.
Manas'ın oğlu Semetey'e
Varayım diye çıkmışım.
Sataşan düşmana gövdemi
Salayım diye gelmişim.
Karşı çıkan düşman Sarıbay'dan
O cömert yürekliyi kurtarıp
Alayım diye gelmişim.
Sarıbay'ın yiğitliğini
Bileyim diye durmaktayım.
Kahırlanıp kabarırsam,

He left bound to a single hair.
See it — calamity, great war;
No such champion issues from the world.
Corrupt indeed the dream once dreamt —
No such deed occurs in the world.
Dust rises where he walks,
Life flees before his grunting roar.
When this head is so beset,
Is there a night like the Night of Power?
From the infidel whole in power and might
Is there a day of deliverance?
Our strength spent, we made our plea,
Utterly despairing of life,
Before your presence we made our lament»
—
Saying thus, when she had spoken,
Swelling up with fury,
Kuyalı, daughter of Kayıpçal —
Her eye blazing like a lion's,
Whetting her tongue like a dragon,
Turning grim as an open grave,
Her wrath boiled up in earnest,
No wrath was left in her unboiled.
Leave off, Çürök, your word!

Who would listen to this your word —
Let the pitch-black night listen.
In steel no arrow pierces
I set out, saying, let me be clad.
To Semetey, son of Manas,
I set out, saying, let me be wed.
Against the foe who assails, my body
I have come, saying, let me cast.
From Sarıbay, the foe who stands against,
That generous-hearted one, delivered —
I have come, saying, let me take him.
The prowess of Sarıbay —
I stand here, saying, let me learn it.
If I swell up in my fury,

Çapraz çapraz kafa derisini
Crosswise and crosswise, the skin of his skull

Yüzeyim diye durmaktayım.
I stand here, saying, let me flay it.
Geçidi yüksek Dañduñ-Too,
Dañduñ-Too of the lofty pass
Aşıp durduğum dağ oldu.
Became the mountain I crossed and crossed.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Sarıbay, son of Celmoguz —
Bundan önce yedi kez
Seven times before this day
Tutuşup durduğum düşmandı.
He was the foe with whom I grappled.
Çok güreştiğim göz budur,
This is the eye I wrestled with so long,
Çok kavgalaştığım el budur.
This is the land where long I warred.
Celmoguz erkek, ben kadınım,
Celmoguz is male, I am a woman —
Beni hor gördüğünü bilmişim.
I have known that he holds me in scorn.
Oloñ otu gibi gür, aziz saçı
My dear hair, thick as oloñ-grass,
Tepeye kıvırıp bağlamışım.
I have coiled and bound upon my crown.
Balta işlemez çelik zırhı
The steel mail no axe can bite
Başıma bastıra giymişim.
I have pressed upon my head and donned.
Beyin kaynatan sıcakta,
In heat that boils the brain,
El basmazın belinde,
On the ridge where no hand treads,
Can yürümezin çölünde,
In the desert where no soul walks,
Akrep yatan gölünde,
By the lake where scorpions lie,
Ölmediğimden sağ kaldım.
Not dying, I remained alive.
On altı yaşta, çocuk çağda,
At sixteen years, in childhood's age,
Babası Celmoguz ile vuruştum.
I fought his father Celmoguz.
Karşı karşıya durup,
Standing face against face,
Tüfek atıp, yay çekip,
Firing muskets, drawing bows,
Mızrak uzatıp, balta vurup,
Thrusting lances, striking axes,
Altı gün durmadan vuruştuk.
Six days we fought unceasing.

Deveye binip, mızrak alıp,
Mounted on camels, taking lances,
Yırtılmaz çelik kaftan gördüm.
I saw the steel kaftan that cannot tear.
Celmoguz'un kendisinden
From Celmoguz himself
Yetkin, büyük bela gördüm.
I saw plague accomplished and great.
Pehlivan, er, alp gördüm,
I saw champion, man, and alp,
Türlü türlü halk gördüm.
I saw peoples of every kind.
Yetkinmiş o heybetli,
Accomplished was that majestic one,
Celmoguz diye adlanıp,
Bearing the name Celmoguz,
Kavgasının bunca değeri var.
Such is the worth of his war.
O Celmoguz kâfirin
Of that infidel Celmoguz
Büyük gayretini görmüşüm.
I have seen the mighty striving.

Kayıp'ın kızı ben talihsiz,
Gönlümü ona dikmişim.
Burnu kıvrık, seren gibi,
Büyüklüğü esirgemeden vermiş,
Kahır ile belayı,
Baksana, padişah Kuday
Ölçüsüz vermiş ona.
Yaratılmış devlerin hepsini
Topuğuna denk tutmaz.
Kahırlanıp gümbürdeyip,
Bayıra çıkıp coşup,
Haber veren ordusuna,
Han yanar verilen cevaba.
O gözü dönmüşün kendisine,
Yırtıcının kara gözüne,
Demir çember ağına,
On altımda kız çağımda
Rastladım kâfir eline.
Pehlivanlıkta öne geçmişim,
Yağmur gibi yağan düşman okunu
Yağmur sayıp karşılamışım.
Bindiğim tulpar Kerkızıl,
Kerkızıl'ın dizginini çevirmişim,
Çok konuşmadan, söz etmeden.
Gelen düşman belanın,
Gücü kuvveti tam kâfirin
Aç haykırışı, kuru narası,
Alañgır yayı, ok sağanağı,
Gayreti ağır, zehri güçlü,

Kan emerek pekişmiş.
Nice devi kırıp
Er Celmoguz diye ün almış.
Hem kâfirmiş, hem hanmış,
Katı gayret, taş yürek,
Dağ deviren, yer bozan,
Cehennemlik böyle bir canmış.
El bozup yurt sömüren,
Belası bunca varmış.

I, Kayıp's luckless daughter,
Had set my heart upon him.
His nose hooked like a mast-spar,
His greatness given without stinting;
Fury together with plague —
Look — Kuday the sovereign
Gave him without measure.
All the giants of creation
He counts not equal to his heel.
Thundering in his fury,
Surging out upon the slope,
To the host that bears him word —
The khan burns at the answer given.
That frenzied one himself,
The black eye of the predator,
His net of iron hoops —
At sixteen, in my maiden days,
I chanced upon the infidel's land.
In champion's craft I had gone foremost:
The foe's arrows falling like rain
I met and counted only rain.
My mount, the tulpar Kerkızıl —
I turned Kerkızıl's rein about,
Without much talk, without a word.
Of the plague-foe that was coming,
Of the infidel whole in power and might —
The hungry shriek, the hollow war-cry,
The alañgır bow, the arrow-torrent;
His striving heavy, his venom strong,

Sucking blood, he hardened.
Cutting down many a giant
He won the name Er Celmoguz.
Infidel he was, and khan as well,
Iron striving, a heart of stone,
Mountain-toppling, earth-despoiling,
A soul thus bound for hell he was.
Despoiling lands, devouring homelands —
Such and so great was his plague.

Kahırlanıp kabarsa,
Halkı bırakmadan yutacak gibi.
İki gözünün kuytusu –
Koyak, dere, yarıntı gibi,
Görünse canı yutacak gibi.
Devenin erkeği buğradır,
Yel devesinden at edinmiş.
Bacak kalınlığında demir kuşanmış,
Kahırlanıp kabarıp,
Takke kadar görünesi kör olası,

Düşmanın yüreği düşsün – diye,
Yolu rast gelmeyesi,
Dileği verilmeyesi,
Böylesine kahır görmedim.
Buğra atını silkindirip,
Sahibi ölmüş karaltıyı
Eri ölmüş gibi sarsıp,
Doğru akan pınardan
Susuzluğunu kandırıp,
Tavulgulu bayırında
Buğra devesini otlatıp.
Yetmiş pehlivan nökerine
Aybaltasını getirtip.
Kahırlanıp gürleyip;
Baksan, âdemoğlundan
Onu görüp duran canın
Bütün bedeni ürperip.
Silahını pusatını kuşanıp,
Dağ gibi çomak bağlanıp,
Cin çarpmış, peri değmiş gibi
Kimi yerde gürleyip.

Onu görüp duranın,
Emanet candan umudu kesilip,
Bütün bedeni ürperip.
Çığlığı basıp koşup,
Gerçeğini görüp duran can,
Sinek kadar candan umut kesip,

Should he swell up in his fury,
He would swallow the folk and spare none.
The hollows of his two eyes —
Like gully, ravine, and gorge;
Seen once, he would swallow your soul.
The male of camels is the bull —
From the wind-camel he made his mount.
Girded in iron thick as a leg,
Swelling up in his fury —
May he be blind, that skullcap-glimpsed one,
That the foe's heart might fall — saying so,
May his road never run true,
May his wish never be granted —
Fury such as this I never saw.
Shaking out his bull-camel mount,
Shaking the dark shape whose master died
As though its man had died,
From the spring that runs true
Slaking deep his thirst,
On the slope of Tavulgu
Grazing his bull camel.
To his seventy champion retainers
Having his moon-axe fetched.
Thundering in his fury;
Look — of the sons of Adam
Every soul that watched him,
Their whole bodies shuddered.
Girded in his arms and armor,
Bound with a cudgel like a mountain,
As though jinn-struck, touched by peris,
Thundering here and there.

Of those who watched him there,
Hope cut off from the life held in trust,
Their whole bodies shuddered.
Screaming and running,
The soul that watched his truth revealed,
Despairing of its fly-small life,

Yeri ölçe ölçe oydurup,
Ah, yerin dibine giresi kahpe dünya,

Öldük galiba diye düşünüp,
Gerçek belası belli olup,
Ordusu basıp dalgalanıp,
Davul sesi güm güm ötüp,
Zurna sesi tak tak ötüp,
Öndeki meydan sırtına
Ordu çığrışıp yaklaşıp,
Yeri bozup ses salmış;
Gök açık, yer bulanık,
Gök yarılmış velvele olup,
Görene bela uğultusu olup,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Çomağından kor çıkıp,
İki gözünden ateş çıkıp,
Homurtusundan can çıkıp,
Yürüyüşünden can çıkıp,
Hem bahadırmış, hem aslanmış,
Ona rastlayan candan umut kesip,
Kara Deccal bir şeymiş.
Sataşan canların hepsi
Celmoguz oğlu der imiş,
Çaresi çetin, zehri güçlü,
Tutuşanı dümdüz etmiş.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bela basmış kâfirin
Bahadırlığı bir hayli,
En çok cefayı kuru başa saldı.

Tutuşan ordu ölüp,
Sataşan canlar toptan ölüp,
Heybetlenip haykırıp,
Gökyüzünü savurup,
Kahırlanıp saldırırsa,

Halkı üstünde barındıran

Gouging the earth as if to measure it —
Ah, harlot world, may it sink to earth's bottom,
Thinking, surely now we die,
His true plague made manifest,
His host pressing on in waves,
The drum-voice booming boom on boom,
The zurna-voice cracking crack on crack,
To the ridge of the field before
The host drew near with clamoring cries,
Despoiling the earth, it cast its voice;
The sky is clear, the earth is churned,
The heavens split, become a tumult,
Become a plague-drone to all who saw,
Sarıbay, son of Celmoguz —
Embers flying from his cudgel,
Fire leaping from his two eyes,
Life fleeing at his grunting roar,
Life fleeing at his very stride —
Batyr he was, and lion too,
The soul that met him despairing of life,
A thing he was of the black Deccal.
The souls who crossed him, every one,
Would say: the son of Celmoguz —
His remedy grim, his venom strong,
He flattened all who grappled him.
His champion's might a thing apart,
Of the plague-ridden infidel
The batyr's might beyond all measure —
He cast the worst torment on the barren head.
The host that grappled died,
The souls that crossed him died as one,
Crying out in his majesty,
Hurling the very sky aloft,
Should he charge in his fury,

The black earth that bears the folk

Kara yer sarsılmaksızın
Kalınlığından tütecek gibi.
Burnuna baksan,
Çıkıntılı dağın burnu gibi,
Sakalı sadak kılıfı gibi.
Kâfirin iki gözü
Bozkır yangınının alevi gibi.
Görkemi pahalı, zehri güçlü,
Görsen kılığı işte böyle.
Celmoguz'dan doğmuş,
Âleme velvele salmış.
Yedisinde bu kâfir,
Celmoguz'dan dua alıp,
Kan içe içe pekişmiş.
Düşmanlık edeni yok edip,
Er Sarıbay diye ün almış.
On ikisine geldiğinde,
Kılıcı sımsıkı kuşanıp,
Dört bir yana donanıp,
Yeryüzünde alp koymadan,
Alplar önünde halk koymadan,
Rast geleni boğazlamış.
Suçsuzu kırıp,
Nice canı o kudurgan
Kırıp geçirivermiş.
Rast geleni dişleyip parçalamış,
Denk geleni kesmiş.
Rast gelen canı boğazlamış,
Nice adamın kanına
Kırgın edip doymuş.
Bununla o kudurgan,
Celmoguz oğlu olmuş.
At koşturup dörtnala,
Ay-âlemi o kudurgan
Altı yıl durmadan dolaşıp,
Pusuşup giden alp ölüp,
Vuruşurum diyen halk ölüp,
Yüzleşmeye varan bey ölüp,

Upon its back, without so much as trembling,
Would smoke up from its thickness.
Look upon his nose —
Like the spur of a jutting mountain,
His beard like a quiver's case.
The infidel's two eyes
Like the flame of a steppe-fire blazing.
His grandeur costly, his venom strong —
See him: such is his guise.
Born of Celmoguz,
He cast tumult on the world.
At seven, this infidel,
Taking blessing from Celmoguz,
Drinking blood on blood, he hardened.
Destroying whoever wrought him enmity,
He won the name Er Sarıbay.
When he came to his twelfth year,
Girding his sword on fast and firm,
Arrayed to all four quarters,
Leaving no alp upon the earth,
Leaving no folk before the alps,
He butchered whomever he met.
Cutting down the guiltless,
Many a soul that mad one
Slaughtered outright and was done.
Whomever he met he bit and tore,
Whomever he matched he cut down.
Whatever soul he met he butchered;
On the blood of many a man
He glutted himself with slaughter.
By this deed that mad one
Proved himself Celmoguz's son.
Galloping his horse full-tilt,
That mad one the moonlit world
Roamed six years unceasing —
The alp who went to ambush died,
The folk who said, I will fight, died,
The bey who came to face him died,

Karşısına gelen er ölüp,	*The man who stood before him died,*
Denk geleni kemirip,	*Gnawing whomever he matched,*
Haram aşla semirip,	*Fattening on unlawful food —*
İşte böyleymiş o kudurgan.	*Such indeed was that mad one.*
Çarpacak dağ bulamayıp,	*Finding no mountain to strike against,*
Vuruşacak düşman bulamayıp,	*Finding no foe to battle with,*
Çiğneyecek taş bulamayıp,	*Finding no stone to trample down,*
Koparacak baş bulamayıp,	*Finding no head to tear away,*
Güreşecek el bulamayıp,	*Finding no land to wrestle with,*
Büyük Cet-Kayt'ta doğmuş,	*He was born in great Cet-Kayt,*
Âleme velvele salmış.	*He cast tumult on the world.*
Rastladığını boğazlamış,	*He butchered whomever he chanced upon;*
Nice canı o kudurgan	*Many a soul that mad one*
Kırıp geçirivermiş.	*Slaughtered outright and was done.*
Haberini duyan yanmış,	*Whoever heard his tidings burned;*
Kahırlı domuz geldiğinde	*When the fury-laden boar arrived,*
Kalabalık Kırgız, çok Argın,	*The thronging Kırgız, the many Argın*
Aziz candan umut kesmiş.	*Gave up hope of their dear lives.*
Çarpışmayı katı başlatmış,	*He began the dash in bitter earnest —*
Hızır'ın, Allah'ın yazgısı,	*The decree of Hızır, of Allah —*
Altmış kadını dul yenge edip	*Making widowed sisters of sixty wives*
Köyü kapkara çaresiz bırakmış.	*He left the village in black despair.*
Atılan tüfek, mızrak işlemeyip,	*The fired musket, the lance not biting,*
Takat tükenip, güç yetmeyip,	*Strength failing, force not sufficing,*
Karşı çıkan can yanıp,	*The soul that stood against him burning,*
Öldük deyip candan umut kesip,	*Saying, we are dead, despairing of life,*
Sinekçe uçup çırpınıp,	*Fluttering, flailing like flies,*
Sinek kadar candan umut kesip,	*Despairing of their fly-small lives,*
Kalabalık halk dertlenip sızlayıp,	*The thronging folk grieving and moaning,*
Yağmur gibi yay çekip,	*Drawing bows like falling rain,*
Dolu gibi çelik ok atıp.	*Loosing steel arrows like hail.*
Külçoro ile Semetey,	*Külçoro and Semetey,*
Bahadır Seytek baş olup,	*With the batyr Seytek at their head,*
Altı gün durmadan vuruşup,	*Fighting six days unceasing,*
Takat tükenip durup,	*Standing till their strength was spent,*
Karşı karşıya varıp,	*Going up face against face,*
Tüfek atıp, yay çekip,	*Firing muskets, drawing bows,*
Gümbür gümbür vuruşup,	*Fighting thunderclap on thunderclap,*

Pusatın hepsi yenik düşüp,
Ok işlemez kaftanların hepsi
Paramparça olup didilip.

Their weapons vanquished, every one,
The arrow-proof kaftans, every one,
Torn and tattered into shreds.

Mızrakların hepsi kırılıp dökülüp,
Çare nasıl olur – diye,
Halkın hepsi çığrışıp,
Büyük bir vuruşma olmuş.
At sürüşüp durmuşlar,
Alpın gücü yetemeyip,
Haramiyi Kuday çarpmış.
Barutluktan barut dökülüp,
Hamle edenlerin hepsi
Sinek kadar candan umut kesip.
Pusat kırılıp yenik düşüp,
Yaralılar yerde kalakalıp.
Fena kırgın olduğunda,
Yedi gün Seytek içinde dolaşıp,
Yetmiş tulpar ölmüş,
Emanet canı yaralayıp,
Seytek orduya geldikten sonra;
Almambet oğlu Külçoro –
Her yönüyle eksiksizdi,
Babası arslan Almañ'dan
Üstün doğmuş bir aslandı.
Işıldayan kızıl kordu,
Düşmana çelik oktu.
Yaratılmış kul oğlunda
Böylesi bahadırlık yoktu.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
İnsandan çıkmaz böyle er.
Bindiği atı Surkoyon,
Çarpışıp aziz er,
Karşı karşıya durup,
Zorlanıp kırk gün vuruşup,
Karşı karşıya durup,
Can esirgemeden erler
Gümbür gümbür vuruşup,

The lances all broken and strewn,
What remedy can there be — saying so,
The people crying out as one,
There came to pass a mighty battle.
They stood driving horse on horse,
The alp's strength could not prevail —
Kuday had struck the brigand mad.
Powder spilling from the powder-flask,
Those who charged him, every one,
Despairing of their fly-small lives.
Weapons broken, beaten down,
The wounded left lying on the ground.
When the dire slaughter came,
Seven days Seytek roamed within it,
Seventy tulpars perished,
Wounding the life held in trust,
After Seytek came back to the host;
Külçoro, son of Almambet —
He was complete in every part,
Than his father, the lion Almañ,
A lion born superior.
He was the glowing crimson ember,
He was the steel arrow to the foe.
Among created sons of slaves
There was no valor such as his.
Tall of stature, broad of shoulder,
Champion at once and lion —
No such man issues from mankind.
His mount the horse Surkoyon,
Clashing, the dear man,
Standing face against face,
Straining, fighting forty days,
Standing face against face,
The men unsparing of their lives
Fighting thunderclap on thunderclap,

Düz yerden yaslanıp,
Kıymetli, gerekli aziz baş
Kıpkızıl kana bürünüp,
Yiğitlik eden iki kol
Kalkamayıp felç olup,

Braced upon the level ground,
The precious, needed dear head
Wrapped about in crimson blood,
The two arms that wrought heroic deeds
Palsied, unable to rise,

Dirlik verecek aziz baş,
Kızıl kovadan dökülmüşçe kan olup.
Bütün bedenin hepsi,
Kımıldamadan katılaşıp.
Demin güreştiği yerde
Toprak uçup saçılıp,
Yer çatlayıp açılıp.
Katı kavga edip,
Katı vuruşup durup.
Kara tüfek çat etse,
Kaçmadan duran er ölüp.
Çakmaklı tüfek çat etse,
Ürkmezlerin hepsi ölüp.
Mızrakçılardan usta ölüp,
Düşmanın çaresini bilen yaman ölüp.

The dear head that should give life
Bloodied as if poured from a crimson pail.
The whole of the entire body
Stiffening, void of motion.
Where he wrestled but a moment since
The soil flew up and scattered,
The earth cracked and split open.
Waging bitter war,
Standing fast in bitter combat.
When the black musket cracked,
The man who stood unfleeing died.
When the flintlock musket cracked,
The unflinching died, every one.
The master among lancers died,
The fierce one who knew the foe's remedy died.

Akıl bulur can ölüp,
Çaresi tam han ölüp.
Azı dişlerini gererek.
At ölüsü dağ gibi yığılıp.
Kıl bıyığını sarkıtıp,
Işıltılı gözü yumulup.
Er ölüsü demet demet düşüp,
Sayısız kırgın salmış.
Çarpışıp takat gelemeyip,
Kahırlanıp hamle edip,
Aziz handan umut kesip;
Sultan idi bu başım,
Cebireyil melek
Soğuk kementi atar besbelli.
Azireyil, can çekici,
Kollarını gererek uzatmış besbelli.
İkbalim dönüp başımdan,

The soul that finds counsel died,
The khan whole in remedy died.
Clenching hard his molar teeth.
Horse-corpses heaped like a mountain.
His wire mustache drooping down,
His gleaming eye fallen shut.
Men's corpses falling sheaf on sheaf,
He wrought a slaughter without number.
Clashing, strength unable to come,
Charging on in fury,
Despairing of the dear khan;
A sultan was this head of mine —
The angel Cebireyil
Casts the cold lasso, surely.
Azireyil, drawer of souls,
Has stretched out his spanning arms, surely.
My fortune turning from my head,

Sahiden Kuday çarpmış besbelli.
Kutlu aziz baş,
Ölecek olmuş besbelli.
Gidip dönülmez gerçek yurdu
Görecek olmuş besbelli.
Felaketin kırkı birden çelmiş ya,
Nişanım gidip boyumdan,
Mihnet sarıp almış ya...

Kuday in truth has struck me, surely.
The blessed dear head
Has come to its dying, surely.
The true homeland none returns from —
It has come to see it, surely.
Forty calamities at once have tripped me —
My mark gone from my stature,
Toil and sorrow have wrapped me round...

Ovayı çiğneyip yol açıp
Yürüdüğüm çağ nerede?
Taşı yarıp altın tahta
Kurulduğum çağ hangi vakit?
Er Sarıbay bahadırın
Doru atına mal yetmez,
Cengine güç yetmez;
Kara çelik Zülfikar'ı
Suverip durduğum gün nerede?
Celmoguz oğlu kâfiri
Erler girip yenemeyip,
Kahrı katı salmış.
Saplasan mızrağı umursamayıp,
Nişanlayıp atsan ok yetmeyip,
Bela bir kavga olmuş.
Hani Manas'ın oğlu er Semeñ,
Hani babası bozkurt Manas'tan

Trampling the plain, opening the road —
Where is the age when I marched forth?
Splitting the rock, on a golden throne —
What hour the age when I was enthroned?
Of Er Sarıbay the batyr
No wealth can match the bay horse,
No strength suffices for his war;
The black-steel Zülfikar —
Where is the day I stood tempering it?
The infidel son of Celmoguz —
Men went in and could not vanquish him,
He has loosed his fury hard.
Drive in the lance — he pays no heed,
Take aim and shoot — the arrow falls short,
It has become a war of plague.
Where is Manas's son, Er Semeñ —
Where — than his father, the grey wolf Manas,

Üstün doğmuş bir er kişi.
Zırhlı kaftanı seksen dört,
Baktığı yan kızıl yangın,
İşini Kuday rast getirmiş.
Kök atası Tügöl Han,
Kökünden Kuday kollamış.
Kara suya kan döküp,
Otlu yere ateş vermiş.
Ak çeliğini yağlamış,
Öfkesine dokunulduğunda
Büyük babası Cakıp'ı
Ata demeden devirmiş.

A man born superior.
His armored kaftans eighty-four,
The side he looked on crimson fire,
Kuday made his work run true.
His root-father Tügöl Khan —
From his root Kuday has kept him.
Pouring blood into the black water,
He set fire to the grassy ground.
He oiled his white steel;
When his wrath was touched,
His grandsire Cakıp
He felled, not calling him father.

Köböş'ü yerin dibine sokup,
Gören yurdun hepsine
Bozkurt bahadır diye ün almış.
Öfkeye kapıldığında,
Börk al dese, baş kesmiş.
Kan dök dese, can dökmüş,
Savaş dese, zehir içmiş.
Tükendikçe tütmüş,

Kökünden beri güçlenmiş,
Öldükçe çoğalmış.

Hükmü yürür Manas oğlu odur işte.

Driving Köböş to the earth's bottom,
Among all the lands that saw
He won the name grey-wolf batyr.
When wrath had seized him,
Told: take the cap — he took the head.
Told: shed blood — he poured out life,
Told: war — he drank the poison.
The more he was spent, the more his hearth-smoke rose,
From his root he waxed in strength,
The more they died, the more they multiplied.
His writ runs still — behold Manas's son.

Geçende haberin var mıdır,
Akkula'nın koşup basmadığı
Yeryüzünde bütün yer kalmamış,
Manas'ın elinin değmediği
Ellerde bütün el kalmamış.
Kara benekli kaplan,
Saldıran düşmanla yüzleşince
Böğrüne atılıp saldıran.
Keremli o bahadıra
Gaipten akıl bulunurmuş.
Karşısına insan gelememiş,
Soyundan sopuna dek,
Onu karşılayıp düşman yenememiş.
Geceleyip geçtiği yere
Köklü çınar dikilmiş,
Ezelden Tanrı korumuş.
Karşı duracak adam kalmamış,
Atışmaya çıkan adamı
Önüne katıp sürmüş.
Öfkesine dokunanı
Azı dişine alıp çiğnemiş.
Hışmına dokunanı
Bir nårayla kırıp geçirmiş.
«Kırgız'dan çıkmış bu» diye,

Have you heard the tidings of late?
Where Akkula had not run and trodden
No place on all the earth remained,
Untouched by the hand of Manas
No people among the peoples remained.
The black-spotted tiger,
When he faced the charging foe,
Would hurl himself upon its flank.
To that grace-favored batyr
Counsel would come from the unseen.
No man could stand before him,
Down through all his line and lineage,
No foe could meet him and prevail.
Where he passed a night and journeyed on
A deep-rooted plane tree rose,
God had guarded him from of old.
No man remained to stand against him,
The man who came out to exchange fire
He drove before him like a herd.
Whoever touched upon his wrath
He seized in his back teeth and chewed.
Whoever touched upon his fury
He shattered with a single war-cry.
«This one has sprung from the Kırgız,» saying,

Aşağıdaki kızılbaş eli ağlamış.
Bileğini kana bulamış,
Bundan önce Semetey,
Karşısına çıkan düşmanını
Kara toprağa sermiş.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Deccalca bir müşkül salmış.
Vuruşmakla gücü yetmeyip,
Bunun üzerine er bozkurt
Derin düşünceye dalmış:
«Can diye Tanrı yaratıp,
Çin'i kıran arslan kıldın.
Sarıbay'a gücüm yetmiyor,
Neden beni böyle eksik kıldın?
Kuvvetimin hepsini giderip,
Kara toprakla bir kıldın» –

The kızılbaş people down below wept.
He steeped his wrist in blood,
Before this time Semetey
Had laid the foe who faced him
Low upon the black earth.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Cast a torment fit for the Deccal.
His strength not equal to the fight,
Thereupon the grey-wolf warrior
Sank into deep reflection:
«O God who made me as a soul,
You made me the lion who broke Çin.
My strength does not suffice for Sarıbay,
Why have you made me fall so short?
Stripping all my strength away,
You have made me one with the black earth» –

Deyip, böylece Semetey
Ay-âlemi şaşkına çevirip,
Altındaki koca Buurul'u
Salına salına yürütüp.
Baksan gönlü bölünmüş,
Gök yarlı dağ gibi görünüp,
Kirpiği yanıp kor olup,
Haykırsa çelik ok olup.
Bileği kalın, taş yürekli,
Aklı keskin, bahadır er
Öfkelenip hazırlanıp,
Yiğit arslanın gönlüne
Gaipten bir akıl doğup.
Kan içinden geçip pişmiş,

Kuvvetine can dayanmaz,
Aşağıdaki Kakançın yurdu boyun eğmiş.

Karşısına çıkanı helâk etmiş.
Rast geleni parçalamış.
Sataşan düşman onmamış,

So saying, thus Semetey,
Leaving the moonlit world bewildered,
The mighty Buurul beneath him
He set to pacing, swaying grand.
Look — his heart was rent in two,
He loomed like a blue-cliffed mountain,
His lashes burned to glowing coals,
His cry became an arrow of steel.
Thick of wrist and stone of heart,
Keen of mind, the batyr brave
Made ready in his kindled wrath,
Into the young lion's heart
Counsel was born from the unseen.
He had passed through blood and hardened,
No soul withstood his strength,
The land of Kakançın below had bowed its neck.
He destroyed all who came against him.
He tore apart whatever crossed him.
No foe who taunted him had prospered,

Karşılık veren olmamış.
Gücü yerinde o kâfire,
Celmoguz oğlu bahadır
Karşı çıkıp durmuş idi.
Celmoguz oğlu kâfirin,
Durmadan mızrak uzattı şimdi.
Serçe uçmaz geniş vadiden,
Çığlık kopan geniş vadiden,
Aşağıdaki engebeli meydandan,
Talas'ın bütün yüzünden,
Küyük'ün tümsekli ucundan,
Gürleyerek mızrak uzatışıp,
Gümbürdeyen göğe benzeyip
Güç vererek mızrak uzatışıp,
Teke tek meydana çıkışıp,
Semetey ile Sarıbay.
«Kızıl gömlekli, ince belli,
Salınıp gezen güzelleri –
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Cilveyle salınan yamanları
Ganimet edip almıştır,

Hüküm sürüp oturan
Yamanlarını kırmıştır.
Yaman bozgun, kara hatadan,
Manas Han yedi beli çaptığında,

Ben babadan yetim kaldım.
Bugün öfkelendim, kabardım,
Bırakmadan dökerim kanınızı.
Kırgız'ın kılını komadan,
Kırıp geçiririm hepinizi.
Dinleyin şimdi sözümü,
Böyle alırım öcümü.
Cinnetim fena tuttu beni,
Düşünüp keserim hükmümü,
Ben böyle alırım öcümü.
Kırgını şenlik gibi salmazsam,
Kız çocuklarınızın hepsini

None had risen to answer him.
Against that infidel in fullest strength,
The batyr son of Celmoguz
Had come forth and stood his ground.
The infidel son of Celmoguz
Now thrust his lance unceasing.
Across the wide vale where no sparrow flies,
The wide vale where the war-cry rose,
From the rugged field below,
From all the face of Talas,
From Küyük's hillocked end,
Thundering they traded lance-thrusts,
Like unto the rumbling sky,
With all their might they traded thrusts,
Coming out for single combat,
Semetey and Sarıbay.
«The red-shirted, slender-waisted,
The beauties who strut swaying by –
Thimble-mouthed and gazelle-eyed,
The bold ones swaying coquettish —
He has taken them for plunder,

Those who sat enthroned in rule —
Their fiercest he has slaughtered.
From that dire rout, that black disaster,
When Manas Khan stormed the seven passes,
I was left an orphan of my father.
Today my wrath has swelled within me,
I shall spill your blood unsparing.
Leaving not one hair of the Kırgız,
I shall cut you down, every one.
Hear now the words I speak,
Thus shall I take my vengeance.
A dire frenzy has seized me,
I shall ponder and pass my judgment,
Thus shall I take my vengeance.
If I loose no slaughter like a feast,
If all of your maiden daughters

Ganimet edip almazsam.	*I do not take as plunder,*
Koca obanı kökten kazıyıp,	*Uprooting the great camp entire,*
Sağ kalanını kul edip,	*Making slaves of those who live,*
Ganimet edip varını,	*Taking all your wealth as plunder,*
Viran edip mülkünü,	*Laying all your holdings waste,*
Hepten kökünüze ermezsem.	*If I reach not your very root —*
Nice dünya malımı	*So much of my worldly wealth*
Ganimet edip almıştır.	*He has taken as his plunder.*
Bahadırım diyen erimi,	*My warrior who called himself batyr —*
49800 Kılını bile bırakmadan	*Not sparing even one hair of him,*
Kırgına verip koymuştur.	*He gave him over to the slaughter.*
Yanına kattığı kırk caysan,	*The forty caysan at his side —*
Tepeden girip basmıştır.	*He fell upon them from the height.*
Tepenizden çöken o Manas	*That Manas who crashed upon your crown*
Dört tülük malı saçmıştır.	*Scattered the four kinds of herds.*
Benim babam Celmoguz'un	*Upon my father Celmoguz*
Tepesinden basmıştır.	*He trampled from above.*
Ne edeceğini bilemeden,	*Not knowing what to do,*
Benim dört şehir halkım kaçmıştır.	*The folk of my four cities fled.*
49810 Bağlayıp boğazlamıştır,	*He bound him and slit the throat*
Celmoguz atamın devini.	*Of the div of Celmoguz my father.*
Ganimet diye kapmıştır,	*He snatched away as plunder*
Otlaktaki kısrağını.	*The mares upon the pasture.*
Halkım yaklaşacak olsa,	*Whenever my people dared draw near,*
Beynini yumruklayıp dağıtarak,	*He pounded their skulls and scattered them,*
Başköşeme kuyu kazmıştır,	*He dug a pit at my seat of honor,*
Dört tülük malımı saçmıştır.	*He scattered my four kinds of herds.*
Nicelerimi hep kırmıştır,	*So many of mine he cut down whole,*
Kahrolası koca hunhar	*That accursed old blood-drinker*
49820 Kırıp döküp rahat bulmuştur.	*Slaughtered and smashed and found his ease.*
Uçsuz bucaksız yurdun hepsini	*All of the boundless homeland*
Un ufak edip savurmuştur.	*He ground to flour and winnowed away.*
Bütün gövdesi coşkuyla ürperip,	*His whole frame shuddering with fervor,*
Nârası taşı yarıp,	*His war-cry splitting stone,*
Hışmı en çok baş yarıp,	*His fury above all splitting skulls,*
Ker küheylanın başını çevirmiştir.	*He has turned his bay courser's head.*
Gelip Talas'ı kuşatıp,	*He has come and ringed Talas about,*

	Cengi çetin kılmıştır.	*He has made the battle grim.*
	Tepeye çıkıp bağırıp,	*Climbing the hill he shouted,*
49830	Meydana çabuk gel – diye	*Come quick into the field – saying,*
	Yeniden cenge çağırıp.	*Calling anew to battle.*
	Cet-Kayt denen yerimden,	*From my place called Cet-Kayt,*
	Yedi uruk ayrı elimden,	*From my land of seven separate uruk,*
	Kırk günlük çölü aşıp,	*Crossing forty days of desert,*
	Doksan sekiz bel aşıp,	*Crossing ninety-eight passes,*
	Çarpacak dağ bulamadan,	*Finding no mountain to smash against,*
	Kahrolası koca hunhar,	*That accursed old blood-drinker,*
	Hızırlı Manas varmıştır.	*Manas, Hızır-favored, arrived.*
	Benim babam Celmoguz'un	*Upon my father Celmoguz*
49840	Geçende tepesinden basmıştır.	*Of late he trampled from above.*
	Dört uruğu darmadağın edip,	*He scattered the four uruk asunder,*
	Dünyalığımı saçmıştır,	*He strewed my worldly goods abroad,*
	Tepeden girip basmıştır.	*He came down upon me from the height.*
	Nice canı kırmıştır,	*So many souls he has cut down,*
	Edip de rahat bulmuştur.	*He did it and he found his ease.*
	Kale kapısını kan edip,	*He turned the fortress gate to blood,*
	Kara yolu toz edip,	*He turned the black road into dust,*
	Karşı koymaya kalkanı	*Whoever rose to stand against him*
	Yakalayıp ezip nam salıp» –	*He seized and crushed and won his fame» –*
49850	Aklı hayran, o şom böyle deyip,	*His mind astounded, that ill-starred one so speaking,*
	Emanet candan umut kesip,	*Cutting hope from the soul held in trust,*
	Celmoguz oğlu o kâfir	*The infidel son of Celmoguz*
	Böyle bir kavga başlattı,	*Began a battle such as this,*
	Sinek misali canlarını yiğitler	*The braves then bound their souls, frail as flies,*
	Kıl ucuna bağlayıp koydu.	*Upon the tip of a single hair.*
	Çetin kavga saldı şimdi,	*He loosed a bitter battle now,*
	Birbirini zorlayıp durup,	*Each one pressing hard the other,*
	Nice gün dinmeden vuruşup,	*Many days they fought unceasing,*
	Takat tükenip, güç gidip,	*Endurance spent and strength departing,*
49860	Koyak koyak yer boyunca	*Along the hollows, glen by glen,*
	Pınar gibi kara kan akıp.	*Black blood flowed like welling springs.*
	Erlerin hepsi yenilip,	*The warriors all were beaten down,*

Kürklerin hepsi yırtılıp.
Kuvvetli ölüp, er ölüp,
Çetin göğüs gerenler
Kapkara kana bulanıp.
Tepelerin hepsi toz olup,
Gayret eden erenler,
Mızrakta usta berenler,
Geniş göğüslü, yayvan döşlü,
Cenkte pehlivan ustalar,
Çaresi tükenip durmuştur,
Yurt atası yamanlar.
«Celmoguz oğlu Sarıbay
Şimşek gibi çatırdayıp,
Arslan gibi kükreyip,
Âdemoğlu kulların
Gıkı çıkmadan bahtı sınanmadı,
Tanrı boynumuzu eğdirecek galiba.
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Yurdu bırakmadan kıracak galiba!
Varı yağmalayıp alacak galiba,
Domuz, bozgunu tam edecek galiba.

Tam tepeden basacak galiba,
Bu yiğit Kırgız soyunu
Kökünden kazıyıp saçacak galiba!

Erenlerim, hanlarım,
Ardımda Seytek yavrularım!
Küçücükken rast geldiğim,
Minnacıkken bir olduğum,
Parmak kadarken baş göz olduğum,
Zavallı Çürök yârlerim,
Sarıbay denen o kâfire
Ganimet olup gider belki.

Kabaran şu domuzunuz
Kökümüze böyle erecek galiba,
Kaf Dağı gibi han ölecek galiba.
Kırgız sağ kalacak olsa,

The fur-cloaks all were torn to shreds.
The mighty died, the manly died,
Those who bared their stubborn breasts
Were steeped in blood of deepest black.
The hilltops all were turned to dust,
The striving valiant warriors,
The berens masters of the lance,
Broad of chest and wide of breast,
The champions skilled in war,
Stood there with their means exhausted,
The fierce ones, fathers of the homeland.
«Sarıbay, son of Celmoguz,
Crackling like the lightning-bolt,
Roaring like a lion —
Of Adam's sons, the mortal servants,
No breath came out, no fortune was tried,
God will bow our necks, it seems.
Sarıbay, son of Celmoguz,
Will slay the homeland whole, it seems!
Will loot away our all, it seems,
The swine will make the rout complete, it seems.
Will trample from the very crown, it seems,
This valiant Kırgız stock
He will dig up by the roots and scatter, it seems!
My valiant ones, my khans,
My Seytek-fledglings left behind me!
She whom I met when I was small,
With whom I joined when I was tiny,
Whom I wed when finger-high,
My poor Çürök, my beloved ones,
To that infidel called Sarıbay
May pass away as plunder, it may be.

This swelling swine of yours
Will reach our very roots, it seems,
A khan like Kaf Dağı will die, it seems.
If the Kırgız should stay alive,

Gücü geniş Sarıbay
Kamçıyla ölçüp bölecek galiba» –

Deyip, böylece dert yanıp,
«Şu on sekiz bin âlemi
Ayakta tutacak hal nerde?
Talas'a diktiğim bağım yok,
Kabarıp gezecek çağım yok,
Bugün var olan yarın yok.
Bunun kolayını bulup eğdirip,
Almış gibi; dünya dediğin pislik.
Babam Manas sürüleli,
Anam bahtsız Kanıkey doğuralı,

Yetim kalıp yetişip,
Yurduma güç bela kavuşup,
Ergenliğe erip, er olup,
Er oğluyla denk olup.
Talas'ı bulup yurt edinip,
Kırgız'ı derleyip el edip,
Ben Semetey olalı.
Alnımdan baht açılıp,
Başıma devlet saçılıp,
Altın taçlı kaftan giyip,
İhtiyatla yurdu yönetip,
Gözümü açıp gördüğüm,
Beren hanın Külçoro'yu
Armağan edip verdiği,
Tanrı henüz belimi bükmedi.
Yetmiş gün mızraklaşıp,
Birbirini alt edemeden durup,
Türlü türlü vuruşup,
Semetey'in elinde
Manas'tan kalan Zülfikar –
Manas'tan kalan miras,
Çayıra değse yangın çıkan,
Sallanınca ansızın öldüren.
Nârayla kından çıkarılsa,

Sarıbay of ample strength
Will measure them out with his whip, it seems» –
So saying, thus he poured his grief,
«These eighteen thousand worlds —
Where is the strength to hold them upright?
I have no orchard planted in Talas,
No season left to strut and swell,
Here today and gone tomorrow.
Finding its trick, it bends you low,
As though it had you; this world is filth.
Since my father Manas was borne away,
Since my luckless mother Kanıkey gave me birth,
Left an orphan, growing up,
Reaching my homeland through hardship,
Coming of age, becoming a man,
Standing equal with the sons of men.
Finding Talas, making it my home,
Gathering the Kırgız into a people,
Since I became Semetey.
Fortune opened on my brow,
Sovereignty rained upon my head,
I donned the gold-crowned kaftan,
Ruled the homeland with prudent care,
What I saw when I opened my eyes —
The beren khan his Külçoro
Gave unto me as a gift,
God has not yet bent my back.
Seventy days they dueled with lances,
Standing, neither overcoming,
Fighting in manifold ways,
In the hand of Semetey
The Zülfikar left from Manas –
The heritage left from Manas,
That sets the meadow ablaze at a touch,
That kills in a flash when it is swung.
Drawn from its sheath with a war-cry,

Ağzı ateş gibi kızaran,
Hışımla sallandığında
Kırk kulaç dek uzayan.
Öfkeyle sıyrıldığında,
Kan içmeden boş dönmeyen,

Kana iyice doymadıkça
Asla kınına girmeyen.
Zülfikar'ı kından çıkarıp,
Sultan soylu o koçağın
Ağzını kana suvarıp,
Gücü tam o kâfiri,
Han Sarıbay bahadırı,
Zülfikar ile vuruşup,
Bu dünya bezirgân imiş,
Hali nice oldu – deyip,
Şaşıp hayran duruşup,
Tutsa güç yetmemiştir,
Çalsa kılıç işlememiştir.
Takat bitip, güç gidip,
Gönlü dağılıp bölünüp,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ın
Ağzından zehri dökülüp.
Alaskar dağı gibi görünüp.
Hilesi tam, zehri güçlü,
Sataşanı dümdüz eden.
Heybeti insandan başka,
Pehlivanlığı aşmıştır
On sekiz bin âlemi.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli,
Öfkelenip kükreyince,
Aklı olan insanın
Bütün bedeni ürperip.
Burnu çıkık kaya gibi,
Görünüşü gömgök demir gibi,
Celmoguz oğlu o kâfir
El gezmez yerde doğmuş,
Nicelere salmış velvele.

Its edge glows red as fire,
When it is swung in fury
It stretches forty fathoms long.
When it is bared in wrath,
It returns not empty without drinking blood,
Until it is sated full with blood
It never enters its sheath again.
Drawing Zülfikar from the sheath,
That brave koçak of sultan's line
Watered its edge with blood,
That infidel in fullest strength,
Khan Sarıbay the batyr,
He fought against with Zülfikar,
This world is but a merchant, then —
What has become of him? – saying,
They stood amazed and wondering,
Grappling, strength did not suffice,
Striking, the sword would not bite.
Endurance done and strength departed,
His heart was scattered, rent in two,
Of Sarıbay, Celmoguz's son,
Venom came pouring from the mouth.
He loomed like the mountain Alaskar.
Perfect in guile, potent in venom,
Flattening all who crossed him.
His awful presence more than human,
His champion's might surpassed
The eighteen thousand worlds.
His prowess like no other,
His valor beyond all measure,
When he raged and roared aloud,
Every man of sound mind
Shuddered through his whole body.
His nose like a jutting crag,
His visage like blue-black iron,
That infidel son of Celmoguz
Was born where no man's hand had passed,
Cast dread on multitudes.

Katı kahrını başlatmış,
Gözüne ilişen âdemoğlu

He set his hard oppression loose,
The sons of Adam his eye fell on

Kırılıp gitmiş öylece.
Boy ölçüşüp dev yenememiş,
Üstünlüğünü kimseye vermemiş.
O ejderha gibi heybeti,
Yaratılmış insanoğlundan
Aşkınmış kuvveti.
Kuşanıp çıksa şu itiniz,
Karşısında kul yenemez.
Kâfirin her bir hâli
Sel gibi taşıp aşmıştır.
Heybetlenip o kudurgan
Ay-âlemi basmıştır.
Karşılaşanı devirmiştir,
Ay-âlemi yenmiştir,
Altı ay durmadan yol yürüyüp,
Şaşmadan bol yol alıp,
Göze geleni diz çöktürmüştür.
Yeryüzünün dört bucağını,
Dört bir yanı dolaşıp,
Türlü türlü yer basıp,
Yalçın geçitler, beller aşıp,
Düzlükler bitip sarplaşıp,
Azığın hepsi tükenip,
Cooruker atını yara edip,
Yolda yıpratıp ağrıtıp,
Kavgayı, müşkülü dizmiştir,
Han Manas'ın soyu
Nerededir diye aramıştır.
Gözlemediği yer kalmadan,
Kasılıp duran o kudurgan,
Kahretmediği el kalmadan,
Dirsek dayayıp dinlenmeden,
Kestirip uyku almadan,
Sabahı akşam olup,
Er Manas'ın soyunu
Yakalayıp kırıversem – diye,

Perished thus, cut down entire.
Measuring strength, no div overcame him,
He yielded mastery to no one.
That dragon-like dread presence —
Beyond all humankind created
Was his surpassing strength.
Though this cur of yours go girded forth,
No servant can defeat him face to face.
Every aspect of the infidel
Overflowed like a flooding torrent.
In his dread might that rabid one
Trampled the moonlit world.
He felled whoever met him,
He conquered the moonlit world,
Marching six months without a halt,
Covering long roads unswerving,
He forced to their knees all his eye fell on.
The four corners of the earth,
Roaming all the four directions,
Treading lands of every kind,
Crossing sheer defiles and passes,
The plains gave out and turned to crags,
All his provisions spent,
Galling his horse Cooruker to wounds,
Wearing him sore upon the road,
He strung together strife and torment,
Seeking where the seed of Khan Manas
Might be found upon the earth.
No land was left he had not watched,
That rabid one who stands there flexing,
No people left he had not crushed,
Never resting on his elbow,
Never dozing off to sleep,
His mornings turning into evenings,
The seed of Er Manas —
Might I seize and cut them down – saying,

İki gözü dört olup.
O Manas'ın oğullarını
Tepesinden bassam – diye,
Dört tülük malını saçsam – diye,

His two eyes became four.
Upon the sons of that Manas —
Might I trample from the crown – saying,
Might I scatter their four kinds of herds – saying,

Beyini kara güne koysam – diye,

Halkını bırakmadan kırsam – diye,
Güçlüsüyle vuruşup,
Cümle malını saçsam – diye,
Külünü göğe savurup,
Ondan sonra dönsem – diye,
Kırgız'ını kırgına versem – diye,

Salınan kızı kadını
Ganimet edip dursam – diye,

Yüz yüze gelip vuruşup,
Berenleri kırgına vermeye,
Beş kâküllü kızlarını
Karşılayıp ganimet etmeye.
Dört tülük malını saçmaya,
Töre Manas soyunu
Tepesinden basmaya,
Bileğini göstermiş,
Dileğini dilemiş.
Fitneyi başlatmış,
Zorbalığı kurmuş,
Horluğu etmeye niyetlenmiş,
Celmoguz oğlu o kâfir,
Şomluğu yetkin o bahadır,
Göğsünde durur nice hasret,
Apaçık saldı koca kavgayı.
Göğüs göğüse girip er ölüp,
Namlılar birlikte ölüp,
Celmoguz oğlu kâfirin
Yürüyüşünden toz kopup,
Sesinden can çıkıp,

Might I cast their bey into black days – saying,
Might I slay their folk unsparing – saying,
Fighting with their strongest one,
Might I scatter all their wealth – saying,
Winnowing their ashes to the sky,
And then might I turn home – saying,
Might I give their Kırgız to the slaughter – saying,
The swaying girls and women —
Might I keep taking them as plunder – saying,
Meeting face to face in battle,
To give the berens to the slaughter,
Their daughters with five forelocks
To meet and take as plunder.
To scatter their four kinds of herds,
Upon the seed of Töre Manas
To trample from the crown,
He had shown his wrist,
He had wished his wish.
He set sedition going,
He framed his tyranny,
He purposed to work degradation,
That infidel son of Celmoguz,
That batyr perfect in ill-omen,
In his breast dwelt many a longing,
Openly he loosed the great battle.
Breast to breast the men fell dying,
The famed ones died together,
Of the infidel son of Celmoguz —
Dust burst forth from his marching,
Souls fled at his very voice,

Çarpışıp güç yetiremeden,
Çarpışıp durup yenemeden,
Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Sıkıca hayli vuruşup,
Güreş tutup, er ölüp,
Karşılaşanın hepsi ölüp,
Yüz tutan adam dahi ölüp,
Tam nişanla atsa ok işlemez,
Haykırıp saplasa mızrak geçmez,

Clashing, strength could not prevail,
Clashing on without a victory,
Standing face to face opposed,
Firing muskets, drawing bows,
Fighting long and fighting hard,
Wrestling, warriors dying,
All who met him perished,
Even men who turned to face him died,
Aimed true, the arrow would not bite,
Thrust with a cry, the lance would not pierce,

Öfkeyle hız alıp,
Celmoguz oğlu o kâfir
Durmuş söylenir imiş:
«Söyleyecek sözüm var,
Manas'ın oğlu soysuz,
Altı atamın öcü var.
Altı atamın hepsini,
Ulu atan Nogoy başta olup,
Başını kestiği yer var.
Yüce atam Celcetpes'i
Yakalayıp o Ogoy
Bırakmadan boğazlamıştır.
Ondan sonra Körögöç'ü
Karakan kesip parçalamıştır,
Bundan sonra Celcetpes'i
Atan Balakan basmıştır,
Basıp kanını saçmıştır.
Kavun gibi karnını yarmıştır,
Koyun gibi başını kesmiştir.
Yolda ganimet edip almıştır,
Yol üstünde sürükleyip,
Yaban itlerine paralatmıştır.
İnsanın etmeyeceğini edip,
Ak akbabaya toy edip,
Kemiğini çürütmüştür,
Zorbalık edip kırmıştır.
Sonra atam koca Sorgok,

Gathering speed upon his wrath,
That infidel son of Celmoguz
Stood there, they say, declaiming:
«I have a word that must be spoken,
Base-born son of Manas,
I bear the vengeance of six forefathers.
All six of my forefathers —
Your great forefather Nogoy at their head,
There is a place he cut their heads.
My lofty forefather Celcetpes —
That Ogoy seized him fast
And slaughtered him unsparing.
And after him Körögöç
Karakan carved and quartered,
And after this Celcetpes
Your forefather Balakan trampled,
Trampled him and spilled his blood.
He split his belly like a melon,
He cut his head off like a sheep's.
He took him as plunder on the road,
Dragged him along the highway,
Had him torn by wild dogs.
Doing what no man would do,
He made a feast for the white vultures,
He let his bones rot away,
He wrought his tyranny and slew.
Then my forefather old Sorgok

Bela nerde der imiş.
Kısır emmiş semiz tayı
Oburluğundan yer imiş.
Celpiniş'in ovasından,
Cantak dağının boyundan,
Atan Cakıp Han basmıştır.
Bütün yurdunu kırıp geçirip,
Hem de altınını saçmıştır.
Geçende benim atam Sarıbay'a –
Bahadır Manas er varıp,
Cet-Kayt denen yeri alıp,
Varıp yetişip Sarıbay
Atamın er canına kastedip,

Would ask where trouble might be found.
The fat colt suckled by the barren mare
He would eat out of his gluttony.
From the plain of Celpiniş,
From the flanks of Cantak mountain,
Your forefather Cakıp Han bore down.
Slaughtering all his homeland through,
He scattered his gold besides.
Of late against my father Sarıbay –
Batyr Manas the warrior came,
He took the place called Cet-Kayt,
Arriving, reaching Sarıbay,
He sought my father's warrior life,

Çarpışmayı sert başlatmıştır.
Nice kadını, dul gelini,
Obayı kara günde bırakmıştır.
Kale kapısını kan edip,
Bırakmadan ele toz edip.
Karşı koymaya kalkanı
Yere çakıp tane gibi ezip,

He launched the combat fierce and hard.
Many a woman, widowed bride,
The camp he left in blackest days.
He turned the fortress gate to blood,
Unsparing, ground the land to dust.
Whoever rose to stand against him
He rammed into the earth and crushed like grain,

Kahırlı hunhar Manas'tan
Barışırım diyen elçi ölüp,
Ölçerim diyen ölçücü ölüp,
Sınarım diyen sınayıcı ölüp,
Dinlerim diyen çaşıt ölüp,
Dinlemeye duran gözcü ölüp,
Tutuşurum diyen han ölüp,
Sataşan yurdun hepsi ölüp.
Akıldan çıkmaz düş edip,
Gönülden gitmez iş edip,
Hayli kavga kılmıştır,
Sarıbay, Kükük iki hanı,
İkisini birden kırmıştır,
O hunhar Manas kaplan,
Kırıp döküp rahat bulmuştur.
Perçemliyi kul edip,
Sürüp de rahat bulmuştur,

From Manas the wrathful blood-drinker
The envoy who said I make peace died,
The measurer who said I will measure died,
The tester who said I will test him died,
The spy who said I will listen died,
The watcher set to listen died,
The khan who said I will grapple died,
All the land that taunted died.
Making a dream that leaves not the mind,
Making a deed that leaves not the heart,
Many a battle he has waged,
Sarıbay and Kükük, the two khans,
Both of them at once he slew,
That blood-drinker Manas the tiger,
Slaughtered, smashed, and found his ease.
He enslaved the forelocked ones,
Drove them off and found his ease,

Kırları vurup varını alıp,
Yük yükleyip altınını alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
Ganimet edip malı alıp,
Viran edip canı alıp,
Töreymiş atam Sarıbay,
Tepesinden basmıştır,
Dört tülük malını saçmıştır.
Başköşesine kuyu kazmıştır,
Hanı kara günlere koymuştur,
Karşı koymaya kalkanı
Bırakmaksızın kırmıştır.
Evi yanası o hunhar,
Halkı sefil kılmıştır,
Bir etmemiş, bin etmiş,
Ay-âleme kavga salıp,

He struck the steppes and seized their wealth,
Loaded packs and took their gold,
Took a thousand of the black-eyed,
Took the herds and made them plunder,
Laid all waste and took the souls,
A töre was my father Sarıbay —
Yet he trampled him from the crown,
He scattered his four kinds of herds.
He dug a pit at his seat of honor,
He cast the khan into black days,
Whoever rose to stand against him
He cut them down unsparing.
May his house burn, that blood-drinker,
He made the people wretched,
He did it not once but a thousandfold,
Casting battle on the moonlit world,

Yurt kaynaşıp, el kaçıp,
Çaresini bulamayıp, can şaşıp,
Fitnesi yurtça bilinip,
El canından umut kesip,
Karartıp canı alıp,
Ganimet edip el koyup,
Sarıbay atamı boğazlamıştır.
Kırlardan göçümü sürüp,
O uğursuz hunhardan
Öcümü alamadan gezdim.
Benim adım – Sarıbay,
Bir etmem, bin ederim!
Atışmayı bol salarım.
Atam pehlivan Celmoguz'un
Bu yıl öcünü alırım.
Öç almazsam öleyim,
Doğmadan yere geçeyim!
Halkını kırgına verip,
Muradıma ererim.
Halkını perişan edip parçalayıp,
Kıl kadar komadan diyarını,

The homeland seethed, the people fled,
Finding no remedy, souls bewildered,
His sedition known through all the land,
The people cut hope from their souls,
Darkening, he took the souls,
Seizing the land as plunder,
He slit the throat of my father Sarıbay.
Driving my camp-train from the steppes,
From that ill-omened blood-drinker
I have wandered unavenged.
My name is – Sarıbay,
I do it not once, I do it a thousandfold!
I loose the fire-fight in abundance.
For my father, the champion Celmoguz,
This year I take my vengeance.
If I avenge him not, then let me die,
Let me sink unborn into the earth!
Giving his people to the slaughter,
I shall attain my heart's desire.
Shattering and scattering his people,
Leaving his realm not one hair's breadth,

	Kırgına verip giderim,	*I shall give it to slaughter and go,*
	Kök damarını sökmezsem,	*If I tear not out his taproot,*
	Bütün yurdunu yok edip,	*Destroying all his homeland whole,*
	Sönmüş yangın yerine çevirmezsem,	*If I turn it not to a burnt-out waste,*
50160	Atışmayı bol salmazsam,	*If I loose not fire-fight in abundance,*
	Celmoguz atam başta olmak üzre,	*With Celmoguz my father at their head,*
	Altı atamın öcünü almazsam,	*If I take not six forefathers' vengeance,*
	Diri gezmem, ölürüm,	*I shall not walk alive — I die,*
	Doğmadan yere geçeyim!	*Let me sink unborn into the earth!*
	Diyarına kırgın salarım,	*I loose the slaughter on his realm,*
	Hınçla dolup atlandım,	*Filled with fury I have mounted,*
	Kızlarını yağmalayıp alırım!	*I shall loot away your daughters!*
	Semetey oğlun Seytek'inin,	*Of Seytek, son of your Semetey,*
	Çarpışan pehlivan Külçoro'nun,	*Of Külçoro the clashing champion,*
50170	Çok görmüş geçirmiş Bakay'ının,	*Of your Bakay, seasoned and wise,*
	Ölçüp gördüm kahrınızı,	*I have measured out your menace,*
	Kırgına veririm hepinizi,	*I shall give you all to the slaughter,*
	Yıkarım şehrinizi.	*I shall raze your city down.*
	Tüketmezsem itibarınızı,	*If I spend not your renown,*
	Dümdüz ederim şehrinizi,	*I shall flatten your city level,*
	Kahrım geldi, kabardım,	*My wrath has come, I have swelled,*
	Sataşmadan komam birinize,	*I shall leave not one of you untaunted,*
	Ermeden komam kökünüze.	*I shall not fail to reach your root.*
	Akıtmadan komam kanınızı,	*I shall not fail to spill your blood,*
50180	Kıymadan komam canınızı.	*I shall not fail to take your souls.*
	Celpiniş'te doğdum,	*In Celpiniş I was born,*
	Sağlam belimi kuşandım,	*I girded up my sturdy loins,*
	Rast geleni parçaladım,	*I tore apart whatever crossed me,*
	Denk geleni kemirdim.	*I gnawed whatever matched me.*
	Kadın demeden, erkeğine it demeden,	*Sparing not woman, nor calling their men dogs,*
	İtiyle birlikte boğazladım.	*I slit their throats, their dogs besides.*
	Kıl kadar komadan birini,	*Leaving not one to a hair's breadth,*
	Kırıp kuruttum hepten.	*I cut them down and dried them out.*
	Kan emerek katılaştım,	*Sucking blood I hardened,*
50190	Han Sarıbay diye ün aldım.	*I won the name Khan Sarıbay.*
	Yürüyüşümden toz kopmuş,	*Dust has burst from my marching,*
	Heybetimden can çıkmış,	*Souls have fled my dread presence,*

Öfkelenip kabarsam,
Sataşıp kul denk gelemez.
Güçlenip kabarırsam,
Her gün atışsam ok işlemez,
Her gün yaksak kor işlemez.
Suya atsan batar mıyım,
Kendime geldim, yenilmem,
Asla kimseye yendirmem.
Hınçla dolup kabardım,
Kıl kadar komam hepinizi,
Su gibi akıtırım kanınızı.
Dediğim söze uyunuz,
Benim atam – Celmoguz,
Altı atamın kununu veriniz!
Bu dediğim söze uyunuz,
Altın ile gümüşü
Altı bin deveye yükleyiniz,
Töreli, kocamış Kanıkey'i,
Töreli güzel Ayçürök'ü,
Altı atanın kunu budur – diye,
Önüme bunları sununuz.
Aşta toyda binmeye,

When I rage and swell with wrath,
No servant dares to cross me.
When I gather strength and swell,
Shoot at me daily — no arrow bites,
Burn me daily — no ember takes.
Cast me in water — shall I sink?
I have come into my own, I am unbeaten,
I let no man ever beat me.
Filled with fury I have swelled,
I shall leave you not a hair's breadth,
I shall pour your blood like water.
Heed now the words I speak,
My father is – Celmoguz,
Pay the blood-price of six forefathers!
Heed these words that I have spoken,
The gold together with the silver —
Load them on six thousand camels,
Kanıkey, aged and töre-born,
Ayçürök, the töre-born beauty,
Saying: This is six forefathers' blood-price,
Present them here before me.
To ride at feast and funeral-feast,

Salındırıp gezmeye,
Kükreyip düşmana çarpmaya,
Altın, gümüş yüklemeye,
En yamana armağan etmeye,
Eşsiz yürük bir malmış,
Buurul'u bize veriniz.
Bu dediklerimi vermezsen,
Bu dediğime uymazsan,
Vermem diye açık sözünü söyle.
Bel bağladığın yerini söyle,
Kazılmış derin hendeğini söyle,
Hadi, tutuşacaksan yolunu söyle.

Namlını karşılarım,
Berenlerini yakarım,
Nicenizi kırgına veririm,

To parade in swaying state,
To roar and charge upon the foe,
To load with gold and silver,
To give in gift to the fiercest one,
A matchless racer of a beast —
Give Buurul unto us.
If you give not what I have named,
If you heed not what I say,
Speak your plain word: I will not give.
Name the place where you set your trust,
Name your deep-dug trench,
Come, if you would grapple, name your road.
I shall meet your famous one,
I shall burn your berens down,
I shall give your many to the slaughter,

Kıpırdamadan, kımıldamadan,
Senin Talas'ında dururum.
Yağma ederim malını,
Tümden kırarım canını,
Kırışacaksanız söyleyiniz,
Hışmıma dokunmadan uyunuz,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift katlı zırh, serçe gözlü,
El kavuşturup kulluk diyerek,
Boyun eğdiğini bildir,

Manas'tan kalan Ak olpok'u,
İşte şunu giydir bana!
Öfkeme dokunmadan söyleyin,
Dediğim söze uyarsınız,
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Salınan kızlardan
Hayli güzel veriniz.
Kızları salındırarak,
Kırılmadan, armağan sununuz!
Hışmıma dokunmadan söyleyiniz.
Dediğim söze uymazsan,
Dediklerimi vermezsen,
Zehir katarım küpünüze,
Böylece ererim kökünüze.

Ganimet ederim malını,
Viran ederim hepinizi.
Şimdi dümdüz ederim şehrini.
Yurt tuttuğun koca Talas'a,
Konayım diye gelmişim,
Ejderha gibi soluyup yutup,
Emeyim diye gelmişim.
Pehlivanını, arslanını
Yeneyim diye gelmişim.
Kıl kadar komadan hepinizi,
Yutayım diye gelmişim.
Tutuşursam kırıp geçirip,

Unstirring and unmoving,
I shall camp in your Talas.
I shall pillage all your wealth,
I shall slay your souls entire,
If you would fight, then say so,
Heed me ere you touch my fury,
Collar of gold and sleeve of bronze,
Double-plated mail, sparrow-eyed,
With folded hands professing bondage,
Make known that you have bowed your neck,
The Ak olpok left from Manas —
That very one you dress me in!
Speak before you touch my wrath,
You shall heed the words I say,
Thimble-mouthed and gazelle-eyed,
Red-shirted, slender-waisted,
From among the swaying maidens
Give me beauties in abundance.
Setting the girls a-swaying,
Unbroken, present them as your gift!
Speak before you touch my fury.
If you heed not what I say,
If you give not what I have named,
I shall pour poison in your jar,
And thus I reach your very root.

I shall take your wealth as plunder,
I shall lay you waste entire.
Now I flatten your city level.
To the great Talas you hold as homeland
I have come to make my camp,
Breathing like a dragon, gulping,
I have come to suck it dry.
Your champion and your lion
I have come to overthrow.
Leaving you not one hair's breadth,
I have come to swallow you all.
If I grapple, I cut through and crush,

Şimdi ererim kökünüze!
Yetkin atam Celmoguz'u
Yenip Manas almıştır.
Yedisinde Sarıbay
Babadan yetim kalmıştır.
Beren atam ölmüştür,
Pek dertli Sarıbay
Yetimlik gününe alışmıştır.
Babadan kalınca dev bakmış beni,
Düşmandan korkup gizli bakmış.
Düşman kırıp gider – diye,
Ok işlemez örtü örttürmüş,
Yer altında baktırmış.
Âlemin gücü yetmez – diye,

Usta görücü, tunç gagalı
Gaip kadına beğendirtmiş.
Serbest gezip dağda büyüdüm,
Geyik gezen dağda büyüdüm.
Ejderhayla büyü yarıştırdım,
Türlü canlarla tutuştum.
Geçende can komayan yedi devi,
Toptan hepsini boğazladım.
Kıl kadar komadan birini,
Kırgına verip koydum.
Bahadırlığım bambaşka,
Berenliğim bir hayli,
Kahrım geldi, parçalarım.
Denk geleni yenerim,

Birinizi komadan yutarım.
Kahırlı öfkemi saçarım,
Bırakmadan hepsini basarım.
Akan ırmak olsan da,
Ay-âlemin hepsine
Mavi gök gibi dolsan da,
Tutuşursam boğazlarım,
Kılıçla başını keserim,
Çarpışırsan gözünü delerim.

Now I reach your very root!
My consummate father Celmoguz
Manas overcame and took.
At seven years did Sarıbay
Remain an orphan of his father.
My beren father died,
And sorrow-laden Sarıbay
Grew used to orphan days.
A div raised me when my father was gone,
Fearing foes, he reared me hidden.
Lest the foe should slay and go – saying,
He had a cover spread no arrow pierces,
He had me nursed beneath the earth.
The world's strength will not suffice – saying,
The master seeress, bronze of beak —
He had the unseen woman approve me.
I grew up roaming free in the mountains,
I grew where the deer go roaming.
I matched spells with the dragon,
I grappled with creatures of every kind.
Of late the seven divs who spared no soul —
All of them at once I slaughtered.
Leaving not one to a hair's breadth,
I gave them over to the slaughter.
My valor is like no other,
My beren-might beyond all measure,
My wrath has come — I tear apart.
I overcome whatever matches me,

I swallow you, sparing not one.
I scatter my wrathful fury,
I trample all, unsparing.
Though you were a flowing river,
Though you filled the whole moonlit world
As the blue sky fills it over,
If I grapple, I slit your throats,
With the sword I take your heads,
If you clash, I bore out your eyes.

	Katı cinnetim tuttu,	*A hard frenzy has seized me,*
	Tutuşmadan bakıp durmam.	*I shall not stand and watch unfighting.*
	Ben Sarıbay'ın ta kendisiyim,	*I am Sarıbay himself,*
	Deccalın kara gözüyüm,	*I am the black eye of the Deccal,*
	Belanın ta kendisiyim,	*I am calamity itself,*
	Afetin kara gözüyüm.	*I am the black eye of disaster.*
50310	Bassam sefil eden,	*Where I tread, I leave men wretched,*
	Yandan kopan selim ben.	*I am the flood that bursts from the flank.*
	Han Sarıbay benim ben.	*Khan Sarıbay am I, even I.*
	Eyerletmeden koşsa ödül alan,	*That takes the prize run unsaddled —*
	Taşta doğmuş küheylanım,	*My courser born upon the stone,*
	Bozkırdan toy kuşu kaçırmayan,	*That lets no bustard flee the steppe —*
	Alıcı kara sungurum.	*My seizing black gyrfalcon.*
	Ölüp yitmeden sözüme,	*Ere you die and perish, to my word —*
	Şimdilik uyunuz.	*For the present, give your heed.*
	Dediklerimin hepsini	*All the things that I have named,*
50320	Armağan edip veriniz.	*Present them as your gift.*
	Sözümüz ağır geldiyse,	*If my words have weighed too heavy,*
	Şimdi gider rahatınız.	*Now your ease is at an end.*
	Kırarım belinizi,	*I shall break your backs,*
	Viran ederim kaleni,	*I shall lay your fortress waste,*
	Kırgına veririm elini.	*I shall give your land to the slaughter.*
	Kahrım gelip kabarıp,	*My wrath has come and swelled,*
	Şimdi bozdum çehremi,	*Now I have twisted my visage grim,*
	Bırakmadan söndürürüm inadını.	*I shall quench your stubbornness unsparing.*
	Bel bağladığın belini,	*The pass on which you set your trust —*
50330	Keserim akan selini.	*I shall cut its flowing stream.*
	Öfkelendi Sarıbay,	*Sarıbay flew into fury,*
	O kara bahtlı kâfire,	*Against that black-fated infidel,*
	Ahir zamanı getirene.	*The bringer of the latter days —*
	Çarpışsa güç yetmedi,	*In combat strength did not suffice,*
	Vuruşup insan yenmedi.	*Fighting, no man overcame him.*
	Gayrete geldi er Seytek,	*Er Seytek roused himself to valor,*
	Yazılıp konmuş buyruğu	*The decree once written and laid down —*
	Yaradan çizmişse uyulmaz mı,	*If the Creator traced it, is it not obeyed?*
	Er düşmandan ölmez mi.	*Does not the warrior die by the foe?*
50340	Bereketli aziz yurdu,	*Our blessed, bounteous homeland —*
	O yüzsüze nasıl veririz.	*How shall we yield it to that shameless one?*

Karşı karşıya dururum,
Tüfek atıp, balta vurup,
Sıkıca altı ay vuruşurum!
Zorbalıkla söylediği söze,
Nasıl olur da uyarız,
Kalabalık elin hepsini,
Kâfire nasıl verelim!
Kocamış anam Kanıkey,
Yaşlanmış anam Ayçürök.
Suratsız o kudurgan,
Soğuk kement atarım – diye,
Halis küheylan Taybuurul'u
Zorla çekip alırım – der.
Sözüne nasıl uyarız,
Hepimiz kırılıp gitmeden,
Kımıldayan tüm varlığı
Kâfire nasıl veririz?
Kükreyip duran hışmına,
Alın yazısıysa boyun eğelim,
Ay tükenip, gün geçip,
Aradan bunca yıl geçip,
Aylarca yıllarca çarpışıp,
Hiç kalmadan kırılana dek,
Tükenişip bitişip,
Atışmayı bol salalım.
Ağır zehrini dinlemektense,
Kırışalım daha iyi.
Kaynağın kara gözü gibi,
Tam çınarın kendisi gibi.
Üyrülüü-Maral altın taht,
Gün doğan beri yüzünde,
Tört-Kül'ün aşağı yanında,
Töre Manas'ın bağında,

Kapılı ulu ordada,
Kanıkey'in hisarında,
Katı kavga, koca müşkül,
Ak alemli tuğ dikilip,
Göğü yaran velvele kopup,

I shall stand against him face to face,
Firing muskets, striking axes,
Six months hard I shall fight him!
The words he speaks in tyranny —
How could we ever heed them,
All of the teeming people —
How could we give them to the infidel!
My aged mother Kanıkey,
My old mother Ayçürök.
That grim-faced rabid one
Says: I shall cast a cold lasso —
The pure-bred courser Taybuurul
I shall drag away by force – he says.
How shall we heed his word,
Ere we all are cut down and gone,
Every living thing that stirs —
How shall we yield it to the infidel?
To his ever-roaring fury,
If it be fate's decree, we bow our necks,
Moons run out and days go by,
So many years now in between,
Fighting on for months and years,
Till none is left, till all are slain,
Spending ourselves unto the end,
Let us loose the fire-fight in abundance.
Rather than hear his heavy venom,
Better that we fight it out.
Like the black eye of the wellspring,
Like the very plane tree whole.
Üyrülüü-Maral, the golden throne,
On the sunrise-facing side,
On the lower flank of Tört-Kül,
In the garden of Töre Manas,

In the gated great orda,
In the citadel of Kanıkey,
Hard battle and great torment,
The white-bannered tuğ was planted,
Sky-splitting clamor broke,

50380	Kükreyip gücü taşmıştır.	*Roaring, his strength ran over.*
	Genişçe yayılan Talas'ın	*Upon the wide-spreading Talas*
	Tepesinden basmıştır.	*He trampled from the crown.*
	Heybetlenip kâfirin,	*In dread might the infidel,*
	Öfkelenip kükreyip,	*Raging, roaring aloud,*
	Türlü türlü söz söyleyip,	*Speaking words of every kind,*
	Onu gören insanın	*Every man who looked on him*
	Bütün bedeni ürperip.	*Shuddered through his whole body.*
	Şimşek gibi çakıp gürleyip,	*Flashing, thundering like lightning,*
	Çarpışacak yerin nerde – diye,	*Where is your fighting-ground? – saying,*
50390	Coşmuş halde Sarıbay,	*Sarıbay in full flood*
	Teke tek meydana çıkmış idi.	*Had come out for single combat.*
	Heybetlenip görünüp,	*Looming there in dread array,*
	Âdemoğlu kulların	*The mortal sons of Adam*
	Aklı hayran, bölünüp,	*Stood amazed, their minds divided,*
	Dediğim söze uy – diye,	*Heed the words I say – saying,*
	Haracımı ver – diye,	*Render me my tribute – saying,*
	Heybet salıp durmuş idi,	*He stood there casting dread,*
	Gümbürdeterek o kudurgan,	*Booming loud, that rabid one*
	Davulu vurmuş idi.	*Had struck upon the drum.*
50400	Davul sesi gümleyip,	*The drum-voice rolled and thundered,*
	Ay alemli tuğ olup,	*Becoming the moon-crested tuğ,*
	Aç nâra, kuru gulgule,	*Wild war-cries, hollow clamor,*
	Haykırışan velvele olup,	*Becoming a shrieking uproar,*
	Celmoguz oğlu kâfirin	*The infidel son of Celmoguz*
	Meydana çıktı bağırıp.	*Came out to the field with a shout.*
	Cooruker'in başını çevirmiş idi,	*He had turned Cooruker's head about,*
	Âlemin hepsini	*As though the whole wide world*
	Hemen boğazlayıverecekmiş gibi,	*He would slaughter on the instant,*
	Meydana çıkıp durmuş idi.	*He came out and stood upon the field.*
50410	Cüssesi dağın yarısı kadar,	*His bulk was half a mountain's size,*
	On sekiz bin âlemi	*As though the eighteen thousand worlds*
	Sürüp götürüp yiyecek gibi.	*He would drive away and devour.*
	Heybeti gömgök demir gibi,	*His dread presence like blue-black iron,*
	Meydana çıkıp coşup,	*Coming out surging to the field,*
	Yutuverecekmiş gibi azıp,	*Raving as if to swallow all,*
	Öfkelense kâfirin	*When the infidel takes to fury*
	Karşısında insan dayanamaz,	*No man endures before him,*

Silahını pusatını kuşanıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Yüzü kahra dönüşüp,
Kükreyişi başka, zehri güçlü,
Sataşanı dümdüz eden.
O kâfire bakarsan,
Heybeti gömgök demir gibi,
Büyüklüğü dağın yarısı kadar.
Alt dudağı sarkıp,
Koca çuvalın kabı gibi,
Gözü tutuşmuş alev gibi.
Görünüşü gömgök demir gibi,
Zebani gibi çehresi var.
Ay-âlemi perişan etmiş,
Görsen böylesi cinneti var.
Meydana çıkıp coşup,
İki gözünden ateş çıkıp,
Topuzundan kor saçılıp,
Hınçla dolup haykırsa,
İnsanoğlundan güç gidip,
Hazırlanıp vuruşsa,
Ay-âlemden aşkınmış.
Er Manas'ın soyu
Erliğiyle dayanmıştır.
Bu meydana durduğunda,
Yurt çığrışıp, velvele kopup,
Halk canından umut kesip,
Katı kavga olmuş idi.
Nicesini Sarıbay,
Ejderha gibi emmiş idi.
Semetey oğlu er Seytek,
Gerçek ecel erişirse ölmeye,
Celmoguz oğlu kâfirin,
Karşılaşıp kanını dökmeye,
Kahrı katı başlatmıştır.
Aziz canı düpedüz,

Kıl ucuna bağlayıvermiştir.

Girding on his arms and armor,
A naked sword bound at his side,
Like a cloud about to rain anew,
His face was turned to wrath,
His roar apart, his venom potent,
Flattening all who crossed him.
If you look upon that infidel,
His dread presence like blue-black iron,
His hugeness half a mountain's size.
His lower lip a-drooping,
Like the mouth of a giant sack,
His eye like kindled flame.
His visage like blue-black iron,
He bears the face of a zebani.
He has laid the moonlit world in ruin,
Look — such is the frenzy in him.
Coming out surging to the field,
Fire leaping from his two eyes,
Embers scattering from his mace,
When he bellows filled with fury,
Strength drains from the sons of men,
When he makes ready and fights,
He has surpassed the moonlit world.
The seed of Er Manas
Has held fast by its manhood.
When he stood upon this field,
The homeland shrieked, the clamor broke,
The folk cut hope from their souls,
A hard battle had there been.
Many a one had Sarıbay
Sucked dry as does a dragon.
Er Seytek, son of Semetey,
To die, if true doom should arrive,
With the infidel son of Celmoguz
To meet him and to spill his blood,
Began his stern and wrathful course.
His precious soul, outright,

He had bound upon a hair's tip.

Çarpışacağı Sarıbay,
Yalvardığı bir Tanrı, –
Kavganın hali işte böyle.
Karşılaşacağı Sarıbay,
Yüz yüze gelip görmeye,
Yaradan'ın verdiği hayırlı yol,
Aziz canı vermeye,
Karşı karşıya durmaya,
Kan dökülen vuruşa.
Er kuvvetini görmeye,
Gönül diledikçe Tanrı'ya
Aziz canı vermeye,
Silahını pusatını kuşanıp,
Acıbay'ın keskin albarsını,
Kınsız onu beline bağlayıp.
Silah pusat alıp hazırlanıp,
Öte dünyaya göçen ulu hanın

Ruhuna yalvarıp.
Atasından dedesinden
Gelen bahadırlığa bir bak.
Kök atası Tügöl Han,
Ezelden Hızır uğramıştır.
İlk atası Baarı Han,
Başından Hızır uğramıştır.
Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Öldükçe çoğalıp serpilen.
Kara suya kan katan,
Atasından oğluna geçen
Hunharlığına bir bak.
Kumu bozup yol açan,
Kudurmuş düşmana saldıran,
Ecelden geri dönmeyen,
Atışta ölse de kaçmayan.
Su iç dense zehir içen,
Kan dök dense can döken,
Börk al dense baş kesen,
Kaplanın soyu bu.

Sarıbay whom he must battle,
One God to whom he prayed, –
Such is the state of war.
Sarıbay whom he must meet,
To come face to face and see him,
The blessed road the Creator gave,
To render up the precious soul,
To stand opposed, confronting,
In the fight where blood is spilled.
To see the warrior's strength,
To God, as the heart desires,
To render up the precious soul,
Girding on his arms and armor,
Acıbay's keen albars blade —
Sheathless he bound it at his waist.
Taking arms, making him ready,
Of the great khan who has passed to the world beyond —
He implored his spirit.
From his fathers and grandfathers —
Behold the valor handed down.
His root-forefather Tügöl Han —
Hızır visited him from of old.
His first forefather Baarı Han —
Hızır visited him from the start.
Smoldering on though burned away,
Growing stronger from the root,
Multiplying, flourishing even in death.
Mixing blood into the black water,
Passing from father down to son —
Behold that blood-drinking fierceness.
Breaking sand to open roads,
Charging the maddened foe,
Never turning back from doom,
Never fleeing though he die in the fire-fight.
Told to drink water, he drinks poison,
Told to spill blood, he spills a soul,
Told to take a börk, he takes a head,
Such is the tiger's line.

Kuru otlu yeri tutuşturan,

Setting dry-grassed ground ablaze,

Otlu yere yangın koyan,
Gökten yıldız yerinden oynatan.
Adı Hızır, baht ile
Ezelden beri dost olmuş,
Kaplanın kendisi işte o.
Karşısına çıkan kul yenememiş,
Karşılaşmaya düşman gelememiş,
Yüz tutup insan yenememiş.
Kök atası Tügöl Han,
Tam gözünü üstümde tut – diye,
İlk atası Baarı Han,
Yoldaş oluver bana – diye,
Dedesine yalvarıp,
Gücü taşan o koçak,
Kerkula ile hazırlanıp,
Cenk edeceği Sarıbay,
Gücü tam kâfire,
Kuvveti geniş bahadıra,
Kader erişirse ölmeye.
Doğru varıp mızrak uzatmaya,
Zebani kesilen kâfirden,
Can atıp savaş salmaya,
Bütün yurdu ecelden
Ayırıp kurtarmaya,
Meydana çıkıp gelmiş idi.
Bayıra durdu er Seytek,
Saldırıp sapladı Sarıbay.
Sarıbay mızrak sapladığında,
Dayanıp duramadı karşısında,
Sarıbay'ın mızrağı
On parça olup çatırdayıp,
Paramparça olup kırıldı.
Yerinden eğilmedi er Seytek,
Yan döndü durdu Sarıbay,
Kerkula'ya sağrıdan bir vurup,
Sırlı mızrağı ele alıp,
Gerilip Seytek er koçağın,

Putting fire to the grassy places,
Shaking stars loose from the sky.
His name with Hızır and with fortune
Has been in friendship from of old,
That one is the tiger's very self.
No servant who faced him overcame him,
No foe could come to meet him,
No man who turned on him prevailed.
His root-forefather Tügöl Han —
Keep your steady eye upon me – saying,
His first forefather Baarı Han —
Be my companion now – saying,
Imploring his grandsire,
That koçak overflowing with strength,
Making ready with Kerkula,
Sarıbay whom he must battle,
Against the infidel in fullest strength,
Against the batyr broad in power,
To die, if fate should so arrive.
To go straight in and thrust the lance,
From the infidel turned zebani
To hurl himself and loose the war,
To part the whole homeland from doom
And bring it to deliverance,
He had come out upon the field.
Er Seytek took his stand on the slope,
Sarıbay charged and drove his thrust.
When Sarıbay drove in the lance,
It could not stand fast against him,
The lance of Sarıbay
Crackled into ten pieces,
Shattered all asunder, broken.
Er Seytek bent not from his place,
Sarıbay turned side-on and stood,
Striking Kerkula once on the croup,
Taking up the burnished lance,
Straining back, Seytek the brave koçak —

Kemerin beri yüzü – diye,
Akciğerin ön ucu – diye,
Ölçülü yerin tam kendisi – diye,

Kasılıp duran o kudurganın
Devrilip düşme çağıdır – diye,
Haykırıp mızrağı vurmuş idi.
Celmoguz oğlu bahadırın,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Çocuğun sapladığı mızrağı
Topuğuna bile denk saymadan,
Gerçek hesabını bulmuş idi,
Uzanıp duran mızrağı
Orta belinden kırıp,
On iki parçaya bölmüş idi.
Namlı bereniniz gelsin – diye,
Kudretli güçlünüz gel,
Çocuğunuz değil, büyüğünüz gel,
Hepsinden yaman zorlunuz gel!
Kalanı bırakıp hanınız gel,
Akın edip Kırgız, hepiniz gelin,
Sözün doğrusu, hiç komam sizi.
Gideririm gücünüzü,
Kımız gibi yutarım kanınızı,
Kılınızı bile komadan,
Kırgına veririm hepinizi!
Çığırsam çoğunuz ölürsünüz,
Kazara pençeleyiversem,
Gidip gelinmez gerçek yurdunuzu,
Soysuzlarım, görürsünüz» –
Bahadırlanıp durmuş idi,
Celmoguz oğlu kâfiri
Yüce Tanrı çarpmış idi.
Bunu duyunca Külçoro –
Her yanıyla denk çora,
Düşmana çelik ok idi,
Alev alev kızıl kor idi.
Cihanda böylesi yok idi,
Her yanıyla denk idi.

The near side of his belt – saying,
The forward tip of the lung – saying,
The very measured spot itself – saying,

For that rabid one who stands there flexing
Now is the hour to topple and fall – saying,
With a cry he struck the lance home.
The batyr son of Celmoguz,
Unheeding, with a clang and clang,
The lance the boy had driven in
He deemed not equal to his heel,
He settled its true account,
The lance stretched out against him
He broke across the middle,
Split it into twelve pieces.
Let your famous beren come – saying,
Come, your man of might and power,
Not your child — let your elder come,
Come, your hardest, fiercest one!
Leave the rest — let your khan come,
Charge, you Kırgız, come all together,
Truth to tell, I spare not one of you.
I shall drain away your strength,
I shall gulp your blood like kumis,
Leaving not so much as one hair of you,
I shall give you all to the slaughter!
If I shriek, the most of you will die,
Should I chance to swipe my claws,
Your true homeland whence none return,
You base-born curs, you shall behold» –
So he stood there vaunting batyr-like,
The infidel son of Celmoguz —
God Most High had struck him.
When Külçoro heard of this –
A çora matched in every part,
He was a steel arrow to the foe,
He was a red coal blazing bright.
His like was not in all the world,
He was matched in every part.

Atası Almambet'ten dahi
Üstün doğmuş arslan idi.
Atası bozkurt Almambet –
Kaftan giyen Çin'in
Güçlüsünün soyu idi,

Taş kuşanan Çin'in
Halisinin öz oğlu idi.
Çarpışmaya girip pişmiş,
Kaplan diye ün almış.
On iki pîre el vermiş,
Tanrı onu düzgün yaratmış,
Kendi sevip yol vermiş,
Taşa saplasa çekinmeyen,
Karşılaşınca düşman komayan.
Maral kovsa inek eden,
Ay-âlemi perişan eden.
Pusatı seksen dört olan,
Bakış saldığı yan yangın olan.
Karşılaştığı helâk olan,
Hile yükleyip ok eden,
Tutuşanı yok eden.
Arslanın öz oğlu,
Hanzadenin yavrusu,
Han Almambet koçağı.
Öfkelenip el salıp,
Katı kavga, gürültü koparıp,
Bindiği atı Surkoyon,
Çapa tırnaklı, geniş sağrılı,
Geniş yerin küheylanı.
Cenge binilse sarsılmaz,
Ağır yüke binilse ağrımaz.
Keşfe binilse yorulmaz,
Cenge binilse aldırmaz.
Kapan sağrılı, baykuş ayaklı,
Tutuşmaya binilse yılmaz.
Tavus gibi kuyruk süzen,
Doksan günlük yol olsa,
Durmaksızın koşup giden.

Even more than his father Almambet
Was he born surpassing, lion-like.
His father, the grey wolf Almambet –
Of kaftan-wearing Çin
He was the seed of its mightiest,

Of stone-girded Çin
He was the very son of its purest.
He had entered combat and been seasoned,
He had won the name of tiger.
He gave his hand to twelve pîrs,
God had made him straight and true,
Loved him, gave him leave to pass,
Unflinching though he stab at stone,
Sparing no foe at the meeting.
Chasing a maral, he makes it a cow,
Laying the moonlit world in ruin.
His weapons number eighty-four,
Where his glance falls, fire breaks out.
Whoever meets him is destroyed,
He loads on guile and makes it an arrow,
He annihilates all who grapple.
The lion's own true son,
The offspring of the khan-born prince,
The koçak of Khan Almambet.
Raging, setting hand to work,
Raising hard battle and uproar,
The horse he rode, Surkoyon,
Hoe-hooved and broad of croup,
The courser of the wide land.
Ridden to war, he is not shaken,
Ridden under heavy load, he aches not.
Ridden to scout, he tires not,
Ridden to war, he heeds it not.
Trap-crouped and owl-footed,
Ridden to grapple, he flinches not.
Trailing his tail like a peacock,
Be the road but ninety days,
He runs it through unresting.

O aziz hayvan Surkoyon,
Koca kavganın, bozgunun
Doksanına dayanmış.
Mızrak uzatılsa kaçıveren,
Balta vurulduğunda o yaman,
Başka yana sıçrayıveren.
Düşmana yaraşır âdeti,

That blessed beast Surkoyon —
Of the great battle and the rout
He has withstood full ninety.
Darting clear when lances thrust,
When the axe comes striking, that fierce one
Springs away to the other side.
A custom fit against the foe,

Külçoro'nun kanadı,
Her ne zaman, bir zaman,
Almambet oğlu Külçoro'nun
Atışmaya bindiği âdeti.
Düşmanı uzaktan sezen,
Kakan'a gazaya koşmuş mal,
Han alpları devirip.
Alışkın olmuş bir mal,
Kuyruğu ile yelesi var,
Öylesine yaman hayvan.
Sıçrayışı pire gibi,
Semirişi harbi gibi dolgun.
Haykırış duysa şaşmayan,
Ay karanlık vakitte,
Bir izini yanlış basmayan.
Mum yanar gibi kulakları,
Çanak gibi olan tırnağı.
Düşman isteyip mızrak vursa,
Sağdan soldan kaçıveren.
Her ecelden çorayı,
Alıp kaçıp sıvışıveren.
Altındaki kanadı odur.
Atışmaya girse uğurlu gelen,
Külçoro'nun âdeti bu.
Ölümden geri döner mi,
Tutuşacağı Sarıbay,
Çarpışmadan geri kalır mı.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Gelip çatmış ahir zamanı,
Duramayıp canı kaynayıp,
Tevekküle bel bağlayıp,

He is the wing of Külçoro,
Whenever, at any hour,
Of Külçoro, son of Almambet,
The mount he rides by custom to the fray.
Sensing the foe from afar,
A steed that ran the holy war on Kakan,
Toppling the alps of the khan.
A beast well-seasoned to it all,
With his tail and with his mane,
So formidable a creature.
His leap is like a flea's,
His flesh packed firm as a ramrod.
Unstartled at the war-cry's sound,
In the moon-dark hour of night
He sets no single footfall wrong.
His ears like burning candles,
His hoof shaped like a bowl.
When the foe seeks him with the lance,
He darts away to right and left.
From every doom the çora
He bears away and slips off free.
He is the wing beneath him.
Bringing luck when ridden to the fire-fight,
Such is Külçoro's custom.
Does he turn back from death?
From Sarıbay whom he must grapple —
Would he hang back from the clash?
For the infidel son of Celmoguz
His latter day had come at last,
Unable to stay, his soul a-boil,
Binding his trust upon God's will,

Karşılaşacağı Sarıbay,
Pek çetin, direk gibi.
Türlü türlü er görmüştü,
Âlemde bunca arslan görmüştü.
Eceli erişip ölmeden,
Bunun gibi müşkül kavgayı,
Bunun gibi pehlivanı,
Yeryüzünde görmemişti.
Celmoguz oğlu kâfire,

Sarıbay whom he must meet —
Most grim he was, like a pillar.
He had seen warriors of every kind,
Had seen so many lions in the world.
But till his doom arrive and slay him,
A battle grievous such as this,
A champion the like of this,
He had not seen upon the earth.
At the infidel son of Celmoguz —

Haykırıp saplasa mızrak geçmez,
Tutuşsa da el yetişmez.
Çarpışıp güç yetmedi,
Tutuşup insan yenmedi.
Eğilip insan alabilir mi,
Karşılaşan sağ kalır mı.
Celmoguz oğlu kâfiri,
Irmağa atsa sığmayan,
Sel bassa götüremeyen.
Yangın sarsa yanmayan,
Ok yağsa ölmeyen.
Haykırsa da kılıç kesmeyen,
Heybeti koyu kâfiri,
Ok yağsa delmeyen.
Evi yanası işte odur,
Kara Deccalın gözü odur.
Bu başa cefa salmaya
Yaratılmış düşman mıydı.
Çapalasan tükenmez,
Geniş sırtlı bir dağ idi.
İnsanın gücü yetişemez,
Alaskar gibi müşkül bel imiş.
Ay-âlemi dümdüz eden,
Kaf Dağı'ndan kopan yel imiş.
Bakıp gören insanların hepsi,
Sarıbay domuzdur der imiş.
El görmez yerde doğmuş,
Âleme salmış velvele.

Thrust with a cry, the lance would not pierce,
Grapple — the hand could not reach him.
Clashing, strength did not suffice,
Grappling, no man overcame him.
Can any man bend down and take him?
Does any who meets him stay alive?
The infidel son of Celmoguz —
Thrown in the river, he cannot be held,
The flood that comes cannot bear him off.
Fire may engulf him — he does not burn,
Arrows may rain — he does not die.
Cry out and strike — no sword will cut him,
That infidel of thick dread presence,
Arrows may rain — they do not pierce.
May his house burn — there he is,
He is the eye of the black Deccal.
To cast affliction on this head,
Was he a foe created so?
Hack at him — he is not exhausted,
He was a mountain broad of back.
The strength of man cannot attain him,
A pass as grim as Alaskar, they say.
Flattening the moonlit world,
A wind burst loose from Kaf Dağı, they say.
All the folk who looked and saw him
Would say: Sarıbay is a swine.
Born where no people's eye had passed,
He cast dread upon the world.

Bahadırlığı bambaşka,
Bir müşkül saldı şu kuru başa.
Elin hepsi yanıp yakılıp,
Aziz candan umut kesip,
Yurdun hepsi yanıp yakılıp,
Yurt canından umut kesip.
Ay karanlık bulanınca,
Âlemi bulut sarmayınca.
Gün ne olur – diye,
Ah, şu az Kırgız elinin
Obası nasıl konar – diye,
Çaresi nasıl olur – diye.

Kaygı çekip yanıp yakılıp,
Halka gelen müşkül – diye,
Halk çığrışıp yanıp yakılıp.

Bahadır da imiş, arslan da imiş,
Ay-âlemi perişan eden,
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Ay-âlemin eri imiş.
Rast geleni parçalayan,
Yaban domuzu gibi bir şey imiş.
Çarpacak dağ bulamadan,
Vuruşacak düşman bulamadan,
Böyle gelmiş bir bela imiş.
Deccallığı belli olup,
Er canından umut kesip,
El çığrışıp durduğunda:
«Bu eli çığrıştırıp,
Hangi murada ereyim.
Uçsuz bucaksız Hızırlı yurt için,
Kudurgana saldırıp,
Kurban olup gideyim.
Erliği dağın yarısı kadarken,

Elini yurdunu Külçoro
Ganimete verdi dedirtmeden,
Tutuşup çarpışırken han ölsün,

His valor like no other,
He cast torment on this poor bare head.
All the people burned and grieved,
Cutting hope from their precious souls,
All the homeland burned and grieved,
The homeland cut hope from its soul.
When the moon-dark turns to murk,
When no cloud will wrap the world.
What will the day become? – saying,
Ah, this scanty Kırgız people —
How shall its camp find ground? – saying,
How shall a remedy be found? – saying.

Grieving, burning and lamenting,
The torment come upon the folk – saying,
The folk shrieked out, burned and lamented.
A batyr he was, a lion he was,
Laying the moonlit world in ruin,
Sarıbay, son of Celmoguz,
Was the champion of the moonlit world.
Tearing apart whatever crossed him,
He was a thing like a wild boar.
Finding no mountain to smash against,
Finding no foe fit for his fighting,
Such was the scourge that had arrived.
His Deccal-nature plain to see,
Warriors cut hope from their souls,
While the people stood there shrieking:
«Setting this people all a-shriek,
What desire should I attain?
For the boundless, Hızır-favored homeland,
Let me charge upon the rabid one
And go hence a sacrifice.
While his manhood stands half a mountain high,
Ere they can say that Külçoro
Gave up his land and folk for plunder,
Let the khan die grappling in the clash,

Aziz gözüm yumulursa,
Ordalı yurdun hepsi ölsün.
Er Sarıbay kâfire,
Şimdi mızrak uzatayım.
Aziz, yiğit yurt için,
Bu canı kurban kılayım!
Aziz çora dururken,
Elimi nasıl vereyim,
Kudurmuştur Sarıbay,
Bununla bir kapışıp
göreyim!
Öfkelenirsem hakkından geleyim,
Ya coşmuş kâfirin elinde
Şimdi ölüp kalayım.
Öfkelenip işte böyle,
Tutuşup bir göreyim.

If my precious eyes should close,
Let all the orda-homeland die.
At Er Sarıbay the infidel
Let me now thrust out my lance.
For the precious, valiant homeland,
Let me make this soul a sacrifice!
While the precious çora stands,
How shall I surrender my people?
Sarıbay has gone stark rabid,
Let me close with him in one grappling
and see!
If I rage, let me prevail against him,
Or else at the surging infidel's hand
Let me now die and lie.
Raging thus, even so,
Let me grapple once and see.

Halk için kanımı dökeyim.
Halk için, yurt için
Aziz kanımı dökeyim,
Boğuşup bir göreyim.
Ben Külçoro olalı,
Külçoro adını alalı.
Türlü türlü dev görüp,
Nice çetin savaş görüp,
Ecel gelip ölmedim.
Böyle sert pehlivan, zehri güçlü,
Böyle kâfir hiç görmedim.
Evvel önce bir Huda,
Almambet atam kovulalı,

Aruuke'den doğalı,
Tıpış tıpış yürüyen zavallı can
Emek çekip büyüyeli,
Anam babam birden ölüp,
Yetim kalıp gideli.
Yetim olup yetişip,
Ele yurda güçbela katılıp,
Serpilip boy atıp er olup,

For the people let me shed my blood.
For the people, for the homeland,
Let me shed my precious blood,
Let me grapple with him and see.
Since I became Külçoro,
Since I took the name Külçoro.
Beholding giants of every kind,
Beholding many a grievous war,
My hour never came, I did not die.
So hard a strongman, strong of venom,
Such an infidel I never saw.
First and foremost, the one Huda,
Since my father Almambet was driven
forth,
Since I was born of Aruuke,
A poor soul toddling on small feet,
Since I grew tall through toil,
Mother and father dying at once,
Since I was left an orphan.
Raised to manhood as an orphan,
Joining folk and homeland hard-pressed,
Springing up, growing tall, made a man,

Er oğluyla denk olup,
Kurulup ata bineli,
Adam olup yürüyeli.
Ecelim yetip ölmedim,
Ömrümde bunun gibi
Azgınlığı hiç görmedim.
Önce Huda yaratıp,
Can verip er kıldın,
Ay-âleme arslan kıldın.
Sonunda da bir Huda,
Kara yerle bir kıldın.
Yalvarsam sözümü duymadın,
Belimi büker oldu düşman.
Viran etti kalemi,
Kargaşaya saldı elimi.
Derin kazdı mezarımı,
Gösterdi bize görülmedik işi.
Ahir zamanı başlattı,
Ay-âlemde görmedim

Standing equal with the sons of men,
Since I sat firm and mounted a horse,
Since I walked forth a man.
My hour never reached me, I did not die,
In all my life a thing like this —
Such ferocity I never saw.
First Huda created me,
You gave me life and made me a man,
Made me a lion to the moonlit world.
Yet in the end, O one Huda,
You leveled me with the black earth.
I pleaded — You heard not my word,
The foe has come to bend my back.
He laid my fortress waste,
He cast my people into turmoil.
He dug my grave full deep,
He showed us deeds unseen before.
He ushered in the last of days,
In the moonlit world I never saw

Bunun gibi bir bahadırı.
Kırıp geçirecek mollamı,
Yağmalayıp gider mi derim,
Altın tahtlı ordamı!
Evvel önce bir Huda,
Beni çağ deviren arslan kıldı.
Bir kâfire denk kılmayıp,
Neden bu denli eksik kıldı.
Dün Cılgındı'nın ovasında,
Geniş Talas'ın boyunda.
Canımız sıkılsa geyik vururken,
Üşenmezsek aziz canla,
Başıboş oynayıp yatarken.
Kara çelik Zülfikâr'ı
Yağlayıp durduğumuz çağda,
Kara Hıtay'ı, Mançu'yu
Sürüp durduğumuz çağda,
Mızrak sunup saf bozarken
Ecel yetseydi o zaman,

A batyr the like of this.
Will he cut down my mullahs,
Will he plunder, I say, and carry off
My horde with its golden throne!
First and foremost, the one Huda
Made me a lion who toppled an age.
Not matching me against one infidel,
Why did He make me fall so short?
Yesterday on Cılgındı's plain,
Along the course of broad Talas.
When, restless, we shot the deer,
When, unwearied, with precious life,
We lay at play without a care.
When black-steel Zülfikâr
We kept anointed well with oil,
In the age we drove the Black Hıtay
And the Mançu on before us,
When we leveled lances, breaking ranks —
Had my hour but reached me then,

Sağ gezmeden oka uçsaydım,
Would I had flown to an arrow, not lived on,

Kara-Buura'da, Çatkal'da
At Kara-Buura, at Çatkal,
Kırgız kasılıp yatarken,
While the Kırgız lay drawn up in pride,
Varıp aldık Afgan'ı,
We went and took the Afgan —
Karşı çıkan nerde sağ kaldı?
Where did any who opposed stay living?
Kınsız kılıcı ele alıp,
Taking up the scabbardless sword,
Hıtay'a kırgın saldığımızda
When we loosed slaughter on Hıtay,
Hıtay'ı dize getirip.
Bringing Hıtay to its knees.
Beecin'e kovup sürdüğümüzde.
When we chased and drove them to Beecin.
Cepken giymiş güçlüyü
The mighty in their broadcloth coats,
Beecin'e sürüp girdiğimizde,
When we drove them into Beecin,
Altını ile gümüşünü
When its gold and its silver
Yükleyemez olduğumuzda,
We could not load for very plenty,
Ağaça gelin güzelini,
The bride-fair beauties of Ağaça,
Toplayamaz olduğumuzda,
When we could not gather them all,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Kara-Şaar and Kambıl,
Kuşatıp durduğumuz çağda,
In the age we held them under siege,
Kara Hıtay'ı, Mançu'yu,
The Black Hıtay, the Mançu,
Dövüp durduğumuz çağda,
In the age we beat them without cease,
O zaman ölmeyip ne oldum?
Why did I not die then — what became of me?

Okka okka dilde, sarı altın,
Yellow gold in tongue-bars, okka on okka,

Sayısız malı bulduğumuzda,
When we found wealth beyond all counting,

Küncüt yurdunu vurduğumuzda,
When we struck the land of Küncüt,
Kara çelik Zülfikâr'ı
When black-steel Zülfikâr
Düşmana doğru uzattığımızda,
We thrust out toward the foe,
Çarpıştığımız yerlerin hepsine
For every place in which we battled,
Gücümüz yetip dururken,
While our strength sufficed for all,
O zaman ölmeyip ne oldum.
Why did I not die then — what became of me?

Gök vaşak kürklü kara börkü,
The black börk furred with the grey lynx —
Kimler sallanıp giymedi.
Who did not wear it, swaggering?
Devlet başta var iken,
While fortune sat upon our heads,
Kim kükreyip yürümedi.
Who did not stride out roaring?
Aziz canı görünce,
Beholding that precious life,
Ay-âlemler ürperirdi.
The moonlit worlds would shudder.

Âlem bize eza salamazdı,
Arslan idik, han idik,
On sekiz bin âlemde
Kement çevirir kimse kalmamıştı.
Öfkelenip haykırsak,
Ay-âlem karışırdı.
Kahırlanıp kabarsak,
On sekiz bin âlemin
Kırılıp gitmeye dururdu.
Bahadırlık yok, arslanlık yok,
Celmoguz oğlu kâfire
Eskisi gibi erlik yok.
Gücümüzü Huda mı çarptı,
Celmoguz oğlu kâfire
Huda bizi hor mu kılıyor?
Erlik coşup kükreyip,
Bir zamanlar taşmıştı besbelli.
Kahırlanan kâfire
Hızır Allah, Yaradan,
Hor olsun diye yazmış besbelli.
İçim yanar, bağrım köz,
Herkesten umut kaçınca,
Böyle miydi şu bok dünya!
Ben doğduğumda kendimin,
Toyuma doksan kestirdin.
Ay-âlemin hepsini
Sürüp sürüp kessin diye,

The world could lay no torment on us,
Lions we were, and khans we were,
In the eighteen thousand worlds
None was left to swing a lasso at us.
If we cried aloud in wrath,
The moonlit world was thrown in tumult.
If we swelled up in fury,
The eighteen thousand worlds
Stood on the brink of shattering.
No valor now, no lion's might,
Against the infidel son of Celmoguz
No manhood as there was of old.
Has Huda struck away our strength?
Before the infidel son of Celmoguz
Does Huda hold us now in scorn?
Manhood once surged up and roared,
Once, it is plain, it overflowed.
For the raging infidel,
Hızır, Allah, the Creator
Decreed, it is plain, that we be scorned.
My inward burns, my breast is ember,
When hope has fled from every soul —
Was it always thus, this dungheap world!
When I myself was born,
You had ninety slaughtered for my feast.
That all the moonlit world
He might drive and drive and cut it down,

Külçoro adını koydurdun.
Karşı geleni devirip,
Ay-âlem bozan er kıldın.

Bir kahırlı ite gücüm yetmeyip,
Hızır Allah, bir Huda,
Kara yerle bir kıldın,
Neden bu denli eksik kıldın.
Yaratıldığında, bir Huda,
Kızıl çelik börk idik,
Kırgız'ın çiçekli süsü idik.

You had me given the name Külçoro.
Toppling all who stood against me,
You made me a man who wrecked the moonlit world.
My strength failing against one raging cur,
Hızır, Allah, the one Huda,
You leveled me with the black earth —
Why did You make me fall so short?
When we were fashioned, O one Huda,
A börk of crimson steel we were,
The flowered adornment of the Kırgız.

Arslan gibi atılan,
Ejderha gibi tıslayan,
Bileği kalın, taş yürek.
Âleme saldık büyük kargaşa,
Seksen dört zırh kuşandık,
Çarpıştığım yan kızıl alev,
Atmaca gibi davranan,
Derin akıl bulunan.
Kara bozkurt soyu,
Ala-Too'yu bekleyip yurt kılan,
Tutuşanı hor kılan,
Yüce dağ da idik, bel de idik,
Kan döke döke katılaşan,
Düşman bozup ad kazanan
Kara bozkurt soyu,
Elin konduğu ova,
Er bozkurdun balası.
Yücelen dağın pınarı,
Almambet'in yavrusu.
Bundan önce Talas'a,
Yönelip düşman gelmemişti,
Yüz dönüp insan değmemişti.
Kuru başa dilediğince,
İtibar gider gece miydi?
Celmoguz oğlu Sarıbay'ın,
Girip Talas'ı ele geçirip
Horlayacağı gün müydü?
Kadir Allah, bir Huda,
Gök çelik gibi kükreyip,
Göreni baştan başa ürpertip,

Eskisi gibi gün nerde?
Celmoguz oğlu kâfiri,
Yenecek gün var mı?
Alıcı kara kartal gibi,
Kapıp alacak gün var mı?
Gerçek cezasını eline,
Verecek gün var mı?» –
Deyip, böylece Külçoro

Charging onward like a lion,
Hissing fiercely like a dragon,
Thick of wrist, with heart of stone.
We loosed great turmoil on the world,
Eighty-four coats of mail we girded,
The flank I fought on — crimson flame,
Moving swift as a sparrowhawk,
Possessed of deep and searching mind.
Seed of the black grey-wolf,
Keeping Ala-Too, making it home,
Humbling all who grappled with us,
A lofty mountain we were, a pass we were,
Hardened by shedding blood on blood,
Winning a name by routing foes,
Seed of the black grey-wolf,
The plain whereon the people pitched,
Cub of the grey-wolf brave.
Spring of the towering mountain,
Almambet's own young.
Never before toward Talas
Had a foe turned round and come,
No man had turned his face to touch it.
Upon this bare head, at its pleasure,
Was this the night that honor flees?
For Sarıbay, son of Celmoguz,
To enter in and seize Talas —
Was this the day for him to scorn us?
Almighty Allah, one Huda,
Roaring like the grey steel,
Making all who saw us shudder through —

Where is a day like days of old?
The infidel son of Celmoguz —
Is there a day to vanquish him?
Like the black hunting eagle,
Is there a day to swoop and seize him?
His true chastisement into his hand —
Is there a day to deal it out?» –
So saying, thus Külçoro

	Sır tüfeğini doldurdu.	*Loaded his burnished musket.*
	Yaman doğmuş arslan,	*The lion born formidable*
	Eski günleri yâd etti.	*Called to mind the days of old.*
	Cenk ede ede yıprandı,	*Worn ragged with battle upon battle,*
	İyice fena daraldı.	*He was pressed to the utmost strait.*
	Gerçek horluğu belli oldu,	*True humiliation stood revealed,*
	Sinek kadar candan umut kesti.	*He gave up hope of his fly-small life.*
50910	Şiddetli kahra başladı,	*He entered on a violent fury,*
	Aziz canı düpedüz,	*His precious life, outright,*
	Kıla bağlayıp bıraktı.	*He tied to a hair and let it hang.*
	İnişine yokuşuna bakmadan,	*Heeding neither dip nor rise,*
	Ölürüm diye saymadan.	*Not reckoning that he might die.*
	Çevresine bakmadan,	*Not looking round about him,*
	Tanrı'nın çarptığı domuzdan	*From the swine whom God had smitten*
	Hiç canını esirgemeden,	*Sparing his life not at all,*
	Kıymadan çekinmeden ölmeye,	*To die unshrinking, unafraid,*
	Celmoguz oğlu kâfirin	*To deal the infidel son of Celmoguz*
50920	Gerçek cezasını vermeye.	*His true and final chastisement.*
	Almambet oğlu Külçoro –	*Külçoro, son of Almambet –*
	Her yanı denk çoro,	*A choro matched in every part,*
	Şah'ın koruduğu er çoro.	*The brave choro the Shah protects.*
	Pehlivanlığı bambaşka,	*His strongman's might beyond compare,*
	Bahadırlığı bir nice.	*His batyr's valor manifold.*
	Cinnet öfkesi tutunca,	*When frenzied wrath took hold of him,*
	Koca ovayı kasıp kavururdu.	*He scorched and scoured the great plain.*
	Öfkesine dokunanı,	*Whoever touched upon his wrath*
	Azı dişine atıp çiğnerdi,	*He tossed to his molars and chewed,*
50930	Önüne katıp sürerdi.	*He drove them herded on before him.*
	On sekiz bin âlemde,	*In the eighteen thousand worlds*
	Kement çevirir kimse kalmamıştı.	*None was left to swing a lasso at him.*
	Yönelip düşman gelmemişti,	*No foe had turned and come against him,*
	Yüz dönüp hiçbir kul yenmemişti.	*No mortal facing him had won.*
	Çatışan sağ kalmamıştı,	*None who clashed with him stayed living,*
	Vadileri yaylak edinmişti.	*He made the valleys his summer pastures.*
	Öç almaya gelince	*When it came to taking vengeance,*
	Öz yakınını bile kıyardı.	*He would strike down even his own kin.*
	Hazırlanıp çeliği bilerdi,	*Making ready, he whetted his steel,*
50940	Kangay yurdunu çiğnerdi.	*He trampled the land of Kangay.*

Altay'a gazaya atlanmıştı,
Arslan ihtiyardan dua almıştı.
Konup geçtiği yerde,
Kutlu mazar kurulmuştu,
Hoca erenler kollamıştı.
Geceleyip geçtiği yerde,
Köklü çınar, söğüt bitmişti,
Dibinden Huda yâr olmuştu.
Kökü evliya soyu,
Yüzleştiği Sarıbay,
Yüz yüze gelmeden durur mu,
Çekinse Huda çarpmaz mı.
Boğuşacağı Sarıbay,
Boğuşmaya durmaz mı.
Aziz Arslan'ın soyu,
Kaçarsa Huda çarpmaz mı.
Düşmanın yaslandığı burunda,
Tümsecik çıkıntıda,
Çatal belli sırtlarda,
Avuç kadar düzlükte,
Düşmanın yaslandığı yamaçta,
Celmoguz oğlu Sarıbay'ın
Karşı durduğu yerde,
Cañırık'ın Car-Kıya'sında,
Can-Moynok'un geçidinde,
Uçurum gibi iri kâfire,
Yüzleşecek oldu er çoron
Er Sarıbay bahadırla.
Mızrakta usta beceriklisiyle,
Kılıç çalan yamanıyla,
Karşılaştığı Sarıbay,
Dolaşıp gelmiş kâfirle.
Yüzleşecek oldu er çoro,
Er Sarıbay bahadırla.

He rode to holy war on the Altay,
The lion took blessing from the elder.
Wherever he camped and passed,
A hallowed shrine was raised,
Khoja saints kept watch over him.
Where he slept a night and passed,
Deep-rooted plane and willow grew,
From the root Huda befriended him.
His root the line of saints —
Sarıbay whom he must face:
Can he hold back from meeting face to face?
If he flinched, would Huda not strike him?
Sarıbay with whom he must grapple:
Will he not stand up to grapple?
Seed of the sainted Lion —
If he fled, would Huda not strike him?
On the spur where the foe leaned waiting,
On the little knobbed outcrop,
On the fork-waisted ridges,
On the palm-small level ground,
On the slope where the foe leaned waiting,
Where Sarıbay, son of Celmoguz,
Stood in his defiance,
At Cañırık's Car-Kıya,
At the pass of Can-Moynok,
The infidel huge as a cliff-face —
The brave choro came to face him,
With brave Sarıbay the batyr.
With the master deft with the lance,
With the terror who strikes with the sword,
Sarıbay whom he encountered,
With the infidel come roving far.
The brave choro came to face him,
With brave Sarıbay the batyr.

Er Külçoro olalı,
Külçoro adını alalı,
Kurulup ata bineli,
Ay-âlemi perişan edip,

Since he became brave Külçoro,
Since he took the name Külçoro,
Since he sat firm and mounted a horse,
Laying the moonlit world to ruin,

Sürüp sürüp koşturalı.
Nice çetin bel aşmıştı,
Nice yerde düşman vurmuştu.
Buyruk yetip ölmemişti,

Bunun gibi kâfiri,
Ay-âlemde görmemişti.
Yüzleşmeye bel bağlayıp,
Peri çarpmış gibi sallanıp.
Fitilli tüfek, kılıç kuşanıp,
Yaradan'a yalvarıp,
Yokuş çıkarken geç olup,
Yüz yüze gelip gitmeye
İki gözü dört olup,
İşte o zaman arslan çoro,
Dosdoğru ileri atılıp bağırıp,
«Manas!» diye nara çağırıp,
Kınına kılıç kuşanıp,
Kıyamete göçmüş arslanların
Ruhuna yalvarıp,
Tutuşacağı Sarıbay,
Tutuştuğu düşman işte böyle.
Cooruker'e binip Sarıbay,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Çoron değil, başkası değil,
On sekiz bin âlemi
Topuğuna denk tutmadan,
Kudurmuşun hali işte böyle.
Ben Sarıbay'ım – diye,
On sekiz bin âlemi
Ejderha gibi içine çekip,
Sürüp sürüp emerim – diye.
Kahırlanıp coşup,
Külçoro'ya söylenip,
Kahrı sert başlattı.
Ejderha gibi içine çekip,
Ay-âlemin hepsini

Bir solukta emiverdi.

Since he drove and drove and galloped.
Many a grievous pass he had crossed,
In many a place he had struck the foe.
The decree not reaching him, he had not died,
An infidel the like of this
He had not seen in the moonlit world.
Setting his heart on the encounter,
Swaying as one struck by a peri.
Girding matchlock gun and sword,
Pleading with the Creator,
Growing late while climbing the rise,
To go and come face to face,
His two eyes wide as four,
Then it was the lion choro,
Hurling straight ahead and shouting,
Crying the war-cry «Manas!»,
Girding the sword within its sheath,
Of the lions passed to Judgment Day
Pleading to their spirits,
Sarıbay whom he would grapple —
Such was the foe he grappled with.
Sarıbay, mounted on Cooruker,
Jolting on stiff, unheeding,
Not the choro, not any other —
The eighteen thousand worlds
He rated not worth his heel:
Such is the state of one gone rabid.
I am Sarıbay – saying,
The eighteen thousand worlds
Sucking in like a dragon,
I drive and drive and drain them – saying.
Raging and surging,
Railing at Külçoro,
He began his fury harshly.
Sucking in like a dragon,
All of the moonlit world

He drained it at a single breath.

Celmoguz oğlu Sarıbay,
Saldırışı yaban domuzu gibi.
Atılışı kaplan gibi,
Çatışan sağ kalmayacak gibi.
Pusatını kuşanıp,
Küçük çadır kadar demir topuzunu
Bu kâfirin hazırlayıp,
Yatan it gibi kaşı var,
Koca kazan gibi başı var,
İki yanağı sarkmış,
İki azman köpek doymuş gibi.
Kâfirin iki omzuna,
İki koca kuş konmuş gibi.
Kahırlanıp bağırıp,
Hanların hepsini
Gel beri diye çağırıp:
«Tek gelme, ikiniz gelin,
Biriniz değil, hepiniz gelin,
Gidereyim takatinizi,
Pınar gibi dökerim kanınızı!
Şimdi kıyarım canınıza,
Su gibi akıtırım kanınızı.
Semetey başta, hanınız gelsin.
Hasretiniz içinizde kalmasın,
Hasrette kalmadan hepiniz gelin.
Bahadır Seytek, o da gelsin,
Argın, Kırgız birlikte gelsin.
Yok edeyim izinizi,
Çatırdatıp bozayım
Yerleşip oturmuş avulunuzu.
Gerçekten ganimet edip alayım,
Ayçürök gibi kadınınızı.
Yamanınızı, hanınızı,
Kırıp geçiririm hepinizi.
Kavga etmeden, çekişmeden,
Dediğim söze uyunuz.
Dillere destan güzel Ayçürök,
Söylenen söze uymazsan,
Ayçürök'ü vermezsen,

Sarıbay, son of Celmoguz,
His onslaught like a wild boar's.
His spring like a tiger's,
As if none who clashed would live.
Girding on his weapons,
His iron mace big as a small tent
This infidel made ready,
Brows like a couching hound he has,
A head like a great cauldron he has,
His two cheeks hanging slack,
Like two monstrous dogs gorged full.
On the infidel's two shoulders,
As if two huge birds had perched.
Raging and bellowing,
All of the khans
He summoned, crying Come hither:
«Come not alone — come two of you,
Not one of you — come all of you,
Let me drain away your strength,
I will pour your blood out like a spring!
Now I will end your lives,
I will run your blood like water.
Let your khan come, Semetey at the head.
Let no longing stay locked in your breasts,
Come all, that none be left in longing.
Let batyr Seytek come as well,
Let Argın and Kırgız come together.
Let me wipe out your very trace,
Let me crack apart and wreck
Your aul long settled in its seat.
Let me take in very truth for spoil
Your lady like Ayçürök.
Your fiercest and your khan alike,
I will cut you down, every one.
Without a fight, without a quarrel,
Obey the word that I have spoken.
Ayçürök, beauty famed in song —
If you heed not the spoken word,
If you will not give Ayçürök,

İsteyince verilmeyen güzele
Soğuk kemendi salarım.
Vuruşa vuruşa güzelinizi,
Koynunuzdan çekip alırım.
Bel üstünde serin çadırım,
Ben Sarıbay bahadırım.
Yer altında yedi devi,
Tek başıma çiğneyip bitirdim.
Yer üstünde alp devi
Sürüp sürüp emmişim.
Yiğitlenen hanların,
Tepesine basmışım,
Kanını su gibi saçmışım.
Kana doymadan yatarım,
Ben Sarıbay bahadırım.
Çarpacak dağ bulamam,
Vuruşacak düşman bulamam,
Dişlerime taş bulamam,
Koparacak baş bulamam.
Kana doymaz hunharım,
Dengime gelen her denk ölüp,
Dengi olmayan erin biriyim.
Höpürdetip kanı emsem – diye,

Susuzluğum kanmadan gezerim.
Kahırlının ta kendisiyim,
Deccal'ın kara gözüyüm» –
Deyip, böylece Sarıbay
Cooruker'in sağrısına bir vurup,
Gök mızrağı ele alıp,
Kahırlanıp bağırıp,
Karşı durdu kahrolası.
Sarıbay mızrak uzatınca,
Heybeti gökle yeri yarıp,
Öfkelenip durunca,
Bahadır doğmuş Külçoro
Taştan geri döner mi,
Ölümden geri kaçar mı?

On the beauty not given when asked
I will cast the cold lasso.
Fighting and fighting, your beauty
I will drag from your very bosom.
My cool tent stands upon the pass,
I am Sarıbay the batyr.
The seven giants beneath the earth
I trampled and finished all alone.
The alp-giants upon the earth
I have driven and driven and drained.
The khans who played the hero —
I have stamped upon their crowns,
I have scattered their blood like water.
I lie down never sated with blood,
I am Sarıbay the batyr.
I find no mountain left to smite,
I find no foe left to fight,
I find no stone to fit my teeth,
I find no head to tear away.
A butcher never sated with blood,
Each equal facing me has died —
I am a man without an equal.
Would I might slurp and suck the blood – saying,
I roam with my thirst unquenched.
I am wrath's very self,
I am the black eye of Deccal» –
So saying, thus Sarıbay
Struck once on Cooruker's croup,
Took the grey lance into his hand,
Raging and bellowing,
He stood against him, the accursed.
When Sarıbay thrust out his lance,
His menace split the sky and earth,
As he stood swelling in his wrath,
Külçoro, born a batyr —
Would he turn back from stone,
Would he flee back from death?

Ölüm dense sevinen,
Arslan olduğu bilinen.
Arslan gibi becerikli kul,

Düşman işinde usta kul.
Ay-âlemi perişan edip,
Alışmış çoro değil mi.
Ay-âlemin cezasını,
Veren çoro değil mi.
Dünyaya yaratılıp,
Gelen çoro değil mi.
En keskin görüşlü bilge,
Gözü görür uzaktan.
Nice kavgada el kırıp,
Yarıştan tek çıkan.
Pehlivanlığı bambaşka,
Küçük yaştan ün salmış.
O Külçoro arslan olmuş,
Yüz yüze gelip nice dev
Kara yerle bir olmuş.
Sarıbay öyle dururken,
Mızrakta usta becerikli kul,
Tedbiri tam, zehri güçlü,
Alabildiğine yaman kul,
Gençlikten beri geri dönmeyen,
Müşkülden, kavgadan, azaptan
Asla geri kaçmayan.
Kara bozkurt arslan odur,
Can verilmiş kullar içinden
Becerikli doğmuş er odur.
Beren doğmuş Kül ağan
Kaygılandığında bahadırın,
Kara benekli kaplan,
Bildiğin Manas'ın ruhu,
Tam önünde hazırlanıp,
Çolak bozkurt arslan
Şimdi yarıp parçalayacak gibi,
Yüzü önünde hazırlanıp.
Kirpiği yanıp köz olup,

One who rejoices at the word of death,
Known for the lion that he is.
A servant deft as a lion,

A servant masterly in war.
Laying the moonlit world to ruin —
Is he not the choro used to it?
The chastisement of the moonlit world —
Is he not the choro who deals it?
Created into this world —
Is he not the choro come for this?
The sage of keenest sight,
His eye sees from afar.
Breaking hosts in many a fray,
Coming sole victor from the contest.
His strongman's might beyond compare,
Famed from his tender years.
That Külçoro became a lion,
Many a giant, meeting him face to face,
Was leveled with the black earth.
While Sarıbay stood so,
The servant deft, a master of the lance,
Full of foresight, strong of venom,
A servant fearsome beyond measure,
Never turning back since youth,
From hardship, battle, torment
Never once fleeing back.
He is the black grey-wolf, the lion,
Among all servants given life
He is the man born deft.
Kül the elder, born a beren —
When the batyr fell to grieving,
The black-spotted tiger,
The spirit of Manas you know,
Made ready just before him,
The maimed grey-wolf lion,
As if now to rend and tear,
Made ready before his face.
His lashes burning into embers,

Yüzleştiği Sarıbay
Ejderha gibi gerilip.
Kapı kanadı gibi ön dişleri,
Un ufak olup dökülüp,
Gören görse yüreği bölünüp,

Sarıbay whom he faced
Coiled taut like a dragon.
His front teeth like leaves of a gate,
Crumbling and spilling into meal,
Whoever saw him, his heart was cloven,

Görsen çoron işte böyle,
Gök kayalı dağ gibi görünüp.
Altındaki Surkoyon'u,
Mızrağı sıkıca kavrayıp çevirip,
Cenkte binilen küheylanı
Dizinin ardına çekiverip,
Sapı çelik, ucu keskin,
Ucu püsküllü sırlı mızrak,
Bu elinde görünüp.
Sırlı mızrağın hali işte böyle.
Opol Dağı'nın top ırgayını,
Köküyle söktürmüştü.
Kara bahtlı uğursuzu
Pehlivanlara büktürmüştü.
Kılıç kesip gitmesin diye
Kara telden sardırmıştı,
Kirişten sarıp pekiştirmişti.
Fil derisini kaplattı,
Bölökbay'a saplattırıp,
Elden kayıp gitmesin diye,
Tutulan yerini yivletmişti.
Nice yıllar dayansın diye,
Sırcılara sırlatmıştı.
Yöneldiği düşmana uzattırmıştı,
Ucuna püskül koydurmuştu.
Ustaların ustası,
Davut ile dost olmuştu.
Topal usta Bölökbay –
Er Bölökbay yapmıştı.
İnatçının inatçısı,
Davut'la ikisi danışmıştı.
Körüğüne gelince,
Kırgız'a salma salınıp,

See the choro — such was he,
Looming like a grey-cragged mountain.
Surkoyon there beneath him,
Gripping the lance fast and wheeling,
The courser ridden into battle
He drew in behind his knee,
Steel of haft, keen of point,
The tasseled, burnished lance —
Showing in this hand of his.
Such was the burnished lance.
The clustered irgay of Mount Opol
He had had torn up by the root.
The black-fated luckless wood
He had had strongmen bend it.
That no sword might shear it through,
He had it wound with black wire,
Bound it with sinew, made it fast.
He had it sheathed in elephant hide,
He had Bölökbay set on the haft,
That it might not slip from the hand,
He had the grip cut round with grooves.
That it might last for many years,
He had the lacquerers lacquer it.
He had it thrust at the foe he faced,
He had a tassel set on its point.
Master of all the masters,
He had made friends with Davut.
The lame smith Bölökbay –
Brave Bölökbay had wrought it.
Stubbornest of the stubborn,
He and Davut had taken counsel.
As for its bellows-fire,
A levy was laid on the Kırgız,

Tosun danalar kesilmişti.
Kömürüne gelince,
Nice ormanlar tüketilmişti.
Ekleyip ucunu çıkarmıştı,
Değdiği herkes
Yara kapıp kıvranarak ölsün diye,
İnsanın gözyaşıyla suvarmıştı.

Young bull-calves were slaughtered.
As for its charcoal,
Many a forest was consumed.
Welding on, he drew out its point,
That everyone it touched
Might take the wound and die writhing,
He had quenched it in human tears.

Kara kıldan taktırmıştı,
Düşmana uzatıp beğendirmişti.
Zırh aynasına çarptırmıştı,
Bozulup körelip gitmesin diye
Sahtiyanla kaplatmıştı.
Şaşmadan düşmana değsin diye,
Koca Davut kendisi sınamıştı.
Var gücüyle yumruklasa,
Karşı duran düşman kalmamıştı.
Haykırıp mızrak uzatınca,
Sapladığı yeri bölerdi.
Korkuya kapılıp çarpılan,
Zırh giymiş düşmanı bile ölürdü.
Külçoro'nun sırlı mızrağı,
Yakışı başka, zehri güçlü,
Cevher, yakut buğusu var.
Rast geldiği yer onmaz,
Ejderhanın zehri var,
Mızrağın hali işte böyle.
Külçoro'nun aybaltası –
Sapı çelik, ağzı keskin,
Sapını altınla kaplatmıştı,
Ağzına zehir sürdürmüştü.
Ağzını çelikle eklemişti,
Nişan alıp çaldığı düşmanın,
Düpedüz dağ gibi yıkılırdı.
Geri çevirip savurunca,
İnsan şöyle dursun, kahrolası,
Yar, dağ, taşlar devrilirdi.
Altmış caysañın küçüğü,
Alooke'nin nazlısı –

He had it fitted with black horsehair,
Thrust at the foe, it won approval.
He had it struck on the mirror of mail,
That it not spoil and go blunt,
He had it cased in morocco leather.
That it strike the foe unerring,
Great Davut himself had proved it.
If he struck with all his strength,
No foe was left standing against him.
When with a cry he thrust the lance,
It split the place it pierced.
Seized with terror, stricken,
Even the mail-clad foe would die.
Külçoro's burnished lance —
Its searing strange, its venom strong,
It bears the haze of gem and ruby.
The spot it finds will never heal,
It bears the dragon's venom:
Such was the lance.
Külçoro's moon-axe –
Steel of haft, keen of edge,
Its haft he had cased in gold,
Its edge he had smeared with venom.
Its edge he had welded with steel,
The foe he aimed at and struck
Would topple outright like a mountain.
When he swung it back around,
Let men alone — the accursed thing —
Cliff, mountain, stones would tumble.
Youngest of the sixty caysañ,
Alooke's own darling –

Kalday oğlu kâfirin,
Han Koñurbay bahadırın
Bu Balta'dan serilmişti.
Mançu hanı Eskara
Bu Balta'dan devrilmişti.
Sapını kana boyamıştı,
Cenge hayra yorulmuştu.
Balta dövülüp yapılırken
Han Manas'ın hazinesi

The infidel son of Kalday,
Khan Koñurbay the batyr,
Was laid low by this Axe.
Eskara, khan of the Mançu,
Was toppled by this Axe.
He had dyed its haft in blood,
It was read a good omen for war.
While the Axe was forged and made,
Khan Manas's treasury

Epeyce eksilmişti.
Almambet'in Coykuma'sı –
Gaipten rast gelmişti,
Issız kırdan bulunmuştu.
Otluğa değdirilse yangın çıkardı,
Savurduğu anda can alırdı.
Haykırıp düşmana savursa,
Ağzı tutuşup kızarırdı,
Kudretli düşmana savursa,
Kırk kulaç kadar uzardı.
Yiğitlenip çıkarırsa,
Kan dökmeden boş dönmezdi.
Kana iyice doymadıkça,
Bir daha kına girmezdi,
Yeşilden ağzı parıldardı.
Karşısına dikilen düşmanı,
Asla sağ kalmazdı.
Kılıcın hali işte böyle.
Kudretli düşmana savursa,
Coşan hırsı yatışırdı.
Yüz yüze gelen düşmanın,
Gönlü böylece bastırılırdı.
Görsen kılıç Coykuma,
Coykuma kınsız kuşanılıp,
Yitip gitmiş erlerin
Ruhuna yalvarıp,
Er Külçoro bahadırın.
Kapışacağı Sarıbay,
Ansan düşman işte böyle.

Had dwindled by no small measure.
Almambet's Coykuma –
It had come by chance from the unseen,
It was found on the desolate steppe.
Touched to dry grass, it kindled fire,
The instant it swung, it took a life.
Swung with a cry against the foe,
Its edge caught fire and glowed red.
Swung against the mighty foe,
It stretched out forty fathoms long.
If drawn in hero's daring,
It never turned back empty of blood.
Until well sated with blood,
It would not enter the sheath again,
Its edge glinted with green.
The foe who rose against it
Never once stayed living.
Such was the sword.
Swung against the mighty foe,
Its surging lust was stilled.
The foe who met it face to face —
His heart was thus subdued.
Behold the sword Coykuma,
Coykuma girded on unsheathed,
Of the men long lost and perished
Pleading to their spirits —
Of brave Külçoro the batyr.
Sarıbay whom he would grapple —
Recall the foe: such was he.

Dün göçüp gitmiş Almam'ın,
Vasiyet kalan Sırbaran'ı,
Önceden göçmüş Almam'ın
Miras aldığı Sırbaran,
Tanrısal çeliğin yamanı,
Beecin hanı Çılaba,
Çılaba hanın malıydı.
Sıra sıra dikilmiş bağında,
Kakançı'nın yanında,
Kara dinden ak olup,
Kâfirden kaçıp yad olup,

Kof dünyayı saçtığında.
O putu boşayıp atıp,
Bırakıp el ile yurdu,
Müslümana doğru yürüdüğünde,
Büyük kavga kargaşayı
Salıp gelmiş değil mi.
Ardında kalan canlara,
Soy sürecek çocuklara,
Dertli candan gayrısına,
Geride kalacak canlara,
Dertli cana sağlam destek,
Arkada kalacak çocuklara,
Bir gün gereği dokunur diye,
Beren Alman, ünlü yiğit,
Ağır müşkülü Beecin'e
Salıp gelmiş değil mi.
Beriki cana gerek diye,
Han püskürten Sırbaran'ı,
Sızlanıp yürüdüğünde,
Beren Alman, ünlü yiğit,
Alıp gelmiş değil mi.
Oynadığında Oçogor,
Ciddiye bindiğinde Koyçagır,
Gözleyip atsa düşman bozar,
Sataşan düşman oka uçar,
Kahırlansa saf bozar.
Yüzleşip sesi çıktığında,

Of Almam, passed away but yesterday,
Sırbaran left by testament,
Of Almam, who passed before,
Sırbaran taken as bequest,
Terror of the God-touched steel,
Çılaba, khan of Beecin —
It was Khan Çılaba's own.
In his garden planted row on row,
There beside Kakançı,
Turning white from the black faith,
Fleeing the infidel, made a stranger,

When he scattered the hollow world's goods.
Casting off, forsaking that idol,
Leaving his people and his land,
When he walked toward the Muslims,
Great strife and great turmoil —
Did he not loose them as he came?
For the souls left behind him,
For the children to carry the line,
For all besides his grieving soul,
For the souls that would remain,
A steadfast prop for the grieving soul,
For the children left behind,
Saying: one day the need will touch them,
Beren Alman, the famed brave —
Grave hardship upon Beecin
Did he not loose it as he came?
Saying: the living here will need it,
Sırbaran that scatters khans,
When he walked forth lamenting,
Beren Alman, the famed brave —
Did he not bring it with him?
When Oçogor was at play,
When Koyçagır turned to earnest,
Aimed and fired, it routs the foe,
The meddling foe flies to the shot,
In fury it breaks the battle-ranks.
When it faced and gave its voice,

Huda'nın verdiği çağda,
Zavallı Alman sağken
Düşmana atınca gür derdi.
İnsanoğlu kulların
Bütün bedeni ürperirdi.
Çınlayıp kurşunu değen yerde,
Saçılan düşman dağılırdı.
Kuşanıldığında o kutlu –
Omuz başının aynası,
Azılı düşmanı vurduğunda,
Emanet canın avuntusu,
Beren Alman öldüğünde,
Geri dönülmez gerçek yurdunu,

In the hour that Huda granted,
While poor Alman yet lived,
Fired at the foe, it spoke full-throated.
Of the servants born of man
The whole body would shudder.
Where its ball struck ringing,
The scattered foe was strewn apart.
When that blessed one was girded on –
Mirror of the shoulder's crest,
When it struck the savage foe,
Solace of the life held in trust —
When Beren Alman died,
The true land of no returning,

Aziz kişi görünce,
Esirgemeden müşkülü
Salıp gitmiş değil mi.
Sahibinin öldüğünü sezdirmeden,
Soğuk eli değdirmeden,
Zorbaya boyun eğmeden,
Düşmana kıl kadar vermeden,
Esirgemeden kargaşayı
Salıp gitmiş değil mi!
Dünyalığı saçtığında,
Ordayı itler bastığında,
Acıbay ile Kölbay ikisini
Tepeleyip çıkmış değil mi.
Bir Huda'ya zar ağlayıp,
Külçoro için yakarıp,
Kerametli kadın Kanıkey
Yanıp ağlayıp, Talas'tan
Alıp gitmiş değil mi!
Beren Almam bozkurttan
Armağan kalan Sırbaran.
«Atadan kalma mirastır deyip.

Celmoguz oğlu kâfire
Ateş etmeden nasıl durayım» – deyip,

When the precious man beheld it,
Unsparing did he not loose
Hardship as he went his way?
Not letting its master's death be known,
Not letting a cold hand touch it,
Bowing its neck to no tyrant,
Yielding the foe not one hair,
Unsparing did it not loose
Turmoil as it went its way!
When the worldly goods were scattered,
When curs overran the horde,
Acıbay and Kölbay, the two of them —
Did it not crush them and come forth?
Weeping sore to the one Huda,
Praying hard for Külçoro,
Kanıkey, the wonder-working woman,
Burning, weeping, out of Talas —
Did she not carry it away!
From Beren Almam the grey-wolf,
Sırbaran, left as gift.
«It is heirloom come down from my father,
saying.
At the infidel son of Celmoguz
How can I stand and hold my fire» –
saying,

Kahırlanan Çoro'nun
Kan içiciliği tuttu.
Boğuşacağı Sarıbay,
Kaşık kadar kanı kalmadı.
Beren doğmuş çoronun
Bedeninden güç fışkırdı.
Yüzünün heybetine baksan,
Beş çorapluk tüy çıktı.
Beren çoro, ünlü yiğit,
Atmaca gibi davrandı,
Kahırlanan çoroya
Gaipten akıl bulundu.
Bedeninden güç fışkırdı,
Yöneldiği Sarıbay'a,
Yüzleşmeye dosdoğru çıktı.
Çoro'nun haline baksan,
Burulup çıkmış bıyığı,

The raging Choro's
Thirst for blood took hold of him.
Sarıbay with whom he must grapple —
Not a spoonful of blood was left.
From the body of the choro born a beren
Strength came gushing forth.
Look on the menace of his face —
Bristles sprang enough for five socks' wool.
The beren choro, the famed brave,
Moved like a sparrowhawk,
To the raging choro
Counsel came from the unseen.
Strength came gushing from his body,
Toward Sarıbay whom he faced,
He went straight out to meet him.
Look on the Choro's state —
His moustache twisted and sprung out,

Buhara'nın kamışı gibi.
Öndeki dudağına bir bak,
Kalday beyinin kalıbı gibi.
Sakalı sadak kılıfı gibi,
Ağzından çıkan soluğu –
Körükten çıkan yalın gibi,
Görsen hali işte böyle.
Şah'ın koruduğu arslan çoro,
Savaş dense sevinen,
Erliği yurda bilinen,
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir nice,
Bozkurtluğu göz önünde,
Yiğitliği besbelli,
Karşısına kul gelmemişti,
Tufan suyu dalgalanıp değmemişti.
Kara kurt gibi kaynayan halkı var.
Sataşanların hepsinin,
Kanını dökmek töresi var.
Hıtay ordu salıp kaplasa da,
Eğdirip alamamıştı.

Like the reeds of Buhara.
Look but once on his fore lip —
Like the very mold of the Kalday bey.
His beard like a quiver's case,
The breath that issued from his mouth –
Like flame that issues from the bellows:
Behold him — such was he.
The lion choro the Shah protects,
Rejoicing at the word of war,
His manhood known to all the land,
His batyr's valor beyond compare,
His strongman's might manifold,
His grey-wolf nature plain to see,
His bravery made manifest,
No mortal had come to stand against him,
No flood-wave surged to touch him.
He has a folk that seethes like black ants.
Of all who meddled with them,
Their custom is to shed the blood.
Though Hıtay loosed hosts to swamp him,
It could not bend and take him.

	Nice türlü alp kaplasa da,	*Though alps of every kind beset him,*
	Er Külçoro yiğidin elinden	*From the hand of brave Külçoro the warrior*
	Bir teki sağ kalmamıştı.	*Not a single one stayed living.*
	Yiğitliği bilinmişti,	*His bravery was known abroad,*
51360	Belli ki yaman biri diye,	*As one formidable indeed,*
	Kaynayıp duran Kakan'ın	*In seething Kakan's ledger*
	Defterine çizilmişti.	*His name had been inscribed.*
	Bozkurtluğu bilinip,	*His grey-wolf nature known,*
	Bozkurt pehlivan Külçoro,	*Külçoro, grey-wolf strongman,*
	Masmavi demir kuşanıp,	*Girding on the deep-blue iron,*
	Fitilli tüfeği takınıp,	*Slinging on the matchlock gun,*
	Yaradan'a yalvarıp,	*Pleading with the Creator,*
	Takdir yetse görmeye,	*To see it, should fate decree,*
	Gerçekten dilerse Huda'ya	*Should Huda truly will it so,*
51370	Sinek kadar canı vermeye,	*To give his fly-small life,*
	Takdir yetse ölmeye.	*To die, should fate decree.*
	Geri dönülmez gerçek yurdu,	*The true land of no returning,*
	Huda dilerse görmeye.	*To see it, should Huda will.*
	Su gibi yüğrük tayı Surat'ın,	*Of his colt Surat, swift as water,*
	Dizginini çekip başını çevirmeye,	*To draw the rein and turn his head,*
	Gücü kuvveti tam kâfire,	*Against the infidel full of strength,*
	Saldırıp mızrak sunmaya,	*To charge and offer up the lance,*
	Pusatını takınıp,	*Girding on his weapons,*
	Boğuşacağı Sarıbay'la	*With Sarıbay he must grapple —*
51380	Yüzleşeyim diye hazırlanıp.	*Making ready, saying: I will face him.*
	Öteki dünyaya göçmüş Manas'ın,	*Of Manas, passed to the other world,*
	Almambet ile Çubak'ın,	*Of Almambet and of Çubak,*
	Acıbay ile Sırgak'ın,	*Of Acıbay and of Sırgak,*
	Ruhuna yalvarıp.	*He pleaded to their spirits.*
	On iki pire el vermiş,	*He gave his hand to twelve pirs,*
	Yaman atam, kolla – diye,	*My formidable father, guard me – saying,*
	Kara dinden ak olmuş,	*Turned white from the black faith,*
	Kâfirden kaçıp yad olmuş.	*Fled the infidel, made a stranger.*
	Kaplan atam Almambet,	*Almambet, my tiger father,*
51390	İşimi sen onar – diye,	*Mend you my work – saying,*
	Kırgızların şahbazı,	*Falcon of the Kırgız,*
	Değerlilerin biri bu da.	*This one too among the treasured.*
	Heybetlinin üstünü,	*Foremost of the awesome,*

Kılıç kuşananın ustası,
Kırk çoronun yamanı,
Hepsinin başçısı,
Kırk çoronun çetini,
Baktagül'ün Çolpon'u,
Kırgız'ın altın çadırı,
Kırk Caysañ'ın bahadırı.
Çetin Çubak, er bozkurt,
Dara düştük, kolla bizi» –
Deyip, böylece Külçoro
Fitilli tüfeği çekip çırpınıp,
Geçip gitmiş arslanların,
Cenk kuşanmış arslanların,
Ruhuna yalvarıp:
«Ey padişah Huda, ben yalnızım,
Celmoguz oğlu kâfire
Bağlatma sakın bahtımı,
Kırma Huda gururumu.
Derin kazma mezarımı,
Eğdirmezsen belimi,
Sersem edip hor kılma.

Master of all who gird the sword,
Terror of the forty choros,
Chief over them all,
Hardiest of the forty choros,
Baktagül's own Çolpon,
Golden tent of the Kırgız,
Batyr of the forty Caysañ.
Hardy Çubak, grey-wolf brave,
We are fallen in straits — guard us» –
So saying, thus Külçoro
Drew the matchlock, quivering,
Of the lions passed away,
Of the lions girded for war,
He pleaded to their spirits:
«O sovereign Huda, I am alone,
To the infidel son of Celmoguz
Let not my fortune be bound over,
Break not, Huda, my pride.
Dig not my grave full deep,
If You let not my back be bent,
Make me not dazed and scorned —

Özgür yatan elimi!
Sarıbay aldı dedirtip,
Kırmazsan gururumu.
Kırmazsan bahtımı,
Tükendikçe tüten,
Köklü Manas oğluyduk.
Huda'nın sevdiği kuluyduk.
Yurt koruyup el besleyen
Bozkurt Manas oğluyduk.
Han-zadenin soyu
Karanlığa düşer mi hiç,
Bey-zadenin soyu
Dert çeken onar mı,
Yüzleştiği Sarıbay,
Gücü yetmeyen onar mı?» –
Deyip, böylece çırpınıp,
Öte dünyaya göçmüş Aykol'un,

My people lying free!
Letting them say: Sarıbay has taken them,
If You break not my pride.
If You break not my fortune,
Smoldering on though spent,
We were sons of deep-rooted Manas.
We were servants beloved of Huda.
Guarding the land, feeding the folk,
We were sons of grey-wolf Manas.
Can the seed of a khan's own son
Ever fall into darkness,
Can the seed of a bey's own son
Be mended while it bears its grief,
Sarıbay whom he faced —
Can he whose strength fails be mended?» –
So saying, thus quivering,
Of Aykol, passed to the world beyond,

Ruhuna yalvarıp.
Celmoguz oğlu kâfire,
Bir kez yüzleşip kalmaya,
Dönerse bozgun salmaya,
Altındaki Surat'ı,
Ay-âlemi şaşırtıp,
Çalımla yürütüp,
Hoplatarak koşturup,
Salınarak yürütüp.
Çoron ata bindiğinde
Atını Hızır divane
Geminden tutup yederdi,
Hepsi dağ gibi görünüp.
Yiğit başlı Kırgız elinden,
Zavallı çoro ne yapsın,
Ayrılıp sürüp çıktı.
Görüp duran Semetey'in
Gözünden yaşı dökülüp,
Yine doğan gibi kara göz,
Kırpmadan göze yaş alıp,
Nice asker derip, ordu derip,
İçi yanıp tütüp,
Bahadırın yaşarıp mırıldandı:

He pleaded to his spirit.
With the infidel son of Celmoguz
To stand once face to face,
To loose a rout if he should turn,
Surat there beneath him,
Astounding the moonlit world,
Pacing him out with swagger,
Galloping him bounding on,
Walking him swaying on.
When the choro mounted his horse,
Hızır the rapt saint took his horse
By the bit and led it onward,
All of them looming like mountains.
From the brave-headed Kırgız people,
What could the poor choro do —
He parted, rode, and went forth.
Semetey, watching on,
Tears spilling from his eyes,
Black eyes again like a falcon's,
Unblinking, taking tears to his eyes,
Mustering soldiers, mustering hosts,
His inward burning, smoldering,
The batyr, eyes brimming, murmured:

«Karşımda duran gölgem benim,
Külçoro benim karaltım.
Soğukta giyilen kürküm gibi,
Şahbaz kırk bölük ordum gibi.
Öne salsam ak yolluğum,
Ardımda yürüse sayısız ordu gibi.
Sürüp düşmana gidiyor,
Karşımda köklü çınarım,
Cenge binse yılmaz,
Kara akıtmalı şahinim.
Haykıran düşmana savrulan,
Ak çelik keskin aybaltam,
Kurban olsam yeridir Huda'ya,
Aylık yol gitsem büyük dayanağım.
Karşıma çıkan karaltım,

«My shadow standing before me,
Külçoro, my dark silhouette.
Like my fur worn against the cold,
Like my falcon host of forty squadrons.
My white road-blessing sent ahead,
Marching behind me like a countless host.
He rides on, driving at the foe,
My deep-rooted plane before me,
Mounted for war he never quails,
My falcon with the black blaze.
Swung at the shrieking foe,
My keen moon-axe of white steel,
It were fitting I be offered to Huda,
My great stay on a month-long road.
My silhouette rising before me,

Sürünce çınar gölgem.
Tavulga yaksan ateş geçmez,
Oçogor atsa ok geçmez,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift katlı zırhlı, turgay gözlü,
Çatışmaya girse yorulmaz,
Altı bölük kara ordum gibi.
Gözbebeğim ettiğim Külçorom,
Ah, kurban olduğum kardeşim,
Her küheylanın başını çeviririm.
Allah Taala Huda'dan,
Berenim, senin kendini,
Başka türlü dileyip dururum» –
Deyip, böylece Semetey,
El kaldırıp dua kılıp,
Öte dünyaya göçmüş Manas'ın
Ruhuna emanet edip.
Avuç açıp adımlayıp,
Allah Taala Huda'ya,
Külçoro'yu emanet edip:
«İşi Huda onar – diye,
Şah'ın koruduğu ereni,
Er Külçoro bereni,
Çölde koşan tulparı,
Âleme değer sungurumu,

My plane-tree shade when I ride.
Set tavulga ablaze — no fire pierces,
Should Oçogor fire — no ball pierces,
Collar of gold, sleeves of new bronze,
Double-mailed, lark-eyed,
Entering combat he never tires,
Like my black host of six squadrons.
My Külçoro, made the apple of my eye,
Ah, brother for whom I would be offered,
I turn the head of every courser.
From Allah Most High, from Huda,
My beren, for your very self
I keep beseeching in another wise» –
So saying, thus Semetey,
Raising hands and making prayer,
Of Manas, passed to the world beyond,
He gave him in trust to his spirit.
Opening palms and pacing forth,
To Allah Most High, to Huda,
Entrusting Külçoro:
«Huda will mend his work – saying,
The saint-man the Shah protects,
Brave Külçoro the beren,
The tulpar racing on the waste,
My gyrfalcon worth the world,

Beren de idi, arslan da idi,
Her yanı denk idi.
Karşımdaki karaltım,
Padişah Huda'nın yarattığı,
Bahadıra göz kulak ola gör!
Külçoro benim şahbazım,
Belliydi, bel idi.
Benden üstün doğmuştu,
Karşı giren düşmana
Velvele salıp yürürdü.
Tedbiri tam, zehri güçlü,
Alabildiğine arslan idi,
Şah'ın koruduğu er idi.

A beren he was, a lion too,
Matched in his every part.
My silhouette before me,
Whom sovereign Huda created —
Watch over the batyr, I pray!
Külçoro, my falcon-brave,
He was assured, he was my stay.
He was born surpassing me,
Against the foe who came at him
He marched loosing clamor and dread.
Full of foresight, strong of venom,
A lion beyond all measure,
The man the Shah protects.

Er Külçoro arslanım,
Allah Taala bir tek,
Alnıma yazılanım.
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir nice,
Ulu da idi, arslan da idi,
On iki uzvu denk idi.
Külçoro diye ad konmuş,
Bunun gibisini bir Huda
Bir daha yaratıp vermez zaten.
Yiğitliği besbelli,
Bozkurtluğu göz önünde.
Parmak kadarken baş koşup,
Bit kadarken birleşip,
Kene kadarken karşılaşmıştık.
Çocukluk gününde rastlaşmıştık,
Alnıma yazılıp,
Kısmet olup bulunmuştu.
Bu Külçoro, ünlü yiğit,
Bozkurtluğu bir başka,
Tay kunan gibi tepiştik, –
Yarışıp meme emiştik,
Kazı doğrayıp yedirdim.
Anam Kanıkey'in memesini
Bu çocuğa emzirttim.
Düşmanlık besleyen hasma
Kaynatılmış tuzlu dert idi,

Brave Külçoro, my lion,
Allah Most High, the only One —
He who was written on my brow.
His batyr's valor beyond compare,
His strongman's might manifold,
Great he was, and a lion too,
His twelve limbs matched each to each.
He was given the name Külçoro,
His like the one Huda
Will never make and grant again.
His bravery made manifest,
His grey-wolf nature plain to see.
Joined fates when finger-small,
United when louse-small,
We met when we were tick-small.
We chanced together in childhood days,
Written upon my brow,
He was found for me as portion.
This Külçoro, the famed brave,
His grey-wolf nature all his own,
We kicked like colt and yearling, –
We raced each other suckling at the breast,
I sliced the kazı and fed him.
My mother Kanıkey's breast
I had this child suckled at.
To the rival nursing enmity
He was boiled brine-bitter woe,

Kazılmış derin çukur idi.
Yüz yüze gelen düşmana
Altı bölük kara ordu idi.
Karaltı idi, bel idi,
Kaygı bilmez arslan idi.
Allah, Huda, kolla» – diye,
Avuç açıp gererek,
Âmin! – deyip gerilip,
Bahadır elini açtı.
Ya Huda deyip inleyip,
Gökten inmiş boz kiseyi

He was a deep-dug pit.
To the foe who met him face to face
He was a black host of six squadrons.
He was my silhouette, my stay,
A lion that knew no sorrow.
Allah, Huda, guard him» – saying,
Opening and stretching wide his palms,
Âmin! – he said, stretching taut,
The batyr opened out his hands.
Groaning, saying: O Huda,
The grey pouch come down from heaven

Boynuna takınıp,
Kıbleye doğru yönelip,
Allah! – deyip el kaldırıp,
Beren yiğit dua kıldı.
Ağasından dua alıp,
Şah'ın koruduğu Külçoro,
Sarıbay'a doğru atlanıp,
Takdir yetse ölmeye,
Yamanlık taslayan Sarıbay'la,
Gücü kuvveti tam kâfirle,
Yiğitliği bol bahadırla,
Bir kez yüzleşip görmeye.
Gerçekten dilerse Huda'ya
Sinek kadar canı vermeye.
Masmavi çelik mızrak alıp,
Gök demirden kürk giyip,
Baştan başa düğmeleyip,
Kanıkey'in yaptığı aziz kürkü
Gövdesine sımsıkı kuşanıp.
Balta geçmez tulgayı
Başına bastırıp giyip.
Kopçalarını çaprazlayıp,
Boğazına düğümlemiş.
Ok için giyilen kandagay,
Ok geçmez hali işte böyle.
Dünyaya gelmişleri,
Gözden vuran avcıları,
Anan gönderip vardırmıştı.
At dört nala sürdürüp,

He hung about his neck,
Turning toward the qibla,
Allah! – he said, raising hands,
The beren brave made prayer.
Taking blessing from his elder,
Külçoro whom the Shah protects
Rode out toward Sarıbay,
To die, should fate decree,
With Sarıbay who vaunted evil,
With the infidel full of strength,
With the batyr rich in daring,
To face him once and see.
Should Huda truly will it so,
To give his fly-small life.
Taking the deep-blue steel lance,
Donning the coat of grey iron,
Buttoning it from end to end,
The precious coat Kanıkey made
He girded fast about his frame.
The helm no axe can pierce
He pressed down firm upon his head.
Crossing over its clasps,
He knotted it at his throat.
The kandagay worn against arrows —
Such it was: no arrow pierced it.
Those come into the world,
The hunters who strike through the eye —
Your mother had sent and summoned them.
Setting horses at full gallop,

O avcıların hepsine
Kül azığından bolca verip,
Güneş geçirmez kürk verip,
Okka okka altın ziynet verip,
Hakkına at verip,
Esirgemeden tez verip.
Dañduñ Dağı'nı taratıp,
Dañduñ başındaki dağ tekesi,
Derisi kalın kaya tekesi,

To all of those hunters
Giving freely of Kül's own store,
Giving furs no sun could pierce,
Giving gold adornment, okka on okka,
Giving each his rightful horse,
Giving swiftly, unsparing.
Having Mount Dañduñ combed through,
The mountain ibex on Dañduñ's crown,
The thick-hided ibex of the crags —

Hani beren anan Kanıkey
Avcılara vurdurmuştu,
Kavurucu güneşe değdirmeden,
Ak sandığa kapattırmıştı.
Sepisini kandıra kandıra yaptırmıştı,
Yüzü yumuşak olsun diye,
Her vadinin, dağın elmasını,
Sepisine kattırmıştı.
Güçlü ustalara büktürüp,
Doksan yaman yiğide,
Dokuz ay durmadan o karayı,
Doksan gün dövdürmüştü.
Yılan böğrü kıvrım büktürüp,
O uğursuz karayı,
İnceden inceye diktirip.
Yaramazsa söktürmüştü,
Çeliği eğeleyiverip,
Dört yanına döktürmüştü.
Çekince kandagay,
İpek teli gibi uzardı.
Karşıdan düşman yumruklasa,
Çeliğin ucu körelirdi.
O ölçüsü tam yerindeydi,
Kuru çalı yaksan köz geçmez,
Ustaca atsalar ok geçmez,
Paçası nakışlı,
Çelikletip kaplatmıştı.
Karşıdan gelen düşmanı,
Düpedüz böyle bezdirmişti.
Kandagayı giyinip,
Kuşandığı Sırbaran.

Your beren mother Kanıkey, you know,
Had the hunters bring it down,
Never touched by scorching sun,
She had it shut in the white chest.
She had its tanning steeped and steeped,
That its surface might be soft,
The apples of every vale and mountain
She had mixed into the tanning.
Having mighty craftsmen bend it,
By ninety formidable braves,
Nine months without cease, that black hide,
She had them beat it ninety days.
Bending it in snake-flank folds,
That ill-omened black hide
She had stitched fine upon fine.
What served not, she had unpicked,
Filing down the steel,
She had it cast about its four sides.
When drawn, the kandagay
Stretched like a thread of silk.
If the foe struck at it head-on,
The point of the steel would go blunt.
Its measure was exact and true,
Burn dry brush — no ember pierces,
Shot with all skill — no arrow pierces,
Its cuffs worked with embroidery,
She had it steeled and plated.
The foe who came head-on against it —
It wore him down outright.
Putting on the kandagay,
Sırbaran that he girded on.

Pusatını kuşanıp,
Altın işlemeli aybaltayı,
Alma ağanın Coykuma'sı,
Bunu kınsız bağlanıp.
Yüzleşeceği Sarıbay,
Sarıbay'a doğru yönelip,
Arslan çoro yola koyulup.

Girding on his weapons,
The moon-axe worked with gold,
Elder Alma's Coykuma —
This he bound on sheathless.
Sarıbay whom he would face —
Turning straight toward Sarıbay,
The lion choro set out on his way.

Ecel yetse ölmeye,
Kahırlı müşkül Sarıbay'la
Bir kez yüzleşip görmeye.
Yiğitliği besbelli,
Bele çıktı Külçoro.
Dikkatle durup baksa,
Kara uğursuz Sarıbay,
Cooruker ile hazırlanıp,
Duruyormuş kudurmuş,
Gök kaplan gibi atılmaya.
Bıyığına baksa,
Vadide bitmiş ısırgan gibi.
Gözü başka, kömür gibi,
Büyüklüğüne baksa,
Alaskar dağına denk gibi.
Heybeti var arslan gibi,
Ay-âlemin hepsini
Sürüp sürüp ezecek gibi,
Görsen bunu, işte böyle.
Azgınlığı göz önünde,
Yüzleştiği zehirmiş.
İnsan, kul baş edemez,
Yatan Huda kahrıymış.
Kinini iyice dikmiş,
Kavgaya gelmiş canmış.
Er yiğitliği işte böyle,
Gerçek Huda'nın kahrıymış.
Kahırlanan kâfirin,
Ay-âlemi eline almış.
Orman, söğüt yıkılıp bitmeden,
Sertliğinden tüter olmuş.
Ay-âlemi basmış,
Er Sarıbay olmuş,

Ay-âlemin hepsini
Sürüp sürüp emmiş.
Türlü türlü alpı almış,
Suçu olmayan halkı almış,
Nice alpı kırıp almış,

To die, should his hour come,
With Sarıbay, that wrathful trial,
To face him once and see.
His bravery made manifest,
Külçoro climbed up to the pass.
Standing and looking heedfully:
Black ill-omened Sarıbay,
Made ready with Cooruker,
Was standing there gone rabid,
Set to spring like a grey tiger.
Look upon his moustache —
Like nettles sprung up in the vale.
His eyes are strange, like coals,
Look upon his hugeness —
Like the match of Mount Alaskar.
He bears a lion's menace,
As if all the moonlit world
He would drive and drive and crush:
Behold him — such was he.
His ferocity plain to see,
What he faced was venom itself.
No man, no mortal can prevail —
It was Huda's wrath lying there.
He had planted his grudge full deep,
A soul come hungry for the fight.
Such is the daring of a man —
It was the true wrath of Huda.
The raging infidel
Had taken the moonlit world in hand.
Ere forest and willow fell and failed,
From his harshness it came to smoke.
He overran the moonlit world,
He became Er Sarıbay,

All of the moonlit world
He drove and drove and drained.
He took alps of every kind,
He took folk who bore no guilt,
He cut down many an alp and took him,

Yine de domuzun
Bir karnı doymamış.
Yeryüzündeki kulların,
Birini sağ komamış.
Kavgaya boyun çevirmiş,
Tutuşanların hepsini
Ejderha gibi içine çekip,
Ay-âlemi emmiş.
Dünyanın dört bucağı,
Tepeden inen domuza
Dayanamayıp garip düşmüş.
Karşısına çıkanı beklemiş,
Kahırlanıp bağırsa,
Kara yer sarsılıp durmadan,
Derininden tütermiş.
Kahırlanıp kudurmuş,
Cooruker'in başını çeviriyormuş.
Bu mahluk insanoğlu değil,
Düşmanı un ufak edermiş.
Dağ gibi ite saldırmaya,
Külçoro üstün arslanmış.
Güreşeceği Sarıbay,
Yüzleşeceği işte böyle.
Belli canını esirgemeden,
Beren doğmuş zavallın,
Alaskar gibi kâfire,
Gücü kuvveti tam bahadıra,
Rast geleni kemiren,
Bütün canları yutana.
Karşısına gelen can,
Canı çıkmadan kalmamıştı.
Kıyasıya müşkül salmaya,
Hızırlı elin elinden
Ayırıp kurtarmaya.
Yiğitlenip arslan çoro,

And even so the swine's
One belly was not filled.
Of the servants on the earth
He left not one alive.
He turned his neck toward battle,
All those who grappled with him,
Sucking in like a dragon,
He drained the moonlit world.
The four corners of the world,
Before the swine descending from the height,
Could not endure — fell destitute.
He waited for who would come against him,
When he bellowed in his rage,
The black earth shook without cease,
Smoking from its very depths.
Raging, gone rabid,
He was wheeling Cooruker's head.
This creature is no son of man —
He ground the foe to meal.
To charge the cur huge as a mountain,
Külçoro was the greater lion.
Sarıbay with whom he must wrestle —
Such was the one he had to face.
Plainly sparing not his life,
The poor brave born a beren,
Against the infidel like Alaskar,
Against the batyr full of strength,
Who gnaws whatever he meets,
Who swallows every living soul.
The soul that came before him
Never remained but lost its life.
To loose a merciless ordeal,
The Hızır-blessed people from his hand
To wrest apart and save.
Rising in daring, the lion choro,

Alaskar gibi kâfire.
O Sarıbay bahadıra,
Yönelip kavga salmaya,

Against the infidel like Alaskar.
Against that batyr Sarıbay,
To turn and loose the battle,

Sağlam altı ay vuruşup,
Ezişe ezişe kalmaya,
Gerçek ecel yetse ölmeye,
Gerçekten dilerse Huda'ya
Sinek kadar canı vermeye,
Su gibi tulpar ata binip,
El koruyanı zavallın,
Boz kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,
Kahırlanıp hazırlanıp,
Sert boğuşmaya başlamış.
Aziz canı arslan Çoro,
Kıla bağlayıp bırakmış.
Saldıracağı Sarıbay,
Kavganın hali işte böyle.
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden.
Sağa sola bakmadan,
Nice canını esirgemeden.
Celmoguz oğlu kâfire,
Yel devesi gibi bahadıra,
Gelen ahir zamanda,
Han Sarıbay bahadıra,
Karşı çıkıp hazırlanıp,
Surat'ın sağrısına bir vurup,
Sapı çelik, ucu keskin,
Belalı mızrağı ele alıp,
Yüzleşeceği Sarıbay,
Yiğidin canını esirgemeden,
«Baabedin!» – diye bağırıp,
«Manas!» diye nara çağırıp.
«İşi Huda onar – diye,
Koca Manas atacığım,
Bu yolda kolla – diye,
Manas, Manas – diye bağırıp,
Var eden Yaradan bir Huda,
Kolla beni» – diye çağırıp,
Yiğidin el saldı işte,

Gücü kuvveti yaman itle,

To fight six solid months,
To stay locked crushing each on each,
To die, should his true hour come,
Should Huda truly will it so,
To give his fly-small life,
Mounting the tulpar swift as water,
The poor one, guardian of the folk,
Knotting fast its grey tail,
Raging and making ready,
He began the savage grapple.
His precious life the lion Çoro
Tied to a hair and let it hang.
Sarıbay whom he would charge —
Such was the state of the battle.
Not looking round about him,
Sparing his life not at all.
Not looking right or left,
Sparing his life not in the least.
Against the infidel son of Celmoguz,
Against the batyr like a wind-camel,
In the last days now come,
Against Khan Sarıbay the batyr,
Going out against him, making ready,
Striking once on Surat's croup,
Steel of haft, keen of point,
Taking the baleful lance in hand,
Sarıbay whom he would face,
The brave man sparing not his life,
Shouting «Baabedin!»,
Crying the war-cry «Manas!».
«Huda will mend the work – saying,
Great Manas, my dear father,
Guard me upon this road – saying,
Shouting Manas, Manas –,
Creator who made all, one Huda,
Guard me» – he cried aloud,
See how the brave man fell upon him,

With the cur of fearsome strength

Karşı karşıya geldi.
Çolak bozkurt arslan,
Apaçık Manas'ın ruhu,
Yanı sıra salıp yetişti,
Apaçık kollayıp tuttu.
Yüz yüze gelip çırpınıp,
Yüzleşmeye hazırlanıp,
Atının başını çevirmeye,
Heybet gösterip bağırıp,
Önünden karşı çıkmaya,
Er yiğitliğini görmeye.
Gerçekten dilerse Huda'ya
Sinek kadar canı vermeye,
Keskinmiş Külçoro,
Asıl yiğitliğe başlamış.
Öldüm mü diye kof canı,
Kıla bağlayıp bırakmış.
Yüzleştiği Sarıbay,
Sırlı mızrağı kaldırıp,
Sarıbay'a doğru yönelip,
Kudurmuşmuş Sarıbay,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Topuğuna denk tutmadan.
Sarıbay durup şunu söyler:
«Biriniz değil, bininiz gelin,
Tutuşmaya altınız gelin,
Kahırlanıp saldırırsam,
Saçmalayan Külçorom,
Kör olup gözün oyulur!
Han Semetey başta olmak üzere,
Seytek'inle birlikte boğazlanır.
Erinin gözünü oymazsam,
Nicenizi kesmezsem!
Çınarını kesip devirip,
Evini yıkıp devirip,
Ordanı viran etmezsem.
Kuşatıp sürüp hanını,
Kıl kadar canını komam.

He came now face to face.
The maimed grey-wolf lion,
The spirit of Manas made manifest,
Rushed up racing at his side,
Openly guarded and upheld him.
Coming face to face, quivering,
Making ready for the encounter,
To wheel his horse's head about,
Showing menace, bellowing,
To come out against him from the front,
To see a man's true daring.
Should Huda truly will it so,
To give his fly-small life,
Keen indeed was Külçoro,
He began the truest daring.
His hollow life, not asking: do I die? —
He tied to a hair and let it hang.
Sarıbay whom he faced,
Raising the burnished lance,
Turning straight toward Sarıbay,
Rabid indeed was Sarıbay,
Jolting on stiff, unheeding,
Rating him not worth his heel.
Sarıbay stands and speaks this word:
«Not one of you — come a thousand,
Come six of you to grapple,
If I charge in my fury,
My babbling Külçoro,
Your eye will be gouged out and blinded!
With Khan Semetey at the head,
He'll be slaughtered with your Seytek.
If I gouge not your brave man's eyes,
If I cut not down your many!
Felling your plane-tree at a stroke,
Tearing your house down in ruin,
If I lay not your horde-camp waste.
Besieging and driving your khan,
I'll leave him not a hair of life.

Beşinci cildin sonu.

Altıncı cilt, kıyametlik yâr ve dişi arslanın gazasıyla sürer.

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT V
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME V

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin üçüncü ve son parçası olan «Seytek» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Beşinci cilt, Külçoro'nun Sarıbay'dan kopardığı mühletten Ayçürök'ün ak kuğu donunda Belendi'ye uçuşuna; Talas'ın kara gününden Kuyalı'nın nikâh şartına ve Zülfikar'ın işlemediği devle yüzleşmeye uzanır.

SEYTEK · KARALAEV VARYANTI · CİLT V